BUJOR DULGĂU

SIGILIILE INSTITUȚIILOR SĂTMĂRENE DIN SECOLELE XVI - XIX

EDITURA MUZEULUI SĂTMĂREAN
SATU MARE

https://biblioteca-digitala.ro

BUJOR DULGĂU

SIGILIILE INSTITUȚIILOR SĂTMĂRENE DIN SECOLELE XVI-XIX

https://biblioteca-digitala.ro

Coperta: Bogdan Taşcu
Tehnoredactare computerizată: Gabriel Maja
Corectura: Bujor Dulgău şi Corina Szarvadi

Imprimat la SC GEDO SRL, Cluj-Napoca, tel.: 064/430337

ISBN: 973-97339-8-0

https://biblioteca-digitala.ro

BUJOR DULGĂU

SIGILIILE INSTITUȚIILOR SĂTMĂRENE DIN SECOLELE XVI-XIX

Editura Muzeului Sătmărean - Satu-Mare, 1997

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

CUPRINS

Cuvânt introductiv 1
I. Cercetări privind sigiliile instituțiilor locale din sec. XVI - mijlocul sec. XIX 4
II. Instituțiile politico-administrative şi ecleziastice sătmărene 47
1. Istoricul instituțiilor 47
2. Organizarea cancelariei 65
III. Evoluția sigiliilor şi tiparelor sigilare aparținând instituțiilor sătmărene şi descrierea lor 80
A. Sigiliile comitatului Satu-Mare 80
B. Sigiliile oraşelor şi târgurilor sătmărene 104
C. Sigiliile săteşti şi comunale 142
D. Sigiliile instituțiilor ecleziastice 210
a) Cultulgreco-catolic 210
b) Cultul romano-catolic 235
c) Cultul reformat 254
Încheiere 272
Bibliografie 278
Album foto 290

https://biblioteca-digitala.ro

Toate drepturile acestei ediții aparțin Editurii Muzeului Sătmărean - Satu-Mare

https://biblioteca-digitala.ro

CUVÂNT INTRODUCTIV

Sintezele de istorie națională ori transilvăneană și în general istoriografia românească de până acum, au tratat doar tangențial, dacă nu marginal, zona Sătmarului, parcă aidoma coordonatelor geografice în care se situează .

Aflat la marginea extremă a românismului, Sătmarul a constituit, neîndoielnic, o străveche vatră de cultură și civilizație esențial românească, dar și cu interferențe creative aparținând etniilor așezate aici în decursul vremii.

Marea istorie a neamului românesc se reconstituie, nu în ultimă instanță, și din multitudinea aspectelor de istorie locală. Monografii de mai mare sau mai mică amploare precum și o serie de studii au fost închinate istoriei acestor locuri, îndeosebi sub aspect politic, dar și economico - social și cultural, mai ales descriptiv, în puține cazuri interpretativ. Ele au avut la temelie, lucru pozitiv, fondurile arhivistice păstrate și conservate dincolo de vicisitudinile timpului istoric.

Preocuparea și interesul aproape cvasitotale ale cercetătorului pentru descifrarea informațiilor transmise prin intermediul documentelor fac să scape atenției, de cele mai multe ori, izvoarele sfragistice sau sigilare, eventual percepute doar la modul contemplativ, deși sunt parte componentă și esențială a acestora, potențându-le valoarea prin conferirea autenticității. Mai mult decât niște simple mijloace ori semne de validare, matricele sigilare și sigiliile oferă informații de incontestabilă valoare privind viața economică, socială, politică, culturală și spirituală a societății în evoluția ei.

Intenția cercetării de față, cu caracter evident monografic,

https://biblioteca-digitala.ro

este de a reconstitui o istorie a ținuturilor sătmărene, mai exact o evoluție a instituțiilor politico - administrative și ecleziastice locale prin prisma izvoarelor sigilare într-un cadru cronologic de circa trei secole și jumătate.

Nestatornicia unităților teritorial-administrative în decursul vremii, fenomen sesizabil până în zilele noastre, ne determină să avem în vedere, în principal, teritoriul fostului comitat Satu Mare din secolele XVI - XIX, dar și localități situate pe teritoriile comitatelor învecinate (Solnocu de Mijloc, Ugocea, Maramureș, Bihor și Districtul Chioar), care astăzi sunt arondate județului Satu Mare, după cum altele se află în prezent pe teritoriile Ungariei și Ucrainei.

Din punct de vedere structural, într-un prim capitol s-a urmărit fixarea cadrului actual al cercetărilor privind sigiliile instituțiilor locale; capitolul al doilea are în atenție evoluția istorică a instituțiilor politico-administrative și ecleziastice sătmărene în epoca principatului Transilvaniei, precum și modul de organizare și funcționare a cancelariilor acestor emitenți de acte; capitolul al treilea abordează evoluția și descrierea sigiliilor și a tiparelor sigilare utilizate de către comitat, orașe, târguri, comune și sate, instituții de cult; partea finală a lucrării cuprinde câteva concluzii cu caracter general, desprinse din concluziile formulate la sfârșitul fiecărui capitol și subcapitol, bibliografia cercetată și un album foto cu cele mai reprezentative sigilii ale instituțiilor laice și ecleziastice sătmărene.

Acoperind o zonă geografică relativ vastă, considerăm că acest demers vine să completeze un gol documentar configurat de cercetările sigilografice anterioare intreprinse în județele și pentru județele limitrofe, determinând o imagine cât mai complexă vis-a-vis de fenomenul sigilografic și practica sigilară a timpului în Nord -Vestul României.

Aduc mulțumiri d-lui Viorel Ciubotă pentru sprijinul documentar și logistic oferit cu generozitate, colegilor și

https://biblioteca-digitala.ro

colaboratorilor Imola Kiss, Lucian Cucuiet, Ioan Czakó şi Tóth Géza.

Recunoştinţă celor care m-au îndrumat şi făcut recomandări: prof. univ. dr. Nicolae Edroiu (Cluj-Napoca), prof. univ. dr. Maria Dogaru (Bucureşti), conf. univ. dr. Doru Radosav (Cluj-Napoca).

https://biblioteca-digitala.ro

I. CERCETĂRI PRIVIND SIGILIILE INSTITUȚIILOR LOCALE DIN SEC. XVI - MIJLOCUL SEC. XIX

Documentele sunt, incontestabil, cele mai de preț izvoare pentru cercetarea istorică, dar valoarea acestora nu rezidă numai în informația conservată, ci depinde și de anumite particularități externe, cum ar fi suportul, materialul de scris, caracterul scrisului, ornamentele și, nu în ultimul rând, pecețile sau sigiliile.

Sigiliul a reprezentat de-a lungul timpului certificatul de garanție, unanim acceptat, asupra autenticității și integrității actelor, asupra secretului corespondenței. „Pecețile, în special, - aprecia C. Moisil - merită o atenție deosebită, căci ele servesc nu numai pentru verificarea autenticității documentelor și pentru identificarea persoanelor care le-au emis, dar oferă, prin reprezentările lor, un material de cel mai mare preț pentru știința heraldică, pentru genealogie și pentru istoria costumelor, iar prin modul lor de execuție contribuie la cunoașterea evoluției gravurii în metal și a gustului artistic."[1]

Sigilografia și heraldica sunt științe auxiliare ale istoriei, aflate într-un strâns raport de complementaritate. Se poate afirma că studiile sigilografice se bazează, în cea mai mare măsură, pe heraldică. Ca știință fiind foarte veche, aceasta din urmă are principii bine fixate și un vocabular consacrat de mai multe veacuri. Interdependența acestor două științe surori este surprinsă încă de la finele secolului trecut de către P. V. Năsturel, atunci când afirmă că: „sorgintele din care se adapă arta heraldică sunt pecețile și monedele".[2]

https://biblioteca-digitala.ro

La fel, C. Moisil, cel care a fundamentat ştiinţific cercetarea heraldică românească, remarca una dintre caracteristicile esenţiale ale sigilografiei vechi româneşti, anume faptul că cele mai multe dintre sigilii sunt de tipul heraldic.[3]

Reputatul istoric şi cercetător Sigismund Jakó, într-o meritorie sinteză parţială privind sigilografia transilvăneană până în secolul al XV-lea inclusiv, sublinia chiar din primele rânduri relaţia dintre sigilografie şi heraldică, pecetea şi stema având în evul mediu cam aceeaşi semnificaţie juridică şi socială, că sigiliile, prin stemele pe care le înfăţişează, constituie grupul cel mai important din materialul heraldic privitor la Transilvania medievală.[4] Aceeaşi idee este relevată şi de către heraldistul Dan Cernovodeanu, afirmând că heraldica românească este o heraldică sigilară, cele mai vechi manifestări heraldice fiind întâlnite pe sigilii atârnate sau aplicate.[5]

1. CADRUL GENERAL AL CERCETĂRILOR SIGILOGRAFICE ROMÂNESTI

Sigiliile şi matricele sigilare, deşi au o strânsă legătură cu documentele, constituie izvoare istorice aparte, care trebuie puse la dispoziţia cercetării ştiinţifice.

Cele mai vechi preocupări de sigilografie datează de la sfîrşitul secolului al XVII-lea şi începutul celui următor, având ca punct de plecare tratatul *De re diplomatica*, publicat în anul 1681, elaborat de Jean Mabillon în urma disputei dintre iezuiţi şi benedictini asupra autenticităţii unor acte.[6]

Pe lângă alte norme, se fixează de acum încolo reguli precise şi de sigilare a actelor, operaţiune ultimă a protocolului final (eschatocol) din punctul de vedere al formularului diplomatic.

Continuatorul acestuia este Heineccius care, în 1709,

https://biblioteca-digitala.ro

relevă pentru prima dată faptul că sigilografia este o ştiinţă auxiliară a diplomaticii, cu rol important în cercetarea istoriei religiei şi a politicii.[7] De la mijlocul veacului trecut, în Europa centrală au fost iniţiate măsuri de evidenţă a sigiliilor şi tiparelor sigilare, primul care a realizat o clasificare ştiinţifică a acestora fiind francezul Duet D ' Arcq, autorul lucrării *Collection des sceaux*, apărută la Paris în 1863.[8]

1. In România studiul metodic al heraldicii datează din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, având ca obârşie necesitatea stabilirii de către autoritatea centrală a stemei şi implicit, a sigiliului statului naţional român modern, deşi preocupări au existat din secolul al XVII-lea la cronicarii Grigore Ureche şi Miron Costin.[9] În Transilvania profesorul Francisc Páriz-Pápai publica în 1695 la Cluj *Ars heraldica*[10], devansând cu mult timp primele demersuri cunoscute de sigilografie ale polihistorului Josephus Benkõ, care intenţiona să se ocupe de peceţi în partea a doua a lucrării sale *Transsilvania sive Magnus Transsilvaniae Principatus*, apărută la Viena în 1778. Deşi a beneficiat de concursul Guberniului Transilvaniei în colecţionarea schiţelor de steme şi peceţi ale instituţiilor şi autorităţilor locale, această parte a lucrării a rămas doar în faza de proiect.[11] S-a menţinut în schimb pasiunea şi interesul pentru colecţionarea materialelor sigilografice. Astfel, Curtea de la Viena iniţiază, în cel de-al doilea deceniu al veacului al XIX-lea, o acţiune oficială la nivelul întregului imperiu în scopul completării colecţiei de steme şi peceţi a moştenitorului tronului. În acest sens se cunoaşte o ordonanţă a Guberniului din anul 1819, transmisă comitatelor, scaunelor, oraşelor şi tuturor familiilor nobile de a preda mulaje de ceară după peceţile lor.[12] Cum şi în Transilvania colecţionarea de reproduceri sigilare a devenit o adevărată modă, au luat fiinţă o serie de colecţii particulare ale unor pasionaţi în materie. Dintre ele, cea mai semnificativă este colecţia lui József Kemény, în cinci volume,

https://biblioteca-digitala.ro

cunoscută în literatura de specialitate sub denumirea *Erdélyi pecsétek gyüjteménye* şi păstrată la Filiala Academiei din Cluj-Napoca.[13]

Dintre foarte puţinele lucrări propriu-zise dedicate izvoarelor sfragistice, apărute în prima jumătate a secolului al XIX-lea, ar fi de menţionat două: un studiu aparţinând lui I. Bedeus von Scharberg cu privire la stema şi sigilul principatului Transilvaniei[14] şi articolul lui A. T. Laurian despre *Pecetea lui Mihai Radu vv.*[15]

2. Unirea Principatelor Române de la 24 Ianuarie 1859 şi reformele adoptate în timpul scurtei domnii a lui Al. I. Cuza, care i-au dat consistenţă şi au făcut-o viabilă, punând practic temelie statului naţional român modern, au generat, cum era şi firesc, o dinamizare şi în sfera preocupărilor legate de armeriile celor două ţări, de realizarea unei noi steme de stat. Până la Marea Unire de la 1918 asistăm la o perioadă febrilă de investigaţii, căutări, interpretări şi propuneri privind noile arme ale ţării. Variante şi modificări succesive vin să susţină afirmaţia. Intr-o primă variantă cele două scuturi au fost acolate, unul cuprinzând herbul Ţării Româneşti, celălalt stema Moldovei. O a doua variantă s-a realizat prin plasarea directă în câmpul sigilar al mobilelor specifice celor două principate. După 1862, anul unificării legislative şi administrative, ele au fost cuprinse într-un singur scut.[16] Această compoziţie va suferi modificări succesive în 1867, 1872 şi după 1878, când i se adaugă decoraţia cea mai înaltă „Steaua României"[17]. S-au evidenţiat în această direcţie, prin lucrările de specialitate publicate la vremea respectivă V. A. Urechia[18], P. V. Năsturel [19], B. P. Haşdeu[20], Ştefan D. Grecianu[21] şi E. Botezat[22], a căror valoare nu poate fi estompată de inerente inexactităţi sau interpretări uneori eronate.

Momentul istoric înfăptuit în anul 1600, când Mihai Viteazul a izbutit să reunească sub un singur sceptru, pentru prima

https://biblioteca-digitala.ro

dată, cele trei țări românești, este reflectat și în sfragistica epocii. El este primul domnitor român care a folosit un sigiliu înglobând în emblemă capul de bour, acvila cruciată și unele elemente simbolizând Transilvania. De aici și interesul manifestat față de aceste sigilii din partea lui Gr.Tocilescu[23] și Stoica Nicolaescu[24], interes subsumat aceloraşi preocupări vizând noua stemă de stat din perioada 1859 - 1918.

Incepând cu anul 1918 asistăm, potrivit aprecierii formulate de către D. Cernovodeanu, la un „reviriment", odată cu apariția unicului armorial românesc păstrat până în zilele noastre, publicat de către Emanoil Hagi-Mosco (1882-1976), heraldist și genealogist, intitulat *Steme boierești din România*, în care sunt reproduse 90 de steme color, dar lipsite de texte explicative.[25]

3. Noul cadru istoric și geografic realizat prin Unirea Transilvaniei cu România a dat, aidoma cercetării istorice, un nou impuls și preocupărilor din sfera heraldicii și sigilografiei românești. Creşte considerabil numărul studiilor de profil, înregistrându-se totodată progrese remarcabile în ceea ce privește limbajul elevat, exactitatea datelor și interpretărilor, profunzimea investigațiilor și o lărgire a ariei tematice. Istoriografia epocii postunioniste beneficiază de profesionalismul și dinamismul unei noi generații de specialiști: C. Moisil, M. Popescu, E. Vîrtosu, A. Sacerdoteanu ș.a.

Revenirea Transilvaniei între granițele firești ale României a pus pe tapet o nouă problemă, anume aceea a alcătuirii unei noi steme de stat, care să includă și însemnele heraldice specifice acestei străvechi provincii românești. In cursul anului 1920 ia ființă o comisie care, urmând proiectul întocmit încă din 1918 de către Paul Gore, a reușit în 1921 să alcătuiască noua stemă a țării, promulgată prin Legea pentru fixarea stemei Regatului României din 23 iunie 1921.[26] Prin efectul aceleași legi lua ființă, pe lângă Ministerul de Interne, Comisia Consultativă Heraldică, ale cărei

https://biblioteca-digitala.ro

atribuțiuni erau de a fixa stemele județelor, municipiilor și centrelor urbane, ale altor autorități și instituții, precum și de a controla modul lor de întrebuințare.[27] Desfășurând o activitate extrem de laborioasă, această comisie a fixat, până în anul 1936, stemele tuturor celor 71 de județe ale României Mari, 71 de municipii și orașe reședință de județ, 130 de centre urbane, stema patriarhiei, ale mitropoliilor, episcopiilor ortodoxe din țară și ale universităților. Apoi, urmare aplicării reformei administrativ-teritoriale din anul 1938, se vor elabora și stemele celor 10 ținuturi nou înființate, după proiectul lui George D. Florescu.[28]

Cadrul instituționalizat al cercetării științei heraldice va fi sprijinit și prin deschiderea la București, pe lângă Direcția Generală a Arhivelor Statului, a unei Școli practice de arhivari-paleografi, unde se preda și un curs sistematic de heraldică și sigilografie generală și națională, direcție în care s-au distins C. Moisil și A. Sacerdoțeanu. Această școală, devenită din 1931 Școala superioară de arhivistică, apoi din 1932 Școala specială de arhivistică și paleografie, din 1938 Școala de arhivistică, va funcționa până în anul 1948.[29]

Două ar fi direcțiile principale spre care s-a orientat cercetarea din domeniul heraldicii sigilografice în perioada 1918-1944, practic o continuare mai aprofundată și extinsă a preocupărilor din epoca anterioară. O primă direcție ar fi continuarea interesului manifestat pentru stemele și sigiliile celor două țări românești, în plus, de astă dată și față de cele ale Ardealului[30] sau stema Regatului României. Remarcăm, înainte de toate, contribuțiile deosebite ale numismatului și heraldistului Constantin Moisil (1876-1958), director al Arhivelor Statului între anii 1923-1938, autor a nu mai puțin de 12 lucrări, dintre care menționăm *Primele peceți cu stemele unite ale Moldovei și Țării Românești*[31], *Bule de aur sigilare de la domnii Țării Românești și Moldovei* [32] și *Stema României. Originea și evoluția ei istorică și*

https://biblioteca-digitala.ro

heraldică[33]. Despre geneza stemelor Moldovei şi Ţării Româneşti, continuând o temă predilect cercetată şi în perioada anterioară, au scris câteva studii şi articole istorice de renume ca: Gh.Brătianu [34], Ilie Minea [35] sau Emil Vîrtosu[36].

O a doua direcţie, oarecum legată de prima, ar fi preocuparea pentru descifrarea şi interpretarea sigiliilor unor domnitori români cu valoare de simbol pentru istoria noastră naţională. Astfel, Mihai Popescu în articolul *Capetele de arabi din stema Basarabilor* demonstrează că niciuna din stemele domnitorilor din familia Basarab nu are în compoziţie capete de arabi, aceste figuri heraldice naturale fiind introduse de heraldiştii străini, mai exact de către Hulsius în lucrarea sa *Chronologia* publicată în 1597[37]. Menţionăm, iarăşi, lucrările lui C. Moisil: *Noi studii de sigilografie românească. Sigiliul lui Mihai Viteazul ca domn al Ţării Româneşti, Ardealului şi Moldovei*,[38] în care analizează sigiliul voievodului martir, primul unificator al celor trei principate, compoziţia reprezentând Ardealul fiind alcătuită din doi lei rampanţi şi afrontaţi simbolizând Dacia; *Monede şi sigilii de la Ştefan cel Mare*[39], *Vechi sigilii domneşti de la Mircea cel Bătrân*, începând cu cel mai vechi sigiliu cu care a fost validat textul tratatului de alianţă încheiat cu Polonia la 20 ianuarie 1390[40], *Sigilii de aur de la Vasile Lupu*[41], domnitor al Moldovei ce şi-a gravat în emblema sigilară şi acvila cruciată, dovada sigură a faptului că râvnea şi la scaunul Ţării Româneşti.

Aurelian Sacerdoţeanu (1904-1976), director al Arhivelor Statului între anii 1938 - 1953, va aborda şi el, după o minuţioasă cercetare a documentelor de epocă, sigiliile utilizate de cancelaria voievodală a lui Mihai Viteazul, publicând în „Revista Arhivelor" două scurte studii: *Hrisovul şi sigiliul lui Mihai Viteazul din 27 iulie 1600*[42] şi *Autografe şi sigilii de la Mihai Viteazul.*[43]

Am precizat faptul că Mihai Viteazul a fost primul domnitor român care a folosit un sigiliu având în emblemă simbolurile celor trei provincii româneşti. Dar, prima combinaţie

https://biblioteca-digitala.ro

heraldică în care au fost cuprinse armele Ţării Româneşti, Moldovei şi Ardealului s-a realizat în stema şi sigiliul lui Sigismund Báthory din 1597, socotindu-se îndreptăţit, în urma legăturilor ce le stabilise cu Mihai Viteazul şi cu Ştefan Răzvan al Moldovei, să-şi aroge titlul de principe al celor trei ţări româneşti. Credem că este şi motivaţia care l-a determinat pe M. Popescu să abordeze acest aspect în articolul *Sigiliul lui Sigismund Báthory - principele Transilvaniei.*[44]

4. Istoriografia de după 1944 continuă tradiţiile progresiste ale gândirii istorice româneşti, aprofundând cercetarea ştiinţifică, inclusiv în domeniul sigilografiei, unde se pot constata succese remarcabile.

Dacă în perioada anterioară subiectele principale ale cercetării erau sigiliile sau stemele celor trei provincii româneşti, cu precădere ale Ţării Româneşti şi Moldovei, ale unor domnitori reprezentativi, precum şi armeriile oficiale de stat ale României, acum sunt abordate problematici mult mai diverse, pe primul loc situându-se instituţiile locale, cu predilecţie cele politico-administrative. A crescut debordant numărul lucrărilor şi al cercetătorilor preocupaţi de această ştiinţă auxiliară. Până în prezent au fost publicate circa 170 de lucrări[45], între ele unele încercări de sinteză şi lucrări de proporţii mai mari. Cea mai productivă perioadă a fost cea dintre anii 1971-1982, când au fost publicate circa 80 de lucrări, după care se constată un regres inexplicabil, ajungându-se la doar 2-6 lucrări pe an.

Alături de specialişti consacraţi, cum ar fi C. Moisil[46] şi A. Sacerdoteanu[47], se afirmă din plin cercetatori ca E. Vîrtosu, S. Jakó, Dan Cernovodeanu şi Maria Dogaru, secondaţi în ultimul timp de o serie de arhivişti şi muzeografi.

Bibliografia extrem de vastă privind sigilografia românească din ultimele decenii ne determină, din motive lesne de înţeles, să facem scurte adnotări doar pe marginea acelor lucrări pe

https://biblioteca-digitala.ro

care le socotim de referință.

Emil Vîrtosu, autorul unui număr de 13 lucrări în perioada 1944-1969, publică în anul 1956 un voluminos studiu intitulat *Din sigilografia Moldovei şi a Țării Româneşti* [48], precizând în partea introductivă că scopul lucrării „este şi descriptiv, dar mai ales interpretativ". Cu toate că lucrarea se prezintă sub forma unor cercetări separate, inegale şi oarecum disparate, după cum mărturiseşte însuşi autorul, îşi exprimă speranța că această documentare mai largă va putea sta la temelia unei viitoare sinteze. Tot ca o problemă de perspectivă semnalează şi necesitatea publicării neîntârziate a unui album de sigilografie românească.

În acelaşi an, Sigismund Jakó publică o sinteză parțială de sigilografie a Transilvaniei medievale, respectiv epoca voievodatului, cu titlul *Sigilografia cu referire la Transilvania (până la sfîrşitul secolului al XV-lea)*[49]. Autorul îşi propune prin această lucrare să schițeze capitolele privitoare la o sinteză de sigilografie transilvăneană până în epoca principatului, sistematizând rezultatele atinse de cercetările anterioare, relevând totodată, influența cancelariei regale a Ungariei asupra originii şi evoluției peceților în Transilvania. Consideră, pe bună dreptate, că progresul sigilografiei transilvănene nu se va putea realiza decât în măsura publicării unor colecții cât mai complete de reproduceri, care spre deosebire de cele anterioare, ar trebui să cuprindă şi pecețile oraşelor şi ale satelor, sarcină ce ar reveni institutelor de cercetări ale Academiei Române şi Arhivelor Statului. Fără această bază, dincolo de simple descrieri de peceți, nu vor putea fi înregistrate progrese semnificative, conchide autorul, în studiul diplomaticii şi al istoriei instituțiilor juridice şi administrative.

Dată fiind strânsa legătură dintre sigilografie şi heraldică, precum şi lipsa unor lucrări sau materiale privind terminologia heraldică românească, pe câtă vreme literaturile franceză, germană, engleză, italiană şi ungară abundă în studii de acest fel, l-au determinat pe Marcel Sturdza-Săuceşti să publice în 1974

https://biblioteca-digitala.ro

lucrarea *Heraldica*[50], de fapt un tratat tehnic de heraldică, în care se străduieşte să prezinte majoritatea noţiunilor şi regulilor heraldice care pot servi la descifrarea stemelor şi peceţilor. Lucrarea urmăreşte şi o uniformizare a principiilor de utilizare a vocabularului, încluzând în partea finală un mic glosar adaptat după terminologia franceză şi germană.

O lucrare fundamentală pentru heraldica românească o constituie, indiscutabil, *Ştiinţa şi arta heraldică în România*[51], publicată de către Dan Cernovodeanu în 1977. Acest tratat, avînd prefaţa semnată de Aurelian Sacerdoţeanu, este structurat în două părţi: în prima parte, vizând „ştiinţa" heraldică, prezintă consideraţii generale asupra heraldicii din punct de vedere teoretic şi o evoluţie a ştiinţei heraldice din ţara noastră de la începuturi şi până în prezent (1977 n.n.), iar în partea a doua, consacrată „artei" heraldice, analizează originea şi evoluţia heraldicii româneşti pe cele trei provincii, apoi din perioada Principatelor Unite, a regatului şi României Mari de după 1918, prezentând şi steme boiereşti, ecleziastice, districtuale şi orăşeneşti[52]. Partea de final a lucrării cuprinde un consistent album heraldic. Vis-a-vis de aşa-zisa perioadă de stagnare din heraldica românească a secolelor XVI - XVIII, datorată opoziţiei puterii suzerane otomane, D. Cernovodeanu are meritul de a fi demonstrat netemeinicia afirmaţiei, dată fiind răspândirea în epoca a folosirii sigiliilor, cu o bogată înflorire a simbolurilor.[53]

Sigilografia românească a ultimului sfert de secol este dominată la modul absolut de către neobosita cercetătoare Maria Dogaru, arhivist al Direcţiei Generale a Arhivelor Statului, timp de mai mulţi ani secretar al Comitetului Internaţional de Sigilografie, actualmente profesor universitar al Facultăţii de arhivistică din Bucureşti şi vicepreşedinte al Comisiei de Heraldică şi Genealogie de pe lângă Academia Română. Are meritul de a fi publicat mai bine de 80 de articole, studii şi lucrări de specialitate[54]. Necesităţii resimţite a unui album de sigilografie românească, imperativ

https://biblioteca-digitala.ro

semnalat de E. Vîrtosu în 1956, îi vine în întâmpinare prin publicarea în 1976 a lucrării *Sigiliile, mărturii ale trecutului istoric. Album sigilografic*, realizată în condiții grafice excelente, unde prezintă, după un studiu introductiv în sigilografia noastră (p. 5-18), peste 300 din cele mai frumoase și prețioase vestigii sfragistice conservate de-a lungul timpului[55]. Doi ani mai târziu, răspunzând unui apel lansat de către Comitetul Internațional de Sigilografie (înființat în 1960) în vederea depistării, conservării și valorificării sigiliilor orășenești din țările membre, publică lucrarea *Sigilii orășenești din epoca modernă și contemporană*[56].

Filialele județene ale Arhivelor Statului au în păstrare, alături de fonduri și colecții arhivistice, colecții de tipare sau matrice sigilare. Printr-un efort remarcabil, M. Dogaru reușește să le pună la dispoziția cercetătorilor interesați prin publicarea în 1984 a unei sinteze: *Colecțiile de matrice sigilare ale Arhivelor Statului*[57]. După un cuprinzător studiu introductiv (p.7-65) privitor la legislația în domeniul adoptării, folosirii și păstrării izvoarelor sigilare, tehnica gravării matricelor, legendele și devizele acestora, reprezentările heraldice gravate în câmpul sigilar, sunt prezentate colecțiile păstrate de Arhivele Centrale București, Filiala municipiului București a Arhivelor Statului și, în ordine alfabetică, de alte 34 de filiale județene.

De reținut și contribuția acestei cercetătoare la elaborarea de către D.G.A.S. București a unui *Dicționar al științelor speciale ale istoriei*[58], prin includerea noțiunilor fundamentale utilizate în sigilografia și heraldica românească.

In sfârșit, tot în ideea de a veni în sprijinul cercetării, elaborează în 1989 un excelent instrument de lucru: *Din bibliografia sigilografică românească* [59], cuprinzând 297 de titluri, grupate tematic, din prima jumătate a secolului al XIX-lea și până la data publicării.

https://biblioteca-digitala.ro

2. SIGILII ALE INSTITUTIILOR LOCALE

În epoca feudală, ca şi în cele ulterioare, folosirea sigiliilor este expresia unor raporturi juridice din care decurg anumite drepturi, existenţa sigiliului popriu pentru o instituţie sau persoană presupunând participarea nemijlocită la viaţa socială, economică, politică sau spirituală, precum şi interesul pentru conţinutul actelor pe care le emitea.

În Ţara Românească şi Moldova, în evul mediu, dreptul de a avea sigiliu, era în principiu, un drept domnesc. Domnul conceda, expres sau tacit mai ales, acest drept oraşelor, târgurilor, altor instituţii [60].

În Transilvania, în schimb, acordarea dreptului de sigiliu pentru diferite instituţii a constituit, de-a lungul vremii, un privilegiu al puterii centrale[61]. Sunt aşa-zisele „arme de concesiune", practică utilizată cu rigurozitate şi pe scară largă în Europa occidentală.

Aminteam în rândurile de mai sus de o bibliografie sigilografică întocmită de M. Dogaru în anul 1989. Ea a fost alcătuită în conformitate cu normele Comitetului Internaţional de Sigilografie, deci nu cuprinde izvoarele sigilare din antichitate, ci doar sigiliile aflate în strânsă legătură cu documentele scrise. Lucrările apărute în decursul timpului au fost clasificate, potrivit aceloraşi norme, în nouă teme, din care ne interesează la acest capitol temele IV (Regiuni istorice şi unităţi teritorial-administrative), V (Sigilii de tîrguri şi oraşe) şi VI (Sigilii săteşti)[62], la care vom adăuga, în completare, cercetările întreprinse cu privire la sigiliile ecleziastice.

https://biblioteca-digitala.ro

a. Sigilii ale regiunilor istorice şi unităţilor teritorial-administrative

Cunoaştem la ora actuală faptul că cel mai vechi sigiliu aparţinând unei provincii de pe teritoriul ţării este cel al Sibiului, tiparul fiind confecţionat, probabil, în 1224, iar pecetea conservată pe un document din anul 1302[63]. Dintre unităţile administrative româneşti din Transilvania cea mai veche pecete a avut-o Ţara Făgăraşului, datând din 1413, probabil ca urmare a faptului că acest teritoriu era stăpânit de către voievozii Ţării Româneşti[64]. Alături de provincia Sibiu, provinciile săseşti Braşov (Ţara Bîrsei) şi Bistriţa aveau sigiliile proprii încă din veacul al XIV-lea, dar în faza iniţială erau comune cu ale oraşelor[65]. Sesizând din timp valoarea probatorie a peceţilor, populaţia săsească, adusă în Transilvania de regii Ungariei, a adus cu ea din regiunile de baştină obiceiul şi practica sigilară, regională şi municipală, care se va generaliza, devenind apoi obiectul a numeroase privilegii regale [66].

Judeţele din Ţara Românească şi ţinuturile din Moldova au dispus de sigilii oficiale proprii abia după introducerea Regulamentelor organice, când au fost fixate stemele fiecărei unităţi administrative în parte. Aceste steme erau deja cunoscute din secolul al XVIII-lea, incluse fiind în sigiliile domneşti ale vremii.

Evoluţia istorică a heraldicii districtuale din Ţara Românească şi Moldova formează obiectul studiului elaborat de către Dan Cernovodeanu şi Ioan N. Mănescu, membri fondatori ai Comisiei de Heraldică, Genealogie şi Sigilografie a Institutului de Istorie „N. Iorga", *Noile steme ale judeţelor şi municipiilor din Republica Socialistă România*, în care sunt analizate şi descrise stemele a 20 de judeţe şi 16 ţinuturi [67]. În cazul judeţelor muntene, procesul evolutiv al stemelor, potrivit aprecierii autorilor, cunoaşte

https://biblioteca-digitala.ro

trei etape:
a) emblemele județene apărute în secolul al XVIII—lea şi cunoscând o mai largă difuziune şi notorietate prin includerea lor în stemele domneşti fanariote de la finele aceluiaşi secol, embleme care vor prezenta un specific autohton în alcătuirea şi modul lor de reprezentare;
b) emblemele județene provenite sau derivând din compoziția heraldică aflată pe frontispiciul volumului al treilea al ediției greceşti a „Istoriei generale" a Daciei, a lui Dionisie Fotino, apărută la Viena în 1819;
c) emblemele județene apărute în epoca Principatelor Unite sau ulterior[68].

Pentru unitățile teritorial-administrative din Moldova autorii disting, la fel, trei etape:
a) steme districtuale aflate pe însemnele de acest gen din epoca fanariotă;
b) steme de ținuturi fixate în urma reglementării oficiale a mărcilor prin Regulamentul Organic din 1831;
c) steme districtuale create în preajma Unirii Principatelor Române şi ulterior acestei epoci.[69]

Sigiliile județelor Slam-Rîmnic şi Teleorman, conservate pe un document din 1827 şi, respectiv 1829, sunt descrise şi reproduse de către M. Dogaru în albumul sigilografic publicat în 1976[70]. Acelaşi autor face şi o trecere în revistă a matricelor sigilare aparținând instituțiilor prahovene[71] şi mehedințene[72], dar din secolele XIX - XX.

Comitatele din Transilvania, Maramureş şi Parțium, constituind autonomii teritoriale de tip feudal, au luat naştere în decursul secolelor XII-XIII, fiind instituții politico-administrative cu rol important în consolidarea stăpânirii maghiare.

Intrebuințarea peceții de către comitate a fost mult îngrădită până în secolul al XVI-lea de concepția specifică, locală, despre pecetea autentică[73]. Autentice, potrivit Tripartitului lui Werbõczy,

https://biblioteca-digitala.ro

erau doar peceţile voievozilor, juzilor nobiliari, capitlurilor şi conventurilor[74]. Sigiliile unice cu stemă ale comitatelor îşi au începuturile spre sfârşitul secolului al XV-lea, comitatul Somogy din 1483 pentru Ungaria[75], Hunedoara din 1490 pentru Transilvania[76]. Anterior introducerii sigiliilor unice, actele emise în numele comitatelor erau validate cu sigiliile vicecomiţilor şi juzilor nobililor. Exceptând cazul comitatului Hunedoara, restul comitatelor din Transilvania vor dobândi steme şi sigilii unice doar în secolele XVII şi, mai ales, XVIII. Este şi concluzia desprinsă din lectura studiului publicat de M. Dogaru în 1986, intitulat *Contribuţii la cunoaşterea sigiliilor comitatelor din Transilvania*[77], în care sunt descrise şi reproduse sigiliile sau stemele a nouă comitate. Cele ale comitatelor: Hunedoara (1490), Tîrnava (1796) şi Alba (sec.XVIII) sunt prezentate şi în albumul sigilografic amintit deja[78].

Geneza şi evoluţia sigiliului unic al comitatului Maramureş din 1748, precum şi practica sigilară anterioară sunt analizate cu minuţiozitate de către arhivistul Adalbert Balogh în studiul *Evoluţia sigiliilor folosite de autorităţile administrative din comitatul Maramureş sec.XV-XVIII.*[79].

Sigiliile comitatelor Crasna, Solnocu de Mijloc şi Sălaj sunt analizate evolutiv, de la sigiliile fragmentate sau parţiale până la confecţionarea celor unice, Crasna probabil din secolul XVII, Solnocu de Mijloc din 1753, iar Sălajul din 1876, prin unificarea compoziţiilor heraldice ale primelor două, în articolul cu acelaşi titlu, semnat de către arhivistul Bujor Dulgău[80].

Printre arhiviştii cu preocupări şi în domeniul sigilografiei se cuvine a fi menţionat numele lui Alexandru Pál-Antal din Tîrgu-Mureş, autor al unei lucrări, în manuscris, *Sigiliile comitatelor şi scaunelor din Transilvania*[81], redactată în anul 1975, în care aduce ca elemente de noutate o serie de clarificări privind utilizarea sigiliilor de către scaunele secuieşti. Anterior mijlocului secolului al XVIII-lea documentele emise erau validate cu sigiliile

https://biblioteca-digitala.ro

personale ale dregătorilor scăunali, respectiv juzii regali şi notarii, ulterior actele erau prevăzute cu sigiliile unice ale oraşelor aflate în fruntea scaunelor sau cu sigiliile unice ale scaunelor, pe măsura concederii lor de către suveran în răstimpul 1752-1793.

În finalul acestui capitol ar mai fi de amintit faptul că stemele tuturor comitatelor din Ungaria şi Transilvania au fost reproduse color în *Magyar Lexikon*[82], iar cele ale fostelor comitate din nord-vestul ţării noastre în lucrarea lui Vasile Meruţiu *Judeţele din Ardeal şi din Maramureş până în Banat. Evoluţia teritorială*[83], apărută la Cluj în 1929.

b. **Sigilii de târguri şi oraşe**

Din literatura de specialitate cercetată până în prezent, se poate afirma că primele instituţii care au folosit peceţile au fost centrele orăşeneşti şi târgurile domneşti sau regeşti[84].

Apariţia peceţilor sau sigiliilor de oraşe şi târguri este nemijlocit legată de începuturile şi evoluţia vieţii municipale medievale în contextul vieţii economico-sociale a ţărilor române.

In funcţie de vechimea existenţei lor, M. Dogaru clasifică centrele urbane din Ţara Românească şi Moldova în două grupe: din prima grupă fac parte sigiliile oraşelor şi târgurilor atestate anterior întemeierii celor două state feudale, cum ar fi Cîmpulung, Tîrgovişte sau Argeş în Ţara Românească, Baia şi Roman în Moldova; din a doua grupă sigiliile oraşelor şi târgurilor atestate ulterior, care îşi vor câştiga dreptul de sigiliu treptat, urmare a dezvoltării lor economico-sociale[85].

Pentru Transilvania, apariţia sigiliilor orăşeneşti se încadrează cronologic la finele secolului al XIII-lea, dar mai ales în secolul al XIV-lea: Mintiu - 1299, Sătmar - 1323[86], Sibiu - 1367, Bistriţa - 1367, Braşov - 1368, Cluj - 1369[87], Baia Mare - sec.XIV[88]. Facem precizarea că, în cazul oraşelor locuite de

https://biblioteca-digitala.ro

populație săsească (Sibiu, Brașov, Bistrița) aceste sigilii au fost la început comune cu ale scaunelor pe care le întemeiaseră încă din epoca venirii lor aici sau cu a districtelor respective[89]. Printre primii cercetători care au studiat și publicat concluziile asupra sigiliilor acestor trei orașe se situează sibianul Iosef Franz Zimmermann (1850-1935), editor de documente, creator al școlii arhivistice moderne din Transilvania, arhivar ar Arhivei naționale săsești din Sibiu între anii 1875-1908, cu merite deosebite în transformarea acesteia într-o instituție publică[90]. Rezultatele cercetărilor întreprinse asupra sigiliilor medievale ale Brașovului și Bistriței, precum și a celui mai vechi sigiliu al orașului Sibiu s-au materializat prin publicarea a trei articole, în limba germană, în revista „Korrespondenzblatt"[91].

Fiind printre cele mai vechi sigilii orășenești, acestea vor fi preluate și de S. Jakó în amintita sinteză parțială de sigilografie transilvăneană din 1956, completând prezentarea lor cu sigiliile orașelor Sighișoara, Mediaș, Sebeș, Cluj, Baia Mare, Dej, Satu Mare, precum și ale târgurilor Pîncota, Lipova, Ocna Sibiului, Sic și Sf. Gheorghe din secolele XIV-XV[92].

Informații prețioase privind sigiliile unor orașe din Transilvania am întâlnit într-un catalog al sigiliilor păstrate în secția diplomatică a Arhivelor Statului din Budapesta, publicat în 1889. Acesta cuprinde, în ordine alfabetică, sigilii ale regilor, voievozilor, autorităților comitatense, orașelor, instituțiilor ecleziastice, înalților dregători, arhiereilor și altele, cu precizarea anului emiterii documentelor pe care sunt aplicate sau atârnate. Aici sunt înscrise și sigiliile orașelor Aiud -1505, Cluj -1499, Sighișoara -1466, Sibiu -1323 și Oradea -1470[93].

Revenind la amplul studiu datorat lui E. Vîrtosu *Din sigilografia Moldovei și a Țării Românești*, lucrare de referință a cercetării sigilografice românești, pe parcursul a mai bine de 60 de pagini face o analiză minuțioasă și atentă a unor sigilii de târguri și orașe: Baia, Roman, Siret, Bîrlad, Piatra și Botoșani din Moldova,

https://biblioteca-digitala.ro

Cîmpulung, Tîrgovişte, Argeş, Rîmnic şi Bucureşti din Ţara Românească. Face, totodată, o prezentare pe scurt a organizării interne, în primul rând administrativă, a târgurilor şi oraşelor, precizând şi raporturile juridice ale acestora faţa de domnie[94]. Studiul lui E. Vîrtosu are şi meritul de a se sprijini pe rezultatele cercetărilor anterioare întreprinse de V. A. Urechia[95], Al. Lepădatu[96], D. Dan[97], Al. T. Dumitrescu[98], dar receptate critic şi cu corecturile interpretative ce se impuneau. Acest capitol privind sigiliile centrelor urbane va fi publicat, într-o formă rezumativă, tot în 1956, sub titlul *Sigilii de târguri şi oraşe din Moldova şi Ţara Românească* în „Analele Universităţii Bucureşti"[99].

Lucrarea *Noile steme ale judeţelor şi municipiilor din Republica Socialistă România*, realizată de către Dan Cernovodeanu şi Ioan N. Mănescu, urmare Decretului nr. 503 din 16 decembrie 1970, emis de Consiliul de Stat, prin care se instituie steme distinctive pentru judeţele şi oraşele municipii ale ţării noastre, cuprinde în partea a doua un studiu asupra evoluţiei istorice a heraldicii municipale din Ţara Românească, Moldova (p.64-76) şi Transilvania (p.76-82). În perioada regulamentară, datorită reorganizării centrelor urbane prin reînfiinţarea organelor municipale de conducere proprii, se produce şi reapariţia sigiliilor orăşeneşti, căzute în desuetudine în secolul al XVII-lea, îndeosebi în aşezările mari, în care autoritatea domnească căpătase o preponderenţă absolută. În analiza noilor însemne heraldice de pe sigiliile orăşeneşti muntene şi moldovene din secolul al XIX-lea, cei doi autori disting două faze ale evoluţiei: în faza incipientă aceste centre au adoptat pe sigiliile lor însăşi stema ţării sau a districtului din care făceau parte administrativ-teritorial, pentru ca într-o a doua fază să-şi creeze steme proprii, care să le individualizeze[100].

In schimb, oraşele medievale din Transilvania au beneficiat de un statut mult mai favorabil, beneficiind de o serie de privilegii, unele ridicate la rangul de oraşe libere regeşti, fapt ce a permis o

https://biblioteca-digitala.ro

înflorire constantă şi durabilă. De aceea, evoluţia heraldicii orăşeneşti pentru principalele centre transilvănene este încadrat cronologic, de autori, între secolele XIII-XIX, desigur foarte pe scurt. De reţinut şi concluzia formulată în privinţa raportului steme municipale - steme districtuale: „Spre deosebire de Ţara Românească şi Moldova, pe teritoriul cărora se scursese un răstimp îndelungat între apariţia stemelor municipale şi cea mai tardivă a stemelor districtuale, în Transilvania se constată o cvasi-concomitenţă între apariţia celor două feluri de însemne, ba uneori sunt cazuri în care stemele provinciale sau districtuale sunt anterioare chiar celor ale oraşelor."[101]

Menţionând faptul că în albumul sigilografic realizat de M. Dogaru sunt descrise şi reproduse un număr de 19 sigilii orăşeneşti, dintre cele mai vechi şi frumoase, care s-au conservat până în zilele noastre[102], ne referim, în cele ce urmează, la o lucrare de sinteză, bogat ilustrată, aparţinând aceluiaş autor, *Sigilii orăşeneşti din epoca modernă şi contemporană*[103]. Apariţia acestei lucrări a avut şi menirea, printre altele, de a demonstra insuficienta cunoaştere a evoluţiei sigilografiei româneşti de către unii specialişti, care au formulat aprecieri eronate la adresa istoriei ţării noastre. Se are în vedere, îndeosebi, ghidul heraldic ilustrat, publicat de Jiri Louda în 1972 la Praga, reeditat apoi la Paris cu titlul *Blasons des villes d 'Europe*, în care însemnele oraşelor din România sunt greşit interpretate sau chiar ignorate[104]. Autoarea prezintă, în ordine alfabetică, având la dispoziţie importantul fond documentar „Comisia consultativă heraldică", un număr de 401 sigilii orăşeneşti şi câteva târguri, prezentare susţinută şi de un bogat material ilustrativ alcătuit din 283 de reproduceri. De reţinut şi clasificarea pe care o dă sigiliilor orăşeneşti în funcţie de natura însemnului din emblemă: a) sigilii având în emblemă armele ţării; b) sigilii având în reprezentare emblema districtului din care oraşul făcea parte; c) sigilii încluzând compoziţii mixte: armele ţării plasate alături de unele însemne locale; d) sigilii având în câmp un

https://biblioteca-digitala.ro

însemn propriu[105].

Alături de multe alte studii şi articole privind sigiliile şi stemele orăşeneşti, semnalez publicarea de către Augustin Mureşan a unui foarte recent articol, *Cel mai vechi sigiliu al oraşului Arad*, în care descrie un tipar sigilar din anul 1702, cu legenda în limba germană, păstrat la Muzeul Naţional de Istorie din Bucureşti[106]. Spre a risipi eventualele nedumeriri, considerăm că este vorba de cel mai vechi tipar sigilar conservat până în zilele noastre, nicidecum de cel mai vechi sigiliu (amprenta) al oraşului Arad, care trebuie să fie cu mult mai vechi.

c. **Sigilii săteşti**

Folosirea sigiliului la sate a apărut din necesitatea autentificării actelor ţărăneşti şi pentru a se renunţa la vechiul procedeu al martorilor, care confirmau prin punerea degetului[107].

În Ţara Românească şi Moldova satele au beneficiat de dreptul de sigiliu după introducerea Regulamentului Organic, când ele devin unităţi administrativ-teritoriale. Anterior anilor 1831-1832, satele de aici erau posesiuni ale domnitorilor sau stăpânilor feudali laici şi ecleziastici. Izvoarele documentare atestă totuşi, existenţa unor sigilii săteşti încă din secolul al XVII-lea[108].

În cazul Transilvaniei nu se cunoaşte, până în prezent, vreo dispoziţie care să reglementeze introducerea sigiliilor la sate. În schimb, aici sigiliile săteşti sunt cu mult mai vechi, numărul lor crescând debordant după 1780, dar mai ales 1785. Acest lucru trebuie corelat, probabil, cu încercarea împăratului Iosif al II-lea de a şterge iobăgia prin patenta din august 1785. Apariţia sigiliilor săteşti constituie, totodată, o manifestare sigură a emancipării survenite şi în lumea satelor sub influenţa ideilor iluministe.

Din punct de vedere artistic ele sunt simple, uneori naive,

https://biblioteca-digitala.ro

executate cu stângăcie, cu greşeli de gravare în legende. Marea majoritate a satelor, când şi-au ales simbolurile, au avut în vedere elementele specifice, caracteristicile, care să le individualizeze pe cît posibil: ocupaţii, unelte, produse agro-alimentare, animale, elemente geofizice ş.a.

Cercetările întreprinse cu privire la sigiliile săteşti sunt relativ puţine în comparaţie cu celelalte categorii de sigilii. Bunăoară capitolul VI (sigilii săteşti) al bibliografiei sigilografice întocmită de M. Dogaru cuprinde doar 11 lucrări de acest gen[109].

S. Jakó semnala încă din 1956, în cunoscutul său studiu, necesitatea publicării grabnice a unor colecţii de reproduceri care, spre deosebire de cele anterioare, „... ar trebui să cuprindă şi peceţile orăşenilor, precum şi ale satelor"[110], fără de care este imposibil studiul instituţiilor juridice şi administrative. De altfel, în amintitul studiu el citează un singur sigiliu de localitate rurală, respectiv tiparul Episcopiei Bihorului din 1475, cel mai vechi tipar sigilar sătesc de la noi, care are gravat anul confecţionării cu cifre arabe[111].

O caracteristică a sigiliilor săteşti din Ţara Românească şi Moldova o constituie faptul că multe dintre ele erau sigilii „împărţite". Pentru evitarea abuzurilor şi falsurilor tiparele erau confecţionate din 3 sau 5 părţi, a treia sau a cincea fiind mânerul ori şurubul care le reunea în scopul aplicării, părţi păstrate de mai multe persoane. Prin urmare, aplicarea matricei se putea face doar cu consimţământul tuturor posesorilor, aceste tipuri de sigilii săteşti au format obiectul analizei intreprinse de către E. Vîrtosu într-un studiu cu titlul: *Sigilii împărţite şi sigilii săteşti*[112]. Sorgintea acestui tip de sigiliu trebuie căutată în mediul monahal din Orientul ortodox a celei de-a doua jumătăţi a secolului al XVIII-lea, când are loc reforma organizatorică a patriarhiei din Constantinopol. Cei patru mitropoliţi de frunte, din cadrul sinodului de 12, stăteau permanent la sediul sinodal şi validau actele emise în numele patriarhului prin aplicarea reunită a

https://biblioteca-digitala.ro

fragmentelor de tipar sigilar păstrate de fiecare în parte[113].

M. Andrițoiu și M. Cerghedean în studiul *Sigilii sătești în comitatele Hunedoara și Zarand*[114] prezintă un număr de 51 sigilii, în marea lor majoritate apărute în 1851. Se face mențiunea că, totuși, cel mai vechi sigiliu datează din 1837. Considerăm că aceste sigilii sunt extrem de târzii, e imposibil să nu existe sigilii datând din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea cel puțin. Mai degrabă avem de-a face acum cu o reînnoire a celor vechi, anterioare revoluției de la 1848, mai ales dacă avem în vedere și faptul că acum legendele sunt gravate în limbile română și germană.

Albumul sigilografic elaborat de M. Dogaru cuprinde și el un capitol destinat acestui gen de sigilii, unde sunt descrise un număr de 12 sigilii și tipare sigilare sătești, inclusiv de tipul „împărțite", cele mai vechi fiind ale localităților Păuliș (1732) și Valea Mare (1787) din comitatul Arad[115]. În anul 1980 M. Dogaru revine cu o cercetare privitoare la *Sigiliile sătești din fostul comitat Arad*[116], după ce, în prealabil, Magdalena Kovács făcuse o prezentare a unor tipare sigilare comunale din același comitat, începând cu cel mai vechi din 1781[117]. Informații prețioase despre tiparele sigilare sătești întâlnim și în lucrarea de sinteză, publicată în 1984 de către același autor, *Colecțiile de matrice sigilare ale Arhivelor Statului*[118].

Instituțiile muzeale sunt și ele păstrătoare ale unor importante colecții de matrice sigilare. Dintre cele păstrate la Muzeul de Istorie din Cluj-Napoca și Turda, Maria Magdalena Jude publică în 1978 [119] și 1979 [120], în colaborare cu Nicolae Cordoș și, respectiv, A. Hopârtean, matricele sigilare sătești confecționate în secolul al XIX-lea, aparținând unor localități din comitatele Alba, Cluj, Maramureș, Mureș, Solnocu de Mijloc și Sălaj. În anii următori, interesul manifestat de către M. M. Jude cu privire la localitățile rurale prin prisma sigiliilor folosite de acestea s-a concretizat prin publicarea a încă două articole, de astă dată fiind prezentate sigilii sătești aplicate pe documente de arhivă. In

https://biblioteca-digitala.ro

primul articol analizează un act de hotărnicie a localității Românești din fostul comitat Caraș, datat 21-22 iunie 1826, redactat în limba germană și validat cu sigiliile celor opt sate limitrofe[121], iar în al doilea un număr de 13 sigilii din anii 1850-1852 și 1865, depistate în urma cercetării fondului documentar „Prefectura Județului Cluj. Administrative"[122].

Unul dintre cele mai complete și documentate studii asupra sigiliilor sătești aparține arhivistului Gheorghe Mudura. Cercetând cu pasiune și migală imensul fond documentar „Prefectura județului Bihor" și „Colecția de sigilii (matrice)", ambele aflate în păstrare la F.A.S. Bihor, depistează și publică în serial, peste 90 de sigilii ale localităților bihorene, situate în două zone etnografice bine individualizate: Vașcău și Beliu[123]. Prezentarea sigiliilor, în ordinea alfabetică a localităților, este prefațată de un cadru istorico-social al celor două zone. Facem mențiunea că sigiliile așezărilor rurale din zona Vașcăului sunt prezentate în două părți: în prima parte sigiliile din secolul al XVIII-lea, în a doua tiparele sigilare din secolul al XIX-lea.

Dintre cercetările mai recente le amintim pe cele două ale Mariei Georgescu, *Sigilii sătești din județul Buzău* (1835-1864)[124] și *Sigilii sătești din județul Teleorman* (1838-1863)[125], lucrări ce vin să confirme afirmațiile potrivit cărora în Țara Românească, ca de altfel și în Moldova, sigiliile sătești au fost introduse cu începere din anul 1835, ca urmare a organizării administrative și juridice a satelor. Aceste sigilii vor fi în uz până în anul 1864, când este adoptată Legea de organizare a comunelor rurale.

d. **Sigilii ale instituțiilor ecleziastice**

Stadiul actual al cercetărilor efectuate în domeniul sigilografiei românești ne permite a face constatarea că preocupările privind sigiliile instituțiilor ecleziastice locale, cu excepția a două-trei abordări sporadice și timide, lipsesc cu

https://biblioteca-digitala.ro

desăvârşire.

Se ştie, de pildă, că în anul 1890 heraldistul Ştefan D. Grecianu a încercat să reglementeze stemele bisericeşti din vechea Românie, dar propunerile sale nu au fost acceptate[126]. Abia Comisia Consultativă Heraldică, între anii 1927-1936, va fixa stemele patriarhiei, mitropoliilor şi episcopiilor ortodoxe din ţara noastră[127].

După o foarte succintă trecere în revistă a sigiliilor folosite de locurile de adeverire (conventuri, capitluri) existente pe teritoriul ţării noastre (de fapt al Transilvaniei n.n), S. Jakó semnala încă în 1956 necesitatea imperioasă a unor studii viitoare pe această temă: „...cercetările viitoare vor trebui să se ocupe mai ales cu peceţile demnitarilor bisericeşti (episcopi, vicari, abaţi, prepoziţi) şi ale instituţiilor ecleziastice (mănăstiri, decanate sau capitluri)[128].

Despre sigilii şi steme ecleziastice, de arhierei şi instituţii, găsim descrieri şi reproduceri în albumul sigilografic al Mariei Dogaru[129] şi în două lucrări aparţinând heraldistului Dan Cernovodeanu[130].

Dintre cercetările ce se încadrează strict la această tematică, nu putem semnala decât trei: Gh. Liţiu, *O controversă privind numele şi sigiliul consistoriului din Oradea (1839)*[131], Viorica Cernătescu, *O matrice sigilară deosebită a bisericii Madona Dudu din Craiova*[132] şi un articol privind *Vechi sigilii bisericeşti ale unor parohii din jurul Oraviţei (secolul XIX)*, semnat de I. Ghiţă, B. Polgar şi M. Fabian[133].

https://biblioteca-digitala.ro

3. SIGILII ALE INSTITUȚIILOR DIN ZONA SĂTMARULUI

Se poate afirma cu îndreptățire, întemeiați pe ceea ce a apărut până în prezent în literatura de specialitate, că interesul și preocupările privitoare la sigiliile instituțiilor sătmărene au fost sporadice și răzlețe. Abia după 1980, exceptând sigiliile orașului Baia Mare, au fost publicate două-trei studii, care au ca obiect nemijlocit de analiză sigiliile instituțiilor emitente din zona Sătmarului. În rest, scurte referiri sau semnalări în lucrări cu caracter monografic, în lucrări generale, sinteze, lexicoane sau studii tematice. Lucrări de referință pentru sigilografia românească, publicate relativ recent, omit în mod constat o abordare a sigiliilor uzitate în această zonă de la fruntariile de nord-vest ale țării. Desigur, acest lucru nu împietează absolut deloc asupra valorii de necontestat a acestora. Avem în vedere lucrările publicate de M. Dogaru, *Sigiliile, mărturii ale trecutului istoric*, în care descrie și reproduce doar sigiliul octogonal al orașului Baia Mare din secolul al XIV-lea[134]. *Colecțiile de matrice sigilare ale Arhivelor Statului*[135], care face o prezentare generală a colecțiilor de tipare sigilare păstrate de filialele județene ale Arhivelor Statului, mai puțin cea de la F.A.S. Satu Mare, deși are o colecție constituită din 255 de piese sau studiul *Contribuții la cunoașterea sigiliilor comitatelor din Transilvania*, cuprinzând prezentarea sigiliilor unui număr de nouă comitate, inclusiv unele din vecinătatea comitatului Satu Mare[136].

Fără a avea pretenția să cuprindă tot ceea ce s-a scris în această direcție, prezentarea de față vrea să constituie o primă încercare de a acoperi o lacună și, în acest fel, de a se constitui într-o sursă principală de documentare pentru cercetarea

https://biblioteca-digitala.ro

sigilografică viitoare, cel puțin la nivel zonal.

Se știe că în vechime comitatul Satu Mare nu a avut nici stemă, nici sigiliu unic. Actele emise în numele autorității comitatense erau validate cu sigiliile personale ale comitelui suprem sau vicecomitelui și ale juzilor nobililor. Începând cu a doua jumătate sec. al XV-lea și comitatul Satu Mare, asemenea comitatelor din Partium, și-a confecționat sigilii fragmentate sau parțiale, care reunite înscriau denumirea comitatului. Primul act validat cu acest tip de sigiliu datează din anul 1468[137]. Prin urmare, afirmația încetățenită în literatura noastră de specialitate, potrivit căreia primul exemplu cunoscut în Transilvania pentru această modalitate de sigilare datează din anul 1475 și provine din comitatul Maramureș, își pierde valabilitatea[138]. De altfel, exactitatea acestei afirmații este pusă sub semnul îndoielii și de specialiști ca: Imre Szentpétery[139] și S. Jakó[140].

Această modalitate greoaie de sigilare a impus nevoia confecționării unor sigilii unice cu stemă. Comitatul Satu Mare obține stema și dreptul de sigiliu unic prin intermediul privilegiului emis de cancelaria împăratului Carol al VI-lea la 24 august 1721[141]. Cea mai veche reproducere a acestei steme, cunoscută până la ora actuală, apare pe o hartă din atlasul geografic întocmit la finele veacului al XVIII-lea de către Johann Mattheus Korabinszky, *Atlas Regni Hungariae portatilis*[142]. Sigiliul din 1722, având gravată stema comitatului, este reprodus și pe foaia de titlu a monografiei comitatului Satu Mare, publicată de Szirmay Antal în 1809[143].

Dintre lucrările cu caracter monografic menționăm și *Szatmár vármegye*, publicată de Borovszky Samu pe la 1908, în care sunt reproduse stema orașului Carei, vechiul sigiliu al orașului Baia Mare, sigiliul orașului Baia Sprie și stema comitatului Satu Mare[144].

Stema comitatului apare reprodusă în mod constant și în lexicoanele de circulație de la sfârșitului secolului al XIX-lea și

https://biblioteca-digitala.ro

începutul celui următor, cum ar fi: *Magyar lexikon*[145], *A Pallas nagylexikona*[146], *Révai Nagylexikona*[147], *Tolnai Új Világlexikona*[148] şi *Új Idők lexikona*[149].

Deşi depăşim puţin cadrul cronologic al demersului nostru, semnalăm existenţa unui sigiliu al târgului Sătmar aplicat pe un document din anul 1453, păstrat în Arhivele Statului din Budapesta[150].

Stema oraşului unificat şi liber regesc Satu Mare, concedată prin diploma regelui Carol al III-lea din 2 ianuarie 1721, este reprodusă, dar într-o variantă puţin modificată faţă de original, în monografia *Szatmárnémeti*[151], apărută sub formă de coligat cu monografia comitatului, autor fiind acelaşi Borovszky. S. Jakó în *Sigilografia cu referire la Transilvania* semnalează despre existenţa celor mai vechi sigilii ale oraşelor Sătmar şi Mintiu, folosind ca surse de informare mai ales lucrări apărute în Ungaria[152]. N-ar fi exclus ca amprenta acelui sigiliu mai mare al oraşului Sătmar din anul 1433, semnalat de S. Jakó, nepublicat încă, să fie identică cu sigiliul amintit din 1453. Informaţiile furnizate de S. Jakó sunt preluate şi de D. Cernovodeanu şi Ioan N.Mănescu în studiul *Noile steme ale judeţelor şi municipiilor din R.S.R.*[153]. Stema oraşului Satu Mare, alături de cele ale oraşelor Baia Mare, Baia Sprie şi Carei, însoţite de foarte laconice descrieri, este reprodusă şi într-o lucrare colectivă apărută la Budapesta în 1941[154]. M. Dogaru în *Sigilii orăşeneşti din epoca modernă şi contemoporană*, prezintă şi ea un sigiliu al oraşului Satu Mare care, ţinând cont de textul legendei, trebuie datat după 1870[155].

Aminteam că vechile sigilii ale oraşului Baia Mare din secolele XIV-XV au constituit un subiect privilegiat în literatura românească de specialitate. Vechimea, frumuseţea artistică, forma octogonală şi mărimea neobişnuită (74 mm) a tiparului sigilar, confecţionat din argint cu ocazia acordării primului privilegiu pentru oraş în 1347[156], au avut darul de a-l face nelipsit din

https://biblioteca-digitala.ro

lucrările de referință, inspirând mai multe studii și frumoase reproduceri. Menționăm dintre studiile mai vechi pe cele aparținând lui Décsényi Gyula: *Nagybánya régi pecsétjei*[157] din 1886 și Schönherr Gyula-Czakó Elemér: *Nagybánya Város XIV szd-i pecsétei*[158] din 1906. S. Jakó consacră acestor peceți aproape o pagină în cunoscuta-i lucrare de sigilografie transilvăneană[159]. Sigiliul confecționat în 1483 îl găsim reprodus și pe foaia de gardă a unei scurte monografii închinate bisericii „Sf. Ștefan" din Baia Mare, publicată de către Décsényi Gyula în 1893[160]. Cercetările de dată mai recentă sunt semnate de Ioan Németi[161], Kálmán Oszóczki[162] și Viorica Ursu[163].

În ultimele două decenii au fost înregistrate câteva studii și contribuții importante cu privire la sigiliile utilizate de localitățile din mediul rural.

În afara sigiliilor sătești din fostele comitate Hunedoara, Zarand, Arad, Cluj și Bihor, au fost publicate și o serie de tipare și sigilii sătești din fostul comitat Satu Mare.

Menționăm în acest sens lucrarea realizată de M. Dogaru *Colecțiile de matrice sigilare ale Arhivelor Statului*, în care face o foarte succintă prezentare a unui număr de cinci tipare sigilare sătești sătmărene și a târgului Livada, păstrate la F.A.S. Baia Mare în colecția de matrice sigilare[164].

Doar cu titlu informativ semnalăm că M. M. Jude și N. Cordoș în *Sigilii sătești transilvănene din secolul al XIX-lea* înserează în prezentarea celor 47 de tipare sigilare păstrate de Muzeul de Istorie din Cluj-Napoca un număr de 6 tipare ale unor localități din partea de sud a actualului județ Satu Mare, dar care la vremea respectivă făcuseră parte din comitatul Solnocu de Mijloc[165].

O contribuție apreciabilă la cunoașterea sigiliilor sătești din zona Sătmarului aduc Csermely Tibor și Takács Péter în lucrarea *Pecsétnyomatok és címerek Bereg, Szabolcs és Szatmár megye településeibõl*[166], în care sunt prezentate 64 de sigilii ale fostului

https://biblioteca-digitala.ro

comitat Satu Mare, 50 dintre ele aparținând localităților rurale aflate astăzi pe teritoriul Ungariei. Fiecare prezentare este însoțită de un desen al câmpului sigilar. Aceste sigilii au fost depistate de pe documentele păstrate în Arhivele județului Szabolcs-Szatmár și Muzeul „Jósa András" din Nyíregyháza. Chiar dacă nu de fiecare dată sunt prezentate cele mai vechi sigilii ale unor sate, contribuția se înscrie ca remarcabilă, permițînd și constatarea unei similitudini perfecte în privința simbolurilor utilizate de localitățile rurale ale celor trei comitate învecinate. În partea finală a lucrării sunt reproduse sigiliile comitatului Satu Mare din anii 1722 și 1835, primul cu legenda în limba latină, al doilea cu legenda în limba maghiară, precum și stema color a comitatului concedată de împăratul Carol al VI-lea în 1721[167].

Cel care s-a preocupat mai îndeaproape de sigiliile instituțiilor politico-adiministrative sătmărene este arhivistul K. Oszóczki din Baia Mare. Rod al investigațiilor întreprinse în fondurile documentare păstrate de F.A.S. Maramureș publică, în 1982, studiul *Sigilii folosite de autoritățile administrative comitatense și orașele de pe teritoriul fostului comitat Satu Mare (sec.XIV-XVIII)*[168]. Rezumându-se doar la aceste izvoare locale de documentare, sigur că unele constatări și concluzii ale autorului sunt susceptibile de îmbunătățiri. În plus, în ceea ce privește descrierea sigiliului unic al comitatului s-au strecurat unele inexactități și omisiuni. Nu există sigiliu având gravat în legendă anul MDCCXXI. O chestiune neclarificată rămâne și aceea a sigiliilor fragmentate, mai exact a repartiției literelor din cele patru tipare păstrate de juzii nobililor. Literele gravate în al doilea tipar sub forma TAT-TVS[170] nu apar decât la finele veacului al XVII-lea. În prezentarea vechilor sigilii ale orașului Baia Sprie este omisă varianta confecționată în 1464[171]. Dincolo de aceste inerente scăpări, de altfel autorul nici nu și-a propus o analiză sigilografică profundă, după cum mărturisește, studiul se înscrie ca o primă încercare de abordare mai in extenso a evoluției sigiliilor

https://biblioteca-digitala.ro

instituțiilor medievale din această zonă, servind ca sursă de referință cercetărilor viitoare. Ba mai mult, autorul are meritul de a fi publicat, foarte recent, un alt studiu: *Sigiliile târgurilor și satelor din comitatul Satu Mare în secolele XVI - XIX*[172], în care sunt descrise sigiliile a 6 târguri și, în ordine alfabetică, sigiliile unui număr de 56 de localități rurale, depistate în fondurile documentare și colecția de tipare sigilare păstrate la F.A.S. din Baia Mare.

Prin intermediul lucrării de față ne propunem să urmărim mai aprofundat și pe o perioadă mai îndelungată evoluția sigiliilor parțiale utilizate la validarea actelor emise în numele autorității comitatense, blazonarea atentă și corectă a stemelor gravate în sigiliile unice ale comitatului, orașelor Sătmar și Mintiu, apoi ale orașului unificat și liber regesc Satu Mare, prezentarea unor variante inedite ale sigiliilor orașelor miniere Baia Mare și Baia Sprie, descrierea sigiliilor târgurilor și satelor sătmărene care, potrivit recensământului din 1804, erau în număr de 17, respectiv 248[173], abordarea sigiliilor obștilor nobiliare din târguri și sate precum și ale instituțiilor ecleziastice, grupate pe cultele reprezentative din zonă, aceste ultime două categorii nefiind cunoscute ori publicate absolut deloc în literatura noastră de specialitate.

În fondurile arhivistice cercetate am depistat o serie de sigilii aparținând altor genuri de instituții: economice, judecătorești, culturale, de învățământ ș.a., dar a căror apariție este relativ târzie, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, depășind cadrul cronologic fixat demersului nostru. Ele pot forma, negreșit, subiecte ale viitoarelor cercetări sigilografice.

https://biblioteca-digitala.ro

Note

1. C. Moisil, *Bule de aur sigilare de la domnii Țării Românești și ai Moldovei*, în „Revista Arhivelor" (în continuare R.A), I, nr. 2, 1925, p.249.

2. P. V. Năsturel, *Eraldica în fața P.S.S.Episcop Ghenadie*, București, 1895, cf. M. Sturdza-Săucești, *Heraldica*, București, 1974, p.7.

3. C. Moisil, *Studii de sigilografie românească*, în R.A, II, nr. 4-5, 1927-1929, p.126.

4. S. Jakó, *Sigilografia cu referire la Transilvania (până la sfârșitul secolului al XV-lea)*, în „Documentele privind istoria României. Introducere.", vol.II, București, 1956, p.561.

5. Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, București, 1977, p.40.

6. Vezi recenzia lucrării lui Kumorovitz L.Bernát, *A pecséttan eredményeinek értékesítése a történetkutatásban*, în „A jászóvári premontrei kanonok rend gödöllõi Szent Norbert gimnáziuma magyar tagozatának évkönyve az 1939-1940 évrõl", Gödöllõ, 1940, p.181-194, publicată de Fekete Nagy Antal în „Levéltári közlemények", XVIII-XIX, 1940-1941, p.505.

7. *Ibidem.*

8. Maria Dogaru, *Instrumente de informare științifică pentru izvoarele sigilare*, în R. A., 1979, 42, nr. 2, p.154.

9. D. Cernovodeanu, *op. cit.*, p.17.

10. S. Jakó *op. cit.*, p.561.

11. *Ibidem.*, p.561-562.

12. *Ibidem*, p.562.

13. *Ibidem.*

14. I. Bedeus von Scharberg, *Die Wappen und Siegel der Fürsten von Siebenbürgen und der einzelnen ständischen Nationen*

https://biblioteca-digitala.ro

dieses Landes, Hermannstadt, 1838, 38 p. + 5 planşe litografice, cf. *Bibliografia Arhivisticii Româneşti*, Bucureşti, 1969, p.95.

15. A. T. Laurian, *Pecetea lui Mihai Radu v.v.*, în „Magazin istoric pentru Dacia", II., 1846, p.187.

16. M. Dogaru, *Sigilii orăşeneşti din epoca modernă şi contemporană* (în continuare *Sigilii orăşeneşti)*, Bucureşti, 1978, p.7.

17. *Ibidem*, p.8.

18. V. A. Urechia, *Anexa la raportul delegaţilor de secţiune asupra proiectului de lege pentru modificarea armelor ţării*, Bucureşti, 1868; Idem, *Schiţe de sigilografie românească (Raportul D-lui către Comisiunea însărcinată de Ministerul de Interne, cu cercetarea stemelor regatului şi ale judeţelor)*, Bucureşti, 1891, 17 p. + 2 pl.; Idem, *Notices sur les armoires du people romaine. Memoire lu au Congres d'istoire comparée*, Paris, Macon, 1901, 20 p.

19. P. V. Năsturel, *Stema României. Studiu critic din punct de vedere eraldic*, Bucureşti, 1892, 236 p.; Idem, *Marca ţării pe peceţi, clădiri şi monede*, în „Albina", V., 1901, nr. 5, p.117-119; nr. 12-13, p.325-330; VI, 1902, nr. 14, p.367-369: Idem, *Nova plantatio şi regii României moştenitori ai împăraţilor Bizanţului*, în „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie", XV, 1914, Bucureşti, 1915, 80 p. + 34 ilustrate.

20. B. P. Haşdeu, *Basarabii. Cine ? De unde ? De când ?*, Bucureşti, 1894, cf. M. Dogaru, *Sigiliile, mărturii ale trecutului istoric*, Bucureşti, 1976, p.278.

21. Ştefan D. Grecianu, *Eraldica română. Actele privitoare la armeriile oficiale cu planşe şi vocabular*, Bucureşti, 1900, cf. *Ibidem*.

22. Eugen Botezat, *Bourul şi zimbrul*, în „Analele Academiei Române. Memoriile secţiunii istorice.", seria II, tom. XXXVI, 1913-1914, p.17-39, cf. M. Dogaru, *Din bibliografia sigilografică românească*, în R.A., 1989, 51, nr. 4, p.420.

https://biblioteca-digitala.ro

23. Gr. Tocilescu, *O nouă pecete a lui Mihai Vodă Viteazul*, în „Buletinul Societății Numismatice Române", II, 1905, p.10-13.

24. Stoica Nicolaescu, *Documente slavo-române cu privire la relațiile Țării Românești și Moldovei cu Ardealul în secolele XV-XVI*, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie", XII, 1911, p.235-336.

25. D. Cernovodeanu, *op. cit.*, p.29-30.

26. *Ibidem*, p.30.

27. C. Moisil, *Comisiunea Consultativă Heraldică*, în R.A., I., nr. 2, 1925, p.299-300.

28. D. Cernovodeanu, *op. cit.*, p.31-32 și 192.

29. *Dicționar al științelor speciale ale istoriei*, București, 1982, p.148-149.

30. Vezi I. Marțian, *Contribuții la eraldica vechiului Ardeal*, București, 1928 extras din „Anuarul Institutului de Istorie Națională", vol.IV, p.441-446.

31. C. Moisil, *Primele peceți cu stemele unite ale Moldovei și Țării Românești*, în „Buletinul Societății Numismatice Române", XVIII, 1923, p.60-63.

32. Idem, *Bule de aur sigilare de la domnii Țării Românești și ai Moldovei*, în R. A., I, 1924-1926, nr. 1-3, p.249-265.

33. Idem, *Stema României. Originea și evoluția ei istorică și heraldică*, în „Boabe de grâu", II, nr. 2, 1931, p.65-85. Apărută și în broșură, București, 1931, 24 p.+ 54 ilustrate.

34. Gh. Brătianu, *Originea stemelor Moldovei și Țării Românești*, în „Revista istorică română" vol. I., 1931, p.50-61.

35. Ilie Minea, *Despre stema Moldovei*, în „Cercetări istorice" (Buletinul seminarului de istoria românilor al Universității din Iași), I, nr. 1, 1925, p.401-402.

36. E. Vîrtosu, *Originea stemelor țărilor române*, în „Revista istorică română", I., 1931, 325-332.

37. M. Popescu, *Capetele de arabi din stema Basarabilor*, în R.A. II, nr. 4-5, 1927-1929, p.150-155.

https://biblioteca-digitala.ro

38. C. Moisil, *Noi studii de sigilografie românească . Sigiliul lui Mihai Viteazul ca domn al Țării Românești, Ardealului și Moldovei*, în R.A., IV, nr. 1, 1940, p.100-109.

39. Idem, *Monede și sigilii de la Ștefan cel Mare*, în „Universul", LVIII, nr. 91 din 8 aprilie 1941. Sigiliul aplicat pe un document din anul 1491 e reprodus și în M. Dogaru, *Sigiliile, mărturii ale trecutului istoric*, p.26.

40.Idem, *Vechile sigilii domnești de la Mircea cel Bătrân*, în „Universul", LVIII, nr. 49 din 25 februarie 1941.

41. Idem, *Sigilii de aur de la Vasile Lupu*, în „Universul", LVIII, nr. 106 din 23 aprilie 1941. Vezi reproducerea unui sigiliu aplicat pe un act din anul 1639 în M. Dogaru, *op. cit.*, p.61.

42. A. Sacerdoțeanu, *Hrisovul și sigiliul lui Mihai Viteazul din 27 iulie 1600*, în R.A., IV, nr. 1, 1940, p.161-162. Vezi reproducerea și în M. Dogaru, *op. cit.*, p.60.

43. Idem, *Autografe și sigilii de la Mihai Viteazul*, în R.A., IV, nr. 2, 1941, p.296-313.

44. M. Popescu, *Sigiliul lui Sigismund Báthory - principele Transilvaniei*, în R.A., I, 1924-1926. nr. 1-3, p.328-332. Vezi reproducerea și descrierea și în C. Moisil, *Stema României*, p.12-13. La fel, în M. Dogaru, *op. cit.*, p.124-125.

45. *Bibliografia istorică a României*, vol. I-VII, 1944-1989 și lucrări apărute ulterior.

46. C. Moisil, *Sigiliile lui Mircea cel Bătrîn* în R.A., 1944-1945, 6, nr. 2, p.256-268; Idem, *O nouă bulă de aur sigilară din Țara Românească (de la Mihnea II)*, în „Buletinul științific al Academiei R.P.R., Stiințe istorice, filozofice", 1951, 3, p.13-24; Idem, *Cu privire la bulă de aur sigilară a lui Mihnea al III-lea*, în „Buletinul științific al Academiei R.P.R." Stiințe Istorice, Filozofice", 1952, 4, nr. 1-2, p.103-104.

47. A. Sacerdoțeanu, *Iarăși sigiliul lui Mihai Viteazul*, în R.A., 1944-1945, 6, nr. 2, p.330-333; Idem, *Sigiliul domnesc și stema țării. Conceptul de unitate a poporului român, pe care îl*

https://biblioteca-digitala.ro

reflectă şi rolul avut în formarea ideei de unire , în R.A., 1968, 11, nr. 2, pag.11-68; Idem, *Stema lui Dan al II-lea în legătura cu familiile Huniade şi Olah*, în „Revista Muzeelor", 1968, 5, nr. 1, p.5-16.; Idem, *Despre un sigiliu a lui Mircea cel Bătrân.O rectificare sigilografică*, în „ Revista Muzeelor „„ 1968, 5, nr. 5, p.443-445 ş.a.

48. Emil Vîrtosu, *Din sigilografia Moldovei şi a Ţării Româneşti* în „Documente privind istoria României. Introducere.", vol.II, Bucureşti, 1956, p.331-538, 66 ilustraţii.

49. S. Jako, *op. cit.*, p.561-619.

50. Marcel Sturdza-Săuceşti, *Heraldica*, Bucureşti, 1974, 174 p.131 fig.

51. D. Cernovodeanu, *op. cit.*, 561 p. (p.207-561 album).

52. Pentru stemele districtuale şi orăşeneşti vezi şi D. Cernovodeanu, Ioan N. Mănescu, *Noile steme ale judeţelor şi municipiilor din Republica Socialistă România. Studiu asupra dezvoltării istorice a heraldicii districtuale şi municipale româneşti (în continuare Noile steme ale judeţelor şi municipiilor din R.S.R)* în R. A., 1974, 36, nr. 1-2, p.3-218. Publicat şi în extras.

53. Vezi prefaţa lucrării semnată de A. Sacerdoţeanu.

54. M. Dogaru, *Din bibliografia sigilografică românească*, în R. A. 1989, 51, nr. 4, p.410-421.

55. Idem, *Sigiliile, mărturii ale trecutului istoric. Album sigilografic*, Bucureşti, 1976, 282, p.302 ilustr. Vezi şi Idem, *Indreptări la lucrarea „Sigiliile, mărturi ale trecutului istoric*", în R. A., 1979, 41, nr. l, p.72-73.

56. Idem, *Sigilii orăşeneşti*, 223 p.

57. Idem, *Colecţiile de matrice sigilare ale Arhivelor Statului*, Bucureşti, 1984, 304 p., 172 ilustr.

58. *Dicţionar al ştiinţelor speciale ale istoriei*, Bucureşti, 1982, 268 p.

59. M. Dogaru, *Din bibliografia sigilografică românească*, p.410-421.

https://biblioteca-digitala.ro

60. M. Georgescu, *Sigilii săteşti din judeţul Buzău (1835-1864)* în R. A. 1968, 48, nr. 3, p.341.

61. M. Dogaru, *Colecţiile de matrice sigilare ale Arhivelor Statului*, p.14.

62. Idem, *Din bibliografia sigilografică românească*, p.415-417.

63. S. Jako, *op. cit.*, p.606.

64. *Ibidem*, p.609.

65. *Ibidem*, p.607.

66. D. Cernovodeanu, *op. cit.*p.189.

67. D. Cernovodeanu, I. N. Mănescu, *Noile steme ale judeţelor şi municipiilor din R.S.R.*, p.7-64.

68. *Ibidem*, p.52-53.

69. *Ibidem*, p.62.

70. M. Dogaru, *Sigiliile, mărturii ale trecutului istoric*, p.149.

71. Idem, *Matrice sigilare aparţinând instituţiilor din judeţul Prahova existente în colecţiile Direcţiei Generale a Arhivelor Statului (sec.al XIX-lea)* în „File din trecutul istoric al judeţului Prahova", Ploieşti, Muzeul de istorie al Judeţului Prahova, 197, p.51-61

72. Idem, *Insemnele instituţiilor mehedinţene reflectând istoria naţională (sec.XIX-XX)*, în „Mehedinţi - istorie şi cultură", Drobeta-Turnu Severin, 1978, p.211-216.

73. Kumorovitz - L. Bernáth, *Autentikus pecsét*, în „Turul", XLIV, 1936, p.22.

74. Csermely Tibor, Takács Péter, *Pecsétnyomatok és címerek Bereg, Szabolcs és Szatmár megye településeibõl*, Nyíregyháza, 1988, p.7.

75. *Ibidem*, p.8 (pentru comitatul Hunedoara se citează greşit că ar avea sigiliul unic doar din anul 1526).

76. S. Jakó, *op. cit.*, p.609.

77. M. Dogaru, *Contribuţii la cunoaşterea sigiliilor*

https://biblioteca-digitala.ro

comitatelor din Transilvania, în „Revista Muzeelor şi Monumentelor. Seria Muzee",, (În continuare „R.M.M."), 1986, p.47-53

78. Idem, *Sigiliile, mărturii ale trecutului istoric*, p.146-148.

79. Adalbert Balogh, *Evoluţia sigiliilor folosite de autorităţile administrative din comitatul Maramureş secolul XV-XVIII*, în R. A., 1982, 44, nr. 4, p.413-422.

80. Bujor Dulgău, *Sigiliile comitatelor Crasna, Solnocu de Mijloc şi Sălaj*, în „Acta Musei Porolissensis", XVII, 1993, p.201-205.

81. Alexandru Pál-Antal, *Sigiliile comitatelor şi scaunelor din Transilvania* (în manuscris), referat prezentat la sesiunea de comunicări din Cluj, 18-19 noiembrie 1975, păstrat în arhiva F.A.S. Satu Mare, dosar nr. 4/1975, f.134-142; vezi tiparul sigilar al scaunului Arieş din sec.XVII (?), în M. Dogaru, *Sigiliile, mărturii ale trecutului istoric*, p.194-195.

82. *Magyar Lexikon* (Ed.Pallas), vol. 17, Budapesta, f.a., nepaginat, planşele 34-40.

83. V. Meruţiu, *Judeţele din Ardeal şi din Maramureş pînă în Banat. Evoluţia teritorială*, Cluj, 1929, 235 p. Pentru comitatul Tîrnava, vezi M. Cincu, *Privilegiul din 1767 de conferire a unui sigiliu propriu comitatului Tîrnava*, în R.A., 1990, 52, nr. 3, p.317-324.

84. Csermely Tibor, Takács Péter, *op. cit.*, p.14.

85. M. Dogaru, *Sigiliile, mărturii ale trecutului istoric*, p.150,

86. S. Jakó, *op. cit.*, p.615.

87. D. Cernovodeanu, *op. cit.*, p.190.

88. S. Jakó, *op. cit.*, p.614.

89. *Ibidem.*, p.606-607.

90. *Dicţionar al ştiinţelor speciale ale istoriei*, p.238.

91. Franz Zimmermann, *Das mittelalterliche Siegel der*

https://biblioteca-digitala.ro

Stadt Kronstadt und des Burzenländer Distrikten, în „Korrespondenzblatt", 1878, p.107-110, 116-121; Idem, *Das älteste Siegel der Stadt Hermannstadt*, în „Korrespondenzblatt", 1878, p.2-5; Idem, *Das mittelalterliche Siegel der Stadt Bistritza* în „Korrespondenzblatt", 1882, p.2-5.

92. S. Jakó, *op. cit.*, p.611-617.

93. *A magyar királyi országos levéltár diplomatikai osztályában örzött pecsétek mutatója* (în continuare *Pecsétek mutatója*), Budapesta, 1889, p.99,17, 29, 31 şi 35.

94. E. Vîrtosu, *Din sigilografia Moldovei şi a Ţării Româneşti*, p.437-501.

95. V. A. Urechia, *Sigiliul Târgului Pietrei (judeţul Neamţ). Notiţă istorică*, în „Analele Academiei Române. Mem. Sect. Istorice", seria II, tom. X, 1887-1888, Bucureşti, 1889, pag. 235-243, 2 ilustr.

96. Al. Lepădatu, *O nouă naraţiune a luptelor dintre Movileşti 1600-1607 şi sigiliile Romanului şi Cîmpulungului Muntean*, în „Convorbiri literare", XLI, 1907, p.9-13.

97. D. Dan, *Un document românesc cu marele sigiliu din Tîrgul Baia*, în „Junimea Literară", IV, 1907, p.56-57.

98. Al. T. Dumitrescu, *Pecetea latinească a Cîmpulungului (O ipoteză)*, în „Secolul", VIII, 1907, nr. 222.

99. E. Vîrtosu, *Sigilii de tîrguri şi oraşe din Moldova şi Ţara Românească*, în „Analele Universităţii Bucureşti", Istorie, 1956, p.131-155.

100. D. Cernovodeanu, Ioan N. Mănescu, *op. cit.*, p.64.

101. *Ibidem*, p.76.

102. M. Dogaru, *Sigiliile, mărturii ale trecutului istoric*, p.150-164.

103. Idem, *Sigilii orăşeneşti*, 223 p., 283 ilustr.

104. *Ibidem*, p.3.

105. *Ibidem*, p.6.

106. Augustin Mureşan, *Cel mai vechi sigiliu al oraşului*

https://biblioteca-digitala.ro

Arad, în „Adevărul" (Arad), VI, nr. 1144 din 13 aprilie 1994. Despre sigilii şi steme orăşeneşti vezi şi D. Ciurea, *Sigiliile medievale ale oraşelor din Moldova*, în „Studii şi cercetări ştiinţifice. Istorie", Iaşi, 1956, 7, fasc. 2, p.157-164; A. Sacerdoţeanu, *Condiţiile în care a apărut sigiliul oraşului Bucureşti sec. XVI-XVIII*, în „Glasul Bisericii", 1962, 11-12, p.1097-1100; Gh. Ungureanu, *Sigiliul oraşului Iaşi în secolul al XIX-lea*, în R. A., 1966, 2, p.83-100; D. Hordilă, *Cîteva păreri în legătură cu sigiliul Romanului*, în „Memoria Antiquitatis", 1969, 1, p.363-367; I. Frăţilă, I. Jivan, *Sigiliul oraşului Deva de la 1618*, în „Sargeţia", 1974-1975, 11-12, p.411-413; P. Blaj, *Un sigiliu inedit al oraşului Suceava*, în „Suceava", 1982, 9, p.39-42; stemele a 21 de oraşe din Transilvania sunt descrise pe scurt şi reproduse în Ember Géza, *Erdélyi városok*, în „Magyar városok", Budapest, 1941, p.351-439.

107. A. Răduţiu, *Actele ţărăneşti în limba română din Transilvania până la 1848 şi importanţa lor documentară*, în „Anuarul Institutului de Istorie Cluj" vol. XIX, 1976, p.81-101; după unii autori abia spre finele evului mediu se extinde practica semnăturii alături de sigiliu cf. Berténi Iván, *Középkori címerjogunk néhány kérdése*, în „Levéltári Szemle", 1986, nr. 2, p.29-30.

108. M. Dogaru, *Sigiliile, mărturii ale trecutului istoric*, p.165.

109. Idem, *Din bibliografia sigilografică românească*, p.417.

110. S. Jakó, *op. cit.*, p.562.

111. *Ibidem*, p.617.

112.E. Vîrtosu, *Sigilii împărţite şi sigilii săteşti*, în „Studii şi cercetări numismatice", 1957, l, p.357-366.

113. *Ibidem.*, p.359-360.

114. M. Andriţoiu, M. Cerghedean, *Sigilii săteşti în comitatele Hunedoara şi Zarand*, în R.A. 1971, 33, nr. l, p.3-26.

https://biblioteca-digitala.ro

115. M. Dogaru, *Sigiliile, mărturii ale trecutului istoric*, p.165-171.

116. Idem, *Sigiliile săteşti din fostul comitat Arad*, în „Cercetări numismatice" 1980, 3, p.215-226.

117. M. Kovács, *Sigilii comunale metalice folosite în comitatul Arad*, în „Ziridava" VI, 1976, p.499-504.

118. M. Dogaru, *Colecţiile de matrice sigilare ale Arhivelor Statului*, passim.

119. M. M. Jude, N. Cordoş, *Sigilii săteşti transilvănene din secolul al XIX-lea*, în „Acta Musei Napocensis" (în continuare A.M.N) 1978, 15, p.467-479.

120. M. M. Jude, A. Hopârtan, *Sigilii săteşti transilvănene la Muzeul de Istorie din Turda*, în AM.N. 1979,16, p.691-697.

121. M. M. Jude, *Sigilii săteşti bănăţene pe un document din 1826*, în AM.N. 1981, 18, p.509-511.

122. Idem, *Sigilii săteşti din comitatul Cluj*, în AM.N., 1983, 20, p.843-847.

123. Gh. Mudura, *Sigiliile localităţilor bihorene-izvoare etnografice, I. Zona Vaşcău (I)*, în „Biharea", 1981, 9, p.195-209; Idem, *II. Zona Vaşcău (2)*, în „Biharea", 1982, 10, p.219-227; Idem, *III. Zona Beliu*, în „Crisia", 1985, 15, p.397-421.

124. M. Georgescu, *Sigilii săteşti din judeţul Buzău (1835-1864)*, în R.A. 1986, 48, nr. 3, p.431-437.

125. Idem, *Sigilii săteşti din judeţul Teleorman (1838-1863)*, în R.A. 1989, 51, nr. 1, p.74-77.

126. D. Cernovodeanu, *op. cit.*, p.178.

127. *Ibidem.*

128. S. Jakó, *op. cit.*, p.604-605 şi 618.

129. M. Dogaru, *Sigiliile, mărturii ale trecutului istoric*, p.228-241.

130. D. Cernovodeanu, *Heraldica bisericească în ţările române*, în „Biserica ortodoxă română" 1975, 93, nr. 7-8, p.962-968; Idem, *Stiinţa şi arta heraldică în România*, p.178-188.

https://biblioteca-digitala.ro

131. Gh. Liţiu, *O controversă privind numele şi sigiliul consistoriului din Oradea* (1839), în „Biserica ortodoxă română", 1970, 88, p.1228-1232.

132. Viorica Cernătescu, *O matrice sigilară deosebită a bisericii Madona Dudu din Craiova*, în „Mitropolia Olteniei", 1980, 7-8, p.651-652.

133. I. Ghiţă, B. Polgar, M. Fabian, *Vechi sigilii bisericeşti ale unor parohii din jurul Oraviţei*, în „Mitropolia Banatului", 1985, 35, nr. 5-6, p. 335-357.

134. M. Dogaru, *Sigiliile, mărturii ale trecutului istoric*, p. 150-151.

135. Idem, *Colecţiile de matrice sigilare ale Arhivelor Statului*, passim.

136. Idem, *Contribuţii la cunoaşterea sigiliilor comitatelor din Transilvania*, passim.

137. Szirmay Antal, *Szathmár vármegye fekvése, történetei és polgári esmérete*, vol. I, Buda, 1809, p.34. O variantă mai târzie, din 1673, vezi şi în Tagányi Károly, *Magyarország címertára*, Budapest, 1880, p.32.

138. Primul care afirmă acest lucru este Ioan Mihályi de Apşa, *Diplome maramureşene din secolele XIV şi XV*, Sighet, 1900, p.528.

139. Szentpétery Imre, *Magyar oklevéltan*, în „A magyar történettudomány kézikönyve", vol. II, fasc. 3, Budapesta, 1930, p.238.

140. S. Jakó, *op. cit.*, p.609.

141. Vezi textul privilegiului în A. Szirmay, *op. cit.*, p.35-37.

142. Harta cu stema comitatului în V. Meruţiu, *op. cit.*, între p.28-29.

143. A. Szirmay, *op. cit.*, foaia de titlu.

144. Borovszky Samu, *Szatmár vármegye*, Budapesta, f.a., p.169, 195, 198, 220 şi 412.

https://biblioteca-digitala.ro

145. *Magyar lexikon*, vol. 17, Budapesta, f.a., planşa nr. 40.

146. *A Pallas Nagy Lexikona*, vol. 15, Budapesta, 1897, p. 458.

147. *Révai Nagy Lexikona*, vol. 17, Budapesta, 1925, p.403.

148. *Tolnai Új Világlexikona*, vol. 24, Budapesta, 1929, p.127.

149. *Új Idõk Lexikona*, vol. 21-22, Budapesta, 1941, p.5597.

150. *Pecsétek mutatója*, p.31.

151. Borovszky Samu, *Szatmár-Németi*, Budapesta, f.a., p.8, textul diplomei şi blazonarea la p.240-242.

152. S. Jakó, *op. cit.*, p.615 (Sursele citate sunt: Nyári Albert, *A heraldika vezérfonala*, Budapesta, 1886, p.79; *Anjoukori okmánytár*, Budapeste, 1878, p.72; Géresi Kálmán, *A nagykárolyi gróf Károlyi család oklevéltára*, II., Budapesta, 1883, p.146, şi 232; *Hazai okmánytár*, VII, Győr,1875, p.277)

153. D. Cernovodeanu, I. N. Mănescu, *Noile steme ale judeţelor şi municipiilor din R.S.R.*, p.81.

154. *Magyar városok*, Budapesta, 1941, p.404. (Stema oraşului Baia Sprie la p.384, a oraşului Baia Mare la p.384, a oraşului Carei, la p.387)

155. M. Dogaru, *Sigilii orăşeneşti*, p.174; vezi şi idem *Colecţiile de matrice sigilare ale Arhivelor Statului*, p.200.

156. Borovszky Samu, *Szatmár vármegye*, p.199.

157. Décsényi Gyula, *Nagybánya régi pecsétjei*, în „Turul", IV, 1886, p.12-21.

158. Schönherr Gyula, Czakó Elemér, *Nagybánya város XIX századi pecsétjei*, în „Turul", XXIV, 1906, p.1-12.

159. S. Jakó, *op. cit.*, p.614-615.

160. Décsényi Gyula, *A nagybányai Szent-István Templom maradványai*, Budapesta, 1893, 32 p.

161. I. Németi, *Scurt istoric al sigiilor oraşului Baia Mare*,

https://biblioteca-digitala.ro

în „Marmația", 1969, l, p.16-21.

162. K. Oszóczki, *Sigilii de oraşe miniere. Mutuus amor civium*, în „Magazin istoric", 1970, nr. 4, p.73; Idem, *Sigilii folosite de autoritățile administrative comitatense şi oraşele de pe teritoriul fostului comitat Satu Mare (sec.XIV-XVIII)*, în „Satu Mare. Studii şi comunicări", V-VI, 1981-1982, p.194-198; vezi şi prezentarea sigiliilor oraşului Baia Sprie, în *ibidem*, p. 198-201.

163. V. Ursu, *Sigiliul mare al oraşului Baia Mare din secolul al XIV-lea*, în „R.M.M.", 1986, 23, nr. 4, p.84-85.

164. M. Dogaru, *Colecțiile de matrice sigilare ale Arhivelor Statului*, p.198-200.

165. M. M. Jude, N. Cordoş, *Sigilii săteşti transilvănene din secolul al XIX-lea*, p. 474-476.

166. Csermely Tibor, Takács Péter, *op. cit.*, 271 p.

167. *Ibidem*, p.247 şi 251.

168. K. Oszóczki, *Sigilii folosite de autoritățile administrative comitatense şi oraşele de pe teritoriul fostului comitat Satu Mare (secolul al XIV - XVIII)* în „Satu Mare. Studii şi comunicări", V-VI, 1981-1982, p.182-201.

169. *Ibidem.*, p.187.

170. *Ibidem,* p.201.

171. „Turul", XX, 1902, p.78.

172. K. Oszóczki, *Sigiliile târgurilor şi satelor din comitatul Satu Mare în secolele XVI-XIX*, în „ Satu Mare. Studii şi comunicări" IX-X, 1992-1993, p.106-122.

173. A. Szirmay, *op. cit.*, p.31.

https://biblioteca-digitala.ro

II. INSTITUȚIILE POLITICO-ADMINISTRATIVE ŞI ECLEZIASTICE SĂTMĂRENE

În rândurile de mai jos încercăm o foarte succintă prezentare a principalelor instituții politico-administrative şi ecleziastice sătmărene din secolele XVI-XIX, a dregătorilor în calitate de emitenți de acte şi aspectelor specifice ale organizării cancelariilor instituționale.

1. ISTORICUL INSTITUȚIILOR

Comitatul nobiliar Satu Mare, instituție politico-administrativă a cârmuirii autonome a nobililor, poate fi considerat pe deplin constituit, sub aspect organizatoric şi al atributelor definitorii, în cursul secolului al XVI-lea, avându-şi geneza în fostul comitat regal atestat de izvoarele scrise încă de la finele veacului al XII-lea[1]. Din punct de vedere administrativ-teritorial, până la revoluția din 1848, va cunoaşte la modul constant aceeaşi împărțire în patru plăşi: Nir, Crasna, Someş şi Baia Mare. Intrucât nu făcea parte dintre comitatele de sub jurisdicția Guberniului Transilvaniei, aici nu se vor aplica măsurile de reorganizare administrativ teritorială promovate sub Iosif al II-lea. După revoluție, potrivit ordinului Ministerului de Interne din 13 septembrie 1850, când teritoriul Ungariei a fost împărțit în cinci districte administrative, comitatul Satu Mare va fi înglobat districtului Oradea, împreună cu comitatele Arad, Cenad, Békés,

https://biblioteca-digitala.ro

Bihorul de Sus, Bihorul de Jos şi Szabolcs[2]. Organul cel mai important la nivelul comitatului îl constituia adunarea nobililor (congregatio nobilium), având atribuţiuni executive, judecătoreşti, de administraţie publică şi militare, dezbătute şi aprobate în adunări generale (congregatio generalis) ordinare, organizate o dată pe an şi extraordinare, în situaţii deosebite. Prima adunare generală nobiliară a comitatului Satu Mare, cunoscută la ora actuală, ar fi cea din anul 1338[3]. Aceste adunări se desfăşurau în câmp deschis, de fiecare dată în altă localitate. Abia la începutul secolului al XIX-lea, odată cu ridicarea palatului comitatului la Carei, ele se vor desfăşura cu regularitate în această localitate.

Problemele de mai mică importanţă erau soluţionate în cadrul adunărilor particulare (congregatio particularis), cu participarea doar a principalilor dregători comitatensi: comitele, dar mai ales vicecomitele, juzii nobililor şi juraţii. Acest din urmă organ judeca şi pricinile de natură judiciară, constituindu-se într-un scaun de judecată (sedes judiciaria, sedria). Se mai numea şi scaunul de judecată al vicecomitelui. Creşterea debordantă a cauzelor de natură judecătorească, fenomen sesizabil de la începutul secolului al XVIII-lea, a impus transformarea sedriilor într-un organ permanent, ce se întrunea de două ori pe lună, apoi săptămânal, sâmbăta[4]. Instanţe de judecată, inferioare celei comitatense erau scaunele parţiale, filiale, dominale şi săteşti (pedanee)[5].

Teoretic, primul dregător rămâne în continuare comitele suprem, numit de către rege, ca reprezentant al administraţiei centrale. Implicarea lui în viaţa comitatului este mai mult formală. Adesea o persoană purta titlul de comite suprem a mai multor comitate, în fapt îşi petrecea timpul în cea mai mare parte la curtea regală[6]. Impărăteasa Maria Terezia va dispune acestora să domicilieze în comitate, ori să le viziteze periodic[7]. Practic administraţia comitatului era condusă de către vicecomite, iniţial numit de către comitele suprem, din 1548 ales de adunarea

https://biblioteca-digitala.ro

generală a nobililor din comitat. Aceste adunări ca şi scaunele de judecată erau prezidate de către vicecomite[8]. La nivelul comitatului din Satu Mare, ca de altfel şi în celelalte comitate, vom întâlni de regulă doi-trei vicecomiţi, în anul 1605 chiar patru vicecomiţi[9]. Spre deosebire de comite, vicecomitele îşi avea domiciliul în comitat şi reprezenta interesele obştii nobililor din rândul căreia era ales. In îndeplinirea atribuţiunilor administrative şi judecătoreşti, vicecomitele era ajutat de către juzii nobililor, de regulă câte doi în comitatele din Transilvania istorică, câte patru în comitatele din Partium şi Ungaria. Ei sunt primii funcţionari aleşi anual, începând cu anul 1425 şi aveau jurisdicţie asupra unei plăşi. La rândul lor plăşile erau împărţite în cercuri, acestea având în frunte vicejuzi. Spre exemplu, comitatul Satu Mare, împărţit în cele patru plăşi menţionate, număra în anul 1790 nu mai puţin de patru primjuzi şi opt vicejuzi nobiliari[10]. Vicecomitele şi juzii nobililor convocau adunările nobiliare generale şi particulare, executau hotărârile acestora şi participau la scaunele de judecată ale comitatului. In plus, juzii nobililor făceau parte obligatoriu şi din scaunele de judecată dominale, împreună cu juraţii. Aceştia din urmă erau aleşi dintre nobili de către adunările generale comitatense şi ajutau juzii nobiliari în îndeplinirea atribuţiunilor avute. În comitatele vestice numărul juraţilor aleşi anual era de 12. Cu ocazia alegerii depuneu jurământ, de aici şi denumirea acestor funcţionari. Ei erau asesorii scaunelor de judecată comitatense[11]. Problemele scriptice ale comitatului intrau în atribuţiunea notarilor. Primnotarul era şeful cancelariei comitatului, fiind ajutat de către doi subnotari şi scribi sau cancelişti. Iniţial, primnotarul era numit de către vicecomite, dar din secolul al XVI-lea face parte din categoria funcţionarilor aleşi cu prilejul adunărilor generale nobiliare, ale căror protocoale şi hotărâri le redactează[12]. Diversitatea problematicilor cu care s-au confruntat comitatele în evoluţia lor, accentuarea birocraţiei şi, prin urmare, volumul mereu crescând al actelor au determinat firesţe, în a doua jumătate a

https://biblioteca-digitala.ro

secolului al XVIII-lea şi începutul celui următor, o creştere considerabilă a aparatului funcţionăresc. În final, spre ilustrare, vom enumera principalii funcţionari ai comitatului Satu Mare, înscrişi într-un stat de organizare de la începutul veacului al XIX-lea; comitele suprem, primcomisarul districtual, subcomisarul districtual, primvicecomitele, al doilea vicecomite, primnotarul, primul subnotar, al doilea subnotar, 3 notari de onoare, 4 primjuzi nobiliari, 4 primvicejuzi nobiliari, 4 subvicejuzi nobiliari, 12 juraţi obişnuiţi, primprocurorul, 2 subprocurori, 5 cancelişti juraţi, 9 comisari cu impunerile, funcţionarul cadastral, medicul şef şi ajutorul de medic, 6 chirurgi, 2 perceptori, sameş, hotnogul haiducilor şi nobililor, podarul de la Csenger, cultivatorul viermilor de mătase, temnicerul, 4 moaşe, hornarul, brutarul robilor, călăul, 40 soldaţi de cavalerie şi 12 haiduci[13].

Oraşul Satu Mare, cea mai nordică aşezare urmană de pe cursul Someşului, s-a constituit în urmă cu circa un mileniu în jurul uneia dintre cetăţile de apărare ale voievodului Menumorut. In debutul evului mediu existau pe vatra actualului municipiu patru aşezări distincte: cetatea cu ziduri de pământ bătut, găsită aici de unguri în momentul pătrunderii lor spre Transilvania, aşezarea Sătmar (villa Zotmar), locuită de românii băştinaşi, situată la nord de cetate; aşezarea Mintiu, întemeiată de coloniştii germani (hospites teutonici), aduşi de către regalitatea maghiară în secolul al XII-lea, aflată la nord de Sătmar; suburbia Hostantz locuită de români, situată la sud de cetate, aşezare ce va fi complet distrusă şi va dispare în ultimul pătrar al secolului al XVII-lea[14]. Cetatea păzea sarea regală adusă pe Someş de la Ocna Dejului şi era reşedinţa comitatului Satu Mare. Sătmarul şi Mintiul, despărţite de Someş, erau independente de cetate, deci scoase de sub jurisdicţia comitatului. În baza vechilor privilegii acordate de către regii Ungariei, primul conferit în anul 1230 de către Andrei al II-lea, Sătmarul şi Mintiul s-au bucurat de însemnate libertăţi economice, juridice şi religioase. Iniţial, în fruntea celor două comunităţi se

https://biblioteca-digitala.ro

aflau câte un „villicus" după modelul aplicat în oraşele germane, din 1316, respectiv 1351, câte un jude (judex), care împreună cu juraţii aleşi alcătuiau organul de conducere politico-administrativ. În veacul al XV-lea ele vor dobândi statutul de târguri (oppidum): la 1455 Mintiul şi 1467 Sătmarul, dovadă a unei intense activităţi comerciale derulate în acest spaţiu. Rapida înflorire economico-socială e ilustrată şi de apariţia primelor bresle încă de la începutul secolului al XVI-lea: curelari în 1513, croitori în 1525, tăbăcari şi aurari în 1538, argintari în 1547[15]. Perioada de prosperitate şi de relativă linişte politico-militară, ce domnise timp de câteva secole, va fi brusc întreruptă în secolele XVI-XVII, când cele două târguri devin teatru de operaţiuni militare şi obiect de dispută între principii ardeleni şi habsburgi, ţintă a incursiunilor turceşti de jaf, mai ales după cucerirea cetăţii Oradea în 1660. La acestea se mai adaugă pagubele materiale imense produse în contextul insurecţiei antihabsburgice a principelui Francisc Rákóczi al II-lea din anii 1703-1711, când va fi distrusă şi o mare parte a arhivei magistratului orăşenesc[16].

Deşi utilizau apelativul „civitas", „civitatis", „város", în realitate ele erau târguri libere regeşti, având dreptul de a organiza anual câte patru iarmaroace cu durata de 11 zile fiecare[17], fără a socoti zilele de târg săptămânal. La conducerea celor două târguri se afla câte un consiliu, alcătuit din 70 de seniores în Sătmar şi 50 de seniores în Mintiu. Din rândul acestora erau aleşi anual judele şi 12 juraţi, ce alcătuiau consiliul intern. Restul membrilor alcătuiau consiliul extern. Legătura dintre cele două consilii o realiza un dregător numit fürmender (supraveghetor). La fel şi relaţia dintre consiliile celor două târguri o făcea tot un fürmender. Practic, consiliul intern (magistratul) conducea activitatea curentă a comunităţii, îndeplinind şi atribuţiuni judecătoreşti. Consiliul extern se întrunea doar atunci când se luau hotărâri ce priveau întreaga obşte sau când se făcea apel în cauze de judecată. Sentinţele locale, în temeiul privilegiilor obţinute, puteau fi apelate

https://biblioteca-digitala.ro

direct la rege, respectiv scaunului tavernical ce suplinea judecata regelui. Consiliile celor două târguri se reuneau în comun în caz de primejdie sau când erau adoptate hotărâri importante[18]. La 29 decembrie 1712 cele două târguri s-au unificat pe baza unui acord alcătuit din12 puncte, iar prin Legea CIX / 1715, votată de Dieta din Pojon, oraşul Satu Mare este ridicat în rândul oraşelor libere regeşti[19]. Deoarece din punct de vedere economic cele două târguri, anterior unificării, erau dependente de Cămara regală de Scepus (Szepes, Spis), ele au răscumpărat bunurile fiscului, achitând până în 1730 suma de 41.773 fl.[20]. Mult aşteptatul privilegiu acordat de către regele Carol al III-lea la 2 ianuarie 1721 consfinţea unificarea celor două târguri şi statutul de oraş liber regesc. Până în anul 1758 consiliul unic era alcătuit din 60 de membri, an după care magistratul oraşului va număra un jude primar şi 12 consilieri, asistaţi de 40 de juraţi (hites község)[21]. Anterior separării puterii administrative de cea judecătorească, alături de judele primar, începând cu anul 1775, va apare un nou funcţionar, primarul (polgármester), care va răspunde numai de problemele strict administrative şi economice. Fostul jude primar (judex primarius, főbíró) va exercita doar atribuţiuni judecătoreşti, prezidând scaunul de judecată al oraşului. În anul 1850 un număr de 32 de comune au fost arondate oraşului Satu Mare din punct de vedere judecătoresc, respectiv nou-înfiinţatului Tribunal filial Satu Mare, prezidat de pretorul plăşii Satu Mare[22]. După încercările de reformă administrativă a oraşelor din anii 1843-1844, Dieta de la Pojon va elabora în anul 1848 primul statut-lege de organizare a oraşelor[23]. Aparatul funcţionăresc al oraşului, potrivit documentelor arhivistice consultate, cuprindea în decursul timpului şi o serie de notari, cancelişti, arhivari, casieri, sameşi, procurori, moaşe, medici, ingineri, chirurgi ş.a.

Situat pe valea Săsarului şi în depresiunea formată de lanţul munţilor vulcanici, Oaş-Gutâi-Ţibleş, **oraşul Baia Mare** (Rivulus Dominarum) este atestat documentar în anul 1329, când regele

https://biblioteca-digitala.ro

Carol Robert conferă judelui comun al târgurilor Baia Mare şi Baia Sprie dreptul să defrişeze pădurea situată între aceste două localităţi şi întemeierea unor sate[24]. Puţin mai târziu, în 1347, diploma regelui Ludovic I menţionează târgurile Baia Mare şi Baia Săsar ca având jude comun, pentru ca privilegiile ulterioare din 1376 şi 1393 să consemneze din nou faptul că Baia Mare şi Baia Sprie erau unificate din punct de vedere administrativ[25]. Potrivit acestor privilegii locuitorii îşi puteau alege judele, care îşi exercita atribuţiunile timp de un an cu începere de la Bobotează, preotul, şi să organizeze anual un târg pe durata da 15 zile, asemenea oraşului Caşovia[26]. În evul mediu Baia Mare s-a afirmat, în primul rând, ca unul din cele mai' importante centre miniere şi al meşterilor argintari şi aurari din Transilvania. În epoca principatului minele şi monetăria vor trece de sub autoritatea regilor Ungariei sub cea a principilor ardeleni până la sfârşitul secolului al XVII-lea, când oraşul va fi inclus în Partium[27].

Anterior anului 1669 Baia Mare figura deja ca oraş liber regesc[28]. La nivelul secolului al XVI-lea administraţia era condusă de magistratul orăşenesc alcătuit din judele primar şi 14 juraţi (jurati cives). În anul 1658 magistratul se compunea dintr-un jude primar, doi proconsuli şi 10 consuli, asistaţi de 60 de juraţi aleşi (juratorium plebearum), respectiv câte 12 de fiecare din cele cinci sectoare ale oraşului. Hotărârile adoptate erau consemnate în protocoalele redactate de către notar. Cel mai vechi protocol al oraşului datează din anul 1560[29]. În linii mari această formă de organizare se va menţine până în anul 1886, când prin efectul Legii nr. XXII Baia Mare va deveni oraş cu consiliu[30].

În cele mai vechi documente, începând cu anul 1329, **oraşul Baia Sprie** este amintit sub denumirea „Medius Mons" sau „Civitas de Medio Montes", iar din 1390 sub formă „Civitas Felsewbania". Potrivit ierarhiei localităţilor medievale, după jurisdicţia pe care o aveau, Baia Sprie a evoluat, în baza privilegiilor cu care a fost înzestrată, de la statutul de oraş minier

https://biblioteca-digitala.ro

privilegiat (1376) la cel de oraş liber cu jurisdicţie proprie (1586), ajungând, în secolul al XVII-lea, la rangul de oraş minier liber regesc, ieşind de sub autoritatea comitatului Satu Mare, pe teritoriul căruia se afla. Având dreptul de autocârmuire, oraşul Baia Sprie avea ca organ executiv magistratul, compus din judele primar şi şase, mai târziu nouă juraţi, la care se adăuga notarul[31]. La mijlocul secolului al XVIII-lea magistratul cuprindea un jude primar, un proconsul, nouă senatori, un notar ordinar, un vicenotar, patru asesori şi un administrator economic. Sub Iosif al II-lea magistratul număra 22 de oficiali, între care şi registratorul. În prima jumătate a secolului al XIX-lea consiliul oraşului (városi tanács) va cuprinde „consiliul intern" (judele şi consilierii) şi „consiliul extern" (40 membri)[32]. În anul 1886, asemenea oraşului Baia Mare, va deveni oraş cu consiliu[33].

Alături de cele două oraşe libere regeşti (Satu Mare şi Baia Mare) şi unul minier liber regesc (Baia Sprie) pe teritoriul comitatului Satu Mare pot fi întâlnite în secoalele XVI-XIX un număr considerabil de aşezări cu statut de ***târg*** (oppidum, mezõváros), fiind încadrate din punct de vedere juridic ca oraşe de rang inferior[34]. Majoritatea târgurilor sătmărene sunt atestate cu această calitate în secolul al XV-lea, unele ceva mai târziu. Numărul lor a oscilat în cursul timpului între 16-20. Aceste aşezări se bucurau de anumite privilegii conferite de principii ardeleni sau regalitatea maghiară: de a organiza periodic târguri, a alege juzii şi antistia, a judeca pricini până la o anumită sumă, de a avea moară, scutiri de dări, ş.a. Prin danii ele vor ajunge sub autoritatea unor stăpâni feudali, laici şi ecleziastici[35]. De obicei, în aceste târguri pot fi întâlnite şi comunităţi destul de numeroase de nobili, ce erau conduse de către hotnogii nobililor. Restul locuitorilor alegeau anual unul sau doi juzi şi 12 juraţi, formând antistia târgului. Documentele de la sfârşitul secolului al XVIII-lea consemnează, în unele târguri, şi existenţa notarilor sau scribilor (irnok).

Realităţile existente în lumea *satelor* sătmărene, mai ales

https://biblioteca-digitala.ro

sub aspectul organizării instituțional-adiministrative, sunt mult asemănătoare situației târgurilor. Statisticile din anii 1780 și 1828 consemnează pe întreg cuprinsul comitatului 236[36] de sate, respectiv 248[37]. La fiecare început de an obștea satului alegea judele, vicejudele (judele mic) și 12 jurați. Mai alegeau și gornici pentru paza pădurilor și semănăturilor sau a viilor după caz. Ca o particularitate semnalăm faptul că în satele colonizate cu șvabi după 1712, aceștia alcătuiau o comunitate aparte de locuitorii maghiari. Svabii își alegeau anual un jude, vicejude și 12 jurați (6 dintre gospodari și 6 dintre săraci). Hotărârile mai importante erau luate de adunarea generală a tuturor locuitorilor[38]. În secolele XVII-XVIII rolul și atribuțiunile judelui sătesc sunt extrem de complexe față de stat și stăpânul feudal. El este ajutat de sfatul bătrânilor, jurații, de mici slujbași, voievozi, străji, paznici, pădurari, ș.a.[39]. Nu este un dregător plătit, dar se bucură de beneficii din judecăți, gloabe, dări, din drepturile comune, scutiri etc[40].

Este foarte posibil ca unele sate să fi avut regulamente interioare de organizare a vieții obștești. Se cunosc asemenea regulamente ale unor sate din comitatele învecinate Ugocea și Bereg. Regulamentul satului Dobolț din comitatul Ugocea (astăzi în județul Satu Mare) având 27 de articole, elaborat în secolele XVI-XVII și completat ulterior, modificarea ultimă survenind la 1 ianuarie 1843, a fost descoperit de arhivistul Balogh Adalbert de la F.A. S. Baia Mare în arhiva Colegiului reformat din Debrețin[41]. „Articulus Dabolciensis", aduce deslușiri de mare valoare în reconstituirea rânduielilor tradiționale existente în lumea satului și a vieții cotidiene, remarcându-se drasticitatea prevederilor pe linia menținerii ordinii, liniștii și legalității.

Un succint excurs în istoria confesională și *instituțional - ecleziastică* din părțile sătmărene permite relevarea unor aspecte de natură să configureze locul și rolul jucat de biserică în promovarea unei intense vieți spirituale și de păstrare a conștiinței

https://biblioteca-digitala.ro

etnice. Prezența *ortodoxismului* se face simțită încă din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, când românii sătmăreni, sub aspectul organizării bisericești, se găseau sub autoritatea egumenului de la Mânăstirea Peri (Maramureș), devenită reședință episcopală prin gramata din 1391 a patriarhului ecumenic Antonie al Constantinopolului. Autoritatea jurisdicțională a episcopilor de aici se extindea și asupra bisericilor din Maramureș și Bihor[42]. La sfârșitul secolului al XV-lea și în cursul celui următor episcopii din Peri, deci și credincioșii români din cele trei comitate, erau supuși „arhiepiscopului din Transilvania" cu reședința la Alba Iulia[43]. Dar, imixtiunea episcopilor din Munkács, resimțită încă de la finele secolului al XV-lea, avea să tulbure liniștea și normalitatea unei vieți spirituale relativ bine statornicite în rândul ortodocșilor din nord-vestul Transilvaniei. În 1618, episcopul de la Munkács îl hirotonește ca episcop la mânăstirea Cuța, din zona codreană a Sătmarului, pe Eftimie, care apoi va fi numit episcop al Sătmarului, iar din 1623 al Vadului. In deceniile următoare se pare că ținuturile sătmărene, din punct de vedere confesional, erau sub ascultarea mitropoliților de la Alba Iulia[44].

După eliberarea Vienei în 1683, habsburgii reiau cu și mai multă insistență politica prozelită de convertire a ortodocșilor (schismatici) la catolicism. Parohul din Sătmar, Dimitrie Monastelli, este numit de Leopold I, la 4 aprilie 1685, „moderator" peste *preoții uniți de rit grecesc* din comitatele Sătmar, Szabolcs, Bereg, Ung și Ugocea, aparținătoare Episcopiei din Munkács[45]. La 1 mai 1690, tot Sătmarul găzduiește și primul mare sinod al greco-catolicilor, subordonați episcopului Iosif de Camilis din Munkács, la care au participat peste 60 de preoți[46]. Din anul 1732[47], după alte opinii în 1739[48], românii din Sătmar și Maramureș vor fi încorporați oficial Episcopiei greco-catolice rutene de Munkács, fapt ce a avut, în general, consecințe nefaste asupra vieții lor cultural-naționale, fiind supuși fenomenului de asimilare. Incepând cu anul 1776 parohiile unite sătmărene se vor

https://biblioteca-digitala.ro

constitui într-un vicariat[49]. Din acest vicariat, prin bula „Imposita humilitati Nostrae" emisă de papa Pius al VII-lea la 19 iulie 1823, urmare insistențelor episcopului Samuil Vulcan și la propunerea Consiliului Locotenențial Regal, 72 de parohii sătmărene, totalizând 54095 suflete, au fost trecute sub jurisdicția Episcopiei greco-catolic Oradea Mare[50]. Cuprinzând parohii din comitatele Sătmar, Solnocu de Mijloc și Districtul Chioar, nou-constituitul arhidiaconat al Sătmarului se compunea din districtele vicearhidiaconale Codru, Ardud, Ardusat, Someș, Careii Mari, Eriu și Sătmar[51]. Precizăm faptul că parohiile sătmărene situate la nord de Someș au rămas și după 1823 în componența Episcopiei de Munkács. Abia în 1856 ele vor trece sub autoritatea Episcopiei greco-catolice de Gherla[52]. Aceste 28 de parohii, între ele și Satu Mare, vor face parte din arhidiaconatul Sătmarului, respectiv districtele vicearhidiaconale Țara Oașului, Satu Mare, Seini și Turț, ultimul cuprinzând parohii din partea sătmăreană a comitatului Ugocea[53]. Parohiile sătmărene din sudul județului de astăzi făceau parte, din punct de vedere administrativ-teritorial, din comitatul Solnocu de Mijloc, iar sub aspectul organizării ecleziastice, începând cu anul 1856 se găseau sub jurisdicția Episcopiei greco-catolice Gherla, ca parte constitutivă a arhidiaconatului Solnocu de Mijloc, respectiv districtele vicearhidiaconale Eriu, Băseşti, Samşud și Sărăuad[54].

Comunitatea greco-catolică din Mintiu își are începuturile imediat după cucerirea Oradiei de către turci, întemeiată de negustorii macedo-români refugiați aici. În schimbul unor privilegii comerciale obținute de la rege în 1667 ei trec la greco-catolicism[55]. Vreme îndelungată și românii din Sătmar au frecventat această biserică greco-catolică ruteană, de care s-au desprins prin 1804-1805, când și-au întemeiat propria parohie și, mai pe urmă, au terminat construcția bisericii în anul 1809[56].

Prezența comunităților de confesiune *catolică* și formele incipiente de organizare a vieții religioase în părțile sătmărene sunt

https://biblioteca-digitala.ro

certificate încă de la începuturile evului mediu. După unele aprecieri, regele Ştefan cel Sfânt (997-1038) avusese în vedere ca locuitorii creştini din Sălaj şi Sătmar să nu rămână fără păstori sufleteşti (episcopi), fixând ca reşedinţă temporară a acestora Tăşnadul. La scurt timp reşedinţa episcopală se va muta la Cluj, iar prin 1084-1085 la Alba Iulia[57]. Se poate afirma însă la modul cert că Tăşnadul a constituit principala moşie a episcopilor Ardealului până în 1556, tot aici aflându-se şi reşedinţa vicarilor[58]. Privilegiul din 1230 acordat de regele Andrei al II-lea locuitorilor din Mintiu, ca şi cele ulterioare de confirmare, consfinţea libertatea alegerii preotului de către enoriaşi[59]. Până la bătălia de la Mohács (1526) şi declanşarea reformei religioase credincioşii catolici din zona Sătmarului se găseau sub ascultarea episcopilor ardeleni de la Alba Iulia[60]. Deşi în anul 1404, papa Bonifaciu al IX-lea trece parohia Sătmarului şi Mintiului sub jurisdicţia Arhiepiscopiei de Strigoniu, Capitlul catolic din Alba Iulia pretinde în continuare dijma cuvenită, iar în 1501 episcopul arunca anatema asupra credincioşilor sătmăreni[61]. Ofensiva protestantă îşi găseşte masiv prozeliţi în aceste părţi, parohia romano-catolică încetându-şi activitatea în 1536. Ea se va reînfiinţa, pentru un scurt timp, între 1636-1654, după care iezuiţii vor fi alungaţi de către principele Gheorghe Rákóczi al II-lea. În 1660 aceştia vor restabili parohia cu sprijinul puternicei familii nobiliare Károlyi, revenită şi ea la catolicism[62]. În anul 1773, când ordinul iezuit este desfiinţat din porunca Mariei Terezia şi averile secularizate, în Satu Mare şi aşezările limitrofe numărul credincioşilor catolici se cifra la circa 800[63]. Cu sprijinul financiar al magistratului orăşenesc se va construi o nouă biserică, sfinţită în iulie 1797. Prin diploma din 23 martie 1804 a lui Francisc I se va constitui Episcopia romano-catolică Satu Mare, desprinsă din Episcopia catolică de Agria. Noua episcopie avea jurisdicţie asupra catolicilor din comitatele Satu Mare, Maramureş, Bereg, Ung şi Ugocea, acoperit un vast teritoriu de 24.815 kmp[64]. Printr-o diplomă separată, emisă

https://biblioteca-digitala.ro

tot la 23 martie 1804, este instituit şi Capitlul romano-catolic din Satu Mare, alcătuit din 6 canonici şi dotat cu trei moşii situate în comitatul Heves[65]. Ca structură organizatorică episcopia va cuprinde 5 arhidiaconate şi 12 districte vicearhidiaconale sau protopopiale. Arhidiaconatul Sătmarului reunea districtele Satu Mare, Fehérgyarmat, Carei, Ardud şi Baia Mare[66].

Lucrurile sunt mult mai simple cu referire la răspândirea şi evoluţia cultelor *protestante* în zona Sătmarului. Debutul reformei religioase are loc prin anii 1543-1545, când sătmărenii vor îmbrăţişa luteranismul, graţie activităţii prozelite desfăşurate de către Dévai Biró Mátyás. Dacă primul centrul al noii confesiuni este socotit Braşovul şi, apoi, oraşele săseşti, Sătmarul se înscrie ca fiind al doilea centru[67]. Luteranismul propovăduit aici este mai moderat, de nuanţă melanchtoniană, dovedit şi de caracterul primului sinod organizat la Ardud în anul 1545, cu participarea a 29 de preoţi şi „desfăşurat în spirit augustan"[68]. La sinodul următor, ţinut la Oar în 1554, participaseră deja 89 de preoţi[69], fapt ce ilustrează elocvent amploarea şi rapiditatea receptării luteranismului protestant în rândul populaţiei autohtone. Maghiarii luterani din zona Sătmarului alcătuiau o superintendenţă, alături de cele ale saşilor şi maghiarilor din Ardealul istoric, ultima cu reşedinţa la Cluj. Aici se va organiza în 1557 un sinod comun cu participarea reprezentanţilor celor trei superintendenţe[70]. Dar, după circa două decenii, protestanţii din zona Oradea - Satu Mare vor îmbrăţişa învăţătura lui Calvin. Sinoadele din 1559 (Oradea) şi 1567 (Debreţin) consfinţesc trecerea la calvinism[71]. Sub semnul noii confesiuni se desfăşoară, în ţinuturile sătmărene, sinoadele de la Csenger (1570) şi Carei (1591), ca şi cel de la Tăşnad (1597) din comitatul Solnocu de Mijloc[72]. Din punct de vedere administrativ biserica evanghelică-reformată sau calvină din Ungaria însuma cinci districte (dieceze), dintre care două în părţile locuite de români: una din Transilvania propriu-zisă, cu reşedinţa la Cluj, cealaltă cuprinsă între Tisa şi Transilvania, cu reşedinţa la

https://biblioteca-digitala.ro

Debreţin[73]. Zona Sătmarului făcând parte din punct de vedere administrativ-teritorial din aşa zisul „Partium", a fost arondată, până la Tratatul de la Trianon, acesteia din urmă, cunoscută şi sub denumirea de „Dieceza de dincolo de Tisa" (Tiszántúl), din punctul nostru de vedere este teritoriul situat dincoace de Tisa, până la Piatra Craiului.

Cu toate că monografiile închinate comitatului Satu Mare ori oraşului Baia Mare nu fac menţiunea existenţei unei episcopii reformate cu sediul la Baia Mare, totuşi a existat o asemenea instituţie, fapt semnalat de Soltész János într-o lucrare publicată în anul 1902[74]. O amprentă sigilară având gravat în legendă anul 1643 confirmă acest lucru[75]. Totuşi, opinăm că ar fi vorba în realitate de un protopopiat, cu pretenţii jurisdicţionale de episcopie (legenda sigiului cuprinde termenul de DIOEC/ESIS/).

https://biblioteca-digitala.ro

Note

1. *Istoria României*, vol. II. Bucureşti, 1962, p.94.

2. *Prefectura judeţului Satu Mare*, în „Îndrumător în Arhivele Statului judeţul Cluj", vol. I., Bucureşti, 1979, p.309.

3. S. Vasil-Marinescu, B. Dulgău, *Filiala Arhivelor Statului Judeţul Satu Mare*, Bucureşti, 1984, p.20.

4. Láczay Magdolna, *A megyei önkormányzat reformkori Szabolcs megyében*, în „Levéltári Szemle", 31, nr. 1, 1981, p.178; Andrei Caciora, *Organizarea teritorial-administrativă şi instituţională a comitatelor Arad şi Zărand*, în „D.G.A. S. Bucureşti. Culegerea de referate. Sesiunea 1969", Bucureşti, 1971, p.9.

5. Liviu Moldovan, *Tabla regească din Transilvania (III)* în „Revista Arhivelor", 52, nr. 4, 1975, p.375.

6. Berténvi Iván, *Vármegyei tisztviselõk a középkorban*, în „Historia" II., nr. 4, 1980, p.26.

7. Benkó Albert, *A vármegyei közigazgatás reformjának irányelvei*, Budapest, 1911, p.26.

8. Borovszky Samu, *Szatmár vármegye*, Budapest, f.a., p.433.

9. Szirmay Antal, *Szathmár vármegye fekvése, történetei és polgári esmérete*, vol. I., Budapest, 1809, p.128.

10. *Ibidem*, p.135.

11. Berténvi Iván, *loc. cit.*, p.26.

12. *Ibidem.*

13. Szirmay A., *op. cit.*, p.140-142.

14. S. Vasil-Marinescu, B. Dulgău, *op. cit.*, p.26-27.

https://biblioteca-digitala.ro

15. Doru Radosav, *Ghid de oraş Satu Mare*, Bucureşti, 1984, p.21

16. S. Vasill-Marinescu, B. Dulgău, *op. cit.*, p.27.

17. Borovszky Samu, *Szatmár-Németi szabad királyi város*, Budapest, f.a., p.14.

18. *Ibidem*, p.28.

19. *Primăria municipiului Satu Mare*, în „Îndrumător în Arhivele Statului judeţului Cluj", vol. II, Bucureşti, 1985, p.172-173.

20. Arh. St. Satu Mare, fond *Primăria municipiului Satu Mare, Acte financiare* (Acta redemptionem fiscalitatum)

21. Borovszky Samu, *Szatmár-Németi*, p.28, 40 u.a.

22. *Ibidem*, p.33

23. Csizmadia Andor, *Városi jogtörténet*, în „Magyar városok", Budapest, 1941, p.47

24. *Indrumător în Arhivele Statului Maramureş*, Bucureşti, 1974, p.49

25. *Idem*, p.55.

26. Szirmay A., *op. cit.*, p.218-220.

27. *Indrumător în Arhivele Statului Maramureş*, p.52 şi 59.

28. Szirmay A., *op. cit.*, p.230.

29. *Indrumător în Arhivele Statului Maramureş*, p.52-54.

30. Idem, p.54.

31. *Primăria oraşului Baia Sprie*, în „Indrumător în Arhivele Statului judeţul Cluj" vol. II, Bucureşti, 1985, p.195.

32. *Idem*, p.199.

33. *Indrumător în Arhivele Statului Maramureş*, p.90.

34. Csizmadia Andor, *loc. cit.*, p.46.

35. Göbel József, *A városigazgatás szervezeti kérdései*, în „Magyar városok", Budapest, 1941, p.82.

36. Kávássy Sándor, *Ismertetések a régi Szatmárról*, în „Szabolcs-Szatmár megyei helytörténetírás", V-VI, Nyíregyháza, 1985, p.73.

https://biblioteca-digitala.ro

37. *Ibidem*, p.102.

38. Ernst Hauler, *A kilencszáz éves Nagymajtény és a kétszáz éves temploma*, Passau, 1994, p.52; Vonház I., *A Szatmár megyei német telepítés*, Pécs, 1931, p.33.

39. D. Prodan, *Judele satului iobăgesc în Transilvania în secolele XVII şi XVIII*, în „Anuarul Institutului de Istorie Cluj", IV, 1961, p.217.

40. *Ibidem.*

41. Balogh Béla, *Dabolci falutörvények*, în „Szatmári Friss Újság", V., nr. 147 din 30 iulie 1994; pentru şvabii din Urziceni, vezi Vonház I., *op. cit.*, p.33.

42. Ioan Lupaş, *Istoria bisericeasca a românilor ardeleni*, ediția a II-a (cu introducere, note şi comentarii de Doru Radosav), Cluj-Napoca, 1995, p.42; *Monumente istorice bisericeşti din Eparhia Oradiei*, Oradea, 1978, p.439.

43.Ioan Lupaş, *op. cit.*, ed. a II-a, p.43.

44. Doru Radosav, *Carte şi societate în nord-vestul Transilvaniei (Sec.XVII-XIX)*, Oradea, 1995, p.43.

45. Ovidiu Ghitta, *Considerații privind unirea rutenilor şi românilor cu Biserica Romei (sf. sec. XVII)* în „Convergențe europene. Istorie şi societate în epoca modernă", Cluj-Napoca, 1993, p.152.

46. *Ibidem*, p.154; Doru Radosav, *op. cit.*, p.44.

47. Prof. Dr. Ioan M. Bota, *Istoria Bisericii universale şi a Bisericii româneşti de la origini până în zilele noastre*, ed. „Viața creştină", Cluj-Napoca, 1994, p.220.

48. Doru Radosav, *op. cit.*, p.44.

49. *A munkácsi görögkatolikus püspökség lelkészségeinek 1806 évi összeírása*, Nyíregyháza, 1990, p.72.

50. *Idem* .

51. *Shematismus venerabilis cleri diocesis Magno-Varadinensis G.R.C. pro Anno MDCCCLIV*, Oradea Mare, 1854, passim.

https://biblioteca-digitala.ro

52. *A munkácsi görögkatólikus püspökség ...*, p.73.

53. *Siematismulu veneratului cleru a nou înfiinţatei dieceze greco-catolice a Gherlei pre anulu de la Christosu 1867*, Gherla, 1867, p.181-202.

54. *Idem*, p.156-180.

55. Tankóczi Gyula, *Monografia oraşului Satu Mare*, Satu Mare, f.a. p.22.

56. *Ibidem*, p.19; Doru Radosav, *op. cit.*, p.46.

57. *Az erdélyi katolicizmus multja és jelene*, Dicsõszentmárton, 1925, p.16-17.

58. *Idem*, p.16.

59. Arh. St. Satu Mare, fond *Primăria Municipiului Satu Mare. Diplome, privilegii, scrisori*; act. nr 1/1240 (transumpt).

60. *Az erdélyi katolicizmus*, p.31.

61. *A szatmári püspöki egyházmegye emlékkönyve (Schematismus centenarius 1804 - 1904)*, Szatmár, 1904, p.119.

62. *Idem*, p.120.

63. *Idem*, p.75.

64. *Idem*, p.14 şi 100.

65. *Idem*, p.73.

66. *Idem*, p.126-212.

67. *Erdélyi egyházaink évszázadai*, Bukarest, 1992, p.136.

68. *Idem.*

69. Farkas József, *A magyarországi protestáns egyház történelme*, Budapest, 1881, p.53.

70. *Erdélyi egyházaink*, p.138.

71. *Idem*, p.189; Borovszky S., *Szatmár-Németi*, p.179.

72. Farkas József, *op. cit.*, p.53.

73. Ioan Lupaş, *op. cit.*, ed. a II-a, p.221.

74. Soltész János, *A nagybányai reformált egyházmegye története*, Nagybánya, 1902, p.199-200.

75. Arh. St. Satu Mare, *Colecţia de documente ale instituţiilor ecleziastice*, dosar nr. 111, f.7.

https://biblioteca-digitala.ro

2. ORGANIZAREA CANCELARIEI

Redactarea actelor, semnarea şi validarea lor cu peceţi sunt operaţiuni de cancelarie. Aplicarea peceţii se înscrie ca fiind operaţiunea ultimă a protocolului final, garanţia autenticităţii şi integrităţii documentului, a securităţii conţinutului. O cancelarie organizată presupune personal aplicat pentru această muncă, instrumente de scris, cerneluri, hârtie, matrice sau tipare sigilare, ceară pentru sigilare şi, bineînţeles, produsul final, documentele sau arhiva creată de emitenţi. De o cancelarie propriu zisă, în cazul nostru, putem vorbi la nivelul comitatului şi oraşelor, a Episcopiei romano-catolice Satu Mare, mai puţin în privinţa târgurilor, satelor şi parohiilor, unde emiterea actelor este rezultanta doar a unor operaţiuni de cancelarie. Abia pe la sfârşitul secolului al XVIII-lea, dar mai ales în cel următor constatăm prezenţa notarilor în târguri şi sate.

Notarii *comitatelor* se ocupau de problemele scriptice ale acestora. În secolele XIII-XIV comiţii şi vicecomiţii aveau pe lângă ei scribi (irnok), care se îngrijeau de întocmirea actelor[1]. Aceşti scribi erau numiţi de către vicecomite, pentru ca mai târziu, din secolul al XVI-lea, odată cu constituirea comitatelor nobiliare, să fie un funcţionar ales de adunările generale nobiliare[2]. Primul notar cunoscut nominal, la nivelul comitatului Satu Mare, este Bewk Farkas în 1593[3]. Anul 1593 semnifică şi întroducerea protocoalelor adunărilor generale comitatense[4], prin urmare lucrurile pot fi corelate. Pe măsura cunoaşterii scrisului şi a creşterii volumului de acte create de către autoritatea comitatensă a sporit şi numărul personalului cu atribuţiuni de cancelarie. În anul 1699 izvoarele documentare consemnează existenţa a doi notari, în 1732 sunt trei notari, iar în 1778 deja patru notari[5].

https://biblioteca-digitala.ro

Evident că, pe lângă notari, ajutau la treburile curente şi mai mărunte de cancelarie şi câţiva scribi sau concipişti. În primul deceniu al secolului al XIX-lea în corpul funcţionarilor retribuiţi de către comitat vom întâlni, printre alţii, un primnotar, primul subnotar, al doilea subnotar, trei notari onorifici (tiszteletbéli jegyzõk) şi 5 cancelişti juraţi (hites írnok)[6]. Cancelaria comitatului însuma, prin urmare, 11 funcţionari. Actele emise în numele comitatului, cu prilejul adunărilor generale sau a scaunelor de judecată, procesele-verbale, hotărârile aduse, sentinţele, scrisorile de mărturie, extrase, copii, ş.a., toate poartă şi semnătura sau numai semnătura primnotarului, ori a unui notar jurat. Anterior introducerii sigiului unic al comitatului în 1721, actele validate cu cele patru peceţi compuse, păstrate şi aplicate de către cei 4 juzi nobiliari, poartă şi semnătura unui notar jurat. Formula de încheiere: „Lecta, correcta et extradata per ... juratus Cottus Notarius", „Extradata per ..." ş.a. După 1721 notarul semnează şi aplică pecetea comitatului pe acte. Foarte multe acte de natură judecătorească (anchete, interogatorii de martori, pricini privind hotărnicii, împărţiri de bunuri, abuzuri, ş.a) poată semnăturile juzilor nobiliari şi ai unor juraţi. Dar, redactarea lor o executau tot cancelişti de meserie, aflaţi în subordinea acestor juzi: „szolgabirói írnok, mint tollvezetõ" sau „kiküldött tollvezetõ", întâlniţi până dincolo de mijlocul secolului al XIX-leą[7]. În cazul proceselor de reglementare urbarială, dezbătute iniţial la nivelul scaunelor domeniale, vom întâlni adesea notari ai acestor foruri de judecată, după cum în alte situaţii, vor figura şi „notari de cuvânt" (becsületbõl)[8]. Veniturile anuale ale primnotarului comitatens, imediat după anul 1800, se cifrau la suma de 500 fl. renani, ale primului subnotar la 250 fl.r., iar ale celui de la doilea subnotar 150 fl.r. Ca termen de comparaţie vom arăta că primvicecomitele avea un salariu de 600 fl.r., pe când comitele suprem 1500 fl. r.[9].

Creşterea volumului de înscrisuri ridică, pe lângă necesitatea sporirii numerice al personalului de cancelarie, o nouă

https://biblioteca-digitala.ro

problemă: a arhivei create, depozitarea şi luarea ei în evidenţă. Se constată, mai ales după 1723, că cetăţenii se adresează tot mai adesea, în locul conventurilor şi capitlurilor ca locuri de adeverire, autorităţilor civile din comitat în probleme de vânzări, cumpărări, zălogiri, diviziuni, evaluări, hotărnicii, chezăşii, ş.a. Acum comitatul este emitentul actelor de introducere în posesie, transcrie documente, emite scrisori de mărturie, acte privind tranzacţii băneşti, verificări de nobilitate, îndeplinind practic atribuţiuni proprii locurilor de adeverire. Legea XLVIII din 1298 înscria deja prevederi pe linia constituirii arhivelor comitatense[10]. Din cauza deselor schimbări ale reşedinţei comitatelor, multe documente de mare preţ s-au pierdut ori distrus. Problema principală a comitatelor, în acest context, era fixarea unei reşedinţe stabile şi a unui local propriu. Prin articolul 1 al Legii 73/1723 se recomanda fiecărui comitat să-şi stabilească o reşedinţă, situată în mijlocul jurisdicţiei teritoriale, în oraşe sau târguri mai mari, unde să se desfăşoare adunările generale, scaunele de judecată, să fie adăpostită arhiva şi amenajate temniţe[11]. Legea 25/1729 obliga fiecare funcţionar al comitatului să depună la sfârşitului anului toate actele rezolvate la arhivă[12]. Instrucţiuni ulterioare, emise în anii 1752 şi 1768, impun ordonarea şi înregistrarea actelor, responsabilităţi ale funcţionarilor în acest domeniu. Răspunzând articolului 5 din dispoziţia nr. 4164 din 19 iunie 1772 a Consiliului Regal Locotenenţial, care privea nemijlocit chestiunea arhivelor comitatense, vicecomitele de Satu Mare informa la 11 august 1772 că „arhiva este păstrată de ani de zile în clădirea Colegiului piarist din Careii-Mari; ea este bine păstrată şi constituită în fascicole; registre de evidenţă există doar pentru anii 1754-1771. De ordonarea şi înregistrarea lor nici nu poate fi vorba până când comitatul nu va avea o reşedinţă şi un sediu stabil"[13]. Potrivit Legii nr. 73/1723 problemele de arhivă erau conduse de un primarhivar şi vicearhivar, eventual cu 1-2 ajutoare. Puteau fi arhivari doar persoanele cu atestat gimnazial, cunoscător ai limbilor maghiară,

https://biblioteca-digitala.ro

germnană şi latină. Aceştia întocmeau copii, atestate şi traduceri de pe documentele păstrate şi erau semnate de către vicecomite, în subordinea căruia se găsea de fapt arhiva[14]. Aceste copii şi traduceri erau taxate în perioada 1526-1700 cu 1,50 coroane de aur pagina, iar după 1700 cu 1,20 coroane de aur[15]. Pe o serie de documente pot fi întâlnite, mai ales după 1800, sigiliile personale ale arhivarilor. Revenind la notari, vom arăta că în comitatul Bihor, spre exemplu, potrivit hotărârii adoptate de către adunarea generală din anul 1745, se percepeau 2 fl.renani pentru atestate de nobilitate cu stemă şi copia diplomei, 15 creiţari pentru confirmarea lor pe verso, 1 fl. r. pentru alte atestate. Vicecomitele încasa 1 fl. r. pentru aplicarea peceţii comitatului[16]. Pe la mijlocul secolului al XIX-lea atât oficiul notarial, cât şi cel de arhivă vor avea peceţi proprii, cu legenda în limba maghiară.

Se ştie că sigiliile parţiale sau compuse, utilizate la validarea actelor anterioare introducerii sigiliilor unice, erau păstrate de către juzii nobililor. Cele unice se găseau în păstrarea vicecomitelui sau primvicecomitelui, lucru întâlnit în cazul comitatelor învecinate Szabolcs[17] şi Bereg[18].

Tiparul sigilar se păstra în lădiţe sau casete sigilate[19] cu peceţile personale ale dregătorilor superiori, probabil ale vicecomiţilor, notarilor, eventual un jude ale nobililor din plasa unde-şi avea reşedinţa comitatul. Nu cunoaştem până în prezent unde au fost confecţionate sigiliile unice ale comitatului Satu Mare. Ştim doar că primul tipar a fost confecţionat din plăcuţă de aur, comandat de către contele Alexandru Károlyi în anul 1722. Satu Mare era cunoscut ca un important centru meşteşugăresc, cu numeroase bresle organizate, cea a aurarilor din anul 1543. La fel, Baia Mare era un renumit centru al aurarilor şi argintarilor, aici funcţionând multă vreme şi o monetărie. Dar, opinăm că tiparul a fost confecţionat la Viena, unde contele, prin relaţiile avute şi funcţiile deţinute, s-a dovedit a fi o persoană influentă. Spre a cunoaşte modalitatea de dobândire a sigiliului unic de către

https://biblioteca-digitala.ro

comitate, vom reda cazul comitatului Maramureş. La 9 mai 1748 adunarea generală s-a adresat comitelui suprem, Cancelariei Regale ungare şi împuternicitului comitatului Maramureş de la Viena pentru obţinerea stemei şi a sigiliului unic. Pe baza aprobării de principiu a Mariei Terezia, comitatul şi-a întocmit propriul blazon. Potrivit răspunsului comunicat de către împuternicit, taxa de sigiliu la Viena era de 150 flr., taxa de împrotocolare 2 fl. r., gravarea tiparului 12 fl. r.[20]. Comparativ cu simbolurile gravate în tiparul sigilar al comitatului Maramureş, tiparul comitatului Satu Mare este mult mai bogat, scutul are nouă partiţiuni, mobilele sunt mult mai numeroase. Prin urmare, preţul achitat pentru confecţionarea tiparului sigilar sătmărean trebuie să fi fost considerabil mai mare.

Dintre istoricii care s-au preocupat în lucrările lor şi de evoluţia istorică a *oraşului* **Satu Mare**, Szirmay Antal menţionează, nominal şi cu certitudine, pe Czeglédy István ca fiind notar la 1616, pentru ca la începutul secolului al XIX-lea să consemneze existenţa unui primnotar, un subnotar, un notar onorific şi un arhivar în aparatul funcţionarilor oraşului[21]. Sigur că existenţa notarilor la nivel de oraşe este cu mult anterioară. Oraşele au avut, comparativ cu comitatele, sedii stabile pentru magistrat, prin urmare munca de cancelarie s-a putut organiza în condiţii mai favorabile, iar actele păstrate mai bine, scutite de desele mutări sau evacuări. La 1597, pe o scrisoare de mărturie a oraşului, figurează şi numele unui Mihály Deák[22], care cu certitudine era notar (deák). Pe documentele oraşului din veacul al XVII-lea figurează la modul constant semnătura notarilor: în 1609 - „Notarius"[23], 1653 - „Juratus notarius"[24], 1684 - „Város hites Nótáriusa"[25], 1691 - „Cittis Notario"[26]. Dacă până în 1712 cele două târguri regeşti aveau fiecare propriul notar, după acest an magistratul comun avea un singur notar, fiind membru al consiliului. În veacul al XVIII-lea documentele poartă tot mai adesea semnătura primnotarului jurat al oraşului, semn că exista şi un al doilea notar (subnotar,

https://biblioteca-digitala.ro

vicenotar). În multe cazuri semna simplu: „Ordinarius notarius", adică notarul obişnuit al oraşului[27]. Protocoalele de şedinţă ale consiliului oraşului, unele păstrate începând cu 1606[28], erau conduse de către notarul orăşenesc. Din veacul al XVIII-lea, cele cuprinzând probleme administrative erau conduse de către primul notar, cele judecătoreşti de către al doilea notar. Pe testamente, acte de diviziune, sentinţe ale scaunului orăşenesc de judecată ş.a. alături de semnătura notarului apare mereu şi sigiliul personal al acestuia. Spre finele secolului al XVIII-lea şi în cel următor apar frecvent ca redactori ai actelor cancelistii: „juratus cancelarius", - (rendszerént való kancellista), „irász", „hites irász", „ tollvívõ", „irnok." Din rândul acestor cancelişti erau promovaţi notarii şi arhivarii oraşului. Unii notari semnau în dubla calitate de consilieri şi notari (tanácsos és fõjegyzõ), dovadă că făceau parte din consiliul oraşului. Cunoaştem numele a trei arhivari ai oraşului, Johannes Toronyai, Nagy Mihály şi Beöthy András, care cumulau funcţia de notar şi arhivar în acelaş timp. În această dublă ispostază semnează actele oraşului dintre anii 1805 - 1838[29]. Arhivarul era ajutat la sfârşitul secolului al XVIII-lea de către un „archivi-registrator"[30], deci de către o persoană care avea ca sarcină principală inregistrarea actelor intrate sau ieşite din arhiva oraşului. Copiile, traducerile, extrasele eliberate de către arhivar poartă sigiliul personal al acestui funcţionar de vază. Pe seama oficiului notarial al oraşului se va confecţiona sigiliu aparte cu stema oraşului şi legenda: SZ/ABAD / K/IRÁLYI/ SZATHMÁR N/ÉMETHI/ VÁROS JEGY/ZÕI/ H/IVATAL / PECS/ÉTJE/: 1837, de formă ovală, cu dimensiunile 26 x 30 mm[31].

Spre deosebire de comitate, unde vicecomitele păstra sigiliul, în oraşe notarii erau păstrătorii peceţilor în calitatea lor de şefi ai cancelariei.

Presupunem că tiparele sigilare uzitate de către autoritatea orăşenească pentru autentificarea actelor erau confecţionate pe plan local. In argumentaţia acestei supoziţii vom arăta ca între anii

https://biblioteca-digitala.ro

1230-1464 aici a existat şi funcţionat o monetărie[32], prin urmare gravori pricepuţi, mai mult decât sigur germani. În plus, începând din anul 1543, a luat fiinţă breasla aurarilor[33], probabil ca urmare a unei tradiţii ce-şi are punctul de plecare tocmai în monetăria amintită. Textul statutului breslei aurarilor din anul 1543 prezintă dificultăţi de descifrare, dar am putat identifica o prevedere sub forma „...unnum annulum sigillatum"[34]. În schimb, noul statut al breslei, confirmat în anul 1700, prevedea la articolul 5 obligaţia anuală a starostelui de a face cadou judelui primar al oraşului, cu ocazia Anului Nou, „câte un tipar sigilar gravat frumos în argint"[35]. Corelate cele două prevederi ne-ar conduce la concluzia că acest obicei data încă din secolul al XVI-lea. Credem că e vorba de un inel sigilar cu caracter personal.

Oraşele Baia Mare şi **Baia Sprie** sub aspectul organizării şi activităţii de cancelarie prezintă multe similitudini cu situaţia oraşului Satu Mare.. Notarul ordinar şi vicenotarul sunt nelipsiţi din rândul funcţionarilor administrativi pe parcursul secolelor XVI - XIX.

În cadrul *târgurilor* din comitatul Satu Mare, în general, distingem două categorii sociale: obştea nobililor şi cea a contribuabililor. Prin urmare şi actele târgurilor sunt emise în numele celor două obşti, fie separat, fie în comun. Actele redactate de către comunitatea nobiliară poartă semnătura hotnogului şi a vicehotnogului[36], fără notar, în alte cazuri semnează hotnogul şi notarul nobililor[37], cum e cazul târgului Seini. Documentele mai importante, care privesc interesele întregului târg, sunt emise în numele „juzilor nobililor şi contribuabililor târgului" şi sunt validate cu semnăturile judelui şi hotnogului, precum şi cu peceţile celor două obşti[38]. În cazul târgului Medieşu Aurit, spre pildă, documentele sunt semnate în numele antistiei (Mi Mezõ Város Ar. Medjesi Elõljárók vagyis esküdtek), de către judele mare în 1812[39], de către jude şi notarul târgului în 1818[40]. Un document cu ceva mai târziu, din 1832, este validat cu semnătura judelui

https://biblioteca-digitala.ro

mare, făcându-se menţiunea că actul „a fost întocmit de către Pap Mihály, notarul mai multor localităţi"[41]. În anul următor, 1833, semnează simplu „notarul acestui târg"[42]. O scrisoare de mărturie a antistiei târgului (Noi subscrişii juzi ai celor două stări şi ceilalţi locuitori) din anul 1836 poartă pecetea nobiliară şi semnătura hotnogului, a hotnogului mic şi a încă trei nobili, precum şi pecetea târgului şi semnăturile judelui mare şi a unui jurat[43]. Un memoriu al târgului Ardusat din anul 1840, redactat de Petru Roman, notar jurat (hütös jegyzõ), are ca semnatari judele mare, şapte juraţi şi câţiva locuitori de rând[44]. Târgul Ardud validează la 1732 un act de diviziune şi cu semnătura notarului Paulus Bátori[45].

Din aceste câteva exemple, fără a forţa o generalizare, putem concluziona că redactorii actelor erau notarii, chiar dacă nu de fiecare dată sunt printre semnatari. Comunitatea nobiliară avea sigiliu aparte şi notar propriu, cum e cazul târgului Medieşu Aurit. La fel, se poate remarca faptul că notarul acestui târg era comun şi pentru localităţi învecinate, anticipând parcă apariţia viitorilor notari cercuali, respectiv a notariatelor cercuale. Informaţii utile pot fi surprinse şi în privinţa modului de organizare a celor două comunităţi, o anumită ierarhizare socială şi a nivelului de letrizare.

Organizarea *comunităţilor săteşti* prezintă numeroase similitudini cu cea a târgurilor. În multe din satele sătmărene conviețuiau aceleaşi obşti de nobili şi contribuabili, fiecare cu organizare proprie, având în frunte hotnogi şi vicehotnogi, respectiv antistia (juzii şi juraţii). Aceşti dregători vor figura la modul constant printre semnatarii actelor. Un caz particular am întâlnit pe un act al satului Livada Nouă din anul 1850, unde semnează trei juzi: judele primar, mare şi mic[46]. Juraţii erau aleşi anual, dintre cei mai buni gospodari, dar şi dintre bătrânii satului, cum e cazul localităţilor Livada, unde alături de juzi semnează 6 bătrâni (öreg renden levõ lakossai)[47] sau Berindan, patru persoane cu precizarea vârstei între 55-71 ani[48]. N-am întâlnit nici un document care să fie semnat de toţi juraţii (12 la număr), de regulă

https://biblioteca-digitala.ro

3-4-5 semnatari. Documentele de secolul al XVII-lea nu consemnează prezența vreunui notar sătesc. În unele comitate ei sunt semnalați în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, cum e cazul Aradului[49]. Credem că o anumită generalizare a notarilor în mediul rural să fi avut loc spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, când se poate constata extinderea pe scară mai largă a sigiliilor sătești. Anterior acestei perioade sigiliile erau păstrate de către juzi, pentru ca mai târziu ele să se găsească în posesia notarilor.

Primii notari întâlniți în documentele cercetate sunt Gáspár Paisz din localitatea Pomi în 1770[50], Mándy János din Micula în 1788[51], Holbay Dienes din Odoreu în 1800[52], Novelly Vintze din Vama în 1824[53], Vajda László notarul nobililor din Odoreu în 1823[54], Erdõs Gábor vicenotar în Odoreu în 1832[55]. Se constată că și la nivelul satelor nobilii aveau notar propriu, iar în prima jumătate a secolului al XIX-lea apar, în unele localități, și vicenotari.

Comunele mai instărite și-au confecționat acum două tipare sigilare, unul gravat prin excizie pentru validarea în fum sau tuș, altul gravat prin incizie pentru sigilarea în ceară, unul păstrat de primar, celălalt de către notar[56]. La modul practic satele, în marea lor majoritate, își confecționau însă un tipar de incizie cu care validau și în ceară și în fum, ultima modalitate fiind mai comodă și necostisitoare. Aceste tipare sigilare au fost confecționate, ținând seama de aspectul lor și numeroasele greșeli de gravare, fie că e vorba de simboluri sau textele din legende, probabil cu ocazia unor târguri de către meseriași ambulanți, fierari sau tinichigii[57], la prețul de 1-2 fl.[58]. Pe la mijlocul secolului al XIX-lea aplicarea pecetei pe documente se taxa cu circa 30 de creițari[59]. Comitetul administrativ al comitatului Satu Mare hotărește în anul 1898 ca tiparele sigilare sătești să fie păstrate de către jude și notar împreună[60]. Se cunoaște și o dispoziție din anul 1902 a Ministerului Regal de Interne Ungar privind retragerea vechilor

https://biblioteca-digitala.ro

tipare sigilare săteşti şi confecţionarea unitară a unor ştampile de cauciuc, ţinute într-o evidenţă centralizată. Vechile tipare urmau a fi adunate de către subprefecţi şi expediate ministerului la Budapesta[61].

In sfera *instituţiilor ecleziastice* abordarea problemelor ce privesc o aşa-zisă organizare de cancelarie este ceva mai simplă. Consultând protocoalele parohiale ale cultelor sătmărene[62] şi matricolele bisericeşti de stare civilă[63] se poate lesne constata faptul că ele erau conduse şi întocmite de către curatori, respectiv preoţi. Toate actele emise de către preoţi, anterioare confecţionării tiparelor sigilare parohiale, erau validate cu semnătura şi sigiliul personal al acestora. Ierarhiile superioare, districtele vicearhidiaconale (protopopiale) şi arhidiaconale procedau identic. Toate circularele trimise parohiilor sunt scrise şi validate de către aceşti ierarhi. De o cancelarie organizată putem vorbi în cazul Episcopiei romano-catolice Satu Mare. Cancelaria episcopală era alcătuită dintr-un secretar care îndeplinea şi funcţia de director al cancelariei, un registrator (iktató), un cancelist (irnok) şi un servitor laic (hivatalszolga)[64]. Secretarul era şi notarul consistorului episcopal întrunit în sesiuni. Acesta semnează uneori în calitate de „secretar-notar"[65], alteori ca „secretar protocolist"[66] sau „asesor-notar"[67]. Capitlul romano-catolic din Satu Mare avea propriul său notar (káptalani jegyzõ)[68], ajutat de vicenotar şi cancelist. În unele situaţii la activităţile de cancelarie mai ajutau şi şcolarii practicanţi (scholaris)[69], desigur elevi de gimnaziu şi, mai ales, seminarişti.

Nu se cunosc, momentan, centrele meşteşugăreşti unde erau confecţionate tiparele sigilare utilizate de preoţi şi cancelariile instituţiilor ecleziastice. Totuşi, cunoaştem că în anul 1862 Capitlul din Satu Mare a achitat lui Mendel Sole, meşter alămar din Munkács, suma de 5 fl. valoare austriacă pentru confecţionarea unui tipar sigilar[70], pentru ca în 1877 să fie comandate alte patru la

https://biblioteca-digitala.ro

gravorul Carl Dietze din Budapesta[71].

De asemenea, protopopul unit Toma Şorban din Carei, arhidiacon al părţilor sătmărene, într-un decont pe anul 1858 consemnează, la capitolul cheltuieli, suma de 7 fl. 30 cr. pentru „sigiliul arhidiaconatului" şi 10 fl. 50 cr. pentru „macină de sigilat"[72] (probabil un ştanţator n.n), fără a preciza atelierul sau localitatea unde au fost confecţionate. Registrul de socoteli al parohiei greco-catolice Certeze înscria la capitolul cheltuieli pe anul 1831, printre altele, suma de 8 fl. 37 cr. pentru tiparul sigilar bisericesc[73], cel din Ciumeşti suma de 8 fl. în anul 1832[74], fără nici o precizare privind locul de confecţionare.

Reînnoirea tiparelor sigilare însemna, totodată, scoaterea din uz a celor vechi, fără a fi însă distruse ori predate forurilor ecleziastice superioare. Un inventar al casei parohiale romano-catolice din Satu Mare, întocmit în anul 1832, consemna nu mai puţin de şapte tipare sigilare: unul confecţionat în anul 1872, trei exemplare având gravată scena „Înălţării Domnului" şi trei tipare simple, doar cu legendă[75].

https://biblioteca-digitala.ro

Note

1. Berténvi Iván, *loc. cit.*, p.26
2. *Ibidem*
3. Szirmay A., *op. cit.*, vol. I, p.135.
4. *Prefectura judeţului Satu Mare*, în „Indrumător în Arhivele Statului judeţului Cluj", Bucureşti, 1979, p.328.
5. Szirmay A., *op. cit.*, p.136.
6. *Ibidem*, p.140-141
7. Arh. St. Satu Mare, fond *Tribunalul judeţean Satu Mare, Acte urbariale*, dosar nr. 1402, f.79.
8. Szirmay A., *op. cit.*, p.135.
9. *Ibidem*, p.140.
10. Gábor Gyula, *A megyei intézmény alakulása és mûködése Nagy Lajos alatt*, Budapest, 1908, p.112
11. S. Jakó, *Instrucţiuni arhivistice ale oficiilor din Transilvania 1575-1841. Problema reorganizării arhivelor vechi din Transilvania*, în „Revista Arhivelor" (seria nouă), nr. 1/1958, p.48.
12. *Ibidem.*
13. Illésy János, *A megyei levéltárak állapota 1772/74-ben*, în „Századok", XXXVII, 1903, p.732 şi 744.
14. Ölyvédi Vad Imre, *Nemességi könyv*, Szeged, 1930, p.181-183.
15. *Ibidem*, p.183.
16. *Ibidem*, p.142.
17. Laczai Magdolna, *loc. cit.*, p.179.
18. Balog István, *Bereg megye leírása*, în „Szabolcs-Szatmár megyei helytörténetírás", V-VI, Nyíregyháza,

https://biblioteca-digitala.ro

1985, p.25.

19. *Ibidem.*

20. Balogh Adalbert, *Evoluţia sigiliilor folosite de autorităţile administrative din comitatul Maramureş sec. XV-XVIII*, în „Revista Arhivelor" 1982, 44, nr. 4, p.416.

21. Szirmay A., *op. cit.*, p.210.

22. Arh. St. Satu Mare, fond *Primăria municipiului Satu Mare, (P.M.S.M) Moşia Mădăras*, act. nr. 6/1597.

23. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M., Litterae metales*, act. nr. 3/1609.

24. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M., Procesele familiei Károlyi cu oraşul*, act. nr. 59/1653.

25. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M., Moşiile Hodoş şi Sătmărel*, act. nr. 41/1684.

26. *Ibidem*, art. 28/1691.

27. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M., Acte financiare* VII, nr. 25/1796.

28. *Primăria municipiului Satu Mare*, în „Indrumător în Arhivelele Statului Cluj, vol. II, Bucureşti, 1985, p.179.

29. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M., Procese* (anii 1805-1838)

30. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M., Acte financiare*, VII, nr. 3/1791.

31. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M., Procese*, fasc. X., act. nr. 58/1841.

32. Sarkadi Nagy Mihály, *Szatmár-Németi szabad királyi város egyházi és polgári története*, II, Szatmár, 1861, p.315.

33. O copie din anul 1609 a statutului breslei aurarilor din 1543 vezi în Arh. St. Satu Mare, *Colecţia de documente a Muzeului judeţean Satu Mare*, act. nr. 14/1609.

34. *Ibidem.*

35. *Ibidem*, act. nr. 15/1700.

36. Arh. St. Satu Mare, *P.M.S.M., Procese*, fasc. V., act. nr.

https://biblioteca-digitala.ro

91, f.9.

37. *Ibidem*, act. nr. 93, f.l.

38. Arh. St. Satu Mare, *Colecţia Böszörményi Elek*, inv. nr. 189, dosar 39, f.42.

39. Arh. St. Satu Mare, fond *Tribunalul judeţean Satu Mare, Acte urbariale*, dosar nr. 1113, f.1.

40. *Ibidem.*, f.2.

41. *Ibidem*, f.18.

42. *Ibidem*, f.24.

43. *Ibidem*, f.25.

44. *Ibidem*, dosar nr. 152, f.3.

45. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M., Acta divisionalia*, fasc. IV, nr. 358, f.17.

46. *Ibidem*, dosar nr. 1073, f.12.

47. *Ibidem*, dosar nr. 1113, f.40.

48. *Ibidem*, f.52.

49. Andrei Caciora, *Organizarea teritorial-administrativă şi instituţională a comitatelor Arad şi Zărand*, în „D.G.A. S. Bucureşti. Culegere de referate. Sesiunea 1969", Bucureşti, 1971, p.16.

50.Arh. St. Satu Mare, fond *Tribunalul Judeţean Satu Mare, Acte urbariale.*, dos. nr. 1380, f.5.

51. *Ibidem*, dos. nr. 1150, f.1.

52. *Ibidem*, dos. nr. 1273, f.178.

53. *Ibidem*, dos. nr. 1821, f.12.

54. *Ibidem*, dos. nr. 1273, f.113

55. *Ibidem*, f.109.

56. Maria Dogaru, *Colecţiile de matrice sigilare ale Arhivelor Statului*, Bucureşti, 1984, p.24.

57. Csermely Tibor, Takács Péter, *Pecsétnyomatok és címerek, Bereg, Szabolcs és Szatmár megye településeibõl*, Nyíregyháza, 1988, p.17.

58. M. Andriţoiu, M. Cerghedean, *Sigilii săteşti în*

https://biblioteca-digitala.ro

comitatele Hunedoara şi Zarand, în „Revista Arhivelor", 1971, 33, nr. 1, p.6.

59. *Ibidem*, p.9.

60. Csermely Tibor, Takács P., *op. cit.*, p.22.

61. *Ibidem*

62. Arh. St. Satu Mare, *Colecţia de documente ale instituţiilor ecleziastice*, (1595-1971), 372 u.a.

63. Arh. St. Satu Mare, *Colecţia registrelor parohiale de stare civilă din judeţul Satu Mare*. (1704-1956), 1757 u.a.

64. *A szatmári püspöki egyházmegye emlékkönyve (Schematismus centenarius) 1804-1904*, Szatmár, 1904, p.108.

65. Arhivele St.Satu Mare, fond *Capitlul romano-catolic Satu Mare*, anul 1853.

66. *Ibidem*, anul 1859.

67. *Ibidem*, anul 1860.

68. *Ibidem*, anul 1852.

69. Miklósi Zoltán, *Hiteles hely és iskola a középkorban*, în „Levéltári Szemle", XVIII-XIX, Budapest, 1940-1941, f.172-173.

70. Arh. St. Satu Mare, fond *Capitlul romano-catolic Satu Mare*, anul 1862.

71. *Ibidem*, anul 1877.

72. Muzeul judeţean Satu Mare, *Colecţia de documente ecleziastice*, inv. nr. 19515.

73. Arh. St. Satu Mare, *Colecţia de documente ale instituţiilor ecleziastice*, dosar nr. 296, f.29.

74. *Ibidem*, dosar nr. 299, f.68.

75. Arh. St. Satu Mare, fond *Capitlul romano-catolic Satu Mare*, anul 1882.

https://biblioteca-digitala.ro

III. EVOLUȚIA SIGILIILOR ŞI TIPARELOR SIGILARE APARȚINÂND INSTITUȚIILOR SĂTMĂRENE ŞI DESCRIEREA LOR

A. SIGILIILE COMITATULUI SATU MARE

Izvoarele istorice consemnează existența pe teritoriul Transilvaniei, în evul mediu timpuriu, a numeroase forme de organizare specifice populației majoritare autohtone. Prefacerile din lumea vechilor obşti săteşti, în procesul de feudalizare a acestora, au dat naştere unor noi instituții tipic româneşti: politico-administrative (districtele), social-politice (cnezatele) şi social-juridice (voievodatele).

Penetrația ungurilor şi cuceririle arpadiene vor grefa peste structurile tradiționale băştinaşe o nouă instituție politico-administrativă, comitatul, ce va juca un rol determinant în consolidarea stăpânirii regalității ungare.

Noua organizare comitatensă din secolele XII-XIII n-a izbutit însă să destrame sau să înlocuiască, decât parțial, vechea organizare instituțională românească. Dăinuirea îndelungată a unor districte precum şi a unor reminiscențe cneziale şi voievodale de pe întreg cuprinsul Transilvaniei, vitalitatea şi capacitatea de rezistență a acestora sunt neprețuite mărturii ale trăiniciei structurilor organizatorice pământene şi ale caracterului etnic preponderent românesc.

https://biblioteca-digitala.ro

a) Considerații generale cu privire la sigiliile comitatelor

Evoluția istorică a comitatelor medievale cunoaşte două etape distincte. Într-o primă etapă a existenței lor, comitatele, constituite de obicei în jurul unei cetăți regale, erau subordonate în totalitate puterii centrale, adică regelui. Sunt aşa-zisele comitate regale. Slăbirea treptată a puterii centrale, concomitent cu întărirea nobilimii feudale, în cadrul unui proces evolutiv demarat cu începere din secolul al XIII-lea, are drept urmare transformarea comitatelor regale în comitate nobiliare, instituții ale cârmurii autonome a marii nobilimi[1]. Inființate încă din timpul lui Ştefan cel Sfânt, comitatele regale au servit exclusiv în scopuri militare şi economice, pe când comitatele nobiliare, constituite pe deplin în secolul al XVI-lea, îndeplineau preponderent atribuțiuni de natură administrativă, judecătorească şi politică[2]. Pentru uşurarea administrării comitatelor, împărțite în plăşi, comiții şi, mai ales, vicecomiții erau ajutați de către patru juzi ai nobililor în Ungaria şi Partium, de către 2 juzi în Transilvania istorică[3]. Ulterior, în perioada de ascensiune a comitatelor nobiliare, vor apărea şi vicejuzii nobililor[4].

Geneza practicii sigilare la nivelul comitatelor până în secolul al XVI-lea prezintă încă suficiente necunoscute. Utilizarea sigiliilor de către instituțiile din Transilvania poate fi supusă unei analize doar în măsura coroborării cu obiceiurile şi practicile sigilare promovate de cancelariile Ungariei medievale. Sigiliul, principalul mijloc de validare a documentelor, a servit mai întâi ca mijloc vădit de adeverire, de credibilitate pentru necunoscătorii scrisului. Datorită sigiliilor, societatea feudală a ajuns să aprecieze valoarea juridică a documentelor. Vreme îndelungată erau recunoscute ca având valoare juridică doar actele întărite cu sigiliul regesc. Dar, nevoia tot mai mare de documente a făcut necesară, încă de la începutul secolului al XIII-lea, creşterea numărului

https://biblioteca-digitala.ro

emitenților de acte și extinderea întrebuințării sigiliilor. Răspândirea rapidă a practicii sigilare a fost promovată în mare măsură de teoria dreptului canonic, potrivit căreia documentele dobândesc o valoarea juridică deplină numai datorită peceții autentice. Conceptul de „pecete autentică" desemna sigiliul a cărei autoritate publică, avându-și izvorul în puterea regală, era recunoscută în cauzele cu caracter juridic. Au fost recunoscute ca „autentice", fără rezerve, doar sigiliile regești, ale juzilor curții regale și locurilor de adeverire, fapt ce a stânjenit temporar dezvoltarea practicii documentare și sigilare a dregătorilor și instituțiilor[5]. Cu toate acestea, practica sigilară, recunoașterea valorii juridice și sociale a sigiliilor se înscriseseră pe un drum ireversibil.

Folosirea sigiliilor ca mijloc de validare a fost impulsionată în contextul constituirii comitatelor nobiliare, a creșterii atribuțiunilor judecătorești ale juzilor nobililor, la nivelul plășilor și în cadrul scaunelor de judecată comitatense, a sporirii rolului administrativ al comitatelor.

Dacă până în secolul al XIV-lea documentele emise în numele autorității comitatense erau validate cu sigiliul personal al comitelui, din acest secol, pierzându-și caracterul de pecete autentică, documentele vor fi validate cu sigiliile personale ale reprezentanților nobilimii din comitat: vicecomitele și juzii nobililor. În comitatele din Transilvania voievodală, alături de sigiliul personal al vicecomitelui, se aplicau sigiliile personale ale celor doi juzi ai nobililor, iar în cele din Ungaria și Partium vom întâlni, pe lângă sigiliul personal al vicecomitelui, patru astfel de sigilii ale juzilor nobililor[6]. Spre a exemplifica această modalitate de sigilare, vom menționa un repertoriu al sigiliilor aplicate pe documente anterioare bătăliei de la Mohács, păstrate în secția diplomatică a Arhivelor Statului din Budapesta, publicat în anul 1889, potrivit căruia documentele comitatelor au fost validate cu sigiliile personale ale dregătorilor comitatensi: Bereg - circa 1310,

https://biblioteca-digitala.ro

Ung - 1324, Szabolcs - 1354, Cluj - 1356, Alba - 1435, Solnocu Dinafara - 1439, Timiş - 1458, Ugocea - 1461, Arad - 1478, Zarand - 1478, Hunedoara - 1505, ş.a[7].

Patenta din anul 1435 a regelui Sigismund de Luxemburg înscria obligativitatea comitatelor de a-şi alege anual juzii nobililor şi recunoştea caracterul oficial al sigiliului personal al acestuia, iar dreptul consuetudinar pretindea, pe cât posibil, validarea actelor cu sigiliile personale ale tuturor juzilor sau, cel puţin, al majorităţii lor[8]. De altfel, congregaţiile comitatense, convocate de către comite sau vicecomite şi juzii nobililor, se mai numeau şi „proclamata congregatio" ori „congregatio sigillatoria", deoarece era necesară reunirea celor 4 juzi spre a fi validate actele emise cu această ocazie[9].

Degringolada şi haosul politic care şi-au pus amprenta asupra Ungariei după dezastrul de la Mohács din 1526, potenţate de luptele dintre partizanii lui Ioan Zápolya şi Ferdinand I, de ocupaţia turcească din 1541 şi ofensiva reformei, s-au resimţit şi în domeniul utilizării sigiliilor. Abundă acum falsurile documentare. O serie de conventuri şi capitluri şi-au încetat activitatea, dar călugării şi canonicii sigilau şi pe mai departe tot feluri de documente. Marii magnaţi şi nobilii refugiaţi din teritoriile ocupate de turci sau din cele care au îmbrăţişat reforma, aveau asupra lor, în foarte multe cazuri, documente false, dar sigilate[10].

Regele Ferdinand I va încerca să pună capăt acestei situaţii. Prin articolele de lege 61 şi 62 ale Decretului XIII/1550 se prevedea în mod expres ca regele să recupereze toate sigiliile conventurilor şi capitlurilor desfiinţate şi să le păzească cu străşnicie. În privinţa comitatelor, articolul de lege 62 înscria prevederea ca acestea, pe viitor, să-şi valideze toate actele cu un singur sigiliu, obţinut prin bunăvoinţa regelui, aşa cum procedează comitatul Somogy (care avea sigiliu unic din 1483 n.n). Acest sigiliu să fie păstrat într-o ladă sigilată cu peceţile personale ale vicecomitelui, juzilor nobililor şi juraţilor. Cu el vor fi validate

https://biblioteca-digitala.ro

doar acele documente, care vor fi emise cu ocazia întrunirii scaunelor de judecată comitatense[11].

Fluctuația mare a juzilor nobililor, prin alegerea lor anuală și, prin urmare, posibilitățile sporite de comitere a abuzurilor și falsurilor sigilare, a impus comitatelor nevoia practică de a-și confecționa sigilii proprii și cu caracter permanent. Un început în acest sens sau o etapă premergătoare întroducerii sigiliilor unice cu stemă l-a constituit obiceiul repartizării literelor din denumirea comitatelor pe două sau patru tipare sigilare, rotunde sau ovale, fiecare fiind păstrat de câte un jude al nobililor. Sunt așa-zisele sigilii „parțiale"[12] sau „compuse"[13].

Primul exemplu cunoscut pentru această modalitate de sigilare provine din comitatul Maramureș, mai exact pe un document emis la Sighet și datat 5 decembrie 1475[14]. Specialiști în materie, ca Imre Szentpétery[15] și S. Jakó[16], au rezerve asupra veridicității informației. Dar, primul document identificat cu certitudine și validat cu sigiliul personal al vicecomitelui și cele 4 sigilii compuse, utilizate de juzii nobililor din comitatul Maramureș, este din 24 februarie 1561, păstrat în fondul „Familia Rednic din Giulești" la Arhivele Statului din Baia Mare[17]. Sigiliul vicecomitelui, începând cu anul 1664, va dispare de pe documentele emise în numele comunității nobiliare din comitatul Maramureș[18]. Dintre comitatele învecinate Sătmarului, Ugocea utiliza la fel sigilarea compusă, după cum rezultă dintr-un document din anul 1689[19]. Această practică va fi în uz până în anul 1715, când dobândește dreptul de sigiliu unic cu stemă. Comitatul Solnocu de Mijloc își valida actele în 1608 cu două sigilii compuse, iar în 1615 cu patru[20]. Comitatul Crasna, învecinat cu Solnocu de Mijloc, utiliza în secolul al XVII-lea doar două sigilii parțiale, dar pe lângă legendă aveau gravate și simboluri heraldice, care se vor regăsi ulterior în emblema sigiliului unic[21]. Comitatul Szabolcs își valida identic actele până la 1715. Și aici sigiliul vicecomitelui este prezent inițial, dar va dispare cu timpul. Fiecare

https://biblioteca-digitala.ro

din cele patru sigilii are gravat câte un simbol aparte, reunite apoi în compoziția heraldică a sigiliului unic, într-un scut scartelat, concedat de suveran în anul 1714 şi confecționat în cel următor. De reținut faptul că, potrivit unei hotărâri a scaunului de judecată comitatens, ținut la Kisvárda în anul 1676, cele patru tipare sigilare păstrate până aici de juzii nobililor, pentru mai mare siguranță vor fi depuse în păstrarea vicecomitelui[22]. De altfel, anticipând puțin lucrurile, vom spune că şi sigiliile unice ale comitatelor vor fi păstrate de către vicecomiți[23]. Despre începuturile practicii sigilare în comitatul Bereg nu se cunoaşte nimic până la ora actuală[24]. Dar, cu oarecare aproximație, se poate presupune că şi aici a fost uzitată aceeaşi practică. Vecinătatea cu comitatele Szabolcs, Ugocea şi Satu Mare ne determină la această supoziție. Este foarte posibil, având în vedere faptul că sigiliul unic are simbolurile plasate tot într-un scut scartelat, să fi cunoscut aceeaşi evoluție ca şi stema şi sigiliul comitatului Szabolcs. Ba mai mult, aceste comitate obțin stemă proprie şi sigiliu unic cam în aceeaşi perioadă, în deceniile doi-trei ale secolului al XVIII-lea.

Modalitatea de validare a documentelor emise de către autoritatea comitatensă cu sigiliile parțiale sau compuse prezenta un inconvenient, o dificultate, izvorâtă din necesitatea reunirii tuturor juzilor nobililor. Aceştia se reuneau cu ocazia adunărilor nobiliare generale şi parțiale, cu prilejul scaunelor de judecată comitatense. În plus, desele deplasări ale juzilor şi alegerea lor anuală includea riscul pierderii tiparelor sigilare aflate în păstrare permanentă. Creşterea considerabilă a volumului de înscrisuri administrative şi judecătoreşti, create de către comitate, a făcut resimțită nevoia unei simplificări a procedurii de autentificare. Cu timpul, autoritatea centrală s-a văzut nevoită a recunoaşte caracterul autentic al peceților comitatelor. Treptat, fiecare comitat va dobândi câte o pecete unică cu stemă, care să le individualizeze. Dreptul la sigiliu unic şi stemă era concedat de către suveran prin intermediul unor privilegii, în schimbul unor taxe considerabile.

https://biblioteca-digitala.ro

Stemele ce urmau a fi gravate în câmpul tiparului sigilar erau reproduse, de către pictorii curții suveranului, pe baza sugestiilor comitatelor din punctul de vedere al simbolisticii heraldice, în culori naturale, pe frontispiciul acestor privilegii de conferire. Confecționarea tiparelor sigilare cădea în sarcina comitatelor.

Începând cu finele veacului al XV-lea, când obțin sigilii unice comitatele Somogy (1483) și Hunedoara (1490), rând pe rând vor dobândi astfel de privilegii și celelalte comitate[25]. Dintre comitatele din Transilvania și Partium, două au obținut sigilii unice mai devreme: Crasna spre sfârșitul secolului al XVII-lea și Bihorul în 1690[26]. Marea majoritate a comitatelor se vor bucura însă de astfel de privilegii începând cu secolul al XVIII-lea. Amintim doar comitatele învecinate Sătmarului: Szabolcs - 1714[27], Bereg - 1726[28], Ugocea - 1715[29], Maramureș - 1748[30] și Solnocu de Mijloc - 1753[31]. Toate aceste sigilii vor avea legendele în limba latină, pentru ca în al doilea pătrar al secolului al XIX-lea să fie înlocuite cu texte în limba maghiară, compozițiile heraldice rămânând aceleași în continuare. În anii 1860-1863 asistăm la o reînnoire a acestor tipare sigilare, după cum rezultă din modificările survenite în legendă.

b) Evoluția sigiliului comitatului Satu Mare în sec. XVI-XIX

Situat la extremitatea nord-vestică a fostului voievodat a lui Menumorut, comitatul Satu Mare a luat naștere prin desprinderea sa din cuprinsul întinsului comitat al Bihorului. Prima atestare documentară datează din anul 1181, când este menționat numele lui Nicolae, comite de Sătmar. Acest comitat va fi organizat în jurul cetății regale Satu Mare, cuprinzând un teritoriu, variabil ca întindere în decursul vremii, de circa 5700 - 6400 kmp.[32].

Începând cu secolul al XIII-lea, odată cu creșterea

https://biblioteca-digitala.ro

autorității nobilimii, fenomen sesizabil și demarat prin acordarea de către regele Andrei al II-lea a unor largi privilegii prin Bula de Aur (1222), treptat, comitatele nobiliare vor lua locul comitatelor regale. Apariția juzilor nobililor, creșterea rolului vicecomitelui și trecerea puterii administrative și judecătorești adunărilor generale ale nobililor din comitat, constituie indici siguri de existență a comitatelor nobiliare, instituții ale cârmuirii autonome a nobilimii. Comunitățile nobiliare au impus, cu timpul, principiul eligibilității dregătorilor comitatensi, juzii nobililor din 1435, iar vicecomiții, numiți inițial de către comiții supremi, începând cu anul 1548[33]. În cazul comitatului Satu Mare primul jude al nobililor este menționat documentar la 1230, în persoana lui Hodosdi (bilog, adică jude n.n), iar la 1425 sunt menționate numele a patru juzi ai nobililor[34]. Primul vicecomite, Peökry Pál, este semnalat la 1303[35].

Sigur că, asemenea altor comitate, și în comitatul Satu Mare cele mai vechi documente, anterior constituirii comitatelor nobiliare, erau validate cu sigiliul personal al comitelui. Un document din anul 1317 este validat cu un astfel de sigiliu, având legenda: S/IGILLVM / MAGISTRI PETEV COMITIS DE ZOTM/AR/. În câmpul sigilar se observă un scut triunghiular cu vârful în sus, înclinat spre dextra. Deasupra scutului se află un coif, având pe ambele flancuri câte o cunună de laur[36].

Actele emise în numele comitatului erau validate, ceva mai târziu, și cu sigiliile personale ale vicecomiților și juzilor nobililor, mai ales după 1435, când sigiliile acestora din urmă sunt recunoscute de către regele Sigismund de Luxemburg, ca „oficiale". Potrivit articolului 4 din Legea II/1435 juzii trebuiau să posede sigilii „de recunoscut", pentru ca împreună cu comiții și sigiliile acestora să poate fi emise și validate acte oficiale[37]. În această situație suntem obligați să acceptăm că sigiliile personale ale comiților nu vor dispare de pe documente în secolul al XIV[38], ele fiind în uz și în secolul al XV-lea.

În amintitul repertoriu sigilar al Arhivelor Statului din

https://biblioteca-digitala.ro

Budapesta figurează şi două documente provenind din comitatul Satu Mare. Primul, din anul 1510, este validat „cu sigiliile dregătorilor comitatensi“[39], fără nici o altă precizare. Inclinăm să credem că este vorba de sigilii cu însemnele personale ale dregătorilor. Acest lucru ar însemna că actele emise în numele comitatului erau validate cu sigilii personale în paralel cu cele compuse, dacă ţinem seama că A. Szirmay fixează la 1468 apariţia acestora din urmă. Al doilea document, din anul 1512, este validat „cu sigiliile vicecomitelui comitatului Satu Mare şi ale soţilor“ (Gacsályi György Szatmárm. alisp. és társ)[40]. Aceşti „soţi“ sau „însoţitori“ nu puteau fi alţii decât juzii nobililor.

La ora actuală cunoaştem încă foarte puţine lucruri privind întroducerea tiparelor sigilare parţiale sau compuse în practica de cancelarie a comitatelor. Specialistul Kumorovitz L. Bernát afirmă că abia din secolul al XVI-lea comitatele vor avea peceţi proprii[41], Gábor Gyula încadrează apariţia lor după Mohács (1526)[42], iar Imre Szentpétery şi S. Jakó pun sub semnnul îndoielii modalitatea de validare a acelui document din 1475, publicat de Ioan Mihály, lucru subliniat deja în rândurile de mai sus.

Szirmay Antal, autorul unei preţioase monografii închinate comitatului Satu Mare, publicată în două volume, consultând arhiva comitatului în jurul anilor 1806-1807, indică anul 1468 ca an al apariţiei celor patru sigilii compuse, având următoarea repartiţie pe două rânduri: /CO-MIT/ TA-TUS/ / ZA-TH/ /M-AR/[43]. Neindicând sursa documentară, nu poate fi contrazis deocamdată. Dacă afirmaţia este veridică, atunci putem conchide că acesta ar fi primul exemplu cunoscut de validare cu sigilii compuse din Transilvania şi Partium. În comitatul Satu Mare această practică sigilară va fi în uz până în anul 1721, când va obţine stema şi sigiliul unic.

Tagányi Károly, într-o lucrare de heraldică a Ungariei, publicată în 1880, prezintă o variantă inedită de sigilii compuse, aplicate pe un document din anul 1673, fiecare din cele patru tipare

https://biblioteca-digitala.ro

sigilare având gravate cîte cinci litere: /Comit/ /tatus/ / de Zat/ /thmar/[44], dar nici el nu face vreo trimitere la document. Pe parcursul investigațiilor intreprinse în fondurile documentare păstrate la F.A. S. Satu Mare, Maramureş şi Cluj, consultând o serie de lucrări de specialitate apărute la noi în țară şi în Ungaria şi cunoscând la ora actuală un număr semnificativ de acte validate cu sigilii compuse, acoperind o perioadă cuprinsă între anii 1576-1704, niciunde nu am întâlnit varianta semnalată de Tagányi Károly. Între documentele păstrate la F.A. S. Cluj am identificat un document chiar din anul 1673, validat cu sigiliile deja cunoscute: /CO-MIT/ / TA-TVS / / ZA-TH/ / M-AR/[45]. Această variantă e întâlnită şi pe documente anterioare anului 1673[46], la fel pe cele de după[47].

K. Oszóczki publică în anul 1982 un studiu privind sigiliile folosite de autoritățile administrative comitatense şi oraşele de pe teritoriul fostului comitat Satu Mare în secolele XIV - XVIII, în care prezintă câteva sigilii compuse, conservate pe documente păstrate în Arhivele Statului din Baia Mare, datând din anii 1618, 1631, 1657 şi 1696[48]. Sunt sigilii mici, ovale, de 13/15 mm. şi rotunde cu diametrul de 15 mm., puțin lizibile şi, prin urmare, destul de dificil de descifrat. Comparând sigiliile aplicate pe un document din 10 octombrie 1618, păstrat în Arhivele Statului din Satu Mare[49], cu cele aplicate pe documentul din 12 decembrie 1618, publicate de autor, rezultă că textele gravate în tiparele doi şi patru sunt greşit descifrate. Pe aceste două tipare gravorul a inversat literele din rândul de sus, rezultând următoarea desfăşurare: /CO-MI/ /AT-TVS/ /ZA-TH/ /AM-R/. Litera M, de pe ultimul tipar, este gravată foarte rudimentar, aproape cursiv, de mână. Aceste greşeli de gravare l-au indus în eroare pe autor, interpretând că ar figura următorul text: /CO-MI/ /TAT-TVS/ /ZA-TH/ /MA-R/. Eroarea persistă şi în prezentarea sigiliilor de pe documentul din anul 1631. Textele sigiliilor de pe documentul din 1657 sunt descifrate corect, dar desenul prezentat la finalul

https://biblioteca-digitala.ro

studiului este greşit, la fel şi cel din anul 1696[50].

Cel mai vechi document, pe care am identificat sigilarea compusă, se găseşte în colecţia de documente medievale a Muzeului Judeţean Satu Mare. Este o hotărâre a scaunului de judecată comitatens, din anul 1576, în disputa dintre Matei Kende şi Gáspar Kölcsey asupra unei posesiuni situate în hotarul localităţii Culcea din comitatul Satu Mare. Documentul este validat cu sigiliul personal al vicecomitelui Francisc Burján de Pálfalva, aplicat în ceară neagră, şi cele patru sigilii compuse ale juzilor nobililor, aplicate în ceară galbenă, având forma rotundă şi diametrul de 15 mm. Textul, gravat pe două rânduri, în scuturi triunghiulare, este următorul: /CO-MI/ /TAT-VS/ /ZA-TH/ /MA-R/[51].

Ultimul document pe care apare sigiliul personal al vicecomitelui, alături de cele patru folosite de juzii nobililor, este din 10 octombrie 1618. De fapt, s-a păstrat doar urma acestui sigiliu căzut, aparţinând vicecomitelui Franciscus Pathó de Magasmarth. Documentul e semnat numai de vicecomite şi un jude al nobililor, Franciscus Zjrmaji[52].

Pe scrisoarea de mărturie a comitatului Satu Mare din anul 1621, privind zălogirea bunurilor imobiliare ale Caterinei Szatmári în favoarea oraşului Satu Mare, sub cele patru sigilii compuse, aşezate orizontal, figurează semnătura vicecomitelui şi a doar trei juzi ai nobililor. De menţionat că, dintre cele patru sigilii aplicate pe document, primul nu are scut, doar următoarele trei[53]. Ulterior, pe un act de diviziune din anul 1654, vom întâlni semnăturile a doi vicecomiţi şi patru juzi sub cele patru sigilii[54]. Din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, vom constata dispariţia semnăturilor dregătorilor comitatensi, primul caz surprins chiar pe un document din anul 1650, locul lor fiind luat de termenul generic definind obştea stărilor de frunte din comitat: Universitas D/omi/norum, Magnatum et N/obi/lium Co/mi/t/a/tus Szathmar/iensis/[55].

În privinţa legendelor gravate în tiparele sigilare compuse,

https://biblioteca-digitala.ro

mai exact a repartiției literelor, se impune a fi subliniat faptul că în perioada 1621-1650 a fost în uz varianta /CO-MI/ /TA-TVS/ /ZA-TH/ /MA-R/, pentru ca în perioada 1650-1704[56], aproape cu certitudinea până în 1721, validarea să se efectueze cu o nouă variantă: /CO-MIT/ /TA-TVS/ /ZA-TH/ /M-AR/, identică cu cea semnalată de A. Szirmay pentru anul 1468.

Incercând o sumară retrospectivă asupra practicii sigilare din comitatul Satu Mare, din secolul al XVI-lea până la adoptarea sigiliului unic cu stemă în 1721, ne îngăduim câteva scurte constatări şi observații. Nu dispunem de material documentar până în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Practica sigilară uzuală a fost asemănătoare cu aceea a comitatelor învecinate. Până în 1618 inclusiv, alături de sigiliile compuse, păstrate de juzii nobililor, pe documente figurează şi sigiliile personale ale vicecomiților. După acest an ele dispar, dar individual continuă să fie prezente pe documente ulterioare. Vicecomitele figurează însă în continuare ca semnatar al documentelor, alături de cele ale juzilor, până în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, după care încetează. Sigiliile compuse erau de dimensiuni mici, cele rotunde cu diametrul de 15 mm., iar cele ovale cu dimensiuni de 13/15 mm. Ele erau reînnoite periodic ca urmare a degradării, dar mai ales a pierderii lor, ştiut fiind că juzii nobililor erau aleşi anual şi efectuau dese deplasări, uneori la mari distanțe. Nu de fiecare dată era reînnoit întreg setul de tipare sigilare, erau cazuri când se schimbau doar cele uzate sau pierdute. Acest lucru poate fi lesne dedus, dacă avem în vedere că am întâlnit documente validate deodată cu sigilii cu scut şi fără, cu sigilii rotunde şi ovale[57] ori cu sigilii cu diferite dimensiuni[58]. Reînnoirea periodică poate fi constatată şi din modul de repartizare a literelor din câmpul sigilar. Tiparele sigilare scoase din uz erau distruse de fiecare dată, în scopul prevenirii abuzurilor şi falsurilor. Reconstituirea legendelor după amprentele în ceară prezintă suficiente dificultăți datorate dimensiunilor reduse şi gradului avansat de deteriorare. Legendele, fără excepție, sunt în

https://biblioteca-digitala.ro

limba latină. Ca execuție, tiparele sigilare sunt simple și destul de rudimentare, mai ales în privința textelor gravate. Literele diferă ca mărime, unele au fost inversate. Intâlnim cuvinte greșite din punct de vedere gramatical, cum ar fi „COMITTATUS" sau „ZATTMAR", prin dublarea literei „T", din necunoaștere sau, poate, de dragul repartizării simetrice a literelor. Scuturile sunt gravate și ele destul de inestetic și inegale ca mărime. Avem senzația că aceste tipare sigilare sunt, mai degrabă, opera unor fierari ocazionali, decât a unor meșteri gravori.

Sigur că această modalitate de autentificare a actelor era suficient de greoaie, prezentând inconveniențe și dificultăți, în condițiile în care volumul înscrisurilor de cancelarie cunoaște, îndeosebi din secolul al XVIII-lea, o creștere debordantă. Tot mai mult se face simțită nevoia unei simplificări de procedură, care să nu presupună implicarea unui număr mai mare de persoane abilitate.

Ca și în secolele anterioare, și după 1721, potrivit competențelor avute în raza de jurisdicție, deci la nivelul plășilor și cercurilor, juzii și vicejuzii nobililor vor valida în mod constant documente, dar cu sigiliile personale. Acestea vor fi utilizate până la mijlocul secolului al XIX-lea, după care preturile înființate la nivel de plasă își vor confecționa sigilii proprii cu stemă și legendă.

Comitatul Satu Mare obține stemă proprie și dreptul de a folosi sigiliul unic prin intermediul privilegiului emis de cancelaria din Viena a împăratului Carol al VI-lea la 24 august 1721[59]. Cunoaștem până în prezent mai multe abordări privind stema comitatului, fie descriptive[60], fie simple reproduceri[61]. În schimb, referirile la sigiliul unic al comitatului sunt cu mult mai puține. Dintre acestea amintim lucrarea cu caracter monografic, publicată de A. Szirmay în 1809[62] și, mai recent, o lucrare de sinteză privind sigiliile localităților din fostele comitate Bereg, Szabolcs și Satu Mare, publicată la Nyíregyháza în 1988[63]. Singurul studiu închinat evoluției sigiliilor folosite de autoritățile administrative

https://biblioteca-digitala.ro

comitatense Satu mare aparţine arhivistului Kálmán Oszóczki de la Arhivele Statului din Baia Mare[64]. În analiza şi descrierea sigiliului unic s-au strecurat însă mai multe inexactităţi. În ceea ce priveşte legenda, indică greşit anul confecţionării ca fiind MDCCXXI pentru varianta cu text latin şi MDCCCXXV pentru varianta cu text maghiar. În realitate anii gravaţi sunt MDCCXXII, respectiv MDCCCXXXV. Scutul este timbrat de o coroană regală deschisă, având nouă fleuroane, nicidecum şapte. În cantonul patru autorul vede un câmp auriu, în fapt fiind vorba de patru brâuri orizontale, după cum în cantonul nouă două ghinde în loc de una. Omite din descriere şi coroana deschisă plasată în punctul forte al scutului, la fel lambrechinii ce flanchează scutul de ambele părţi.

Tiparul sigilar va fi confecţionat din aur la începutul anului 1722, la comanda şi pe cheltuiala contelui Alexandru Károlyi şi prezentată obştii comitatului în cetatea Carei la 25 februarie acelaşi an, prin intermnediul fiului acestuia, Francisc, instalat în funcţia de comite suprem, după cum rezultă din textul latin gravat pe revers. Pe marginea tiparului, dincolo de exergă, a fost gravată legenda: „Salvum fac Domine Regem" (Mântuirea regelui este în Dumnezeu). Pe una din părţile mânerului figurează cuvintele: „Installatore Ilustrissimo ac Reverendissimo Comite" (La instalarea ilustrului şi reverendisimului conte), pe cealaltă: „Domino Gabriele Antonio Erdödy de Monyorókerék Episcopo Agriensi" (Domnul Gabriel Anton de Monyorókerék, episcop de Agria)[65].

Sigiliul are o formă rotundă şi diametrul de 53 mm. În exergă, între un cerc liniar interior, unul spicat şi unul liniar în exterior a fost gravată legenda: SIGILL/UM/ COMITAT/US/ SZATMARIENSIS MDCCXXII. Într-un scut convenţional, aproape dreptunghiular cu vârful ascuţit, simbolurile heraldice sunt dispuse în nouă cantoane. În cantonul din dreapta al şefului este reprezentat un rac înotând în sus; în cantonul central al şefului un bastion de cetate cu o poartă deschisă şi două ferestre, având pe

https://biblioteca-digitala.ro

creneluri două steaguri; în cantonul din stânga al şefului un peşte înotând în jos; în punctul forte sau de onoare, sub bastion, se află o coroană deschisă cu cinci fleuroane; în cantonul central al flancului drept patru brâuri orizontale, simbolizând cele patru cursuri de apă mai importante din comitat: Tisa, Someşul, Crasna şi Turul; în scutul central figurează un coroi[66], situat pe o terasă alcătuită din trei movile, sprijinind cu piciorul drept o inimă din care smulge cu ciocul, totul înconjurat de un dragon încoronat ce muşcă din propria-i coadă; în cantonul central al flancului stâng un snop de grâu pe o terasă, în cantonul din dreapta al talpei un ciorchine de strugure cu o frunză şi un vrej; în cantonul central al talpei (cantonul vârfului) un cerb situat pe o terasă, trecând spre dextra; în cantonul din stânga al talpei o ramură de stejar cu o ghindă şi două frunze. Scutul este timbrat de o coroană regală deschisă, cu nouă fleuroane, de sub care pornesc lambrechini pe ambele flancuri.

O atentă comparaţie între compoziţiile din stemă şi câmpul sigilar ne permite a constata câteva diferenţe semnificative, unele, desigur, şi ca rezultat al dificultăţilor de gravare. Astfel, bastionul din cantonul doi al stemei are reprezentate şi două ţevi de tun în locul celor două ferestre din tiparul sigilar, coroana deschisă din punctul forte are nouă fleuroane, cea din sigiliu doar cinci; dragonul din stemă este înfăţişat sub formă ovală, în sigiliu are forma rotundă; în stemă este reprodus un pelican sau stârc, în sigiliu un coroi, totul plasat într-un scut central (în abis), lucru ce nu este evidenţiat în stemă, ciorchinele din cantonul şapte are două frunze şi un vrej, în sigiliu o frunză şi un vrej; în cantonul opt cerbul este înfăţişat rampant, în sigiliu din profil, trecând spre dextra. Scutul din sigiliu e mai suplu, având marginile curbate puţin spre interior, cele ale scutului din stemă sunt paralele.

Figurile naturale cuprinse în compoziţia din emblemă ilustrează bogăţiile naturale şi ocupaţiile de bază ale locuitorilor din zonă: racul şi cega[67] amintesc de imensa şi bogată baltă Eced

https://biblioteca-digitala.ro

şi de apele curgătoare ce străbat teritoriul comitatului, ghinda şi cerbul de pădurile Nirului, Codrului şi Oaşului, ciorchinele de strugure de viticultură şi podgoriile existente, snopul de grâu de cultivarea pământului şi câmpiile mănoase. Asemenea mobile vom întâlni şi în stemele comitatelor învecinate: Bihor (peşti, snopi de grâu, ciorchini de strugure), Solnocu de Mijloc (ciorchine, spice de grâu, ghindă, cursuri de ape), Bereg (ciorchine, ghindă, peşti) şi Szabolcs (spice de grâu, peşte).

Bastionul simbolizează cetatea de odinioară a Sătmarului şi rolul avut ca cetate strategică de graniţă (véghelyi erősség). Compoziţia din inima scutului şi coroana deschisă din punctul forte reprezintă blazonul de conte aparţinând lui Alexandru Károlyi[68].

Stema din sigiliul comitatului Satu Mare prezintă şi două particularităţi ce-i conferă unicitate în rândul tuturor comitatelor din Transilvania, Partium şi Ungaria. Este singura având scutul clasic cu nouă partiţiumi, prezentat ca model în mai toate tratatele de heraldică. Pe lângă aceasta, este singură stemă de comitat ce include în compoziţie un blazon nobiliar, probabil o răsplată pentru semnatarul Păcii de la Satu Mare cu imperialii în aprilie 1711 şi o recunoaştere a serviciilor aduse de strămoşii contelui Curţii imperiale de la Viena şi Coroanei ungare.

Potrivit privilegiului acordat de către Carol al VI-lea şi comitatul Satu Mare beneficia de dreptul de a aplica pecetea în ceară roşie, asemenea altor comitate din Ungaria. Totodată, se prevedea în mod expres distrugerea, într-un loc public, a celor patru tipare sigilare vechi[69].

Urmărind modul de validare a documentelor emise de autoritatea comitatensă după 1721, vom constata că absolut toate sigiliile sunt de tipul timbrat, foiţa de timbru fiind aplicată peste ceara roşie. Până la mijlocul secolului al XIX-lea au fost utilizate la validare mai multe variante de sigilii. Deşi paradoxal, tiparul sigilar din aur, confecţionat în 1722, nu a fost utilizat până la finele

https://biblioteca-digitala.ro

secolului al XVIII-lea. Pentru autentificarea actelor era utilizat un alt tipar, diferit de primul doar prin modalitatea de gravare în legendă a anului confecționării: MDCCXX2[70]. Foarte mici diferențe pot fi sesizate și în privința unora dintre simboluri. Ultimul document validat cu acest sigiliu este din anul 1791[71]. Nu dispunem de documente validate cu sigiliul comitatului pentru perioada 1791-1809, dar din acest ultim an documentele ulterioare, până în 1832, au fost sigilate cu tiparul original din aur[72]. Pe două documente, unul din 1832 și altul din 1834, vom întâlni un sigiliu absolut identic, dar cu diametrul de 56 mm[73]. Congregațiile nobiliare ale comitatului Satu Mare în evul mediu se desfășurau de fiecare dată în altă localitate. La sfârșitul secolului al XVIII-lea începe construcția palatului comitatului din Carei, unde se vor întruni, de acum încolo, adunările generale și scaunele de judecată comitatense[74]. Astfel se explică, probabil, de ce doar actele comitatului emise la Carei vor fi validate cu primul tipar, confecționat în 1722.

Începând cu anul 1835 se introduce un nou tipar, identic cu cele anterioare în privința emblemei, având însă legenda în limba maghiară: SZATMÁR VÁRMEGYE PETSÉTJE, MDCCCXXXV[75] . Comitatele învecinate introduc și ele, consecutiv, tipare noi cu legenda în limba maghiară: Bereg la 1836[76], Szabolcs la 1837[77], Ugocea la 1837[78], Maramureș la 1837[79], Solnocu de Mijloc ceva mai târziu, la 1848[80].

În perioada regimului absolutist habsburgic, instaurat după înăbușirea revoluției din 1848-1849, autonomia comitatelor va fi desființată. Potrivit unui ordin al Ministerului de Interne, din septembrie 1850, Ungaria va fi împărțită în 5 districte administrative. Fostele comitate Arad, Békés, Bihorul de Sus, Bihorul de Jos, Cenad, Szabolcs și Satu Mare vor face parte din Districtul Oradea[81]. În fruntea administrației fostelor comitate va fi numit câte un comisar-președinte. Prin urmare și sigiliul comitatului va fi scos din uz. Pe un document din 28 noiembrie

https://biblioteca-digitala.ro

1850, emis la Carei, vom întâlni un sigiliu oval, având dimensiunile 23/31 mm., cu legenda: CS/ÁSZÁR/: K/IRÁLYI/: T/ELJ/: H/ATALMU/: BIZTOS ÉS SZATMÁR MEGYE ELNÖKE (Comisar plenipotențiar cezaro-crăiesc și președintele comitatului Satu Mare). Emblema sigiliului cuprinde acvila imperială bicefală încoronată. Documentul poartă semnătura lui Kende (Zsigmond n.n), președinte și guvernator, comisar cezaro-crăiesc (elnök és kormányzó, Cs.és kir. Biztos)[82].

La 8/20 octombrie 1860 împăratul Franz Joseph I promulgă actul organic cunoscut sub denumirea „Diploma din octombrie", care pune capăt regimului absolutist și deschide o etapă de guvernare constituțională, așa zisul „regim liberal" dintre 1860-1867. În acest context sunt restabilite vechile teritorii și autonomii ale comitatelor.

În consecință, comitatul Satu Mare își confecționează un nou sigiliu, cu aceeași emblemă și diametrul de 60 mm., având legenda: SZATMÁR VÁRMEGYE PETSÉTJE MDCCCLXI[83]. Acest sigiliu va fi în uz până în februarie 1867, când se încheie acordul de constituire a statului dualist austro-ungar, în cadrul căruia Transilvania rămâne încorporată Ungariei, anulându-i-se autonomia.

https://biblioteca-digitala.ro

Note

1. *Istoria României*, vol. II., Bucureşti, 1962, p.266; Ştefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. IV, Cluj-Napoca, 1989, p.128.

2. Benkó Albert, *A vármegyei közigazgatás reformjának irányelvei*, Budapest, 1911, p.17-22.

3. Berényi Iván, *Vármegyei tisztviselõk a középkorban*, în „Historia", II.,1980, 4, p.26; *Istoria României*, vol. II, Bucureşti, 1962, p.266.

4. Ştefan Pascu, *op. cit.*, p.129.

5. Kumorovitz Bernát Lajos, *Az autentikus pecsét*, Budapest, 1936, p.2; S. Jakó, *Sigilografia cu referire la Transilvania (pînă la sfârşitul secolului al XV-lea)*, în „Documente privind istoria României. Introducere", vol. II., Bucureşti, 1956, p.608; M. Dogaru, *Din heraldica României*, Bucureşti, 1994, p.62.

6. S. Jakó, *loc. cit.*, p.608.

7. *A magyar királyi országos levéltár diplomatikai osztályában õrzött pecsétek mutatója* (în continuare *Pecsétek mutatója*), Budapest, 1889, p.2-35.

8. Borovszky Samu, *Szatmár vármegye*, Budapest, f.a. p.430; S. Jakó *loc. cit.*, p.608; M. Dogaru, *op. cit.*, p.62.

9. Borovszky Samu. *op. cit.*, p.430.

10. Csermely Tibor, Takács Péter, *Pecsétnyomatok és címerek Bereg, Szabolcs és Szatmár megye településeibõl.*, Nyíregyháza, 1988, p.9.

11. *Ibidem*; *Magyarország hatályos törvényei*, Budapest, 1943, p.19.

https://biblioteca-digitala.ro

12. S. Jakó, *loc. cit.*, p.608.

13. M. Dogaru, *Contribuţii la cunoaşterea sigiliilor comitatelor din Transilvania*, în „Revista muzeelor şi monumentelor, Seria muzee", nr. 2, 1986, p.47.

14. Ioan Mihaly, *Diplome maramureşene din secolele XIV şi XV*, Sighet, 1900, p.528.

15. Szentpétery Imre, *Magyar oklevéltan*, Budapest, 1930, p.238.

16. S. Jakó, *loc. cit.*, p.609.

17. Adalbert Balogh, *Evoluţia sigiliilor folosite de autorităţile administrative din comitatul Maramureş sec. XV-XVIII*, în „Revista Arhivelor", 1982, 44, nr. 4, p.414.

18. *Ibidem*, p.415.

19. Arhivele Statului Maramureş, fond *Prefectura Judeţului Maramureş, Acta politica*, nr. 1/1689.

20. Bujor Dulgău, *Sigiliile comitatelor Crasna, Solnocu de Mijloc şi Sălaj*, în „Acta Musei Porolissensis", XVII, Zalău, 1993, p.202.

21. *Ibidem*, p.201.

22. Csermely T., Takács P. *op. cit.*, p.11.

23. Láczai Magdolna, *A megyei önkormányzat a reformkori Szabolcs megyében*, în „Levéltári Szemle", 31, 1, 1981, p.179.

24. Csermely T., Takács P., *op. cit.*, p.10.

25. *Ibidem*, p.8 (pentru comitatul Hunedoara se afirmă greşit că ar avea sigiliu unic doar din 1526).

26. M. Dogaru, *loc. cit.*, p.48.

27. Tagányi Károly, *Magyarország czímertára*, Budapest., 1880, p.32; Csermely T., Takács P., *op. cit.*, p.11-12.

28. Balog István, *Bereg megye leírása*, în „Szabolcs-Szatmár megyei helytörténetírás", V-VI, Nyíregyháza, 1985, p.25.

29. A. Balogh, *loc. cit.*, p.416.

30. *Ibidem*, p.416-417.

https://biblioteca-digitala.ro

31. B. Dulgău, *loc. cit.*, p.202.

32. Sergiu Vasil-Marinescu, B. Dulgău, *Filiala Arhivelor Statului județul Satu Mare*, Bucureşti, 1984, p.48.

33. Borovszky Samu, *op. cit.*, p.433.

34. Szirmay Antal, *Szatmár vármegye fekvése, történetei és polgári esmérete*, vol. I., Buda, 1809, p.131.

35. *Ibidem*, p.127.

36. Gábor Gyula, *A megyei intézmény alakulása és müködése Nagy Lajos alatt*, Budapest, 1908, p.240.

37. *Ibidem*, p.111.

38. Afirmația aparține lui S. Jako, cf. *loc. cit.*, p.608.

39. *Pecsétek mutatója*, p.31.

40. *Ibidem*, p.11.

41. Kumorovitz L. Bernát, *A magyar pecséthasználat története a középkorban*, publicată în „A gödöllõi gimnázium 1943/1944-i évkönyve", Gödöllö, 1944, cf. S. Jakó, *loc. cit.*, p.608.

42. Gábor Gyula, *op. cit.*, p.111,

43. A. Szirmay, *op. cit.*, p.34

44. Tagányi Károly, *op. cit.*, p.32.

45. Arh. St. Cluj, fond. *Prefectura Județului Satu Mare, Acta publico-politicorum*, 1673, f.nr.

46. *Ibidem*, 1650, fasc. 6, nr. 24.

47. *Ibidem*, 1681, f.nr.

48. K. Oszóczki, *Sigilii folosite de autoritățile administrative comitatense şi oraşele de pe teritoriul fostului comitat Satu Mare (sec.XIV-XVIII)*, în „Satu Mare, Studii şi comunicări", V-VI, 1981-1982, p.184-187 şi desenele sigiliilor compuse la p.201.

49. Arh. St. Satu Mare, fond *Primăria municipiului Satui Mare*, (în continuare P.M.S.M), *Diplome, privilegii şi scrisori*, nr. 23/1618.

50. K. Oszóczky, *loc. cit.*, p.201.

51. Muzeul județean Satu Mare, *Colecția de documente*

https://biblioteca-digitala.ro

medievale, nr. inv. 12.

52. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M., Diplome, privilegii şi scrisori*, nr. 24/1618.

53. Idem, fond *P.M.S.M., Procesele familiei Károlyi cu oraşul*, P.I., nr. 90/1621.

54. *Ibidem*, nr. 23/1654.

55. Arh. St. Cluj, fond *Prefectura judeţului Satu Mare, Acta publico-politicorum*, 1650, fasc. 6, nr. 24.

56. Ultimul document pe care am identificat cele 4 sigilii compuse, este emis în anul 1704, cf. Arhivele Statului Maramureş, fond *Prefectura Judeţului Maramureş, Acta politica*, nr. 1/1704.

57. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M., Procesele familiei Károlyi cu oraşul*, P.II., nr. 93/1621 (primul sigiliu nu are scut, al treilea este oval, cu dimensiunile de 13/15 mm).

58. *Ibidem*, (ultimul sigiliu este rotund, diametrul de 14 mm).

59. A. Szirmay, *op. cit.*, P.35-37.

60. Karl Gottlieb von Windisch, *Geographie des Kõnigreischs Ungarn*, Pressburg, 1780, p.155-167, tradusă de Kávássy Sándor în *Ismertetések a régi Szatmárról*, în „Szabolcs-Szatmár megyei helytörténetírás", V-VI, Nyíregyháza 1985, p.71-81. (descrierea stemei la p.73); A. Szirmay, *op. cit.*, p.36-37; Tagányi Károly, *op. cit.*, p.32; Csermely T., Takács P., *op. cit.*, p.152.

61. J. M. Korabinszky, *Atlas Regni Hungariae portabilis*, ediţiile din 1786, Pressburg, şi 1804, Viena; Kávássy Sándor, *loc. cit.*, p.72, (stema comitatului Satu Mare reprodusă pe o hartă întocmită la sfârşitul sec.al XVIII-lea de către Mezö Cyril şi Zanathy Antal, publicată în „Atlasul maghiar" a lui Görög Demeter); Komoróczy Iván, *Szatmár vármegye szabály-rendeletei és területi beosztása*, Nagy-Károly, 1898, foaia de gardă; Borovszky Samu, *op. cit.*, 412; V. Meruţiu, *Judeţele din Ardeal şi din Maramureş până în Banat. Evoluţia teritorială*, Cluj, 1929;

https://biblioteca-digitala.ro

Magyar lexikon, vol. 17, Budapest, f.a., planşa 40; *A Pallas Nagy Lexikona*, vol. 15, Budapest, 1897, p.458; *Révai Nagy Lexikona*, vol. 17, Budapest, 1925, p.403; *Tolnai Uj Világ Lexikona*, vol. 24, Budapest, 1929, p.127; *Uj Idõk Lexikona*, vol. 21-22, 1941, p.5597.

62. A. Szirmay, *op. cit.*, p.35-37.

63. Csermely T., Takács P., *op. cit.*, p.150 şi 247.

64. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.187-188.

65. A. Szirmay, *op. cit.*, p.35.

66. Stemele comitatului Satu Mare, din ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea şi cele publicate ulterior în secolul XX, au în cantonul din inima scutului o pasăre de baltă; după unii autori ar fi vorba de un pelican: vezi Csermely T., Takács P., *op. cit.*, p.247 şi 251, Komoróczy Iván, *op. cit.*, foaia de gardă; identificat corect de K. Tagányi, *op. cit.*, p.32 (karvaly); textul privilegiului din 24 august 1721 menţionează un coroi, (károly madár) cf. A. Szirmay, *op. cit.*, p.36.

67. Vezi traducerea textului privilegiului în limba maghiară în A. Szirmay, *op. cit.*, p.36-37.; după descrierea lui K. G. von Windisch din 1780 ar fi vorba de un morunaş (tok), cf. S. Kávássy, *loc. cit.*, p.73.

68. Vezi reproducerea blazonului nobiliar al familiei Károlyi în Géresi Kálmán, *A Nagy-Károlyi Gróf Károlyi család oklevéltára*, I., Budapest, 1882, foaia de titlu şi S.Borovszky, *op. cit.*, p.589. Din acest blazon foarte încărcat, Alexandru Károlyi, ridicat la rangul de conte după semnarea Tratatului de pace de la Satu Mare din aprilie 1711, va adopta ca blazon doar partea centrală a blazonului familial de odinioară. Acest lucru se poate remarca şi din sigiliile sale personale şi ale urmaşilor cf. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M. Procesele familiei Károlyi cu oraşul*, P.I., nr. 29/1739 şi 45/1738, P.III. nr. 18/1747, şi 40/1769.

69. A. Szirmay, *op. cit.*, p.36.

70. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.,S.M., Moşia Mădăras*, nr.

https://biblioteca-digitala.ro

23/1727 şi 25/1735; Idem, *Moşiile Ruşeni şi Tătăreşti* nr. 62/1729; Idem, *Procesele familiei Károlyi cu oraşul*, P.III, nr. 2/1773, nr. 564/ 1740, nr. 50/1769.

71. Idem, *Acte financiare*, nr. 69/1791.

72. Arh. St. Maramureş, fond *Prefectura Judeţului Maramureş*, fasc. 26, nr. 87/1809; Arh. St. Satu Mare, fond P.M.S.M., *Litterae metales*, nr. 27/1812; Idem, *Acte juridice*, fasc. 4, nr. 128/1826, fila 52.

73. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M. Moşiile Ruşeni şi Tătăreşti*, nr. 304/1832 şi 316/1834.

74. Borovszky Samu, *op. cit.*, p.179-180.

75. Arh..St. Maramureş, fond *Primăria oraşului Baia Mare, Acte administrative*, nr. 18/1837, 19/1837 şi 20/1837; Csermely T., Takács P., *op. cit.*, p.247. Apelativul sigilar din legendă este reprodus greşit sub forma „PECSÉTJE".

76. Csermely T., Takács P., *op. cit.*, p.245.

77. *Ibidem*, p.246.

78.Arh. St. Satu Mare, *Colecţia Böszörményi Elek*, inv. nr. 178, dosar nr. 235, fila 8.

79. A. Balogh, *loc. cit.*, p.417.

80. B. Dulgău, *loc. cit.*, p.202.

81. *Prefectura Judeţului Satu Mare* (prezentare de fond), în „Indrumător în Arhivele Statului Judeţul Cluj", vol. I., Bucureşti, 1979, p.309.

82. Arh. St. Satu Mare, *Colecţia de documente*, inv. 171, nr. 15/1850, filele 1,2,3,4.

83. Idem, fond *Tribunalul judeţean Satu Mare, Acte urbariale*, dosar nr. 1737, fila 298.

https://biblioteca-digitala.ro

B. SIGILIILE ORAŞELOR ŞI TÂRGURILOR SĂTMĂRENE

Apariţia sigiliilor de oraşe şi târguri se înscrie ca o consecinţă firească a începuturilor şi dezvoltării treptate a vieţii urbane medievale în contextul unei evoluţii ascendente a societăţii în profil economico-social.

Stemele orăşeneşti au apărut pentru început în sigiliile oraşelor, fiind utilizate mai pregnant în timpul dinastiei angevine, ulterior se vor generaliza sub huniazi. De fapt, prima donaţie cunoscută de stemă orăşenească are loc în anul 1369, când regele Ludovic I conferă oraşului Caşovia dreptul de a utiliza stema pe steagul oraşului şi de a fi gravată pe pecetea secretă[1]. Existau însă sigilii orăşeneşti cu mult mai vechi: Seghedin - 1200[2], Buda - 1342[3], Sătmar - 1323[4], Sibiu - 1323[5], ş.a.

Având iniţial statutul de târguri, oraşele transilvănene vor dobândi stemă proprie prin donaţii ale regilor sau principilor: Baia Sprie de la Matei Corvin în 1464, Baia Mare tot de la Matei Corvin în 1481, Oradea de la Christofor Báthory în 1580 şi Rudolf al II-lea în 1600, Tîrgu Mureş de la Gabriel Bethlen, Salonta de la Ştefan Bocskay în 1605[6], Sătmarul unificat cu Mintiul de la regele Carol al III-lea în 1721[7]. Târgurile au folosit şi ele de timpuriu peceţi proprii pentru validarea actelor oficiale. Cele mai vechi peceţi cunoscute de târguri par a fi ale Pîncotei, aplicat pe un document din anul 1396, şi Lipovei, din primul sfert al veacului al XV-lea, ambele situate în fostul comitat Arad[8]. Oraşele şi târgurile au obţinut de la regi, voievozi sau principi o seamă de privilegii comerciale, printre care şi dreptul de a organiza târguri periodice. Aceste comunităţi, în limitele autonomiei de care beneficiau din punct de vedere administrativ, a dreptului de a ţine târguri, de a judeca unele pricini, de a valida actele emise (hotărâri, zălogiri,

https://biblioteca-digitala.ro

contracte, acte de vânzare-cumpărare, certificate), şi-au confecţionate tipare sigilare proprii, păstrate de regulă de către juzii primari şi juzii târgurilor.

Dacă în cazul oraşelor lucrurile sunt mai clare, unele din ele devenite libere regeşti, în cazul târgurilor, mă refer la cele care şi-au păstrat acest statut juridic de-a lungul evului mediu, nu se prea cunoaşte cine a conferit dreptul la stemă şi sigiliu propriu. Apariţia şi utilizarea peceţilor sunt ulterioare privilegiilor comerciale obţinute, posibil pe baza unui obicei sau acord tacit al autorităţii centrale ori din propria iniţiativă a antistiilor.

Dacă unele sigilii orăşeneşti, desigur fără pretenţia de a epuiza simbolistica, au reprezentate în emblemă protectorii: Sf. Ladislau - Oradea, Sf. Elisabeta - Caşovia[9], Sf. Stefan - Baia Mare[10], Sf. Dumitru - Bucureşti[11], Sf. Mihail - Zalău[12], altele cuprind construcţii şi, mai ales, fortificaţii: Alba Iulia, Arad, Cluj, Dej, Sighişoara, Timişoara. Sunt acestea din urmă aşa-zisele sigilii de tip monumental[13].

Simbolistica din emblemele sigiliilor de târguri este mai variată, legată de ocupaţiile tradiţionale, de bogăţiile naturale, fauna şi flora din zonă. În târgurile locuite de însemnate comunităţi nobiliare sunt nelipsite figurile heraldice specifice acestei clase sociale: cal, sabie, leu, coroană, dextroşeră, senestroşeră, ş.a.

Cu prilejul reînnoirii tiparelor sigilare, fie cele orăşeneşti sau de târguri, compoziţiile au fost mereu îmbogăţite cu elemente noi, au survenit modificări de natură să particularizeze şi mai bine localităţile respective, unele constituind adevărate opere de artă ale orfevrăriei din cunoscutele centre meşteşugăreşti ale Transilvaniei.

Dincolo de aceste câteva sumare observaţii, putem conchide că primele instituţii, care au utilizat încă de timpuriu peceţi proprii, au fost centrele orăşeneşti şi târgurile domneşti, regeşti şi nobiliare.

https://biblioteca-digitala.ro

SIGILII ORĂŞENEŞTI

1. ***ORAŞUL MINTIU***, în baza privilegiilor obţinute încă din secolul al XIII-lea, a cunoscut o rapidă ascensiune economico-socială şi s-a înscris printre centrele urbane beneficiare de pecete proprie încă foarte devreme. Se cunoaşte un exemplar fragmentar al peceţii Mintiului din jurul anului 1299, care înfăţişează o biserică cu două turnuri[14] sau un zid de cetate cu două turnuri[15]. Legenda este necunoscută până la ora actuală. O descriere a sigiliului oraşului (de fapt târg n.n) Mintiu, aplicat pe un document din anul 1641, păstrat de Arhivele Statului din Baia Bare, întâlnim în studiul lui K. Oszóczki, publicat în 1982[16]. În descifrarea legendei s-a strecurat însă o inexactitate, autorul considerînd că ar fi SIGILLUM CIVITATIS NEMETHIENSIS, în realitate fiind SIGILVM CIVITATIS NEMETHIENS, terminaţia „IS" fiind omisă de gravor din lipsa spaţiului, mai precis a reprezentării unui pod care pătrunde până în exergă.

Cel mai vechi document pe care am identificat sigiliul Mintiului este o scrisoare de mărturie a judelui primar Golda Miklós şi juraţilor, cu privire la diferendele ivite între iobagii din Mădăras ai nobilului István Révay şi iobagii împăratului din Sătmar, datat 9 august 1597[17]. Este un sigiliu rotund, timbrat, având diametrul de 30 mm. În câmpul sigiliului apare o biserică cu două turnuri, terminate cu câte un glob, fiecare turn fiind prevăzut cu câte o fereastră. Intre cele două turnuri se înscrie o capelă cu turn cruciat şi o uşă închisă pe care se observă trei figuri triunghiulare, probabil inspirate din simbolistica ecleziastică. În partea inferioară presupunem că sunt reprezentate nişte instrumente de lucru, Mintiul fiind din vechime un important centru de breaslă, şi un pod, respectiv podul ce lega acest oraş cu Sătmarul, despărţite de cursul Someşului. Opinăm că edificiul din

https://biblioteca-digitala.ro

emblemă este mânăstirea călugărițelor dominicane, ea existând încă din veacul al XIII-lea. În plus, cetatea medievală se găsea în partea Sătmarului, iar Mintiul era înconjurat doar cu un gard de mărăciniș, în secolul al XVI-lea, apoi cu palisadă și șanț cu apă în secolul al XVII-lea[18].

Acest sigiliu, fără nici o modificare survenită în timp, a rămas în uz până în anul 1712, ultimul document validat fiind din 1 mai 1712, cosigilat și cu pecetea Sătmarului[19].

Pe baza unei înțelegeri în 12 puncte, încheiate la 29 decembrie 1712, cele două orașe s-au unificat, având la conducere un magistrat comun. Obștea locuitorilor din Mintiu a condiționat unificarea, printre altele și de „... păstrarea în continuare a pecetei proprii", pretenție înscrisă la punctul 2 al acordului sus-menționat[20]. Cu toate acestea, ea încetează a mai fi folosită la validarea actelor ulterioare. Documentele emise de magistratul comun vor purta în mod constant, până în anul 1725, pecetea orașului Sătmar.

2. *ORAȘUL SĂTMAR*, asemenea Mintiului, a întrebuințat foarte devreme peceți proprii. Încă din anul 1323 valida documente cu o pecete mai mică, pe scutul căreia, de formă rotundă, figurau probabil niște căpriori (chevroane). Textul legendei din exergă: SIGILLVM MINUS DE SOTHMAR[21]. Pe un document din anul 1433 s-a conservat o amprentă a peceții mai mari a orașului, nepublicată până în prezent, folosită, după unele informații, încă de la finele secolului al XIII-lea sau începutul celui următor, fiind prevăzut, probabil, cu aceleași piese onorabile din pecetea mică[22]. Credem că sigiliul Sătmarului, conservat pe un act din anul 1453, semnalat într-o lucrare publicată la Budapesta în 1889[23], a fost realizat cu același tipar sigilar.

În cursul evului mediu Sătmarul era cunoscut ca un important centru de depozitare și desfacere a sării, transportată de la Ocna Dejului cu plutele pe firul Someșului. În anul 1530

https://biblioteca-digitala.ro

voievodul Ioan Zápolya acordă oraşului dreptul de a comercializa liber sarea în împrejurimi şi de a folosi un tipar sigilar din argint. În câmpul sigilar figura un zid de cetate, confecţionat din piatră dreptunghiulară; din zid se înalţă un turn cu o coroană în vârf; turnul e flancat în dextra de patru trandafiri, iar în senestra de un arbore robust de cer. Ulterior, privilegiul acordat de Leopold I în 1662 face trimitere la acest sigiliu (din 1530 n.n), conferindu-se acum oraşului şi dreptul de a folosi ceara roşie la validare[24].

Dintre cercetările de dată mai recentă cu privire la sigiliile Sătmarului medieval putem menţiona doar studiul lui K. Oszóczki, care prezintă două variante, una aplicată pe un document din anul 1638, alta pe un act din 1696[25]. Se impune aici o corecţie: Denumirea oraşului nu este sub forma ZOOTMAR, cum susţine autorul, ci SOOTMAR. Textul legendei, prin urmare, este următorul: S/IGILLVM/ COMMVNITATIS DE SOOTMAR, gravat cu litere de tipar, dar rotunjite, aproape cursive. Este un sigiliu rotund, timbrat, cu diametrul de 38 mm. În emblemă apare un zid de cetate crenelat, confecţionat din piatră dreptunghiulară; deasupra zidului se înalţă un turn central, cu poartă deschisă şi trei ferestre, flancat de două turnuleţe mai mici, terminate cu câte un glob; în vârful rotunjit al turnului central se află un glob suprapus de o coroană deschisă cu cinci fleuroane. În dreapta turnului se găsesc patru trandafiri, iar în stânga arborele de cer (după K. Oszóczki ar fi 4 spice de grâu n.n). Acest sigiliu este aplicat pe un document din anul 1653[26]. Tiparul trebuie că a fost în uz până în jur de 1680, deoarece pe un jurământ de fidelitate al cetăţenilor oraşului Sătmar faţă de rege, datat 11 septembrie 1684, apare un sigiliu oval, cu dimensiunile 25 x 30 mm, având în emblemă un turn de cetate cu poartă, trei ferestre şi trei creneluri, situat într-un scut dreptunghiular, înclinat spre dextra. Scutul este timbrat de o coroană deschisă cu cinci fleuroane, iar de o parte şi cealaltă se află câte o cunună de laur, ce se înmănunchează sub scut. Sigiliul nu are legendă (anepigraf)[27]. El a avut o existenţă de scurtă durată şi nu a

https://biblioteca-digitala.ro

fost semnalat ori publicat până în prezent.

O variantă cu unele modificări intră în uz pe la finele secolului al XVII-lea. Un astfel de sigiliu întâlnim, spre pildă, pe un act de diviziune emis la 11 aprilie 1690[28]. Legenda: S/IGILLVM/ COMMVNITATIS DE SZATMAR. Este un sigiliu rotund, timbrat, cu diametrul de 30 mm. Vârful turnului central nu mai apare rotunjit, ci ascuțit și haşurat, după cum zidul crenelat nu mai este confecționat din piatră dreptunghiulară. Spre deosebire de varianta mai veche, trandafirii și arborele de cer au aceeași înălțime ca și turnul central al cetății. Această variantă de tipar sigilar va fi în uz până la sfârșitul anului 1712. Dacă simbolurile rămân neschimbate, dimensiunile tiparelor vor fi diferite, ceea ce ne duce la concluzia că erau în uz, paralel, mai multe variante. Un document din 12 martie 1710[29] este validat cu un sigiliu de 34 mm, unul din 15 iunie 1712[30] este autentificat cu un sigiliu de 28 mm, iar un act din 1 mai 1712[31] are din nou un sigiliu de 34 mm.

Pe parcursul investigațiilor întreprinse am depistat încă o variantă de sigiliu, care validează acte anterioare anului 1712, dar are legenda gravată fără nici o prescurtare: SIGILLVM COMMVNITATIS DE SZATTHMAR. Acest sigliu apare pe documente din 10 mai 1694[32] și 5 august 1710[33].

3. ***ORAŞUL SATU MARE*** Cele două orașe unificate, după ce timp de secole au beneficiat de privilegii individuale, au avut conducere și jurisdicție proprie, în baza cărora emiteau și validau acte, vor purta denumirea de Satu Mare (Szatmárnémeti), arogându-și imediat statutul de oraș liber regesc, după cum rezultă dintr-un document datat 5 mai 1713 („Datum in Libera Et Regia Civitate Satthmarnemethi")[34], deși obține acest rang oficial prin Legea CIX/1715, votată de Dieta de la Pojon[35]. La validarea actelor emise în numele magistratului orașului Satu Mare era utilizat și pe mai departe tiparul sigilar de odinioară al Sătmarului[36]. Pe un act de zălogire din 19 mai 1715 găsim o

https://biblioteca-digitala.ro

amprentă sigilară timbrată, având legenda: SIGILVM COMVNITATIS SATMAR, cu diametrul de 36 mm[37].

Primul sigiliu cu legenda modificată, având menirea de a reflecta noul statut administrativ-juridic al oraşului, figurează pe un document din 29 septembrie 1716. Este un sigiliu rotund, cu timbru fix, diametrul de 36 mm., cu aceleaşi însemne heraldice din sigiliul Sătmarului şi legenda: SIGILLVM LIBERAE ET REGIAE CIVIT/ATI/S SZATHMARNEMETH[38]. Acest tipar va fi utilizat până în anul 1731[39], deşi erau în uz, concomitent, tiparele noi, având gravate în emblemă stema nouă concedată de Carol al III-lea la 2 ianuarie 1721[40]. Prin intermediul acestui privilegiu regele Carol al III-lea dispune ca Sătmarul şi Mintiul să nu se mai numească pe viitor „târguri privilegiate", ci „oraşe", confirmă şi întăreşte actul de unificare al acestor două centre urbane, precum şi statutul de oraş liber regesc. Confirmă, totodată, vechea stemă a oraşului şi o împodobeşte cu simboluri noi, redate în culori naturale de către pictorul Curţii, potrivit poruncii imperiale. Dispune ca pe viitor oraşul să fie înzestrat cu următoarea stemă: scut militar oval, pe fond azur; în partea de jos a scutului se află o movilă verde, de pe care se înalţă un turn impozant, alcătuit din pietre de formă pătrată, având în vârf o coroană regală; în poarta turnului se află un leu galben-roşcat, şezând, cu coada bifurcată pe spate, cu gura căscată şi limba roşie (limbat n.n), în profil spre dreapta scutului; de pe zidurile cetăţii pornesc doi palmieri înverziţi (duae virentes Palmae) până la înălţimea turnului; alături de palmieri se găsesc doi ostaşi în armură (duo viri Militares cataphractura) şi cu coifuri, ţinând cu dreapta o sabie, mâna stângă fixată în şold, în poziţie de veghe; zidurile cetăţii sunt înconjurate de ape învolburate, spumegânde. Satu Mare obţine, totodată, dreptul de a valida toate actele emise cu sigiliul nou, aplicat în ceară roşie, asemenea celorlalte oraşe libere regeşti. Privilegiul este întărit cu pecetea atârnată secretă, folosită în mod obişnuit de regele Ungariei (împăratul Carol al VI-lea, ca rege al Ungariei

https://biblioteca-digitala.ro

semna Carol al III-lea n.n).

Noul tipar sigilar, cu stema descrisă mai sus, va fi confecționat abia după patru ani. Primul document validat cu acest sigiliu este din 18 aprilie 1725. Palmierii sunt reprezentați, la fel ca și în stema originală, cu coroana în forma conică, semănând mai mult cu un plop. Este un sigiliu rotund, cu timbru mobil, diametrul de 36 mm. și legenda: SIGILL/VM/ LIBERAE ET REGIAE CIVITATIS SZATHMARNEMETHI[41]. Prezența palmierilor în stema orașului Satu Mare pare nefirească, bizară. Explicația probabilă ar putea fi găsită în influențele de sorginte occidentală, respectiv cultivarea gustului pentru exotism, o adevărată modă a timpului. Marea majoritate a sigiliilor sunt timbrate cu o foiță protectoare, întâlnind doar patru cazuri în care aplicarea s-a efectuat direct pe ceara roșie, în răstimpul a 20 de ani, între 1736 - 1755[42].

O nouă variantă de tipar sigilar începe a fi utilizată în anul 1753, când în legendă survine o modificare, în sensul că denumirea orașului a fost gravată prescurtat, spre a fi întrodus anul unificării celor două centre urbane. Legenda rezultată: SIGILL /VM/ LIBERAE ET REGIAE CIVITATIS SZATMARN/EME/THI 1712[43]. Este un sigiliu rotund, timbrat, diametrul de 42 mm.

Se poate constata că în perioada 1725-1752, ținând cont de mărimea sigiliilor, au fost în uz tipare cu diametrul de 36 mm, 30 mm și 24 mm, în ordinea dării lor în folosință. Documentele sunt validate alternativ cu aceste sigilii, ceea ce înseamnă că orașul deținea și folosea în paralel trei tipare sigilare. Documente din același an sunt autentificate cu sigilii de dimensiuni diferite, situații întâlnite pe documente din anul 1751[44] și 1752[45], ele purtând semnătura notarului jurat al orașului, care era și păstrătorul tiparelor sigilare. Ultima variantă de sigiliu, cu text latin, apare pe documente până în anul 1841[46].

În esență, compoziția heraldică a acestor sigilii de tip monumental a rămas nemodificată timp de mai bine de un secol.

https://biblioteca-digitala.ro

Modificări pot fi constatate doar în privința legendei și a dimensiunii sigiliilor.

Diploma împăratului Ferdinand I din 1 decembrie 1842[47] confirmă vechiul sigiliu public și autentic al orașului liber regesc Satu Mare și, totodată, dispune înlocuirea înscripției latinești cu cea maghiară. Prima filă a diplomei o constituie reproducerea color a noului sigiliu, executată de pictorul Curții de la Viena, (Nostri Diplomatis pictoris). Textul noii legende: SZABAD KIRÁLYI SZATMÁR-NÉMETI VÁROS PECSÉTJE 1842. În privința compoziției, două ar fi modificările esențiale în raport cu stema fixată în 1721: palmierii sunt redați acum în forma naturală, cu coroana rotunjită, iar cei doi ostași au armura completă și casca cu viziera deschisă. Noul tipar sigilar, confecționat în 1843, menține însă palmierii cu coroana conică. Sigiliile sunt tot de tipul timbrat, diametrul are 40 mm., iar legenda diferă de cea fixată prin diploma din 1842: SZATHMÁR NÉMETI SZ/ABAD/ K/IRÁLYI / VÁR/OS / PETSÉTJE 1843[48].

Imediat după revoluția de la 1848 vom întâlni pe actele orașului semne noi de validare. Sunt sigilii ovale, 28 x 32 mm, aparținând oficiului primarului și oficiului judelui primar. Pe un document din 20 iunie din 1850 găsim aplicate ambele sigilii (cosigilat), cu următoarele legende: SZ/ABAD/:K/IRÁLYI/: SZATMÁRNÉMETI VÁROSA POLGÁRMES/TERI/: HIVA/TAL/: PET/SÉTJE/, cu acvila bicefală încoronată în emblemă, respectiv: SZ/ABAD/: K/IRÁLYI/ SZATMÁR: N/ÉMETI: VÁR/OS/: BIR/ÓI/: H/IVATAL/ PETS/ÉTJE/: 1848, cu stema orașului în emblemă[49].

Ultima variantă a sigiliului orășenesc la care ne referim a fost confecționată în anul 1859. Este un sigiliu rotund, timbrat, cu diametrul de 40 mm și legenda: SZATMÁR NÉMETI SZ/ABAD/ K/IRÁLYI/ VÁR/OS/ PECSÉTJE 1859[50]. Compoziția din emblemă este identică cu variantele anterioare, exceptând poziția leului din poarta cetății, care este reprezentat stând în picioare, în

https://biblioteca-digitala.ro

profil spre dreapta.

Tiparele sigilare confecționate în anii 1843 și 1859, având legendele în limba maghiară, au fost utilizate de către autoritățile orășenești, în pararel, până în anul 1867, iar pecețile aplicate pe documente erau însoțite de semnăturile notarului sau subnotarului. Menționăm că și oficiul notarial avea sigilu propriu, oval, 26 x 30 mm, în emblemă stema conferită în 1721 și legenda: SZ/ABAD/: K/IRÁLYI/: SZATHMÁR : N/ÉMETHI /: VÁR/OS /: JEGY/ZÕI/: H/IVATAL/: PECS/ÉTJE/: 1837[51].

Putem conchide, în rezumat, că Mintiul și Sătmarul se înscriu printre primele centre urbane transilvănene care și-au confecționat peceți proprii. Sigiliile conservate pe documente de la sfârșitul secolului al XVI-lea și prima jumătate a celui următor, prin particularitățile pe care le prezintă, ne îndreptățesc să considerăm că tiparele au fost confecționate cel puțin în prima jumătate a veacului al XVI-lea. Simbolurile din emblemă au dăinuit multă vreme, ale Mintiului până în 1712, ale Sătmarului până în 1725. După unificarea celor două târguri regeşti privilegiate la sfârșitul anului 1712, actele emise în numele magistratului comun erau validate cu vechiul tipar sigilar al Sătmarului. Din anul 1715 Satu Mare obține oficial statutul de oraș liber regesc. Ca urmare, va fi confecționat un alt tipar, cu legenda de natură să reflecte rangul dobândit, dar compoziția din emblemă rămâne nemodificată. Noua stemă concedată de Carol al III-lea la 2 ianuarie 1721 va figura pe sigiliile orașului abia din anul 1725. De acum înainte, dacă din punctul de vedere al compoziției nu vor surveni schimbări, în privința legendei și a dimensiunilor vom constata o mare varietate. De remarcat faptul că orașul va utiliza în paralel mai multe tipare sigilare, semn că cele vechi nu erau scoase din uz, ori distruse. Începând cu anul 1843 legendele vor fi gravate în limba maghiară, înlocuindu-le pe cele latinești. Excepție face sigiliul oficiului notarial, având legenda în limba maghiară din anul 1837.

https://biblioteca-digitala.ro

Marea majoritate a sigiliilor de pe documente sunt timbrate, având timbru mobil, situație întâlnită și la sigiliile unice ale comitatului Satu Mare, desigur pentru a proteja matricele sigilare și integritatea documentelor.

Prin compozițiile heraldice din emblemă, sigiliile Mintiului, Sătmarului și orașului liber regesc Satu Mare fac parte din categoria sigiliilor de tip monumental. Stemele din sigiliile Sătmarului și ale orașului Satu Mare evocă pe de o parte sistemul medieval de fortificații, pe de alta amintesc de participarea locuitorilor de aici la luptele de apărare.

4. ***ORAȘUL BAIA MARE***, important centru al meșterilor argintari și aurari din Transilvania, este posesorul unuia dintre cele mai frumoase sigilii orășenești medievale, inspirat din ocupația de bază a locuitorilor de atunci, mineritul. Acest oraș și-a confecționat primul tipar sigilar în jurul anului 1347, anul conferirii de către regele Ludovic I a primului privilegiu destinat centrelor miniere Baia Mare și Baia Săsar[52]. Confecționat din argint, după toate probabilitățile de un meșter local, este unic prin forma octogonală și mărimea neobișnuită, 74 mm, fiind cea mai mare pecete orășenească din Ungaria acelor timpuri[53]. Textul legendei a fost gravat cu majuscule gotice, constituind de fapt o deviză: S.D.R.D. MVTVVS. AMOR. CIVIV. OPTIMV. E. CIVITATIS.FMAM.ETV., întregit: SIGILLVM DE RIVULO DOMINARUM . MVTVVS AMOR CIVIVM OPTIMVM EST CIVITATIS FIRMAMENTVM (Sigiliul orașului Baia Mare. Dragostea reciprocă a orășenilor este tăria cea mai puternică a orașului)[54]. În emblema sigiliului este reprezentat un munte stilizat, tronat de figura protectorului orașului, regele Ștefan cel Sfânt al Ungariei, cu veșminte de ceremonie și însemnele puterii, sceptru în mâna dreaptă și glob în cea stângă. Pe culmile muntelui se observă, de o parte și cealaltă a patronului, frunze de stejar, simbol al vastelor păduri din jurul orașului medieval Baia Mare. La

https://biblioteca-digitala.ro

baza muntelui, în gura unei galerii este înfăţişat un miner cu ciocan şi târnăcop, iar în stânga intrării în galerie un lucrător cu o sapă. Se cunosc, până în prezent, doar două documente validate cu acest tipar, unul datat 29 ianuarie 1408, celălalt 31 ianuarie 1480, autentificarea făcându-se conform formularului protocolar de încheiere, „cum sigillo nostrae civitatis maiori"[55]. Era uzitat, în schimb, un sigiliu mai mic, confecţionat pe la 1360, cu diametrul de 42 mm., şi legenda: SIG/ILLVM/ MINUS CIVITATIS DE RIVULO DOMINARUM[56].

Tiparul sigililar mare a fost ascuns prin 1565, împreună cu alte bijuterii şi valori furate ale oraşului, fiind redescoperit abia în anul 1904 într-o vie[57].

Un nou tipar sigilar este confecţionat în anul 1483, probabil ca urmare a privilegiului acordat în 1481 de către regele Matei Corvin, incizat tot într-o plăcuţă de argint cu diametrul de 32 mm. În raport cu tiparele din secolul precedent, compoziţia din emblemă prezintă de această dată unele modificări, în sensul că apar trei lucrători, unul în galerie, ceilalţi doi în părţile laterale ale muntelui stilizat. Legenda: S/IGILLUM RIVULI DOMINARUM 1483 a fost gravată tot cu caractere gotice. Acest sigiliu apare pe documentele oraşului Baia Mare până în anul 1668[58], după care intră în uz un alt tipar, având legenda: SIGILLUM CIVITATIS RIVULI DOMINARUM [59]. După o existenţă efemeră, se va reveni la modelul de sigiliu din 1483, utilizat până aproape de mijlocul secolului al XIX -lea[60]. O astfel de variantă întâlnim aplicată pe o scrisoare de mărturie privind un împrumut bănesc de 80 fl.renani, purtând data de 25 aprilie 1800[61]. Este un sigiliu rotund, cu diametrul de 36 mm., destul de deteriorat din păcate, lucru ce nu permite a ne pronunţa dacă Sf. Ştefan, protectorul oraşului, apare sau nu în emblemă. Inclinăm, totuşi, să credem că el dispare, vârful muntelui fiind străjuit de trei copaci, amplasaţi pe locul unde fusese gravat anterior chipul regelui.

Cu începere din anul 1845 au fost confecţionate tipare noi

https://biblioteca-digitala.ro

cu legenda în limba maghiară. În privința compoziției din emblemă se poate constata, cu certitudine, dispariția Sf. Ștefan, crestele muntelui fiind împodobite cu cinci copaci. Am întâlnit pe documente două variante ale acestui sigiliu, deosebite între ele prin dimensiune și textul legendei. Prima variantă este un sigiliu rotund, timbrat, diametrul de 35 mm., cu legenda: ASSZONYPATAKA V/AGY/ NAGYBÁNYA SZ/ABAD/ KIR/ÁLYI VÁROS PECSÉTJE 1483[62], iar a doua, cu diametrul de 40 mm, imprimat în tuș albastru, are legenda: ASSZONYPATAKA V/AGY/ NAGYBÁNYA SZ/ABAD K/IRÁLYI/ B/ÁNYA/ VÁROS 1483[63]. Ambele variante au inscripționate în partea de jos a câmpului sigilar, sub terasa ce susține compoziția heraldică din emblemă, mențiunea: „MEGUJITTATOTT 1845" (reînnoit 1845). Prima variantă a fost utilizată până în deceniul șapte al secolului al XIX-lea, a doua își face apariția în deceniul opt.

Sigiliile orașului Baia Mare din secoalele XIV-XVII, prin includerea în compoziția heraldică din emblemă a Sf. Ștefan, pot fi considerate, e drept parțial, ca sigilii de majestate și, deopotrivă, de tip hagiografic.

Renunțarea la acest simbol tradițional ar putea fi pusă în legătura cu instaurarea dominației habsburgice în Transilvania. De asemenea, putem remarca faptul că statutul juridic de oraș liber regesc este reflectat foarte târziu în legendele sigilare, abia spre mijlocul secolului al XIX-lea, deși Baia Mare este menționat cu acest rang încă din 1669[64].

Nu se cunoaște prin ce dispoziție s-a trecut la legenda în limba maghiară, dar modificarea a survenit la foarte scurt timp după ce orașul Satu Mare obținuse acest drept prin grația lui Ferdinand I la 1 decembrie 1842.

5. *ORAȘUL BAIA SPRIE*, străveche așezare minieră cu bogate zăcăminte de aur, argint și plumb, exploatate din cele mai vechi timpuri de către autohtoni și coloniștii germani aduși aici în

https://biblioteca-digitala.ro

secolul al XIII-lea, cunoaşte o rapidă ascensiune economico-socială şi juridică.

În cele mai vechi documente, începând din anul 1329, oraşul minier Baia Sprie este amintit sub denumirile „Medius Mons", „Civitas Medii Montes", „Civitas de Medio Monte", „montana nostro" sau „Mithelperg", adică „ Oraşul dintre munţi", iar din 1390 sub denumirea „Civitas Felsewbania"[65].

Pentru dezvoltarea vieţii juridice a oraşului e semnificativ faptul că întrebuinţa peceţi proprii încă de la primele atestări documentare, după cum reiese din analiza tiparelor vechi păstrate până în zilele noastre.

Primul tipar sigilar cunoscut, confecţionat din argint, având diametrul de 50 mm, are în emblemă tot o compoziţie inspirată din ocupaţia de bază a locuitorilor, mineritul, asemenea oraşului Baia Mare. În câmpul sigilar a fost gravat un munte, reprezentat prin şapte stânci suprapuse, şi doi mineri. Cel din dreapta are în mâini un târnăcop cu coada lungă, cel din stânga un ciocan şi o daltă. După aprecierea lui K. Oszóczki minerul din stânga lucrează cu târnăcop şi daltă[66], alţii socotesc că ar fi vorba doar de un ciocan[67]. Cei doi mineri sunt înfăţişaţi desculţi, în ţinuta specifică epocii şi meseriei. Legenda este gravată cu litere gotice: S/IGILLVM/ CIVITATIS DE MEDIO MONTE[68]. Având în vedere caracterele din textul legendei, modul de reprezentare a celor doi mineri şi faptul că tiparul a fost confecţionat tot din argint, asemenea tiparului octogonal al Băii Mari, e foarte posibil ca aceste două tipare să fie creaţia artistică a aceluiaşi meşter orfevrier. În această situaţie putem încadra şi tiparul oraşului Baia Sprie la finele secolului al XIV-lea. Pe documentele păstrate în Arhivele Statului din Baia Mare acest sigiliu este prezent în mod constant pînă în anul 1641[70].

Din anul 1644 este confecţionat un tipar nou, rotund, cu diametrul de 35 mm, compoziţia din emblemă fiind puţin modificată, în sensul că muntele este alcătuit din douăsprezece

https://biblioteca-digitala.ro

stânci. Acest tipar, având legenda: SIGILLUM CIVITATIS MEDIO MONTANENSIS 1644, a fost în uz până la mijlocul secolului al XVIII-lea[71]. Sigiliul timbrat îl găsim şi pe o scrisoare din 15 iunie 1667, adresată oraşului Sătmar către judele Michael Sinka şi jurații din Baia Sprie[72].

Pe un act din anul 1763 este aplicat un alt sigiliu, oval, cu dimensiunile 33x36 mm. Muntele este alcătuit acum din unsprezece stânci suprapuse, iar minerii lucrează cu dălți. În partea superioară a câmpului sigilar au fost gravate motive vegetale. Legenda sigiliului: SIGIL/LUM/ LIB/ERAE/ AC REGY/AE/ OPP/IDI/ MON/TANI/ FELSÕ BÁNYA 1484[73]. Suntem de părere că anul gravat în legendă trebuie să fie 1464, an în care Matei Corvin acordă oraşului Baia Sprie stemă proprie[74]. Convingerea noastră e întărită şi de prezentarea acestei variante de sigiliu, din 1464, în revista de specialitate „Turul" din 1902[75]. Această ultimă variantă de tipar sigilar a fost folosită la validarea actelor până la finele veacului al XVIII-lea, chiar şi în cel următor, cum a procedat şi magistratul oraşului Baia Mare cu tiparul având gravat în legendă anul 1483.

Trecerea la tiparul cu legenda în limba maghiară s-a realizat în anul 1848. Pe o chitanță emisă la 13 iunie 1861 apare un sigiliu timbrat, oval, 28x33 mm, cu legenda: FELSÕBÁNYA BÁNYA VÁROS PECSÉTJE 1848[76]. Această variantă de sigiliu rămâne în uz până în anul 1862. Pe mai multe documente am identificat sigilii noi, rotunde, cu diametrul de 37 mm., imprimate în tuş albastru şi violet, având legenda: SZ/ABAD/ KIR/ÁLYI/ FELSÕBÁNYA BÁNYA VÁROS PECSÉTJE 1222. Compoziția din emblemă a rămas neschimbată, susținută de o terasă sub care apare inscripția: „ MEGUJITTATOTT 1862" (reînnoit 1862). Semnificația anului 1222 din legendă nu a fost explicată nici în ziua de azi. Borovszky Samu, în capitolul privitor la Baia Sprie din monografia comitatului Satu Mare, aminteşte că mai existau la vremea respectivă (1908 n.n) în arhiva oraşului doar zece privilegii vechi,

https://biblioteca-digitala.ro

multe din ele distruse sau dispărute, şi opt tipare sigilare, asemănătoare cu primul tipar din argint confecţionat la sfârşitul secolului al XV-lea sau începutul celui următor. Două dintre tipare au gravate şi anul: 1222, respectiv 1464, fără a putea explica semnificaţia lor. Numeroşi colonişti germani au fost aduşi aici după invazia tătarilor din 1241 de către regele Bela al IV-lea. În număr ceva mai redus au fost însă colonizaţi şi înaintea acestui eveniment. Provenind din zone tradiţionale în domeniul mineritului, experienţa lor a însemnat foarte mult pentru regalitatea ungară, în exploatarea bogatelor zăcăminte din Baia Sprie. Oaspeţii germani colonizaţi în Transilvania în secolele XII-XIII au beneficiat de o serie de privilegii acordate de către regi, îndeosebi Andrei al II-lea. Printre altele amintim că şi germanii din Mintiu au beneficiat de un asemenea privilegiu în anul 1230.

Când Baia Sprie obţine un important privilegiu din partea lui Ludovic I la 1 martie 1347, prin care se fixează rânduieli identice privind mineritul în Râul Domniţelor (Baia Mare) şi Muntele din Mijloc (Baia Sprie) şi este numit un şpan cameral comun, sunt confirmate şi întărite privilegiile anterioare „a tempore immemoriali" [78]. Considerăm, prin urmare, că şi primii meşteri şi lucrători mineri germani au fost răsplătiţi de regele Andrei al II-lea cu un astfel de privilegiu acordat în anul 1222, dar care s-a pierdut cu prilejul amintitei invazii.

Putem constata numeroase similitudini între peceţile oraşelor miniere Baia Mare şi Baia Sprie chiar de la apariţia lor. De altfel şi evoluţia lor istorică prezintă numeroase elemente comune: primele privilegii sunt comune, au avut chiar jude primar comun în 1329[79], statut juridic asemănător s.a. Compoziţia heraldică din sigiliile oraşului Baia Sprie, cu modificări nesemnificative, a rămas neschimbată peste secole. De remarcat şi în acest caz grija deosebită a autorităţilor politico-administrative pentru protejarea vechilor tipare sigilare, conservate până în zilele noastre şi adăpostite în Muzeul judeţean Maramureş.

https://biblioteca-digitala.ro

Cele mai vechi peceți ale acestor două orașe, ambele gravate în argint, pot fi considerate realizări de excepție, adevărate capodopere ale orfevrăriei autohtone transilvănene. După toate probabilitățile, ele au fost confecționate de meșteri locali din Baia Mare, după cum și vechile tipare sigilare ale orașelor Sătmar și Mintiu e foarte posibil să fi fost executate de gravori localnici, dat fiind faptul că aici funcționase o monetărie între anii 1230-1464[80].

SIGILII ALE TÂRGURILOR

Cercetările întreprinse vis-a-vis de sigiliile târgurilor sătmărene se rezumă, în esență, la două lucrări de dată mai recentă. Prima, publicată la Nyiregyháza în anul 1988, aparține lui Csermely Tibor și Takács Péter, axată pe prezentarea sigiliilor și stemelor localităților din fostele comitate Bereg, Szabolcs și Satu Mare. În ea întâlnim, printre altele, descrieri și reproduceri foto după desenele sigiliilor târgurilor din fostul comitat Satu Mare, partea de teritoriu care după primul război mondial a revenit Ungariei [81].

A doua lucrare, de fapt un studiu publicat în 1993, aparține lui Kálmán Oszóczki, care analizează în prima parte sigiliile târgurilor Seini, Tăuții de Jos, Orașu Nou, Sanislău, Livada și Săsar[82]. Referiri laconice la tiparele sigilare ale târgurilor Tăuții de Jos și Livada pot fi întâlnite într-o lucrare de sinteză a cercetătoarei Maria Dogaru, publicată în anul 1984, cu privire la matricele sigilare păstrate în întreg sistemul Arhivelor Statului[83].

Ca punct de plecare al demersului nostru vom aminti că în „Geografia" lui Karl Gottlieb von Windisch, publicată la Pressburg în 1780[84], sunt enumerate 16 târguri, repartizate în cele patru plăși componente ale comitatului Satu Mare. Localitatea Peleș este enumerată printre târguri, deși nu a avut niciodată acest statut. În plus, sunt omise târgurile Tăuții de Jos și Ardusat. Mai servesc ca

https://biblioteca-digitala.ro

repere circumscrise primului pătrar al secolului al XIX-lea, o conscripție din anul 1804[85], potrivit căreia comitatul avea 17 târguri, precum și o lucrare a lui Ludovicus Nagy, publicată la Buda în 1828[86], în care sunt menționate 20 de târguri.

În rândurile de mai jos vom încerca o prezentare succintă, în ordine alfabetică, a sigiliilor tuturor târgurilor din comitatul Satu Mare. În plus, în partea finală vom prezenta și câteva sigilii de târguri din comitatele limitrofe, târguri care temporar au aparținut comitatului Satu Mare ori se află pe teritoriul de astăzi al județului.

1. ***TÂRGUL ARDUD*** este atestat documentar în calitate de „ város" în 1404[87], (târg n.n) și „oppidum" în 1509[88]. Nagy Gyula publică în 1877 un sigiliu vechi al Ardudului, cu legenda: NAGI ERDEO/DI/ PETCIET A.D. 1569 (sau 1560), fără a putea descifra cu claritate simbolurile[89].

Sigiliul târgului Ardud, aplicat pe un document din 1732[90], are legenda: SIGILLVM OPPIDI ERDOD. Este un sigiliu rotund, 26 mm., timbrat, având în emblemă un ciorchine de strugure, înconjurat de motive vegetale. Compoziția simbolizează podgoriile existente aici și ocupația de bază a locuitorilor din zonă. Ultimul document pe care apare acest sigfiliu este din anul 1867 [91]. Sigiliu nepublicat.

2. ***TÂRGUL ARDUSAT*** și-a confecționat două tipare sigilare, ambele având gravate în legendă anul 1769. Nici o lucrare de referință nu menționează această localitate ca fiind târg. Primul sigiliu, aplicat pe un document din anul 1840[92], are legenda: OPIDUM ERDODSZADA 1769. Este un sigiliu rotund, 24 mm, aplicat în ceară roșie. În emblemă distingem un scut convențional în care figurează un brăzdar și un fier de plug (sau o greblă). Deasupra scutului se încrucișează o coasă și o furcă, iar între ele se află o stea cu șase raze. Al doilea sigiliu validează un act din anul 1863[93] și are legenda: OPPIDUM ERDOUSZADA 1769. Este un

https://biblioteca-digitala.ro

sigiliu rotund, 36 mm., imprimat în fum. Simbolurile au rămas aceleaşi, doar că scutul este flancat de motive vegetale. Sigilii nepublicate.

3. ***TÂRGUL BELTIUG*** este atestat documentar în anul 1475[94]. Se cunoaşte un sigiliu vechi al acestui târg, aplicat pe un act din 1574[95], cu legenda: BELTH/EK/ VA/ROS/. În câmp apare o săgeată cu vârful în jos, având de ambele părţi câte o stea. În anul 1801 târgul îşi comandă un tipar sigilar nou, cu legenda: SIGILL/U/M OPPIDI BELTEK 1801. Este un sigiliu oval, 22x24 mm., aplicat în ceară. În emblemă sunt reprezentate un ciorchine de strugure şi un brăzdar. Sigiliul validează un act din anul 1846[96]. Mai târziu îşi confecţionează un alt tipar, oval, 26x29 mm., imprimat în tuş albastru pe un document din anul 1865[97]. Simbolurile heraldice rămân aceleaşi. Sigilii nepublicate.

4. ***TÂRGUL CAREI*** este atestat în calitate de „oppidum" încă din anul 1459[98]. Organiza săptămânal târg în ziua de sâmbătă, cu începere din 1346. Regele Matei Corvin conferă Careiului în 1482 dreptul de a ţine anual două târguri mari. Din 1871 devine oraş cu consiliu organizat[99]. Cel mai vechi sigiliu al acestui târg, deşi trebuie să fie avut şi mai înainte, este aplicat pe un document din anul 1834[100]. Legenda: NAGY KAROL MEZŐ VARASSANAK PETSETYE. În emblema sigiliului a fost gravat un scut dreptunghiular cu vârful în formă de inimă; în scut apare un brăzdar, în poziţie orizontală, cu vârful orientat spre dextra; brăzdarul serveşte de suport pentru o pasăre cu un ciorchine de strugure în cioc, având în spate trei spice de grâu; deasupra figurează soarele şi un crai nou. Scutul este timbrat de o coroană regală deschisă cu cinci fleuroane. De la coroană pornesc lambrechini pe flancurile scutului. Sigiliul are forma rotundă, de 33 mm, şi este aplicat în ceară. După limbajul legendei şi simboluri pare a fi confecţionat în secolul al XVIII-lea. În anul 1848 Careiul are o stemă nouă, dar ea nu va fi transpusă în sigilii decât din anul

https://biblioteca-digitala.ro

1904[101]. În calitatea sa de oraş cu consiliu, Careiul îşi va confecţiona un tipar nou în anul 1872, cu legenda: NAGY KÁROLY VÁROSA PECSÉTJE 1872[102]. Este un sigiliu rotund, 35 mm., imprimat în tuş albastru, simbolurile rămânând aceleaşi. Ambele variante de sigilii sunt nepublicate.

5. ***TÂRGUL CRAIDOROLŢ*** este atestat documentar în anul 1421 sub denumirea „OPPIDUM DAROCH"[103]. N-am întâlnit nicăieri pe documente sigiliul târgului propriu-zis. Deţinem, în schimb, matricea sigilară a obştei nobililor din acest târg, confecţionat, după toate probabilităţile, la începutul secolului al XIX-lea. Legenda: KIRÁLY-DARÓCZ MEZÕ VÁROSSA NEMESSÉGI PECSÉTJE[104]. În emblemă a fost gravat un scut dreptunghiular cu vârful ascuţit. Mobilele din scut sunt indescifrabile. Scutul este timbrat de o coroană deschisă cu cinci fleuroane şi este flancat de lambrechini. Tiparul este oval, 32x34 mm, confecţionat din aramă. Tipar sigilar nepublicat.

Menţionăm că această localitate avea tipar sigilar sătesc încă din anul 1782[105], cu care erau validate şi actele emise în numele antistiei târgului.

6. ***TÂRGUL CSENGER***. Izvoarele documentare consemnează vestitele târguri organizate la Csenger încă din secolul al XIII-lea, iar la 1453 este consemnat sub denumirea „Chenger oppidum"[106]. Cel mai vechi sigiliu al acestui târg are legenda: SIGIL/LUM/ NOBIL/IS/ OPPIDI TSENGER 1742. În emblemă se găseşte un scut dreptunghiular cu vârful în formă de inimă. În partea dreaptă a scutului apare o floare, iar în cea stângă un leu rampant cu sabie în laba dreaptă. Scutul este timbrat de un coif oval, având la cimier un leu cu sabie. De sub coif pornesc lambrechini pe flancurile scutului. Este un sigiliu rotund, 28 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat[107].

O variantă mai târzie poate fi întâlnită pe un document din

https://biblioteca-digitala.ro

anul 1858[108]. Legenda: SIGILLVM OPPIDI CSENGER. În emblema sigilară figurează o roată cu 12 spițe. Este un sigiliu rotund, 25 mm, imprimat în fum . Sigiliu nepublicat.

7. ***TÂRGUL ECSED*** este posesorul unuia dintre cele mai vechi sigilii. Legenda: SIGILLVM CIVITATIS ECHIED A/NNO/ D/OMINI/ 1608. În emblemă este înfățișat un leu limbat și încoronat, în profil spre dreapta, ținând un paloș cu laba dreaptă. Este un sigiliu rotund, 29 mm, imprimat în ceară. Sigiliu publicat[109].

8. ***TÂRGUL FEHÉRGYARMAT*** este amintit ca „oppidum" încă din anul 1418[110] și utiliza la validarea actelor pecetea nobililor din localitate. Legenda: SIG/ILLUM/ N/OBILIS/ SEN/IORES/ OPP/IDI/ F/EHÉR/ GYAR/MATH/ /1/794. În câmpul sigilar a fost gravat un leu rampant cu o sabie în laba dreaptă superioară. Este un sigiliu rotund, 23 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1800[111]. Sigiliu nepublicat. O variantă mai târzie, confecționată în anul 1851, a fost publicată[112].

9. ***TÂRGUL JÁNK***, atestat ca „oppidum" în 1466[113], utiliza la autentificarea actelor un tipar sigilar cu textul legendei cursiv: *JANK MEZŐ VÁROSSA* 1824. În câmpul sigilar este plasat un scut cu marginile neregulate și vârful în formă de inimă. În interiorul scutului distingem o dextroșeră cu o bardă. Scutul este timbrat de un coif, având la cimier un crucifix și două săbii unite la vârf. De la coif se revarsă pe flancurile scutului vrejuri vegetale. Este un sigiliu rotund, cu diametrul de 31 mm., aplicat în ceară. Sigiliu publicat[114].

10. ***TÂRGUL LIVADA***, este amintit încă din secolul al XV-lea ca loc de tricesimă (vamă). Dicționarul lui C.Suciu ne menționează această localitate printre târguri. Cunoaștem două

https://biblioteca-digitala.ro

variante de peceți folosite de către autoritățile administrative ale târgului. Prima variantă este un tipar sigilar rotund, cu diametrul de 35 mm şi legenda din exergă: SARKÖZ MEZÕVÁROS PECSÉTJE 1812. În scutul triunghiular din emblemă se găsesc un pom fructifer, un brăzdar la dextra şi un fier de plug la senestra. Deasupra pomului se află o coroană închisă. Tipar sigilar publicat[115]. A doua variantă este un sigiliu oval, 29x34 mm., aplicat în ceară, având legenda: SARKÖZ MEZÖ VÁROS 1836[116]. În câmpul sigiliului apare un scut triunghiular, sprijinit de un brăzdar şi timbrat de o coroană deschisă cu cinci fleuroane. Scutul triunghiular, având şi un scut central sau în inimă, de formă ovală, timbrat de o coroană închisă cruciferă, este scartelat, rezultând patru cartiere. În primul cartier figurează un leu rampant cu sabie, în al doilea luna şi o stea, în al treilea o roată cu spițe, iar în al patrulea un cal înaripat cu sabie în piciorul drept. Vârful scutului are în dreapta un rac, în stânga un ciorchine de strugure. Sigiliu nepublicat. A existat şi o a trei variantă de sigiliu, fără mobile în câmpul sigiliului. Legenda: SARKÖZ M/EZÖ/ V/ÁROS/1853 [117]. Este un sigiliu oval, 20x22 mm., imprimat în fum pe un document din anul 1865. Sigiliu nepublicat.

11. ***TÂRGUL MÁTÉSZALKA***, este atestat documentar în anul 1498, deşi, în baza privilegiilor pe care beneficiase mai devreme, organiza târguri încă de la finele secolului al XIV-lea[118]. S-au conservat până în zilele noastre două variante sigilare, ambele din secolul al XIX-lea. Prima variantă are legenda: MÁTÉ SZALKA M/EZÕ/ VÁROS PETSÉTJE. În câmpul sigiliului este reprezentată o lebădă din profil, stând pe o movilă trilobată şi ținând o inimă cu piciorul drept. Deasupra ei se găseşte o coroană deschisă cu cinci fleuroane. În dreapta şi stânga păsării a fost gravat anul confecționării tiparului: 1824. Este un sigiliu rotund, 22 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat[119]. A doua variantă are legenda: M/ÁTÉ/ SZALKA M/EZÕ/ VÁROS. Compoziția din

https://biblioteca-digitala.ro

emblemă este aceeaşi, diferă doar anul gravat: 1856. Este un sigiliu rotund, 24 mm, imprimat în fum[120]. Sigiliu publicat[121].

12. ***TÂRGUL MATOLCS***, situat în plasa Someş, pe cursul râului cu acelaş nume, a folosit de timpuriu pecete proprie la autentificarea actelor emise. Legenda: DE MATOTS ANNO DOMINI 1617. Din legendă pare a lipsi apelativul SIG[illvm] LVM, lucru la care autorii nu fac referire. În câmpul sigiliului sunt reproduse o foarfecă de croitor şi o suveică, ambele situate într-un scut stilizat, timbrat de o coroană deschisă cu trei fleuroane, în formă de crini. Deasupra coroanei sunt gravate literele T şi I, posibil să fie iniţialele numelui judelui din 1617. Este un sigiliu rotund 33 mm., aplicat în ceară. Sigiliu publicat[122].

13. ***TÂRGUL MEDIEŞU AURIT*** este atestat documentar în anul 1409[123]. Cu toate acestea „Geografia" lui K.G. von Windisch din anul 1780 nu menţionează acest târg printre cele existente în plasa Baia Mare. Tocmai în acest an antistia târgului şi-a confecţionat tiparul sigilar cu legenda: SIGILLVM OPPIDI ARANNYAS MEDGYES 1780. În câmpul sigiliului figurează un măr cu fructe, aşezat pe o terasă. În stânga pomului fructifer se află un ciorchine de strugure, în dreapta un spic de grâu, o floare şi o ghindă. Sigiliul, aplicat pe un document din anul 1812[124] are forma rotundă şi diametrul de 29 mm. Sigiliu nepublicat.

14. ***TÂRGUL MOFTINU MARE*** este atestat documentar din anul 1480 sub denumirea de „ Oppidum Maythen"[125]. Pe parcursul investigaţiilor am identificat doar un sigiliu al cărui tipar a fost confecţionat relativ târziu. Legenda: MAITHIN VÁROS PETSETJE 1834. În câmpul sigilar deschis se găseşte un scut dreptunghiular cu talpa rotunjită, având în interior o senestroşeră cu trei spice de grâu. În partea superioară a scutului sunt două stele cu câte şase raze. Sigiliul are forma ovală, 28x30 mm, aplicat în

https://biblioteca-digitala.ro

ceară pe un document din anul 1852[126]. Sigiliu nepublicat.

15. ***TÂRGUL ORAŞU NOU*** este menţionat încă din anul 1270 în calitate de „civitas"[127]. Nagy Gyula publică în 1877 un sigiliu al acestui târg, confecţionat în 1601, după cum rezultă din legendă: VIVAROSI PECZET 1601. În câmpul sigiliului figurează un braţ cu un ciorchine de strugure, deasupra gravate literele V L K, dedesupt P M[128]. În secolele XVI - XVIII Oraşu Nou era un important târg comercial pentru locuitorii Ţării Oaşului, cu moară primită ca danie de la principele Gabriel Bethlen şi renumite podgorii de viţă de vie[129]. Tradiţia cultivării viţei de vie a inspirat, de altfel, şi compoziţia din emblema tiparului sigilar confecţionat la sfârşitul secolului al XVII-lea. Legenda: MEZŐ VI VAROSAE 1689. În câmpul sigilar a fost gravată o senestroşeră cu un butuc de viţă de vie şi patru ciorchini de strugure, totul înconjurat de motive ornamentale vegetale. Este un sigiliu rotund, 28 mm., aplicat în ceară[130]. Acest sigiliu apare pe documente, nemodificat, şi la începutul secolului al XIX-lea. Sigiliu publicat[131].

16. ***TÂRGUL SANISLĂU***, situat în apropierea târgului, mai apoi oraşului Carei, nu este menţionat printre târgurile plăşii Nyirului. Nici C. Suciu nu-l semnalează în această calitate, deşi sigiliul din veacul al XVIII-lea clarifică lucrurile. Legenda din exergă are următorul text: SIGILLVM OPPIDI SZANISZLO 1718. În câmp, într-un scut rotund figurează un brăzdar şi un fier de plug. Scutul este timbrat de o coroană închisă şi susţinut de două frunze de lauri, pe fiecare din ele aflându-se cîte un leu rampant. Sigiliul are forma rotundă, diametrul de 32 mm, şi este imprimat în fum[132]. Sigiliu nepublicat. O variantă mai târzie, imprimată în tuş negru pe un act din 1874, are aceeaşi compoziţie şi legendă, dar diametrul are 35 mm[133]. Sigiliul publicat[134].

17. ***TÂRGUL SĂSAR*** este cunoscut încă de la începutul

https://biblioteca-digitala.ro

secolului al XV-lea ca loc de vamă[135]. În literatura istorică nu e înscris printre târgurile comitatului Satu Mare, deşi se bucura de acest statut cel puţin de la sfârşitul secolului al XVIII-lea. Tiparul sigilar păstrat în Arhivele Statului din Baia Mare are legenda: SIGILLUM OPIDI ZAZAR 1798. În câmpul sigiliului este gravat un butuc de viţă de vie pe arac, cu patru ciorchini de strugure, iar deasupra aracului se află o coroană deschisă cu cinci fleuroane, cel din mijloc fiind cruciform. Tiparul are formă ovală, 26x33 mm. Tipar sigilar publicat[136].

18. ***TÂRGUL SEINI*** este menţionat documentar din a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Documentele din secolul al XIII-lea fac referiri adesea la „Castrum Zynyr", dar ea a fost distrusă către finele veacului al XVI-lea[137]. Amintirea şi imaginea acestei cetăţi s-au perpetuat şi prin intermediul sigiliilor conservate pe documente. Sigiliul are legenda: SIGILL/UM/ OPPI/DI/ ZINIER VARALJA 1604. În câmpul sigiliului apare un zid de cetate cu crenelurile în formă de floare de crin cu două perle interpuse. Zidul are trei ferestre, iar în partea de jos două porţi de acces, totul înconjurat de ornamentaţie vegetală. Acest sigiliu rotund, cu diametru de 30 mm., aplicat în ceară, a fost conservat pe un act din anul 1641, păstrat în Arhivele Statului din Baia Mare[138] K. Oszóczki susţine că acest tipar a fost întrebuinţat până în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea[139]. În realitate, pe un document din 1721 poate fi identificat un sigiliu cu legenda modificată: SIGILL/UM/ OPPIDI ZINYER VARRALYA 1604[140]. Este un sigiliu rotund, 30 mm, timbrat. Compoziţia din emblemă a rămas neschimbată. Trecerea la sigiliul cu legenda în limba maghiară are loc în anul 1870: SZINYÉR VÁRALYA M/EZŐ/ VÁROS PECSÉTJE 1870[141]. În câmpul sigilar a fost reprodusă aceeaşi cetate. Este un sigiliu rotund, 28 mm, imprimat în tuş. Sigiliu nepublicat.

https://biblioteca-digitala.ro

19. ***TÂRGUL TĂUȚII DE JOS*** poseda unul din cele mai vechi tipare sigilare din comitatul Satu Mare, a cărui amprentă s-a conservat pe un document din anul 1605. Legenda sigiliului este de fapt o deviză: VIVIT: JUSTUS EX FIDE MIST: TOTFALW (Încrederea celor din Tăuții de Jos că dreptatea va învinge). Sfragistica românească nu cunoaşte o deviză mai veche decât aceasta[142]. Ea a fost inspirată de o aşa-zisă mişcare de emancipare a localnicilor contaminați de idei republicane. Prin 1635 chiar s-a proclamat o „republică liberă şi independentă"[143]. Într-un scut cartuş, timbrat de o coroană închisă, apar încrucişate un ciocan şi o daltă, având deasupra un ciorchine de strugure. Simbolurile alese reflectă, desigur, ocupațiile de bază ale locuitorilor, zona fiind bogată în zăcăminte naturale şi culturi de viță de vie. Sigiliul are forma rotundă şi diametrul de 26 mm. Sigiliu publicat[144]. Semnalăm aici şi faptul că acest sigiliu va fi copiat mai târziu de sătenii din Tăuții Măgherăuş, atât în ceea ce priveşte compoziția din emblemă, cât şi legenda - deviză, după cum rezultă din amprenta sigilară conservată pe un document din anul 1874[145].

Continuăm prezentarea cu sigiliile acelor târguri, care temporar au făcut parte din comitatul Satu Mare, ori s-au situat în comitatele învecinate, dar astăzi sunt arondate în județul Satu Mare.

20. ***TÂRGUL BERCHEZ*** a făcut parte din Districtul Chioar, până la desființarea survenită în 1876, când trece în componența comitatului Satu Mare[146]. Din anul 1950 face parte din regiunea Baia Mare, iar din 1968 din județul Maramureş.

Este menționat ca târg încă din secolul al XIV-lea[147]. Tiparul sigilar, confecționat la mijlocul secolului al XVII-lea, avea legenda: BERKESZ MEZŐ VÁROS PECSETJE. În câmpul sigiliului a fost gravată o senestroşeră cu trei spice de grâu, plasată într-un scut timbrat de o floare de crin. În dreapta şi stânga crinului apare anul confecționării tiparului: 1652. În dreapta scutului a fost

https://biblioteca-digitala.ro

incizată litera V, în stânga litera M, posibil să fie inițialele numelui judelui de atunci. Amprenta sigilară are forma rotundă, diametrul 27 mm și este imprimată în fum[148]. Sigiliu nepublicat.

21. ***TÂRGUL HALMEU*** este atestat documentar în anul 1493[149] și a făcut parte din comitatul Ugocea, până după primul război mondial, când trece în componența județului Satu Mare, fiind reședința plășii Ugocea. Și-a confecționat tiparul sigilar pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea, o amprentă fiind conservată pe un document din anul 1834[150]. Legenda: HALMI M/EZŐ/ VARASSA PETSETYE. În câmp figurează doi copaci, iar între aceștia a fost plasat un butuc de viță de vie cu trei ciorchini de strugure. Este un sigiliu rotund, 25 mm, aplicat în ceară. Sigiliu nepublicat. O variantă mai târzie are legenda în limba germană, gravată direct în câmpul sigilar: MARKT-GEMEINDE HALMI. Sigiliul are forma rotundă, 25 mm, imprimat în tuș pe un document din anul 1863[151].

22. ***TÂRGUL HODOD*** este semnalat ca „oppidum" din anul 1482[152]. În 1771 Maria Terezia acordă Hododului dreptul de a ține târg săptămânal în ziua de marți[153]. A făcut parte din comitatul Solnocu de Mijloc, din 1876 din comitatul Sălaj, astăzi se află pe teritoriul județului Satu Mare. Legenda sigiliului: HADAD VAROSSA PECSETJE. În câmpul sigilar se găsește un brăzdar, care servește de terasă pentru o pasăre heraldică răpitoare, în profil spre senestra, ținând în cioc un animal rozător, posibil cu blană scumpă. Este un sigiliu oval, 33x35 mm, imprimat în fum pe un act din anul 1866[154]. Sigiliu nepublicat.

23. ***TÂRGUL PIȘCOLT*** a făcut parte din comitatul și județul Bihor până în anul 1950, când în urma reorganizării administrativ-teritoriale trece în componența raionului Carei, regiunea Baia Mare, din 1968 județul Satu Mare. Antistia târgului a utilizat la validarea actelor două variante de tipare sigilare.

https://biblioteca-digitala.ro

Primul tipar, confecționat în secolul al XVIII-lea, are legenda în limba latină: SIGILLVM CIVIT/ATIS/ PISKOLT, iar în emblemă figurează un cal în profil spre dextra, sprijinind un steag cu piciorul drept. Amprenta sigilară, conservată în ceară pe un document din anul 1828[155], are forma rotundă și diametrul de 30 mm. Al doilea tipar are legenda în limba maghiară: PISKOLT MEZŐVÁROS PECSÉTJE 1818, compoziția, forma și mărimea rămânând aceleași. Amprenta a fost imprimată în fum pe un document din anul 1877[156]. Ambele sigilii sunt nepublicate.

24. ***TÂRGUL TĂȘNAD*** este atestat documentar din anul 1456 (oppidum Thasnad)[157] și a făcut parte din comitatul Solnocu de Mijloc, din 1876 comitatul Sălaj, ulterior județul Sălaj, astăzi în cuprinsul județului Satu Mare. Cea mai veche amprentă sigilară identificată s-a păstrat pe un act din anul 1797[158]. Legenda: SIGILVM OPIDI THASNAD. Scena gravată în câmpul sigilar este inspirată din iconografia bisericească și îl reprezintă pe Sf. Arhanghel Mihail, cu sabie în mâna dreaptă și capul nimbat, asuprind un balaur. Alegerea acestei compoziții trebuie corelată cu faptul că Tășnadul constituia principala moșie a episcopilor catolici ai Ardealului până în 1556, iar vicarii episcopali, numiți și vicari de Meseș, aici și-au avut reședința[159]. Cum protectorul Episcopiei catolice a Ardealului era Sf. Arh. Mihail, tot așa și cea mai veche biserică romano-catolică din Tășnad, ocupată ulterior de către reformații evanghelici în secolului al XVI-lea, avea hramul Sf. Mihail. Acest protector poate fi identificat și pe pecețile vicarilor de Meseș, care aveau jurisdicție asupra credincioșilor catolici din comitatele Satu Mare, Ugocea, Crasna și Solnocu de Mijloc[160]. Sigiliul are dimensiunile 24x26 mm., deci forma ovală și este aplicată în ceară. La începutul secolului al XIX-lea târgul Tășnad își confecționează alte două tipare sigilare având aceeași simbolistică. Primul are legenda: SIGILVM OPPIDI TASNAD 1814 și diametrul de 28 mm[161], iar al doilea: SIGILVM OPIDI

https://biblioteca-digitala.ro

TAŞNAD ANNO 1820 şi diametrul de 34 mm[162]. Toate cele trei variante de sigilii sunt nepublicate.

Cunoaştem că şi localităţile Acâş şi Santău, ambele situate în comitatul Solnocu de Mijloc, au beneficiat de statutul de târg, dar pe parcursul investigaţiilor intreprinse în fondurile documentare păstrate în Arhivele Statului din Zalău n-am depistat asemenea sigilii. Ca sigilii săteşti ele sunt prezentate în subcapitolul care urmează. Localitatea Tarpa din comitatul Satu Mare, situată dincolo de Tisa şi înconjurată de localităţi din comitatul Bereg[163], a avut şi ea statut de târg. Două variante sigilare ale acestui târg, din anii 1842 şi 1848, au fost publicate deja[164].

O analiză chiar sumară a sigiliilor târgurilor sătmărene şi a evoluţiei acestora permite formularea unor aprecieri de ordin general, de natură să demonstreze, mai ales din punctul de vedere al simbolisticii, dar şi din altele, similitudini multiple cu sigiliile târgurilor din Transilvania istorică şi comitatele vestice.

Deşi au dobândit foarte devreme, prin intermediul unor privilegii acordate de către autoritatea centrală, dreptul de a ţine târguri periodice şi, prin urmare, statutul juridic ca atare, constatăm o distanţă mare în timp până ce şi-au confecţionat peceţi proprii. Cele mai vechi tipare sigilare au fost confecţionate de târgurile Ardud, Beltiug, Oraşu Nou, Tăuţii de Jos, Ecsed şi Matolcs. Din acest punct de vedere, cel puţin restul târgurilor sunt mai apropiate de situaţia satelor, care de-acum încolo încep să-şi confecţioneze şi ele tipare sigilare proprii. De asemenea, prin simbolistica lor, sigiliile târgurilor sunt mai apropiate de cele săteşti, decât orăşeneşti, având un caracter predominant agrar. Târgurile Ardusat, Carei, Livada, Medieşu Aurit, Moftinu Mare, Sanislău, Berchez şi Hodod au în sigiliile lor brăzdarul, fierul de plug sau spice de grâu, altele, cum ar fi Ardud, Beltiug, Carei, Medieşu Aurit, Oraşu Nou, Săsar, Tăuţii de Jos şi Halmeu au ciorchini de strugure. Târgurile situate în zone cu păduri sau livezi au reprezentante în emblemă

https://biblioteca-digitala.ro

copaci, ghindă sau pomi fructiferi: Medieşu Aurit, Livada, Halmeu. Acolo unde clasa nobililor ocupă o pondere importantă în rândul populaţiei locale vom întâlni mobile specifice acesteia: coroană, leu, sabie, paloş, cal, dextroşere şi senestroşere, ca spre exemplu în sigiliile târgurilor Csenger, Fehérgyarmat, Ecsed, Jánk, Mátészalka, Pişcolt ş.a. Unelte de lucru au fost transpuse în emblemele sigilare ale târgurilor Tăuţii de Jos, situat într-o zonă bogată în zăcămintele minerale, şi Matolcs, renumit prin sumănarii organizaţi în breaslă[165].

Imaginea cetăţii de odinioară din Seini s-a perpetuat peste timp prin intermediul sigiliului acestui târg.

Legendele celor mai vechi sigilii sunt în limba maghiară, apoi predomină limba latină până la începutul secolului al XIX-lea, când se generalizează legendele în limba maghiară. La majoritatea sigiliilor apare în legendă şi anul confecţionării tiparelor, restul pot fi determinate cronologic, cu oarecare aproximaţie, după anul documentelor pe care s-au conservat sau după caracterul textului, limbaj, forma literelor. Statutul juridic de târg este reflectat prin gravarea cuvintelor „oppidum" sau „mezõváros". În sigiliile târgurilor Matolcs şi Tăuţii de Jos lipsesc precizările de acest gen. Târgurile Beltiug, Ecsed, Hodod, Moftinu Mare şi Pişcolt se autointitulează „város" şi „civitatis", în realitate sunt tot târguri.

După mărime, ponderea sigiliilor se încadrează în categoria celor mici şi mijlocii, la fel şi după tehnica de sigilare, majoritatea fiind aplicate în ceară. Ca formă predomină sigiliile rotunde.

Spre finele veacului al XIX-lea târgurile şi-au pierdut privilegiile avute anterior, revenind în rândul comunelor, excepţie făcând târgul Carei, devenit oraş cu consiliu organizat[166].

https://biblioteca-digitala.ro

Note

1. Fejérpataki László, *Magyar czímeres emlékek*, Budapest, 1901, p.11; Széll Sándor, *Városaink neve, címere és lobogója*, în „Magyar városok", Budapest, 1941, p.26.

2. *„Révai Nagy Lexikona"*, 17, Budapest, 1925, p.434.

3. Széll Sándor, *loc. cit.*, p.26.

4. S. Jakó, *Sigilografia cu referire la Transilvania*, p.615.

5. *Pecsétek mutatója*, p.31.

6. Széll Sándor, *loc. cit.*, p.26.

7. Borovszky S., *Szatmár-Németi sz.kir.város*, Budapest, f.a., p.240.

8. S. Jakó, *loc. cit.*, p.616.

9. Széll Sándor, *loc. cit.*, p.26.

10.Décsényi Gyula, *Nagybánya régi pecsétjei*, în „Turul", IV., 1886, p.12-21.

11.M. Dogaru, *Sigilii orăşeneşti din epoca modernă şi contemporană*, Bucureşti, 1978, p.54.

12.Bujor Dulgău, *Stema şi sigiliul oraşului Zalău*, în A.M.P., XVIII, Zalău, 1994, p.167-172.

13. M. Dogaru, *Sigilii orăşeneşti*, p.17.

14. S. Jakó, *loc. cit.*, p.615.

15. D. Cernovodeanu, Ioan N.Mănescu, *Noile steme ale judeţelor şi municipiilor din R.S.R.*, în „R.A." 1974, 36, nr. 1-2, p.81.

16. K. Oszóczki *Sigilii folosite de autorităţile administrative comitatense şi oraşele de pe teritoriul fostului comitat Satu Mare (sec.XIV-XVIII)*, în „Satu Mare. Studii şi comunicări", V-VI, 1981-1982, p.190-191.

https://biblioteca-digitala.ro

17. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.P., Moşia Mădăras*, nr. 6/1597.

18. Adalbert Burai, *Dezvoltarea oraşului medieval Satu Mare (I)*, în „Satu Mare, Studii şi comunicări", IV, 1980, p.143-160.

19. *P.M.S.M., Acte financiare*, IV, nr. 31/1712.

20. *Primăria municipiului Satu Mare* (prezentare de fond), în „Indrumător în Arhivele Statului Județului Cluj" vol. II, Bucureşti, 1985, p.172.

21. S. Jakó, *loc. cit.*, p.615.

22. *Ibidem.*

23. *Pecsétek mutatója*, p.31.

24. Sarkadi Nagy Mihály, *Szatmár-Németi szabad királyi város egyházi és polgári történetei*, II, Szatmár, 1861, p.292-293.

25. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.189-190.

26. *P.M.S.M., Procesele familiei Károlyi cu oraşul*, pachet I., nr. 59/1653.

27. *P.M.S.M., Diplome, privilegii şi scrisori*, nr. 112/1684.

28. *P.M.S.M., Acta divisionalia*, fasc. II, nr. 154/1690.

29. *P.M.S.M., Acte financiare*, IV, nr. 63/1710.

30. *P.M.S.M., Acte financiare*, IV, nr. 35/1712.

31. *P.M.S.M., Acte financiare*, IV, nr. 32/1712.

32. *P.M.S.M., Testamente*, fasc. I., nr. 99/1694.

33. *P.M.S.M., Acta divisionalia*, fasc. I., nr. 97/1710.

34. *P.M.S.M., Acte financiare*, IV, nr. 42/1713.

35. Borovszky Samu, *Szatmár-Németi*, p.28.

36. *P.M.S.M., Acte financiare*, IV, nr. 42/1713, 56/1713, 25/1726, 27/1716.

37. *P.M.S.M., Moşiile Ruşeni şi Tătăreşti*, nr. 38/1715.

38. *P.M.S.M., Acte financiare*, IV, nr. 28/1716.

39. *P.M.S.M., Acte financiare*, IV, nr. 60/1731.

40. Vezi privilegiul din 2 ianuarie 1721, în original, păstrat la Muzeul Județean Satu Mare, nr. inv. 11174; textul latin tradus în

https://biblioteca-digitala.ro

limba maghiară de Szirmay A., *Szatmár vármegye*, vol. I, p.188-193 şi Borovszky S., *Szatmár-Németi*, p.240-242.

41. *P.M.S.M., Acte financiare*, IV, nr. 39/1725.

42. *P.M.S.M., Acte financiare*, IV, nr. 38/1736, nr. 47/1746, nr. 10/1751 şi nr. 19/1755.

43. *P.M.S.M., Acte financiare*, IV, 11/1753.

44. *P.M.S.M., Acte financiare*, IV, nr. 10/1751 şi 18/1751.

45. *P.M.S.M., Acte financiare*, IV, nr,14/1752 şi nr. 8/1752.

46. *P.M.S.M., Acte financiare*, IV, nr. 251/1841.

47. Diploma originală este păstrată la Muzeaul Judeţean Satu Mare, nr. inv. 11626.

48. *P.M.S.M., Acte financiare*, VII, nr. 251/1845, f.15; *P.M.S.M., Moşiile Ruşeni şi Tătăreşti*, nr. 330/1856.

49. *P.M.S.M., Acte financiare*, VII, nr. 251/1845, f.24.

50. Arh. St. Satu Mare, fond *Capitlul romano-catolic Satu Mare*, anul 1861.

51. *P.M.S.M., Acte financiare*, VII, nr. 251/1845, f.6.

52. Szirmay A., *op. cit.*, p.217-221.

53. Borovszky S., *Szatmár vármegye*, p.199.

54. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.195.

55. Ioan Németi, *Scurt istoric al sigiliilor oraşului Baia Mare*, în „Marmaţia", 1969, 1, p.19.

56. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.196-197

57. Borovszky S., *Szatmár vármegye*, p.199.

58. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.197.

59. Décsényi Gyula, *Nagybánya régi pecsétjei*, în „ Turul", 1886, p.13.

60. K. Oszóczky, *loc. cit.*, p.200

61. *P.M.S.M., Procese*, fasc. 11, nr. 86, f.41.

62. Arh. St. Satu Mare, fond *Tribunalul judeţean Satu Mare, Acte urbariale*, dosar nr. 562, f.16; *Colecţia Böszörményi Elek*, inv. nr. 178, dosar nr. 215, f.24.

63. Arh. St. Satu Mare, fond *Tribunalul judeţean Satu*

https://biblioteca-digitala.ro

Mare, Dosare procesuale, dosar nr. 5/1874, f.127; fond *Capitlul romano-catolic Satu Mare*, anul 1878.

64. Szirmay A, *op. cit.*, p.230.

65. *Indrumător în Arhivele Statului Judeţul Cluj*, vol. II., Bucureşti, 1985, p.195.

66. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.198.

67. *Indrumător în Arhivele Statului judeţul Cluj*, p.195.

68. Vezi descrierea primului sigiliu al oraşului Baia Sprie şi la Décsényi Gyula, *Felsõbánya város pecsétje*, în „Turul", VII, 1889, p.139.

69. Borovszky S., *Szatmár vármegye*, p.243, încadrează confecţionarea acestui prim tipar sigilar la finele secolului XV-a şi începutul secolului al XVI-lea.

70. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.198.

71. *Ibidem*, p.198-199.

72. *P.M.S.M., Acte financiare*, I., nr. 11/1667.

73. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.199-200.

74. Széll Sándor, *loc. cit.*, p.28.

75. Vezi „Turul", XX, 1902, p.78.

76. Arh. St. Satu Mare, fond *Capitlul romano-catolic Satu Mare*, anul 1861.

77. Arh. St. Satu Mare, fond *Episcopia romano-catolică Satu Mare, Administrative*, dosar nr. 3, f.51; *Capitlul romano-catolic Satu Mare*, anul 1880.

78. Borovszky S., *op. cit.*, p.243.

79. *Indrumător în Arhivele Statului judeţul Maramureş*, Bucureşti, 1974, p.90.

80. Sarkadi Nagy Mihály, *op. cit.*, p.315.

81. Csermely Tibor, Takács Péter, *Pecsétnyomatok és címerek Bereg, Szabolcs, és Szatmár megye településeibõl* (în continuare *Pecsétnyomatok és címerek*), Nyíregyháza, 1988, passim.

82. K. Oszóczki, *Sigiliile târgurilor şi satelor din comitatul*

https://biblioteca-digitala.ro

Satu Mare în secolele XVI - XIX, în „Satu Mare. Studii şi comunicări", IX-X, 1992-1993, p.107-111 şi 121-122.

83. M. Dogaru, *Colecţiile de matrice sigilare ale Arhivelor Statului*, Bucureşti, 1984, p.41 şi 202.

84. Capitolul referitor la comitatul Satu Mare din lucrarea lui K. G. von Windisch, *Geopgraphie des Kõnigreischs Ungarn*, II, Pressburg, 1780, p.155-167, tradus din germană în limba maghiară de Kávássy Sándor, *Ismertetések a régi Szatmárról*, în „Szabolcs-Szatmár megyei helytörténetírás", V-VI, Nyíregyháza, 1985, p. 71-81.

85. Szirmay A., *op. cit.*, p.31.

86. Capitolul privind comitatul Satu Mare din lucrarea lui Ludovicus Nagy, *Notitiae politico-geographico-statisticae inclyti Regni Hungariae partiumque eidem adnexarum*, I., Budae, 1828, p.360-371, tradus din latină în maghiară de Kávássy Sándor, *loc. cit.*, p.82-102.

87. *Pecsétek mutatója*, p.9.

88. Coriolan Suciu, *Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania* (în continuare *Dicţionar istoric*) vol. I., Bucureşti, 1967, p.43.

89. Nagy Gyula, *Régi magyar községi pecsétek*, în „Századok", XI,1877, p.173.

90. *P.M.S.M., Acta divisionalia*, fasc. IV, nr. 358, f.17.

91. Arh. St. Satu Mare, fond *Tribunalul Judeţean Satu Mare, Dosare procesuale*, dosar nr. 11/1889, f.16.

92. Arh. St. Satu Mare, fond *Tribunalul judeţean Satu Mare, Acte urbariale*, dosar nr. 152, f.1.

93. *Ibidem*, dosar nr. 159, f.42.

94. C. Suciu, *Dicţionar istoric*, vol. I., p.70.

95. Nagy Gyula, *loc. cit.*, p.174.

96. Arh. St. Satu Mare, fond *Tribunalul judeţean Satu Mare, Acte urbariale*, dosar nr. 234, f.26.

97. *Ibidem*, dosar nr. 233, f.5.

https://biblioteca-digitala.ro

98. C. Suciu, *Dicţionar istoric*, vol. I., p.121.

99. *Magyar városok*, p.387-388.

100. *P.M.S.M., Procese*, fásc. X, nr. 34, f.27.

101. Arh. St. Satu Mare, fond *Primăria oraşului Carei*, nr. 160/1904.

102. Arh. St. Satu Mare, fond *Capitlul romano-catolic Satu Mare*, anul 1878.

103. Borovszky S., *Szatmár vármegye*, p.92.

104. Arh. St. Satu Mare, *Colecţia de matrice sigilare şi ştampile*, nr. 5.

105. Arh. St. Maramureş, *Tipare de sigilii*, nr. 84; imprimat în fum vezi *P.M.S.M., Acte judiciare*, 1866, fasc. XVI, nr. 1501.

106. Borovszky S., *Szatmár vármegye*, p.51.

107. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.52; imprimat în tuş vezi *P.M.S.M., Acte judiciare*, 1865, fasc. XV, nr. 1428.

108. Arh. St. Satu Mare, *Colecţia Böszörményi Elek*, inv. nr. 189, dosar nr. 271, f.32.

109. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.54-55.

110. Borovszky S., *Szatmár vármegye*, p.71.

111. *P.M.S.M., Procese*, fasc. I., nr. 66, f.19.

112. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.128.

113. Borovszky S., *Szatmár vármegye*, p.87.

114. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.106.

115. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.111.

116. *P.M.S.M., Procese*, fasc. VI, nr. 6, f.25.

117. *P.M.S.M., Acte judiciare*, 1865, fasc. XV, nr. 1416.

118. *Mátészalka története*, Debrecen, 1992, p.143.

119. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.105.

120. Arh. St. Satu Mare, fond *Tribunalul judeţean Satu Mare, Dosare procesuale*, dosar nr. 21, f.25.

121. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.129.

122. *Idem*, p.46.

123. C. Suciu, *Dicţionar istoric*, vol. I., p.388.

https://biblioteca-digitala.ro

124. Arh. St. Satu Mare, fond *Tribunal județean Satu Mare, Acte urbariale*, dosar nr. 1113, f.1, și dosar nr. 1117, f.13.

125. C. Suciu, *Dicționar istoric*, vol. I., p.404.

126. Arh. St. Satu Mare, fond *Tribunalul județean Satu Mare, Acte urbariale*, dosar nr. 1194, f.4.

127. C.Suciu, *Dicționar istoric*, vol. II., p.17.

128. Nagy Gyula. *loc. cit.*, p.174.

129. Dulgău Bujor, *Raporturi feudale în satele din Țara Oașului în sec. al XVI-XIX*, în „Satu Mare. Studii și comunicări" IX-X, 1992-1993, p.91-106.

130. Arh. St. Satu Mare, *Colecția de documente ale instituțiilor ecleziastice*, dosar nr. 93, f.17 și fondul *P.M.S.M., Procese*, fasc. II, nr. 302, f.11.

131. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.110-111.

132. Arh. St. Satu Mare, fond *Tribunalul județean Satu Mare, Acte urbariale*, dosar nr. 1533, f.233.

133. *Ibidem*, dosar nr. 1545, f.11 și *Colecția registrelor parohiale de stare civilă*, inv. nr. 14, nr. 1237, f.10.

134. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.111.

135. Borovszky S., *Szatmár vármegye*, p.168.

136. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.121-122.

137. Borovszky S., *Szatmár vármegye*, p.157.

138. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.108-109.

139. *Ibidem*, p.109.

140. *P.M.S.M., Moșiile Hodoș și Sătmărel*, nr. 28/1721.

141. Arh. St. Satu Mare, fond *Capitlul romano-catolic Satu Mare*, anul 1876.

142. M. Dogaru, *Colecțiile de matrice sigilare ale Arhivelor Statului*, p.41.

143. Borovszky S., *Szatmár vármegye*, p.116.

144. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.109.

145. Arh. St. Satu Mare, fond *Tribunalul județean Satu Mare, Acte urbariale*, dosar nr. 1721, f.22.

https://biblioteca-digitala.ro

146. *Indrumător în Arhivele Statului Județul Cluj*, vol. I., București, 1979, p.290.

147. Borovszky S., *Szatmár vármegye*, p.110.

148. Arh. St. Satu Mare, fond *Capitlul romano-catolic Satu Mare*, anul 1871.

149. C. Suciu, *Dicționar istoric*, vol. I., p.281.

150. Arh. St. Satu Mare, *Colecția de documente ale instituțiilor ecleziastice*, dosar nr. 72, f.12.

151. *P.M.S.M., Acte judiciare*, 1863, fasc. XVI, nr. 1241.

152. C. Suciu, *Dicționar istoric*, vol. I., p.291.

153. Petri M., *Szilágy vármegye monographiája*, vol. III, Budapest, 1902, p.496.

154. *P.M.S.M., Acte judiciare*, 1866, fasc. XVI, nr. 1807; aplicat în ceară vezi Arh. St. Sălaj, fond *Comitatul Solnocu de Mijloc, Plasa Cehu Silvaniei (administrative)* nr. 3165/1852, f.12.

155. Arh. St. Satu Mare, fond *Tribunalul Județean Satu Mare, Acte urbariale*, dosar nr. 1376, f.35, vezi și dosar nr. 811, f.63.

156. Idem, *Dosare procesuale*, dosar nr. 11/1877, f.5.

157. C. Suciu, *Dicționar istoric*, vol. II., p.183.

158. Arh. St. Satu Mare, *Colecția de documente ale instituțiilor ecleziastice*, dosar nr. 170, f.27.

159. Petri M., *op. cit.*, vol. I., p.604-609.

160. *Az erdélyi katolicizmus múltja és jelene*, Dicsőszentmárton, 1925, p.16.

161. *P.M.S.M., Procese*, fasc. III, nr. 91, f.16.

162. Arh. St. Satu Mare, *Colecția de documente ale instituțiilor ecleziastice*, dosar nr. 170, f.74.

163. Szirmay A., *op. cit.*, vol. II., p.236.

164. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.73-74.

165. Borovszky S., *Szatmár vármegye*, p.113.

166. Vezi Asztalos György, *Nagy-Károly rendezett tanácsú város története 1848-ig*, Nagy-Károly, 1892.

https://biblioteca-digitala.ro

C. SIGILIILE SĂTEŞTI SI COMUNALE

În cele ce urmează vom prezenta sigiliile şi tiparele sigilare utilizate de către comunităţile săteşti şi comunele de mai târziu, în ordinea lor alfabetică, într-un cadru cronologic de mai bine de trei secole, depăşind pe alocuri mijlocul veacului al XIX-lea, în intenţia de a surprinde evoluţia în timp a cât mai multe sigilii locale şi a formula concluzii pertinente.

Cercetarea şi prezentarea acestor sigilii nu se va limita însă strict la teritoriul fostului comitat Satu Mare, căci vom lua în calcul şi localităţile care astăzi sunt arondate judeţului, dar odinioară aparţineau unor comitate învecinate. La fel, subliniem faptul că o serie de sate şi comune ale comitatului Satu Mare după primul război mondial au trecut în componenţa teritorial-administrativă a Ungariei (azi judeţul Szabolcs-Szatmár-Bereg), e vorba de aşezări din fostele plăşi Csenger, Fehérgyarmat şi Mátészalka. Localităţile Nagypalád şi Tarna Mică se găsesc pe teritoriul Ucrainei în prezent. Pentru fiecare caz în parte vom face menţiunile cuvenite. De asemenea, vom preciza de fiecare dată dacă sigiliile prezentate sunt publicate, indicând în note lucrările şi studiile respective.

1. *ACIUA*

a. BALOTAFALUSI PETSET

O barză având gravat în jurul gâtului anul 1674.

Rotund, 26 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat[1].

b. SIGILLUM POSS/ESS/IUNIS BOLLTO FALU

Pe o terasă o barză şi un copac, deasupra o coroană închisă cruciferă.

Oval, 24x28 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1855[2].

c. BALOTA FALU KÖZSÉG 1860[3].

https://biblioteca-digitala.ro

Legenda se găseşte în câmpul sigilar, deasupra o coroană închisă cu glob crucifer.

Oval-orizontal, 26x23 mm, imprimat în fum.

2. ***ACÎŞ*** (comitatul Solnocu de Mijloc)

a. ÁKOS

O biserică cu două turle şi două ramuri ce se unesc în partea inferioară.

Rotund, 23 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1827[4].

b. ÁKOS KÖZSÉGE PECSÉTJE 1861[5].

O biserică cu două turle.

Rotund, 36 mm, imprimat în fum.

3. ***ADY ENDRE*** (comitatul Solnocu de Mijloc)

M/IND/ Z/ENT/.

Legenda se află în câmpul sigilar; cele două iniţiale sunt despărţite de un brăzdar cu vârful în sus; de o parte şi cealalt motive vegetale.

Oval, 25x30 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1803[6].

4. ***AGRIŞ***

a. EG/RI/ N/EMESSÉG/[7].

Legenda se află în câmpul sigilar, despărţită de un copac.

La baza copacului a fost gravat anul 1781.

Rotund, 25 mm, aplicat în ceară. Este sigiliul nobililor de aici.

b. EGRI NEMESSÉG PECSÉTJE 1827[8].

O dextroşeră şi o senestroşeră cu câte o sabie, despărţite de un copac situat pe o terasă. Sub terasă o pasăre în profil spre dextra.

https://biblioteca-digitala.ro

Rotund, 25 mm aplicat în ceară. Sigiliu al obştei nobililor.

c. EGRI KÖZSÉG PECSÉTJE 1877[9].

Un fier de plug, snop de grâu şi brăzdar.

Rotund, 27 mm, imprimat în tuş. Sigiliu publicat[10].

5. *AMAŢI*

a. AMACZ 1785[11].

Brăzdar şi fier de plug, ambele cu vârful în jos, de o parte şi cealaltă ornamente vegetale.

Rotund, 27 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat[12].

b. AMATZ HELYSÉG 1837[13].

Brăzdar şi fier de plug, ambele cu vârful în jos, înconjurate de o cunună de lauri.

Rotund, 25 mm, imprimat în fum.

c. AMACZ KÖZSÉG PECSÉTJE 1870[14].

Într-un scut, flancat de motive vegetale, un brăzdar şi un fier de plug, ambele cu vârful în jos. Scutul e timbrat de o coroană deschisă cu cinci fleuroane.

Rotund, 30 mm, imprimat în fum.

6. *AMBUD*

a. OMBODI PETSET 1784[15].

Un brăzdar.

Rotund, 16 mm, aplicat în ceară.

b. SIGILLVM OMBODIENSE 1785[16].

În câmpul sigilar tăiat un brăzdar, fier de plug şi curăţitor în jumătatea de sus, în cea de jos un copac având în dreapta o căprioară, în stânga şapte spice de grâu.

Oval, 24x26 mm, imprimat în fum.

c. OMBOD HELYSÉG PECSÉTJE 1809[17].

Aceeaşi compoziţie.

Rotund, 30 mm, imprimat în fum .

https://biblioteca-digitala.ro

7. ***ANDRID***.

a. ENDREDI PECSET 1780[18].

Un snop de grâu situat între doi copaci, deasupra soarele cu cinci raze.

Oval, 21x26 mm, aplicat în ceară.

b. SZATMÁR VÁRMEGYE. ENDRED HELYSÉG PECSÉTYE 1851[19].

Aceeaşi compoziţie.

Oval, 29x33 mm, aplicat în ceară.

8. ***ANGYALOS*** (azi în Ungaria)

Cs/ászár / Angyalos

Un brăzdar de plug cu vârful în jos, flancat în părţile laterale de vrejuri vegetale.

Rotund, 25 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1813[20].

9. ***APA***

APAFALVA PECSETE.[21].

Un brăzdar, doi pomi fructiferi şi gravat anul 1705.

Rotund, 30 mm, imprimat în fum. Publicat parţial[22].

10. ***APATEU***

DOBRÁCS APÁTI

Într-un scut triunghiular un brăzdar şi un fier de plug, ambele cu vârful în jos. Scutul este flancat de motive vegetale.

Oval, 20x24 mm, imprimat în fum pe un document din anul 1867[23].

11. ***ATEA***

a. AJTA

Legenda gravată greşit. În câmpul sigiliului o lună

https://biblioteca-digitala.ro

plină

Rotund, 20 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1815[24]. Sigiliu utilizat de obştea nobililor din sat.

b. ATYA 1827.

Un brăzdar.

Rotund, 20 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat[25].

c. ATYAI NEMESEK PETSETJE 1847.

Pe o terasă un cavaler călare şi cu sabia scoasă.

Rotund, 30 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat[26].

12. ***BABŢA*** (comitatul Solnocu de Mijloc)

BABTZA / 1817 /

Un brăzdar cu vârful în sus, înconjurat de două cununi ce se unesc în partea inferioară.

Rotund, 29 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1841[27].

13. ***BĂBĂŞEŞTI***

a. BERENTZE

Un brăzdar cu vârful în sus.

Rotund, 25 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1826[28].

b. BERENCZE HELYSÉG PECSÉTJE 1853[29].

În partea de sus a câmpului sigilar o coasă încrucişată cu o sapă. În partea de jos un om cosind.

Rotund, 31 mm, imprimat în fum.

14. ***BĂBEŞTI*** (comitatul Ugocea)

a. BABONY HELYSÉGE 1803[30].

Pe o terasă un bărbat ţinând în mână dreaptă o secere, iar în cea stângă un ciorchine de strugure.

Oval, 30x32 mm, aplicat în ceară.

b. BABONY HELYSÉGE 1808[31].

https://biblioteca-digitala.ro

Un personaj cu un pepene sau dovleac în mâna stângă.
Rotund, 32 mm, imprimat în fum.

c. UGOCSA MEGYE 1849 BABONY[32].
Textul legendei se află în câmpul sigilar.
Rotund, 30 mm, imprimat în fum.

15. *BERCU*

SZARAZ BERKI PECET /1/786[33].
Un copac.
Oval, 18x20 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat[34]

16. *BERINDAN*

a. BERENDI PETSET 1786[35].
Un topor.
Oval, 19x23 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat[36].

b. BEREND PECSÉTJE.
Aceeaşi mobilă.
Oval, 20x24 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1862[37].

17. *BERVENI*

BÖRVELY HELYSÉGNEK PETSETJE 1827[38].
Pe o terasă stilizată, un brăzdar şi spice de grâu, totul înconjurat de două cununi de lauri.
Oval, 24x26 mm, aplicat în ceară.

18. *BICĂU*

a. Într-un scut dreptunghiular cu talpa rotunjită se află o pasăre cu aripile desfăcute şi capul în profil spre senestra. Scutul este timbrat de un coif cu coroană deschisă, alcătuită din trei fleuroane. La cimier se găseşte o senestroşeră cu sabie, care desparte cele două iniţiale ale denumirii satului : P/AP/ B/IKÓ/.
Oval, 17x20 mm, aplicat în ceară pe un document din

https://biblioteca-digitala.ro

anul 1849[39]. Este sigiliul obştei nobililor de aici.

b. PAP BIKÓI KÖZSÉG 1860[40].

Un pom fructifer situat pe o movilă.

Rotund, 23 mm, imprimat în fum.

19. *BIXAD*

BIKSZÁD[41].

O căprioară în profil senestra.

Rotund, 23 mm, confecţionat din alamă. Tipar sigilar publicat[42].

20. *BLAJA* (comitatul Solnocu de Mijloc)

POS. BALAS H/ÁZA/ SZOL. MEDIOCRIS[43].

Un butuc de viţă de vie pe arac, un copac şi un fier de plug. Deasupra gravat anul confecţionării: 1786.

Rotund, 25 mm, aplicat în ceară.

21. *BOCICĂU* (comitatul Ugocea)

UGOCSA MEGYE / 1852 /.

În câmpul sigilar: BOCSKÓ.

Rotund, 30 mm, imprimat în fum pe un document din anul 1878 [44].

22. *BOGHIŞ*

A CS/ENGER/ BAGOSI KÖZSÉG PETSÉTJE 1849 [45].

Legenda a fost gravată direct în câmpul sigilar.

Oval-orizontal, 28x26 mm, aplicat în ceară.

23. *BORLEŞTI*

a. B/ARLA/ F/ALU/

Iniţialele denumirii localităţii sunt gravate în câmpul sigiliului.

https://biblioteca-digitala.ro

Scut tripartit în bară, flancat de figuri geometrice şi timbrat de un coif având la cimier o senestroşeră cu sabie.

Oval, 20x22 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1849[46].

b. GEMEINDE BARLAFALU

Pe o terasă un plug reprezentat în întregime. Deasupra un snop de grâu şi o coasă încrucişată cu o greblă.

Rotund, 34 mm, imprimat în fum pe un document din anul 1863[47].

24. *BORZOVA* (azi în Ungaria)

C/URIALIS/ BORZOVA HELYSÉG PECSÉTJE 1842[48].

O inimă săgetată, deasupra trei flori şi doi porumbei.

Oval, 25x27 mm, imprimat în fum. Sigiliu publicat[49].

25. *BOTIZ*

a. BATIZI PETSET 1790

Copac înfrunzit.

Oval, 19x22 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat[50].

b. BATIZI PETS/ET/ 1817[51].

Acelaşi simbol.

Oval, 20x23 mm, imprimat în fum.

c. BATIZI PETSET

Acelaşi simbol.

Oval, 20x23 mm, imprimat în fum pe un document din anul 1873[52].

26. *BOTPALÁD* (azi în Ungaria)

BOT. PALAD 1826[53].

Un brăzdar, iar deasupra două ramuri.

Rotund, 20 mm, aplicat în ceară. O variantă de sigiliu din anul 1851 este publicată[54].

https://biblioteca-digitala.ro

27. *BUZEŞTI*

SIGILLVM POSSESSIONIS OLA UJFALU 178/5/[55].

Pe o terasă un brăzdar, un fier de plug, un copac şi o căprioară.

Rotund, 32 mm, imprimat în fum.

28. *CĂMĂRZANA*

a. KOMORZAN FALV PETSET

Un stejar situat pe o terasă.

Rotund, 24 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1837[56].

b. KOMORZAN KÖS/SÉG/ PETSETYE 1866[57].

Acelaşi simbol.

Oval, 20x24 mm, imprimat în fum.

29. *CĂMIN*

KALMAND KÖZSÉG PETSETJE 18/52/.

Intr-un scut dreptunghiular se află un brăzdar aşezat orizontal, cu vârful spre dreapta; brăzdarul serveşte de suport pentru o pasăre în profil spre dreapta, având un ciorchine de strugure în cioc; alături de pasăre se găsesc trei spice de grâu. Scutul este timbrat de o coroană deschisă cu cinci fleuroane, de la care pornesc lambrechini pe ambele flancuri ale scutului.

Oval, 23x33 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1872[58].

30. *CĂRĂŞEU*

a. SIG/ ILLVM/ KRASSOENSE 1785 [59].

Brăzdar şi fier de plug, ambele cu vârful în jos.

Oval, 30x35 mm, imprimat în fum. Sigiliu publicat [60].

b. KRASSOENSE 1843 [61].

Aceeaşi compoziţie.

https://biblioteca-digitala.ro

Oval, 26x28 mm, aplicat în ceară.

31. ***CĂUAŞ*** (comitatul Solnocu de Mijloc)

AZ ÉR KAVASI COMMURITAS PETSTYE 1847[62].

Legenda prezintă greşeli de gravare. În câmpul sigilar distingem un brăzdar şi un fier de plug.

Rotund, 30 mm, imprimat în fum.

32. ***CEHAL*** (comitatul Solnocu de Mijloc)

SIGILULU COMUNEI CEHALULUI ROMÂN 1863[63]

Legenda a fost gravată direct în câmpul sigilar.

Rotund, 32 mm, imprimat în fum

33. ***CEHĂLUȚ*** (comitatul Solnocu de Mijloc)

SIGILLUM POSES/IONIS/ M/AGYAR/ CSAHOI AN/NO/ 1799[64].

După toate probabilitățile, un ciorchine de strugure cu o frunză de viță de vie. Deasupra o coroană deschisă cu nouă fleuroane.

Rotund, 24 mm, imprimat în fum.

34. ***CERTEZE***

SIGILLUM POSESI/ O / N / IS / AVAS UJFALU 1785[65].

Pe o terasă un copac cu o cruce greacă în vârf; în stânga copacului un cerb rampant, iar în dreapta o căpiță de fân; în partea de sus o lună nouă şi soarele. Totul este cuprins între două cununi de lauri unite în partea inferioară.

Rotund, 30 mm, aplicat în ceară.

35. ***CHECHIŞ***

OLA KEJKES

https://biblioteca-digitala.ro

Pe o terasă un copac cu coroană bogată, trilobată, pe malul unui curs de apă stilizat.

Rotund, 25 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1862[66].

36. ***CHEGEA*** (comitatul Solnocu de Mijloc)

SIGILLUM POSSESSI / O / NIS KEGYE 1785[67].

Un copac, plante industriale şi o sapă.

Oval, 30x32 mm, imprimat în fum.

37. ***CHEREUŞA*** (comitatul Solnocu de Mijloc)

POSS / ESSIONIS / ER KÖRÖS / 1800 /.

Un spic de grâu, în dextra un fier de plug, în senestra un brăzdar, ambele cu vârful în jos.

Oval, 17x20 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1835[68].

38. ***CHILIA***

PATZA FALU HELY / SÉGNEK / PETSETJE 1785.

Un pom fructifer înconjurat de motive vegetale.

Rotund, 25 mm, confecţionat din bronz. Tipar sigilar publicat[69].

39. ***CHISĂU*** (comitatul Solnocu de Mijloc)

NEMEŞ KESZI HELYSÉG PETSETE[70].

În câmpul sigilar degradat poate fi identificat un personaj cu sabie în mâna dreaptă şi gravat anul confecţionării: 1816.

Rotund, 23 mm, imprimat în fum.

40. ***CIUMEŞTI***

SZATMÁR VÁRMEGYE 1850. CSOMAKÖZ HELJSÉGE PECSÉTYE[71].

https://biblioteca-digitala.ro

Legenda gravată direct în câmpul sigilar.

Rotund, 32 mm, aplicat în ceară.

41. ***COROD***

SZAMOS KORODI PETSET 1784.

Un cerb alergând spre dreapta.

Oval, 18x24 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat[72]. O variantă mai târzie, păstrând acelaşi simbol, are dimensiunile 18x20 mm[73].

42. ***CRAIDOROLȚ***

SIGILLUM KIRÁLYDAROCZ PART / IUM / SZATHMAR

Într-un scut rotund este gravat anul 1782. Compoziția reprezintă mielul pascal al reformaților sprijinind un steag cruciat.

Rotund, 30 mm, tipar sigilar publicat[74].

43. ***CSÁSZLÓ*** (azi în Ungaria)

a. CSASZLAI PETSET 1780[75].

Pe o movilă stilizată un copac înfrunzit.

Oval, 22x24 mm, imprimat în fum. Sigiliu publicat[76].

b. ADOZÓ CSÁSZLÓ H / ELYSÉG / PETSÉTJE 1846[77].

Acelaşi simbol.

Oval, 33x36 mm, imprimat în fum.

44. ***CSEKE*** (azi în Ungaria)

CSEKE 1789 HELYSÉG[78].

Într-o barcă două personaje vâslind. În partea superioară a câmpului sigilar două stele cu câte şase raze şi un crai nou.

Rotund, 24 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat[79].

https://biblioteca-digitala.ro

45. ***CSENGERUJFALU*** (azi în Ungaria)

CSENGER UJFALU KÖZSÉG PECS / ÉTJE /[80].

Pe o terasă un brăzdar cu vârful în jos şi nouă spice de grâu. Sub terasă gravat anul 1859.

Oval, 25x27 mm, aplicat în ceară.

46. ***CUCU***

KAK

Un topor.

Rotund, 30 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1821[81].

47. ***CULCIU MIC***

KISKOTSI PETSET 1786[82].

Un brăzdar cu vârful în sus.

Oval, 17x19 mm, aplicat în ceară. Tiparul sigilar a fost publicat[83].

48. ***DÁNYAD*** (azi în Ungaria)

a. DANYADI PETSET 1786[84].

Un brăzdar cu vârful în sus.

Oval, 16x18 mm, aplicat în ceară.

b. DÁNYAD: HELYSÉG: PETSÉTJE: 1852[85].

Brăzdar şi fier de plug, ambele cu vârful în sus.

Rotund, 23 mm, aplicat în ceară.

49. ***DARA***

DARAH

Sub legendă este reprezentat un pom fructifer.

Rotund, 29 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1822[86].

50. ***DARNÓ*** (azi în Ungaria)

https://biblioteca-digitala.ro

a. DARNOI PETSET 1788[87].

O frunză de stejar şi o ghindă.

Oval, 20x22 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat[88].

b. DARNO KÖZSÉG PECSÉTJE[89].

Pe o terasă o pasăre de baltă în profil spre stânga.

Sub terasă gravat anul 1862.

Rotund, 29 mm, imprimat în tuş.

51. *DĂNEŞTI*

SIGIL /LVM/ PAGI R / EGI / F / ISCALI / BAJFALU 1785[90].

Pe un postament o coroană deschisă cu cinci fleuroane; de la coroană pornesc două eşarfe peste care se încrucişează un ciocan şi un târnăcop.

Rotund, 26 mm, aplicat în ceară.

52. *DERZS* (azi în Ungaria)

DERZS HELYSÉG PETSETJE 1785[91].

Un brăzdar şi un fier de plug între două cununi vegetale unite în partea inferioară.

Oval, 25x27 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat[92].

53. *DINDEŞTI*

a. SIGILUM DENGELEGIENSIS

Pe o terasă un brăzdar susţinut de doi lei rampanţi.

Deasupra o coroană deschisă cu şapte fleuroane.

Rotund, 26 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1773 [93].

b. SIGIL / LUM / POSS / ESSIONIS/ DENGELEG.

Aceeaşi compoziţie.

Rotund, 23 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1837[94].

c. SZATMAR VÁRMEGYE 1849. DENGELEG

https://biblioteca-digitala.ro

HELJSÉGE PECSÉTYE[95]

Legenda gravată direct în câmpul sigilar.

Oval, 28x34 mm, aplicat în ceară.

54. *DOBA*

DOBI PETSET 1784[96].

O senestroşeră cu trei spice de grâu.

Oval, 16x17 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat[97].

55. *DOBRA*

a. DOBRA

Într-un scut convenţional, conturat de două ramuri ce se unesc în partea inferioară, un braţ ce ţine un buchet de flori şi un ciorchine de strugure.

Hexagonal, 25 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1789[98].

b. DOBRA SZAT / MÁR / K / IRÁLYI / V/ÁRMEGYE /

Un butuc de viţă de vie cu patru ciorchini de strugure, totul înconjurat de motive ornamentale vegetale.

Oval, 20x22 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1807[99]. O variantă cu forma rotundă este publicată[100].

56. *DOROLŢ*

P/USZTA/ D/AROCZ/

Iniţialele denumirii localităţii sunt despărţite de un coif având la cimier trei flori ce timbrează un scut dreptunghiular cu vârful ascuţit. În scut figurează o pasăre de baltă în profil spre senestra. Scutul este flancat de lambrechini.

Oval, 18x20 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1850[101].

57. *ERIU SÎNCRAI* (comitatul Solnocu de Mijloc)

a. ÉRSZENTKIRÁLY

https://biblioteca-digitala.ro

Legenda a fost gravată în câmpul sigilar, sub ea două ramuri legate în partea inferioară cu o panglică.

Rotund, 38 mm, imprimat în tuş pe un document din anul 1872[102].

b. GEMEINDE ÉRSZENTKIRÁLY

Legenda a fost gravată direct în câmpul sigilar. Sub ea se găsesc două ramuri care se unesc în partea inferioară.

Rotund, 38 mm, imprimat în tuş pe un document din anul 1860[103].

58. ***FÁBIÁNHÁZA*** (azi în Ungaria)

a. FABIANHAZI EL/ÖLJÁRÓSÁG/ PECSETJE 1846.

În partea de sus un cap de bou, în cea de jos un satâr, aşezat orizontal, cu vârful spre dextra.

Rotund, 22 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat[104].

b. FABIANHAZI PETSET

Un brăzdar şi un fier de plug, ambele cu vârful în sus.

Rotund, 26 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1854[105].

59. ***FĂRCAŞA***

FARKASASZÓ HELYSÉG 178/5/[106].

Pe o terasă este înfăţişat un lup în pădure.

Oval, 22x24 mm, aplicat în ceară.

60. ***FOIENI***

SIGILLUM POSSESSIONIS FENY 1842[107].

Pe o terasă doi lei rampanţi sprijinind un brăzdar cu vârful în sus. Deasupra brăzdarului o coroană deschisă cu patru fleuroane.

Rotund, 20 mm, aplicat în ceară. Un tipar sigilar din 1812 este publicat[108].

https://biblioteca-digitala.ro

61. ***GACSÁLY*** (azi în Ungaria)

Gacsály

În câmpul sigilar au fost gravate un brăzdar şi un fier de plug, ambele plasate într-un scut oval.

Rotund, 24 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1809[109].

62. ***GARBOLCZ*** (azi în Ungaria)

a. GARBOLCZ HELYSÉG PECSÉTJE 1853[110].

Pe o terasă un pom fructifer şi un lan de grâu.

Oval, 20x24 mm, aplicat în ceară.

b. GARBOLCZ KÖZSÉG PECSÉTJE 1878[111].

Pe o terasă un pom fructifer şi un snop de grâu.

Rotund, 31 mm, imprimat în fum. Un sigiliu confecţionat în anul 1786, cu un pom fructifer în emblemă, a fost publicat[112].

63. ***GEBE*** (azi în Ungaria)

GEBE HELYSÉG PETSETJE. 1865[113].

Un snop de grâu, înconjurat de două cununi de lauri ce se unesc în partea inferioară. Mai apar şi cinci stele cu câte şase raze.

Rotund, 28 mm, aplicat în ceară. Sigiliul din anul 1795 este publicat[114].

64. ***GERĂUŞA***

SIGILLUM OLAH GYÜRÜS 1824[115].

Pe o terasă un copac, în dextra un brăzdar, în senestra un ciorchine de strugure.

Rotund, 30 mm, aplicat în ceară.

65. ***GHENCI***

https://biblioteca-digitala.ro

SIGILLVM GENCSIEN / SIS / NOB / ILIS / CVR/ IAE / CO / MI / T / A / TVS SZ /ATHMAR / 1753[116].

Într-un scut renaissance doi copaci. Scutul este timbrat de o senestroşeră cu sabie, având pe ambele flancuri vrejuri vegetale. Este sigiliul comuniltăţii nobiliare din localitate.

Rotund 24 mm, aplicat în ceară.

66. GHERŢA MARE (comitatul Ugocea)

NAGY GÉRCZE HELY / SÉG / PETSET

Pe o terasă doi copaci şi un bărbat cu topor.

Rotund, 29 mm, imprimat în fum pe un document din anul 1864[117].

67. *GHILVACI*

GILWASCH

Trei spice de grâu plasate între un brăzdar şi un fier de plug, ambele cu vârful în sus. Totul este cuprins între două cununi de lauri împreunate în partea de jos.

Oval, 21x25 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1862[118].

68. *GHIRIŞA*

GIRES HELYSIG PETSETYE 1782[119].

Un copac situat într-un scut convenţional. Scutul este timbrat de o coroană închisă cruciferă, de sub care pornesc lambrechini pe flancurile scutului.

Rotund, 30 mm, aplicat în ceară.

69. *GIOROCUTA* (comitatul Solnocu de Mijloc)

SIGILU COMUNEI GIOROCUTA 1863[120].

Legenda a fost gravată în câmpul sigilar.

Rotund, 30 mm, imprimat în fum.

https://biblioteca-digitala.ro

70. ***GIUNGI***

GYÖNGY HELYSÉG PECSÉTJE 1852[121].

Un curs de apă stilizat (Crasna n.a), iar deasupra un plug reprezentat în întregime.

Rotund, 26 mm, imprimat în fum.

71. ***GIURTELECU HODODULUI*** (comitatul Solnocu de Mijloc)

GYÖRTELEK HELYSÉG PECSETTYE[122].

Pe o terasă doi copaci, iar deasupra gravat anul 1798.

Oval, 23x27 mm, imprimat în tuş.

72. ***HODÁSZ*** (azi în Ungaria)

HODÁSZ KÖZSÉG PECSÉTJE 1865[123].

În câmpul sigilar deschis se află un scut rococo despicat; în câmpul dextru trei benzi pararele, în cel senestru o cruce dublă. Scutul este timbrat de o coroană închisă cu glob crucifer. Două spice de grâu flanchează scutul şi se unesc în partea inferioară.

Oval, 22x24 mm, imprimat în fum.

73. ***HODIŞA***

OLA HODOS

Un stejar situat pe o movilă stilizată, simbolizând dealurile Codrului.

Rotund, 28 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1850[124].

74. ***HOMORODU DE MIJLOC***

KÖZÉP HOMORODI PETSET 1785[125].

Un brăzdar cu vârful în sus situat într-un scut. Scutul este timbrat de o floare de crin şi flancat de motive ornamentale vegetale.

https://biblioteca-digitala.ro

Rotund, 25 mm, imprimat în fum.

75. ***HOMORODU DE SUS***

F / ELSÖ/ HOMOROD 1817[126].

Un brăzdar şi un fier de plug, ambele cu vârful în sus.

Rotund, 25 mm, imprimat în tuş.

76. ***HOTOAN*** (comitatul Solnocu de Mijloc)

E / R / H / ATVAN /.

Intre cele două iniţiale un brăzdar cu vârful în jos. Dedesubt un scut triunghiular cu vârful rotunjit, iar în scut, sub formă de bandă, trei spice de grâu şi două stele. Scutul este timbrat de o cască şi flancat de lambrechini.

Rotund, 26 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1840[127].

77. ***HRIP***

HIRIP HELYSÉGI PETSET 1776[128].

Intr-un scut cu vârful rotunjit se află un brăzdar. Scutul este timbrat de un coif şi ghirlande vegetale. Deasupra coifului se găseşte un fier deplug în poziţie orizontală şi cu vârful orientat spre senestra.

Rotund, 23 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat[129].

78. ***HUREZU MARE***

NANTU KOZSEG PECSETJE 1855[130].

Într-un scut scartelat sunt amplasate în cartierele de sus spice de grâu şi viţă de vie, în cele de jos oi şi un brăzdar plus fier de plug.

Oval, 25x30 mm, confecţionat din bronz. Tipar sigilar publicat[131].

79. ***IKLÓD*** (azi în Ungaria)

https://biblioteca-digitala.ro

CURIALIS IKLOD PETSÉTYE[132].

Câmpul sigilar este tăiat; în partea de sus o senestroşeră cu o sabie încovoiată, în cea de jos o stea cu şase raze şi anul 1792.

Oval, 18x22 mm, imprimat în fum. Este sigiliul comunităţii nobiliare din localitate.

80. ***ILBA***

SIGILLUM POSSESSIONIS ILOBA. 1785[133].

Un copac, o căprioară şi un lucrător de mină cu târnăcop. Copacul are în dextra un crai nou conturnat, iar în senestra un soare. Totul este cuprins între două cununi ce se unesc în partea inferioară.

Rotund, 30 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat[134].

81. ***IOJIB***

a. IOSEFHÁZI PETSET 1806[135].

Pe o terasă un copac şi o barză cu un şarpe în cioc; alături, pe o movilă, un butuc de viţă de vie.

Rotund, 30 mm, imprimat în fum.

b. IÓSEFHÁZI KÖZSÉG PECSÉTJE 1870[136].

Aceeaşi compoziţie, mai puţin butucul de viţă de vie.

Rotund, 28 mm, imprimat în fum.

82. ***IRINA***

SIGILL / UM / PESSESSIONIS IRINY 1790[137].

În partea de sus trei spice de grâu, în cea de jos trei pomi fructiferi.

Rotund, 22 mm, imprimat în cerneală. O variantă din anul 1806 a fost publicată[138].

83. ***ISTRĂU***

ESZTRÓ HELYSÉGE PETSETTJE 1835[139].

https://biblioteca-digitala.ro

Un brăzdar aşezat orizontal, cu vârful spre dextra, suprapus de un fier de plug orizontal, cu vârful spre senestra. În partea de sus mai apar o stea cu şase raze şi un crai nou. Totul este cuprins între două cununi de lauri.

Oval, 25x30 mm, aplicat în ceară.

84. ***ISTVÁNDI*** (azi în Ungaria)

În partea superioară a câmpului sigilar sunt gravate literele ISV, în cea de jos pot fi identificate un fier de plug, un brad şi un brăzdar.

Oval, 20x22 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1799[140]. Sigiliu publica [141].

85. ***KÉR*** (azi în Ungaria)

KEER HELYSÉG PETSÉTJE 18/27/[142].

Oval, 21x26 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat[143].

86. ***KÉRSEMJÉN*** (azi în Ungaria)

Ker Semjén PETSETJE 1827[144].

Doi peşti înnotând în contrasens deasupra unui curs de apă stilizat.

Rotund, 25 mm, aplicat în ceară.

87. ***KISHODOS*** (azi în Ungaria)

A KIS HODOS KÖSSEG PETSETJE 1857[145].

Un peşte şi un topor.

Rotund, 30 mm, aplicat în ceară.

88. ***KISNAMÉNY*** (azi în Ungaria)

KIS NOMÉNYI KÖSSÉGI PETSÉT

Un snop de grâu şi o seceră. Dedesupt este gravat anul 1851.

Oval, 25x27 mm, aplicat în ceară pe un document din

https://biblioteca-digitala.ro

anul 1874[146].

Sigiliu publicat[147].

89. ***KISPALÁD*** (azi în Ungaria)

KIS PALAD 1857[148].

Un copac, un topor şi o secure.

Rotund, 20 mm, imprimat în tuş. Sigiliu publicat[149].

90. ***KOCSORD*** (azi în Ungaria)

KOTSORD 1787[150].

Doi peşti, unul înnotând în sus, altul în jos.

Oval, 19x21 mm, imprimat în tuş. Sigiliu publicat[151].

91.*KOMLÓDTÓTFALU* (azi în Ungaria)

KOM / LOD/ TÓTFALU PECET / E /[152].

Două lalele despărţite între ele din anul gravat 1786.

Rotund, 27 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat[153].

92. ***KÖMÖRÕ*** (azi în Ungaria)

KÖMÖRÕ HELYSÉG PETSETYE[154].

Intr-un ghiveci trei trandafiri şi gravat anul 1781, fiecare cifră fiind repartizată în câte un colţ al câmpului sigilar.

Rotund, 25 mm, imprimat în tuş. Sigiliu publicat[155].

93. ***LAZURI***

LAZARI PETSET 1786[156].

O senestroseră ce ţine un spic de grâu.

Oval, 18x22 mm, aplicat în ceară.

94. ***LELEI*** (comitatul Solnocu de Mijloc)

Pe o terasă un copac, având în stânga şi în dreapta gravate litera **L**. Sub terasă un brăzdar, aşezat orizontal, cu vârful

https://biblioteca-digitala.ro

spre senestra. Compoziția e încadrată de două cununi ce se unesc în partea inferioară.

Rotund, 30 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1852[157].

95. *LIPĂU*

SIGILLUM POSSESSIONIS LIPO: 1810[158].

Un brăzdar aşezat orizontal, cu vârful spre senestra, servind drept terasă. Deasupra un fir de cânepă şi un fuior.

Rotund, 28 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat[159].

96. *LIVADA*

SÁRKÖZ 1723[160].

Un brăzdar cu vârful în sus şi un pom fructifer.

Rotund, 33 mm, aplicat în ceară.

97. *LIVADA NOUĂ*

a. SIG / ILLUM/ POS / SESSIONIS / SÁRKÖZ UJLAK.

Un cavaler cu sabie în mâna dreaptă şi buzdugan în cea stângă.

Rotund, 27 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1821[161].

b. SARKÖZ Ujlak NEMESSÉGÉNEK PECSETTJE[162].

În partea de sus a câmpului apar două braţe cu săbii încrucişate şi anul 1833; la mijloc o coroană deschisă cu cinci fleuroane, iar în partea de jos un lan de grâu şi un snop.

Rotund, 29 mm, aplicat în ceară

c. S / ÁRKÖZ / UJLAK KÖZSÉG PECSÉTJE. 1851[163].

Legenda se găseşte în câmpul sigilar, cuprinsă între două cununi din lauri şi frunze de stejar ce se unesc în partea inferioară.

Oval-orizontal, 30x26 mm, imprimat în fum.

https://biblioteca-digitala.ro

98. ***MÁND*** (azi în Ungaria)

SIG / ILLVM / CVRIAE MAND 1803[164].

Intr-un scut dreptunghiular cu talpa rotunjită, o senestroşeră cu sabie şi o stea cu şase raze.

Scutul este timbrat de un coif ornamentat cu motive florale şi flancat cu vrejuri vegetale.

Oval, 28x32 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat[165].

99. ***MATOLCS*** (azi în Ungaria)

MATOLCS KÖZSÉG 1859[166].

Legenda se află în câmpul sigilar. Anul 1859 este înconjurat de două cununi de lauri ce se unesc în partea inferioară.

Oval-orizontal, 32x26 mm, imprimat în tuş.

100. ***MĂDĂRAS***

MADARASZI PETSET 1784[167].

Un brăzdar cu vârful în sus, deasupra o coroană deschisă cu trei fleuroane. De sub coroană pornesc lambrechini pe ambele părţi ale compoziţiei.

Rotund, 24 mm, imprimat în fum.

101. ***MĂRIUŞ***

MUGYAROS KÖZSÉG[168].

În câmpul sigilar gravat anul 186 / 3 /.

Rotund, 23 mm, imprimat în fum.

102. ***MĂRTINEŞTI***

SZENT MARTON

Un copac şi un brăzdar.

Oval, 20x22 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1850[169].

103. ***MEDIŞA***

https://biblioteca-digitala.ro

a. MEDES 1785[170].

Un fier de plug, copac şi brăzdar. La baza copacului o stea cu cinci raze.

Oval, 20x24 mm, aplicat în ceară.

b. OLA MEDES KÖZSÉG PECSÉTJE

Aceeaşi compoziţie.

Rotund, 32 mm, imprimat în fum pe un document din anul 1872[171].

104. ***MÉRK*** (azi în Ungaria)

MERKI KÖZSÉG PECSETJE 1859[172].

În câmpul sigilar, parţial degradat, poate fi identificat un copac.

Rotund, 26 mm, aplicat în ceară.

105. ***MICULA***

MIKOLA HELYSÉG PECSETJE 1806[173].

Pe o terasă un bărbat cu topor în mână şi un copac. În planul secund se mai disting alţi doi copaci.

Rotund, 25 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat[174].

106. ***MIHĂIENI*** (comitatul Crasna)

K / RASZNA / MIHÁLYFALVA PETSETE.

În câmpul sigilar trei flori.

Oval, 19x22 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1850[175].

107. ***NÁBRÁD*** (azi în Ungaria)

NABRAD HELYSEG PETSETTYE 1797[176].

Intr-o cunună de laur un brăzdar şi un fier de plug. Deasupra şi dedesupt câte o stea cu şapte raze.

Rotund, 20 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat[177].

https://biblioteca-digitala.ro

108. ***NAGYDOBOS*** (azi în Ungaria)

N / AGY / DOBOS KÖZSÉG PECSÉTJE.

Stema Ungariei.

Rotund, 28 mm, imprimat în fum pe un document din anul 1885[178].

109. ***NAGYGÉCZ*** **şi** ***KISGÉCZ*** (azi în Ungaria)

N / AGY ÉS K / IS / GÉTZ HELLYSÉGE 1855[179].

Câmpul sigilar este tăiat în două: sus un copac robust, jos în dextra un brăzdar şi o sapă, în senestra şapte spice de grâu.

Rotund, 29 mm, aplicat în ceară.

110. ***NAGYHODOS*** (azi în Ungaria)

N / AGY / HODOS .... HELY / SÉG / PETS / ÉTJE /[180]

Un brăzdar şi un fier de plug, ambele aşezate orizontal, cu vârful spre senestra, dedesupt gravat anul 1844.

Rotund, 27 mm, aplicat în ceară.

111. ***NAGYPALÁD*** (azi în Ucraina)

a. N / AGY / PALADI PETSET 1798[181].

Intr-un scut rotund, înconjurat de două ramuri ce se unesc în partea inferioară, un brăzdar, un copac înfrunzit şi un fier de plug.

Rotund, 25 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat[182].

b. NAGYPALÁDI PETSET 1871[183].

Aceeaşi compoziţie.

Rotund, 31 mm, imprimat în fum.

112. ***NAGYSZEKERES*** (azi în Ungaria)

N / AGY / SZEKERES 1805[184].

Cifra 5 a fost gravată răsturnat, părând a fi cifra 2.

Intr-un scut dreptunghiular se găseşte o roată cu spiţe. Scutul este timbrat de un coif cu o coroană deschisă, având cinci

https://biblioteca-digitala.ro

fleuroane şi flancat de motive vegetale.

Oval, 23x25 mm, aplicat în ceară.

113. ***NECOPOI***

IVOCSKAI PETSET 1786[185].

Litera **A** a fost gravată răsturnat. În câmpul sigilar un brăzdar cu vârful în sus şi un fier de plug cu vârful în jos. Intre ele se află un brad.

Oval, 20x22 mm, imprimat în fum.

114. ***NISIPENI***

a. HOMOK

Un brăzdar cu vârful în sus.

Oval, 20x25 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat[186].

b. HOMOK 1827[187].

Acelaşi simbol.

Oval, 18x20 mm, aplicat în ceară.

115. ***OAR***

D. IO. F / ALU / OVÁRI P / ECSÉTJE / 1770.

Un brăzdar.

Rotund, 24 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat[188].

116. ***ODOREU***

a. VDVARI FALV PECSETI A / NNO / I / ESUS/ C / HRISTI / 1666[189].

Un brăzdar aşezat orizontal, cu vârful orientat spre dreapta, servind drept terasă pentru trei spice de grâu intercalate de patru vrejuri vegetale.

Oval, 22x26 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat[190].

b. UDVARI HELYSEGE NEMESSEINEK PECSETIE 1819[191].

În câmpul sigilar, parţial degradat, se află un scut

https://biblioteca-digitala.ro

triunghiular, iar în scut un cavaler călare şi o sabie. Scutul este timbrat de un coif şi are în părţile laterale motive ornamentale vegetale.

Este sigilul nobililor din localitate.

Rotund, 30 mm, aplicat în ceară.

117. ***ORBĂU*** (comitatul Solnocu de Mijloc)

ORBÓ KÖZSÉG

Pe o terasă un copac şi un brăzdar, ultimul aşezat orizontal, cu vârful spre stânga.

Rotund, 29 mm, imprimat în fum pe un document din anul 1874[192].

118. ***OŞVAREU***

B / ATIZ / VASVARI NEMESEK PE / CSÉTJE / 1813[193].

Un cavaler în picioare cu sabie, un spic de grâu şi o stea.

Rotund, 25 mm, aplicat în ceară. Este sigilul nobililor din localitate.

119. ***ÖKÖRITÓ*** (azi în Ungaria)

a. ÖKÖRITÓ.

În exergă, alături de legendă, se mai găsesc două cununi de lauri.

Pe o movilă un cuţit de tăiat papura şi trestia.

Rotund, 20 mm, imprimat în fum pe un document din anul 1864[194]. Sigiliu publicat[195].

b. GEMEINDE ÖKÖRITÓ

Legenda este gravată în câmpul sigilar.

Rotund, 40 mm, imprimat în tuş pe un document din anul 1862[196].

https://biblioteca-digitala.ro

120. ***PANYOLA*** (azi în Ungaria)

a. PANYOLA[197].

Pe o terasă stilizată, simbolizând un curs de apă, se află un peşte înnotând spre stînga. Deasupra a fost gravată cifra **17**, o pasăre de baltă în profil spre senestra şi cifra **96**, semnificând anul confecţionării (1796) matricei sigilare. Sigiliu publicat[198].

b. 1865 Panyola Község[199].

Textul legendei este cursiv şi gravat direct în câmpul sigilar.

Rotund, 22 mm, aplicat în ceară.

121. ***PAPOS*** (azi în Ungaria)

PAPOS Z / ATHMA / R V / ARMEGYE / 1797[200].

Pe o terasă o seceră şi un brăzdar.

Rotund, 20 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat[201].

122. ***PÁTYOD*** (azi în Ungaria)

PÁTYOD HELYSÉG PECSÉTJE 1854[202].

Un personaj încoronat şi cu capul nimbat stând pe un tron. În mâna dreaptă ţine un sceptru, în cea stângă un copil.

Oval, 25x27 mm, aplicat în ceară.

123. ***PĂŢELUŞA*** (comitatul Solnocu de Mijloc)

a. K / IS / PACZAL 1788[203].

Un copac, iar dedesupt a fost gravată legenda.

Rotund, 26 mm, aplicat în ceară.

b. PACZELUSA KÖZSÉG PECSÉTJE.

Un brăzdar şi un fier de plug.

Rotund, 30 mm, imprimat în fum pe un document din anul 1889[204].

124. ***PĂULEŞTI***

a. P/ ÁLFALVA / H / ELYSÉG /.

https://biblioteca-digitala.ro

Un copac dezrădăcinat, care desparte inițialele **P** și **H**.

Rotund, 25 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1850[205].

b. PÁLFALVA HELYSÉG PECSÉTJE 1853[206].

Un brăzdar încrucișat cu un fier de plug, având dedesupt două cununi ce se împreunează.

Rotund, 28 mm, aplicat în ceară.

125. *PELEȘ*

a. NAGY PELESKEI 1789.

Un brăzdar cu vârful în jos.

Oval, 18x20 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat[207].

b. NAGY PELESKE. 1860[208].

Un brăzdar, un fier de plug și un snop de grâu.

Oval, 24x26 mm, aplicat în ceară.

c. NAGY PELESKE KÖZSÉG PECSÉTJE 1862[209].

Câmpul sigilar este degradat; poate fi identificată o biserică cu o cruce dublă în vârful turlei, un brăzdar și un fier de plug în părțile laterale.

Rotund, 40 mm, imprimat în tuș.

126. *PELIȘOR*

KIS PELESKEI PETSET 1786.

Un copac înfrunzit.

Oval, 20x22 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat[210].

127. *PENÉSZLEK* (azi în Ungaria)

PENÉSZLEK HELYSÉGE 1851[211].

Pe o terasă un copac și un snop de grâu, în dreapta un brăzdar, în stânga un fier de plug.

Rotund, 24 mm, imprimat în fum.

128. *PENYIGE* (azi în Ungaria)

https://biblioteca-digitala.ro

PENYIGE / PETSETJE / 17 / 53 /.

Legenda este parțial degradată.

O femeie cu o seceră în mâna dreaptă.

Oval, 23x25 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1869[212].

129. *PETEA*

a. PETE.

Pe o terasă un spic de grâu, fier de plug, brăzdar și plivitor, toate cu vârful în jos. În senestra se observă și o stea cu șase colțuri.

Oval, 22x25 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1850[213].

b. PETE HELYSÉG PECSÉTJE 1850 .

Un brăzdar și un fier de plug, deasupra o coroană deschisă.

Rotund, 24 mm. Tipar sigilar publicat[214].

130. *PETIN*

a. PETYINYI PETSET 1784[215].

Un brăzdar cu vârful în sus, deasupra un fier de plug, așezat orizontal, cu vârful spre senestra.

Oval, 15x17 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat[216].

b. PETYNYI F / ALU / PECSÉT 1865[217].

Aceeași compoziție.

Rotund, 20 mm, imprimat în fum.

131. *PETREȘTI*

MEZÖ PETRI HELYSÉG PETSETJE.

În partea de jos un brăzdar așezat orizontal, cu vârful spre senestra; deasupra două fiare de plug încrucișate și trei spice de grâu. De ambele părți câte un leu rampant.

Rotund, 26 mm, aplicat în ceară pe un document din

https://biblioteca-digitala.ro

anul 1840[218].

132. ***PIR*** (comitatul Solnocu de Mijloc)

PEER.

Un butuc de viță de vie cu doi ciorchini de strugure, susținut de o inimă. Totul este cuprins între două cununi de lauri ce se unesc în partea inferioară.

Oval, 22x24 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1850[219]. Publicat parțial[220].

133. ***PIŞCARI***

PISKARKUSI 1781.

Un brăzdar şi un fier de plug.

Rotund, 25 mm. Tipar sigilar publicat[221].

134. ***POIANA CODRULUI***

ZELESTYE ... HUTA PETSETIE.

Pe o terasă un copac şi o căprioară (vită ?) în profil spre dextra. Mai figurează două mobile neidentificate, probabil ustensile necesare fabricării sticlei, aici existând o fabrică de acest profil de la jumătatea secolului al XIX-lea.

Rotund, 30 mm, imprimat în fum pe un document din anul 1870[222].

135. ***POMI***

REMETE MEZÕ[223].

În mijlocul câmpului sigilar a fost gravat 1806. Dedesupt, pe o terasă, apar spice de grâu, deasupra două obiect ce par a fi un brăzdar şi un fier de plug.

Oval, 20x22 mm, aplicat în ceară. Un sigiliu din secolul XVIII, a fost publicat[224].

136. ***PORCSALMA*** (azi în Ungaria)

Porcsalma helység Pecsétje 1849[225].

https://biblioteca-digitala.ro

Pe o terasă o plantă, în dextra un brăzdar, în senestra un fier de plug.

Rotund, 26 mm, imprimat în fum.

137. *PORUMBEŞTI* (comitatul Ugocea)

KÖKÖNYÖSD

Legenda în câmpul sigilar deschis. Dedesupt o cruce dublă, având de ambele părţi câte un porumb.

Oval, 23x27 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1869[226].

138. *POTĂU*

SIGIL / LUM / POS / SESSIONIS / PATOHAZA 1801[227].

Pe o terasă un brăzdar şi un fier de plug, iar în dreapta şi stânga lor câte un spice de grâu. În partea superioară o stea cu şase raze.

Rotund, 25 mm, imprimat în fum. Un tipar sigilar cu diametrul de 32 mm a fost publicat[228].

139. *PRIBILEŞTI*

SIGILUM / CESSIT / PRIBEKFALVA 1850[229].

Un lup situat pe o terasă, în profil spre dextra.

Rotund, 29 mm, imprimat în fum.

140. *PRILOG*

a. ROZSA PARLLAG S.A.T.M. / ÁR /.

Un brad.

Rotund, 22 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1828.

Sigiliu publicat[230].

b. SATM / ÁR / ROZSA PALLA.

Acelaşi simbol.

https://biblioteca-digitala.ro

Oval, 20x22 mm, imprimat în fum pe un document din anul 1873[231].

141. ***RACOVA***

RAKOS TEREBES HELYSÉG PECSÉTJE 1824.

Intr-un scut rotund un brăzdar, plante şi viţă de vie.

Rotund, 28 mm. Tipar sigilar publicat[232].

142. ***RACŞA***

RAKSA.

Un brăzdar şi un fier de plug.

Rotund, 28 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1828. Sigiliu publicat[233].

143. ***RÁPOLT*** (azi în Ungaria)

RÁPOLT.

Legenda se află în câmpul sigilar deschis. Pe o terasă o raţă sălbatică în profil spre dextra. Sub terasă este gavat, probabil, anul 1806.

Rotund, 25 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1860[234]. Variantele de sigilii din 1825 şi 1855 au fost publicate[235].

144. ***RĂTEŞTI***

a. SZAKASZ HELSIK PETSÉTJE.

Pe o movilă o cruce latină.

Oval, 22x24 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1855[236].

b. SZAKASZ KÖZSÉG PECSÉTJE[237].

Pe o movilă, o cruce. În părţile laterale ale movilei câte trei spice de grâu. La baza movilei a fost gravat anul 1860.

Rotund, 26 mm, imprimat în fum .

https://biblioteca-digitala.ro

145. *REMETEA OAŞULUI*

a. KÖSZEG REMETE.

Un brad.

Rotund, 18 mm, aplicat în ceară pe un document din 1854[238].

Sigiliu publicat[239].

b. KÖSZEG REMETE 1866[240].

Acelaşi simbol.

Rotund, 22 mm, imprimat în fum.

146. *RESIGHEA*

a. RESZEGE HELYSÉG PETSETJE.

Probabil un brăzdar şi spice de grâu.

Oval, 22x24 mm, aplicat în ceară pe un document din 1844[241].

b. RESZEGE HELYSÉG PECSETJE 1856[242].

Pe o movilă o cruce latină, cu braţele terminate în formă de floare de crin. În partea dreaptă a crucii o frunză de viţă de vie şi un brăzdar orizontal, cu vârful spre dextra, iar în partea stângă o ancoră.

Rotund, 30 mm, imprimat în fum.

147. *RICSE* (azi în Ungaria)

RITSEI PETSET 1786[243].

O ramură de stejar cu o ghindă.

Oval, 19x21 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat[244].

148. *ROMÂNEŞTI*

GÖRBED.

Pe o terasă un brad, în dreapta şi stânga motive vegetale.

Oval, 22x26 mm, aplicat în ceară pe un document din

https://biblioteca-digitala.ro

1843[245].

Pe un document din anul 1858 găsim un sigiliu având aceeaşi compoziţie, dar forma rotundă şi diametrul 24 mm[246]. O variantă de sigiliu rotund a fost publicată[247].

149. *ROŞIORI*

V / ERES / M / ART /.

Cele două iniţiale sunt despărţite de un scut dreptunghiular, în el fiind gravate un rac şi, probabil, o viţă cornută. Scutul este timbrat de un coif cu vizieră şi o coroană deschisă cu cinci fleuroane. De la coroană pornesc ornamente vegetale pe ambele flancuri ale scutului.

Oval, 25x30 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1856[248]. Sigiliu publicat[249].

150. *ROZSÁLY* (azi în Ungaria)

a. ROZsaLy.

Legenda e gravată cu litere de tipar şi cursive. Litera **L** a fost gravată răsturnat.

Într-un scut oval apare un brăzdar cu vârful în jos. Scutul este timbrat de o coroană închisă cruciferă, gravată prin punctare. De la coroană pornesc lambrechini pe flancurile scutului.

Rotund, 28 mm, aplicat în ceară pe un act din 1847[250]. Sigiliu publicat[251].

b. N / AGY / ROZÁLY.

Aceeaşi compoziţie. Scutul e înconjurat de vrejuri vegetale.

Rotund, 24 mm, aplicat în ceară pe un act din 1856[252]. Sigiliu publicat[253].

151. *RUŞENI*

a. OROSZ FALU 1796[254].

Anul confecţionării a fost gravat greşit, respectiv

https://biblioteca-digitala.ro

răsturnat.

Un topor.

Oval, 20x22 mm, aplicat în ceară.

b. OROSZFALU KÖZSÉG PECSÉTJE 1867[255].

Stema Ungariei peste care se suprapune un topor în bară.

Rotund, 30 mm, imprimat în fum. O variantă de tipar sigilar din 1867 a fost publicată[256].

152. ***SÁLYI*** (azi în Ungaria)[257].

Pe o terasă o barză cu un şarpe în cioc. Sub terasă apare gravat anul 1863.

Rotund, 24 mm, imprimat în fum. Varianta din 1786 este publicată[258].

153. ***SANTĂU*** (comitatul Solnocu de Mijloc)

S / IGILLUM / T / ASNAD / SZANTO 1780[259].

Pe o terasă stilizată un fier de plug, trei spice de grâu, un butuc de viță de vie cu trei ciorchini de strugure şi un brăzdar.

Rotund, 26 mm, aplicat în ceară.

154. ***SATU MIC*** (comitatul Solnocu de Mijloc)

ÉR: KISFALU.

Legenda gravată în câmpul sigilar deschis; sub ea două cununi de lauri ce se unesc în partea inferioară.

Rotund, 30 mm, imprimat în tuş pe un act din 1875[260].

155. ***SĂCĂŞENI*** (comitatul Solnocu de Mijloc)

SZAKACSI[261].

Pe o terasă o biserică având o stea în vârful turlei. În părțile laterale ale bisericii apare anul confecționării matricei sigilare 18 - 24; mai figurează un brăzdar, un fier de plug şi un spic de grâu.

https://biblioteca-digitala.ro

Rotund, 26 mm, imprimat în tuş.

156. ***SĂRĂUAD*** (comitatul Solnocu de Mijloc)

TASNAD SZARVAD FALU / PECSÉTJE 1852 /.

Un brăzdar, un fier de plug şi un obiect neidentificat.

Rotund, 30 mm, imprimat în cerneală pe un act din 1876[262].

157. ***SĂTMĂREL***

a. N / AGY/ SADAN HELYSIG PETSETE[263].

Un brăzdar, deasupra un fier de plug, ambele cu vârful în sus.

Tot în câmpul sigilar deschis este gravat anul 1782.

Rotund, 24 mm, aplicat în ceară.

b. N / AGY / SADAN HELYSIG PETSETE.

Aceeeaşi compoziţie, dar fără anul confecţionării tiparului sigilar.

Oval, 20x24 mm, aplicat în ceară pe un act din 1831[264].

158. ***SĂUCA*** (comitatul Solnocu de Mijloc)

SZÖDEMETER KÖZSÉG PECSÉTJE[265].

Doi butuci de viţă de vie, pe araci, cu ciorchini de strugure; totul este plasat pe o terasă; sub terasă apare gravat anul 1870.

Rotund, 30 mm, imprimat în fum.

159. ***SILVAŞ*** (comitatul Solnocu de Mijloc)

co / mi / t / a / tus SzONLOC Med / iocris / Szilvas.

Textul legendei a fost gravat cu majuscule şi cursive, denumirea comitatului apare greşită.

Un brăzdar şi un fier de plug.

Rotund, 24 mm, imprimat în fum pe un document din

https://biblioteca-digitala.ro

anul 1873[266].

160. ***SÎI***

SZINFALU HELYSEG PECSÉTJE[267].

În dreapta, într-un chenar, o sapă şi un brăzdar, în stânga, pe o terasă, trei spice de grâu, iar deasupra anul 1793.

Rotund, 29 mm, aplicat în ceară. O variantă din 1793, dar de formă ovală, 21x24 mm, a fost publicată[268].

161. ***SÎNMICLĂUŞ***

KR / ASZNA / SZENT MIKLOS HELYSÉG PECSETJE 1852[269].

Într-un scut dreptunghiular o vită cornută, stând pe un brăzdar aşezat orizontal şi trei spice de grâu. Scutul este timbrat de coroană deschisă cu cinci fleuroane şi flancat de lambrechini.

Rotund, 34 mm, aplicat în ceară.

162. ***SÎRBI***

SIGILLUM POSSESSIONIS OLA THOT FALU 1785[270].

Două cununi ce susţin o terasă, pe care se află spice de grâu, un brăzdar şi un fier de plug. Intre brăzdar şi fierul de plug se găseşte un ciocan (baros), iar deasupra o coroană deschisă cu cinci fleuroane.

Rotund, 30 mm, imprimat în fum.

163. ***SOCOND***

N / AGY / SZ / OKOND / A / NNO /: 1785[271].

O pasăre pe o sferă şi o ghindă de stejar.

Rotund, 24 mm, aplicat în ceară.

164. ***SOCONZEL***

https://biblioteca-digitala.ro

co / mi / t / a / tus szath / mar / KIS SZOKOND.

Un copac.

Oval, 22x24 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1848[272].

165. *SOLDUBA*

SZALDOBAGY NEMESEG PETSETYE 1842[273].

Într-un scut convențional un brăzdar cu vârful în sus. Scutul este timbrat de o cască încoronată, având la cimier o senestroşeră cu sabie. De la cască pornesc pe flancurile scutului vrejuri vegetale. Este sigiliul nobililor.

Oval, 24x28 mm, imprimat în fum.

166. *SOMEŞENI*

SIGILVM COMUNITIS SZAMOSTE / LE / K.

Un brăzdar şi un fier de plug.

Oval, 20x22 mm, imprimat în fum pe un act din 1859[274].

167. *SONKÁD* (azi în Ungaria)

SONKÁD KÖZSÉG PECSÉTJE 1855[275].

Pe o terasă trei copaci.

Oval, 25x30 mm, imprimat în fum. Sigiliu publicat[276].

168. *STÎNA*

a. Intr-un scut dreptunghiular cu talpa rotunjită apar patru săgeți orientate din colțul senestru sus spre dextru jos (taie scutul sub formă de bară) şi două stele. Scutul este timbrat de o coroană, având în părțile laterale inițialele denumirii maghiare a localității: F / ELSÖ / B / OLDÁD/; de la coroană pornesc motive vegetale pe flancuri.

Rotund, 26 mm, aplicat în ceară pe un act din anul 1856[277].

https://biblioteca-digitala.ro

b. FELSÕ BOLDÁD KÖZSÉG PECS / ÉTJE /[278].

Intr-un scut rotund o cunună de flori şi anul confecţionării tiparului sigilar: 1860 Tipar sigilar publicat[279].

169. *SUPURU DE JOS* (comitatul Solnocu de Mijloc)

a. SZOLNOK. ALSO SZOPOR.

Pe o terasă un copac, în dextra un topor, în senestra o secure.

Oval, 21x22 mm, aplicat în ceară pe un act din anul 1815[280].

b. ALSO SZOPORI PETSET 1838.

Pe o terasă un copac, în dextra un topor, în senestra o secure. Sub terasă un brăzdar şi un fier de plug, aşezate orizontal, cu vârful spre senestra.

Rotund, 29 mm, imprimat în fum[281].

c. GEMEINDE ALSO SZOPOR

Legenda gravată în câmpul sigilar deschis, sub ea două cununi de lauri ce se unesc în partea inferioară.

Rotund, 40 mm, imprimat în tuş pe un act din anul 1862.

170. *SUPURU DE SUS* (comitatul Solnocu de Mijloc)

a. Felsõ Szopor

Pe o terasă un copac.

Oval, 23x25 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1835[283].

b. FELSÕ - SZOPOR 1839[284].

Un brăzdar şi un fier de plug, ambele cu vârful în sus

Oval, 21x25 mm, aplicat în ceară.

171. *SURDEŞTI*

SIGIL / LUM / PAGI R / EGI / FISCAL / I / SURGYEFALU 1785[285].

https://biblioteca-digitala.ro

Anul 1785 este gravat răsturnat.

Simbolurile sunt neidentificabile.

Rotund, 28 mm, imprimat în fum. Tiparul sigilar este publicat[286].

172. ***SZAMOSUJLAK*** (azi în Ungaria)

SZAMOS UJLAK KÖZSÉG PECSÉTJE[287].

În partea de sus a câmpului sunt trei brazi, în cea de jos un snop de grâu.

Între brazi anul confecționării tiparului: 1870.

Rotund, 28 mm, aplicat în ceară.

173. ***ŞANDRA***

C / OMITATUS / SZATHMAR. SANDORFALVA.

O inimă din care ies trei vârfuri de săgeată, iar deasupra crucea Sf. Andrei.

Rotund, 23 mm, aplicat în ceară pe un act din anul 1848[288].

174. ***ŞINDREŞTI***

SIGIL / LUM / PAGI R / EGI / FISCAL / I SANDORFALU 1785[289].

O biserică situată pe o terasă. În planul mai îndepărtat o pădure în senestra, un copac şi o casă în dextra.

Rotund, 26 mm, aplicat în ceară.

175. ***TARNA MARE*** (comitatul Ugocea)

UGOCSA VÁRMEGYE. NAGY TARNA KÖZSÉG.

Legenda în câmpul sigilar.

Rotund, 32 mm, imprimat în tuş pe un act din 1897[290].

176. ***TARNA MICĂ*** (comitatul Ugocea, azi în Ucraina)

UGOCSA MEGYE. 1849. KIS TARNA. 65.[291].

Legenda în câmpul sigilar deschis.

https://biblioteca-digitala.ro

Rotund, 30 mm, aplicat în fum.

177. ***TĂMAIA***

SIGILLVM PAGI / REGI FISCALI / TOMANYA 17 / 85 /[292].

Intr-un scut rotund un brăzdar şi un fier de plug. Scutul este timbrat de o coroană închisă cruciferă şi flancat de ornamente vegetale.

Oval, 24x26 mm, aplicat în ceară pe un act din 1857.

178. ***TĂMĂŞENI*** (comitatul Ugocea)

UGOCSA MEGYE. 1849.

În câmpul sigilar: TAMÁS VÁRALLYA 49[293].

Rotund, 32 mm, imprimat în fum.

179. ***TĂTĂREŞTI***

a. REZTELEK HELYSIG PETSETJE[294].

Pe o terasă un spic de grâu, un brăzdar şi un fier de plug.

Oval, 22x26 mm, aplicat în ceară.

b. REZTELEK A / NN / O 1796[295].

Aceeaşi compoziţie.

Rotund, 26 mm, aplicat în ceară.

c. RESZTELEK HELYSEG PETSETJE 1863[296].

Aceeaşi compoziţie.

Rotund, 26 mm, aplicat în ceară.

180. ***TĂUŢII MĂGHERĂUŞ***

VIVIT. IUSTUS. EX. FIDE. FELSÕ. MIST. TOT. FALU.

Intr-un scut cartuş, configurat din elemente vegetale, apar încrucişate un ciocan şi o daltă, iar deasupra un ciorchine de strugure.

https://biblioteca-digitala.ro

Rotund, 29 mm, imprimat în tuş pe un act din 1874[297].

181. ***TEREBEŞTI***

TÕKE TEREBES HELYSÉG PETSET.

Un fier de plug, brăzdar şi, probabil, un peşte.

Rotund, 21 mm, aplicat în ceară pe un act din 1864[298].

182. ***TIREAM***

MEZÕ TEREM HELLYSÉGE PETSETJE 1776[299].

Un brăzdar şi un fier de plug, având în stânga şi dreapta câte trei spice de grâu.

În partea de sus o coroană deschisă cu cinci fleuroane, o stea cu şase raze şi un crai nou.

Rotund, 28 mm, aplicat în ceară.

183. ***TISZABECS*** (azi în Ungaria)

a. În câmpul sigilar deschis un pom fructifer, în dextra a fost gravată litera T/ISZA/, în senestra B/ECS/.\

Rotund, 20 mm, aplicat în ceară pe un act din 1856[300].

O variantă ovală, 23x26 mm, a fost publicată[301].

b. TISZABECS KÖZSÉG PECSÉTJE 1871[302].

Un brăzdar şi un fier de plug, deasupra o coroană închisă cruciferă.

Rotund, 26 mm, imprimat în fum.

184. ***TISZAKOROD*** (azi în Ungaria)

TISZA KOROD HELYSIGE / 1 / 774[303].

Intr-un scut un stejar cu ghindă. Scutul este timbrat de o coroană deschisă cu trei fleuroane.

Oval, 24x26 mm, aplicat în ceară.

https://biblioteca-digitala.ro

185. ***TISZTABEREK*** (azi în Ungaria)

TISZTA BEREK HELYSÉGE PECSETE 1806[304].

Două fructe (sau legume) având deasupra o coroană regală deschisă cu cinci fleuroane.

Oval, 26x31 mm, imprimat în fum.

186. ***TUNYOG*** (azi în Ungaria)

a. Tunyog Helly / ség/ P / ecsétje /.

Motive ornamentale vegetale, fier de plug şi brăzdar, ambele cu vârful în sus.

Rotund, 33 mm, aplicat în ceară pe un act din anul 1802[305].

b. Tunyog Helly / ség / P / ecsétje / A / nno / D/omini/ I / esus/ 1844[306].

Un brăzdar, un fier de plug şi un spic de grâu.

Rotund, 29 mm, imprimat în fum.

187. ***TURŢ*** (comitatul Ugocea)

UGOCSA MEGYE 1849[307].

În câmp: TURCZ 51.

Rotund, 29 mm, aplicat în ceară.

188. ***TURULUNG*** (comitatul Ugocea)

SIGILLUM: TUR: TEREB / E / S 1794[308].

Pe o terasă un bărbat cu toporul pe umăr şi un copac. Deasupra un soare cu raze. Rotund, 26 mm, aplicat în ceară.

189. ***TYUKOD*** (azi în Ungaria)

a. SIGIL / LUM / EKE TYUKOD 1803[309].

Intr-un scut dreptunghiular se află un brăzdar şi un fier plug, ambele cu vârful în sus. Scutul este timbrat de un leu rampant, în profil spre dextra, cu sabie. De la leu pornesc lambrechini pe ambele flancuri ale scutului.

https://biblioteca-digitala.ro

Oval, 20x23 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat[310].

b. / EKE / TYUKOD / PECSÉTJE 1866 [311].

Aceeaşi compoziţie.

Rotund, 25 mm, imprimat în fum.

190. ***UNGURAŞ***

SIGIL / UM/ PAGI MAGYAR KEKES 1785[312].

Pe o terasă şapte butuci de viţă de vie pe araci.

Rotund, 27 mm, imprimat în fum.

191. ***UNIMĂT*** (comitatul Solnocu de Mijloc)

UJNÉMETI HELYSÉG 1861[313].

Un fier de plug aşezat orizontal, cu vârful spre dextra, înconjurat de două spice de grâu sub formă de cunună.

Rotund, 30 mm, imprimat în fum.

192. ***URA*** (azi în Ungaria)

URA HELYSEG PECSETJE.

Pe o terasă plante acvatice.

Rotund, 22 mm, imprimat în fum pe un act din 1846[314].

193. ***URZICENI***

CSANALOS KÖZSEG PECSETJE 1860[315].

Un pom fructifer situat pe o terasă, în dextra un ciorchine de strugure, în senestra un snop de grâu.

După alte opinii ar fi vorba de dovleac, pom fructifer şi ştiulete de porumb[316].

Rotund, 26 mm, aplicat în ceară.

194. ***VALEA VINULUI***

BORHID 1785[317].

Legenda în câmpul sigilar deschis.

https://biblioteca-digitala.ro

Intr-un scut dreptunghiular două păsări în zbor paralel spre senestra. Scutul este timbrat de o cască înconjurată de un cadru trilobat, din lobul mijlociu ieşind trei steguleţe. De la cască pornesc lambrechini pe flancurile scutului.

Oval, 20x22 mm, aplicat în ceară.

195. ***VÁLLAJ*** (azi în Ungaria)

VÁLLAI 1857[318].

Un fier de plug şi un brăzdar, aşezate paralel, ambele cu vârful spre dextra.

Rotund, 20mm, aplicat în ceară.

196. ***VAMA***

a. VAMFALUNAK PECZETE. SZATHMAR V / ÁRMEGYE /.

Legenda este incertă, cu ştersături.

Intr-un scut rotund se află un pom fructifer. Îa părţile laterale ale pomului a fost gravat anul confecţionării: 16-36.

Rotund, 28 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat[319].

b. VANFALV. PECSET. AS. TANA. VIZE MELET 1652[320].

Pe o terasă un copac, în dreapta şi stânga câte un butuc de viţă de vie cu patru ciorchini de strugure.

Rotund, 28 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat cu erori de descifrare a simbolurilor[321]. (Brazi în loc de butuci de vie. n.a)

197. ***VÁMOSOROSZI*** (azi în Ungaria)

VÁMOS OROSZI PETSET / 1 / 786[322].

Pe o terasă un stejar cu două ghinzi.

Oval, 19x21 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat[323].

198. ***VETIŞ***

https://biblioteca-digitala.ro

a. VETES HELYSEG PCTSETE 1797[324].

Legenda gravată greşit.

Pe o terasă un brăzdar orizontal, cu vârful spre dreapta şi un fier plug cu vârful în jos. Deasupra un crai nou şi o stea cu opt raze. Totul este înconjurat de două cununi.

Rotund, 20 mm, aplicat în ceară. Sigiliu publicat[325].

b. VETES KÖSEG PETSETNYOMÓJA[326].

Un brăzdar cu vârful în jos şi o floare. În partea de sus o stea cu şase raze şi un crai nou.

La baza brăzdarului a fost gravat anul 1860.

Rotund, 28 mm, imprimat în tuş.

199. ***VEZENDIU***

a. VEZEND HELLYSÉG PETSÉTJE 1794[327].

Pe o terasă un brăzdar şi un fier de plug, ambele cu vârful în sus, de o parte şi cealalta câte trei spice de grâu. În partea de sus a câmpului o coroană deschisă cu cinci fleuroane, un crai nou şi o stea cu şase raze.

Rotund, 28 mm, aplicat în ceară. Tiparul sigilar este publicat[328].

b. Vezend Nemességének Pecsétje 1833[329].

Pe o terasă un leu rampant cu o sabie încovoiată în membrul drept superior. Este sigiliul nobililor din localitate.

Oval, 25x28 mm, aplicat în ceară.

200. ***VITKA*** (azi în Ungaria)

a. SZOP: VITKA: HELY / SÉG / PETSE / TJE / 1818[330].

Câmpul sigilar este despicat în două: în partea dreaptă două cursuri stilizate de apă reprezentate prin brâuri orizontale, în cea stângă un brăzdar şi un spic de grâu.

Oval, 20x24 mm, aplicat în ceară.

b. SZOPOJ VITKA NEMES URAK PETSETJE 1832[331].

În câmpul sigilar deschis trei spice de grâu pe o terasă.

https://biblioteca-digitala.ro

Deasupra două săbii încrucişate şi o coroană închisă cu glob crucifer. Este sigiliul comunităţii nobiliare.

Rotund, 32 mm, aplicat în ceară.

201. ***ZAJTA*** (azi în Ungaria)

a. SIGELUM ZAITA 180.

Un bărbat cu topor în mâna dreaptă şi doi copaci. Deasupra, în stânga, o stea.

Rotund, 30 mm, aplicat în ceară pe un act din 1815[332].

b. SIGILLUM PAGUS ZAJTA 1843[333].

Aceeaşi compoziţie, dar bărbatul este prezentat frontal şi cu toporul în mâna stângă.

Oval, 26x28 mm, imprimat în fum. Sigiliu publicat[334].

202. ***ZSAROLYÁN*** (azi în Ungaria)

ZSAROLYANY HELLYSÉG PETSETJE 1853[335].

Un scut dreptunghiular cu mobilele indescifrabile (presate).

Scutul este timbrat de o senestroşeră, de la care pornesc lambrechini pe ambele flancuri.

Oval, 24x28 mm, aplicat în ceară.

La finalul prezentării câteva observaţii cu caracter mai general, dar de natură să fixeze mai bine anumite particularităţi ale sigiliilor săteşti sătmărene şi, suntem siguri, prin aceasta, având în vedere şi viitoarele cercetări, să dovedim caracterul unitar al practicii sigilare, sub multitudinea aspectelor sale, nu numai în partea de nord-vest, ci şi pe întreg teritoriul Transilvaniei şi al comitatelor din Partium.

Deşi, pe parcursul investigaţiilor intreprinse, nu am depistat sigilii săteşti din secolul al XVI-lea, apariţia lor poate fi considerată negreşit ca timpurie: Vama din Ţara Oaşului în 1636 şi 1652, Odoreu din 1666, Apa din 1705 şi Livada din 1723. În cazul

https://biblioteca-digitala.ro

localității Dobra am găsit urmele unei amprente sigilare pe un document din anul 1723, deci e posibil ca tiparul să fi fost confecționat încă de la finele veacului al XVII-lea.

Numeroase sigilii nu au gravat anul confecționării, motiv pentru care am indicat, de fiecare dată, anul documentului pe care sunt aplicate, lucru ce facilitează o datare aproximativă sau stabilirea duratei de uz.

Ponderea sigiliilor coincide cu ultimele două decenii ale secolului al XVIII-lea, mai ales începând cu 1785, când asistăm la tentativa împăratului reformator Iosif al II-lea de a șterge iobăgia.

Unele localități și-au reînnoit periodic tiparele sigilare, utilizând până la începutul celei de a două jumătăți a secolului al XIX-lea trei-patru matrice. Altele, cum sunt unele sate din comitatele Solnocu de Mijloc și Ugocea, și-au confecționat mai puține și ceva mai târziu.

Cele mai vechi sigilii, contrar așteptărilor, au legendele gravate în limba maghiară. Sigiliul Odoreului din 1666 este bilingv (maghiară și latină n.a), apoi apar și cele în latină spre finele secolului al XVIII-lea. În perioada regimului absolutist habsburgic apar sigilii cu legenda în limba germană: Borlești, Eriu-Sîncrai, Ökörító, Supuru de Jos, Giorocuta, Hodod, Nadișu Hododului, Ser ș.a., ultimele fiind publicate de către cercetătorii M. M. Jude și M. Cordoș[336]. Doar două sigilii am întâlnit cu legenda în limba română, Giorocuta și Cehal, ambele confecționate în anul 1863. Aceste lucru ne duce cu gândul la cele două legi, extrem de așteptate, votate de către Dieta de la Sibiu, în vara acestui an: egala îndreptățire a națiunii române cu celelalte națiuni și religii ale Transilvaniei, precum și legea privitoare la întrebuințarea celor trei limbi în viața publică, potrivit căreia limba română putea fi folosită, alături de maghiară și germană, ca limbă oficială în administrație și justiție.

Statutul administrativ-juridic al așezărilor este definit prin terminologia uzuală a vremii: FALU, HELYSÉG,

https://biblioteca-digitala.ro

POSSESSIONIS, PAGUS, iar după 1851: KÖZSÉG, GEMEINDE, COMUNĂ. Sunt numeroase cazuri în care sigiliile aveau înscrise doar denumirea localității, după cum altele numai inițialele denumirii: B. F. (Barla Falu, Borleşti), F. B. (Felsõ Boldád, Stîna), P. B. (Pap Bikó, Bicău), P. D. (Puszta Darócz, Dorolț), E. H. (Ér Hatvan, Hotoan), L. L. (Lele, Lelei), V .M. (Veres Mart, Roşiori) ş.a.

Apelativul sigilar utilizat în mod curent: PECSÉT şi SIGILLUM. Textele din legende prezintă numeroase greşeli de gravare, omisiuni de litere, inversări, suprapuneri, litere şi cifre asimetrice, răsturnate, ceea ce ne conduce la concluzia că tiparele erau confecționate de simpli fierari din sate şi târguri la comanda antistiei. Sigiliile localităților Andrid, Blaja, Ciumeşti, Craidorolț, Dindeşti, Dobra, Papos, Prilog, Silvaş, Soconzel, Supur, Vama, şi satele din Ugocea au gravate şi denumirile comitatelor din cuprinsul cărora făceau parte. Legenda sigiliului satului Vama din anul 1652 indică şi cursul de apă pe care se găsea vatra, părâul Talna (denumirea veche Tána n.a).

Comunitățile nobiliare aveau sigilii proprii, aparte de cele săteşti, lucru specificat în legendă: NEMESEK (nobili), NEMESSÉG (nobilime), CURIA (pământ curial, nobiliar). N-am putut dezlega, din păcate, semnificația cuvintelor SZOPOJ din sigiliul localității Vitka şi D.IO. din cel al satului Oar, aceasta din urmă o posibilă invocație divină.

Simbolurile heraldice din sigilii sunt variate, după particularitățile specifice zonale sau locale. În cazul localităților de şes, unde ocupația de bază o constituia agricultura, domină copios brăzdarul, care apare pentru prima oară în sigiliul Odoreului din 1666, mai apoi, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, acesta va figura în mod constant alături de fierul de plug şi spicele de grâu, devenind aproape o modă. Sigiliile localităților Borleşti şi Giungi reproduc, lucru mai rar, în întregime plugul. Aşezările din zonele montane şi împădurite din Țara Oaşului şi Codru au

https://biblioteca-digitala.ro

reprezentate în sigilii copaci, ghindă, topoare sau securi, iar cele din podgorii ciorchini de strugure şi butuci de viţă de vie. Satele de pe cursuri de ape sau din jurul uriaşei bălţi Eced, care în anul 1780 se întinde pe o suprafaţă de 63.035 iugăre cadastrale[337], au optat pentru simboluri specifice: peşti, păsări de baltă, plante acvatice. Localităţile Acâş, Peleş şi Şindreşti şi-au gravat în tiparele lor sigilare biserici, Răteşti şi Resighea câte o cruce latină, iar Porumbeşti o cruce dublă. Simbolurile din sigiliul localităţii Cămin sunt identice cu cele ale târgului invecinat Carei. Peste 20 de localităţi au simbolurile plasate în scuturi, Hurezu Mare chiar un frumos scut scartelat. Cu ocazia reînnoirii tiparelor simbolurile de bază s-au perpetuat, dar sunt şi cazuri în care ele au fost schimbate radical: Băbeşti, Bicău, Borleşti, Darnó, Peleş ş.a. După revoluţia de la 1848 constatăm dispariţia simbolurilor din sigiliile noi, legendele fiind gravate direct în câmpul sigilar şi extrem de lapidare, poate şi că o formă disimulată de protest împotriva stăpânirii habsburgice. Semnalăm, doar cu titlu informativ, ca după 1867 o serie de sigilii săteşti vor reproduce stemele comitatului Satu Mare sau ale Ungariei. Simbolurile cele mai frecvente din sigiliile obştilor nobiliare săteşti: dextroşere, senestroşere, săbii, căşti, cavaleri călare, coroane deschise, lei ş.a.

Ca mărime predomină sigiliile mici, cu diametrul sub 30 mm.

Ca formă, în general, ponderea o deţin sigiliile rotunde, dar şi ovale, excepţie făcând satul Dobra al cărui sigiliu are forma hexagonală.

Ca tehnică de validare a fost uzitată sigilarea în ceară roşie, cu tipare confecţionate prin incizie. Dar, practica dovedeşte că acestea erau folosite pe scară largă şi la sigilarea în fum, o modalitate mai la îndemână, mai puţin costisitoare şi comodă. Sigilarea se făcea, prin urmare, în ceară şi fum alternativ, cu acelaşi tipar. Afirmaţia potrivit căreia satele îşi confecţionau două matrice, una prin incizie, alta prin excizie, una păstrată de primar, cealaltă

https://biblioteca-digitala.ro

de notar, e valabilă doar pentru a doua jumătate a secolului al XIX-lea, fapt sesizat de cercetătoarea M. Dogaru[338].

Semnalăm şi cazul localităţilor Nagygécz şi Kisgécz, care, deşi sate distincte, şi-au confecţionat şi utilizau un tipar sigilar comun, legenda înscriind ambele denumiri.

https://biblioteca-digitala.ro

Note

1. Thaly Kálmán, *Léva, Kecskemét, Nagy-Körös (2), Apa és Balotafalu régi magyar pecsétei*, în „Századok", 1868, p. 508.

2. Arh. St. Satu Mare, fond *Tribunalul județean Satu Mare, Acte urbariale* (în continuare *Urbariale*), dosar nr. 6, f.19.

3. Arh. St. Satu Mare, fond *Tribunalul Județean Satu Mare, Dosare procesuale* (în continuare *Procesuale*), dosar nr. 7/1877, f.6.

4. Arh. St. Sălaj, fond *Tabelele contribuabililor*, pachet CLXII, nr. 4423/1827.

5. Arh. St. Satu Mare, fond *Notariatul local Carei*, dosar nr. 2 (Cean), f.130.

6. Arh. St. Satu Mare, fond *Popp S.Aurel*, dosar nr. 284, f.1.

7. Arh. St. Satu Mare, fond *Primăria municipiului Satu Mare* (în continuare *P.M.S.M)*, *Procese*, fasc. II, nr. 61, f.33.

8. Arh. St. Satu Mare, *Colecția de documente ale instituțiilor ecleziastice*, dosar nr. 10, f.1; vezi și *P.M.S.M.*, pachet nr. 61, anul 1850.

9. Arh. St. Satu Mare, fond *Capitlul romano-catolic Satu Mare* (în continuare *Capitlu*), anul 1877.

10. K. Oszóczki, *Sigiliile târgurilor și satelor din comitatul Satu Mare în secolele XVI-XIX*, în „Satu Mare. Studii și comunicări", IX-X, 1992-1993, p.118.

11. *Urbariale*, dosar nr. 36, f.33; vezi și *P.M.S.M.*, pachet nr. 61, anul 1850.

12. Csermely Tibor, Takács Péter, *Pecsétnyomatok és címerek Bereg, Szabolcs és Szatmár megye településeibõl*, Nyíregyháza, 1988, p.145. (în continuare *Pecsétnyomatok és*

https://biblioteca-digitala.ro

címerek).

13. *Procesuale*, dosar nr. 11/1876, f.12; *P.M.S.M., Acte judiciare*, 1862, fasc. XVI, nr. 539.

14. Arh. St. Satu Mare, *Colecţia registrelor parohiale de stare civilă*, inv. nr. 14, nr. 49, f.8.

15. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M., Acte judiciare*, 1862, fasc. 16, nr. 1318.

16. Arh. St. Satu Mare, *Colecţia registrelor parohiale de stare civilă*, inventar nr. 14, nr. 746, f.13.

17. Arh. St. Satu Mare, *Colecţia Böszörményi Elek*, inv. nr. 189, dosar nr. 109, f.68. (în continuare *Böszörményi*)

18. *Urbariale*, dosar nr. 811, f.64.

19. *Capitlu*, anul 1862.

20. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M., Procese*, fasc. II, nr. 304, f.17.

21. *Böszörményi*, inv. nr. 178, dosar nr. 101, f.3.

22. Thaly Kálmán, *loc. cit.*, p.508.

23. *Procesuale*, dosar nr. 9/1874, f.131.

24. Arh. St. Satu Mare, *Colecţia de documente a Muzeului Judeţean Satu Mare*, dosar nr. 27, f.8.

25. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.101.

26. *Ibidem*, p.105-106; K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.118.

27. Arh. St. Sălaj, fond *Tabelele contribuabililor*, pachet CLXIV, nr. 4497/1841.

28. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M., Procese*, fasc. V., nr. 112, f.63.

29. *Böszörményi*, inv. nr. 189, dosar nr. 505, f.60.

30. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M., Procese*, fasc. X, nr. 67, f.11.

31. Arh. St. Satu Mare, *Colecţia de documente ale instituţiilor ecleziastice*, dosar nr. 20, f.5.

32. *Ibidem*, f.4.

33. *Urbariale*, dosar nr. 1155, f.12.

https://biblioteca-digitala.ro

34. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.118.
35. *Procesuale*, dosar nr. 17/1889, f.70.
36. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.118.
37. *Böszörményi*, inv. nr. 189, dosar nr. 173, f.165.
38. *Capitlu*, anul 1864.
39. *Urbariale*, dosar nr. 1382, f.110; vezi şi în *P.M.S.M., Procese*, fasc. I, nr. 131, f.17.
40. *Capitlu*, anul 1863.
41. Arh. St. Maramureş, *Tipare de sigilii*, nr. 159.
42. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.118.
43. Arh. St. Sălaj, fond *Tabelele contribuabililor*, pachet XXXVI, nr. 3698/1824.
44. *Capitlu*, anul 1878.
45. *Böszörményi*, inv. nr. 189, dosar nr. 180, f.69.
46. *Urbariale*, dosar nr. 1382, f.112.
47. *Urbariale*, dosar nr. 159, f.54 verso
48. *Procesuale*, dosar nr. 16/1889, f.183.
49. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.107.
50. *Ibidem*, p.145.
51. *Böszörményi*, inv. 189, dosar nr. 217, f.30.
52. *Capitlu*, anul 1873.
53. *Urbariale*, dosar nr. 1944, f.27.
54. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.128-129.
55. *Urbariale*, dosar nr. 159, f.50 verso
56. *Böszörményi*, inv. 189, dosar nr. 145, f.16.
57. *Procesuale*, dosar nr. 9/1874, f.50; fond *Penitenciarul Satu Mare*, dosar nr. 1, f.32.
58. *Procesuale*, dosar nr. 21/1877, f.8.
59. *Böszörményi*, inv. nr. 189, dosar nr. 499, f.107.
60. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.118.
61. *Böszörményi*, inv. nr. 189, dosar nr. 171, f.6.
62. Arh. St. Satu Mare, fond *Popp S .Aurel*, dosar nr. 294, f.29.

https://biblioteca-digitala.ro

63. Arh. St. Satu Mare, fond *Notariatul Local Carei*, dosar nr. 1 (Cehal), f.52.

64. *Ibidem*, dosar nr. 1 (Cehăluț), f.25.

65. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M., Procese*, fasc. X, nr. 94, f.56.

66. *Böszörményi*, inv. nr. 178, dosar nr. 282, f.81.

67. Arh. St. Sălaj, fond *Comitatul Solnocu de Mijloc, Pretura plăşii Tăşnad*, nr. 456/1864.

68. Arh. St. Sălaj, fond *Tabelele contribuabililor*, pachet CXLI, nr. 3845/1835.

69. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.119.

70. Arh. St. Satu Mare, fond *Notariatul local Carei*, dosar nr. 2 (Becheni), f.112.

71. *Böszörményi*, inv. nr. 189, dosar nr. 23, f.123; *Urbariale*, dosar nr. 1539, f.47.

72. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.67.

73. *Procesuale*, dosar nr. 7/1877, f.118.

74. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.169.

75. *Böszörményi*, inv. nr. 189, dosar nr. 192, f.3.

76. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.69.

77. *Procesuale*, dosar nr. 9/1874, f.114.

78. *Procesuale*, dosar nr. 8/1874, f.128; *Capitlul*, anul 1878.

79. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.115.

80. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M.*, inv. nr. 90, act. nr. 13/1859, f.1

81. *Urbariale*, dosar nr. 1273, f.130.

82. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M., Procese*, fasc. IV., nr. 90, f. 62.

83. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.73.

84. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M., Procese*, fasc. II, nr. 13, f.7.

85. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M., Testamente*, fără nr.

https://biblioteca-digitala.ro

fascicol, nr. 15/1852.

86. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M.*, pachet 61, anul 1850; *P.M.S.M., Procese*, fasc. IV, nr. 52, f.22; imprimat în fum vezi *Böszörményi*, inv. nr. 189, dosar nr. 1254, f.71.

87. *Böszörményi*, inv. 178, dosar nr. 473, f.2.

88. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.68.

89. *Capitlu*, anul 1878.

90. *Urbariale*, dosar nr. 1692, f.18.

91. *Procesuale*, dosar nr. 12/1876, f.138.

92. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.70.

93. *Urbariale*, dosar nr. 810, f.55.

94. *Böszörményi*, inv. 178, dosar nr. 24, f.6.

95. *Ibidem.*, f.31.

96. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M., Procese*, fasc. II, nr. 318, f.21.

97. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.72.

98. *Urbariale*, dosar nr. 831, f.141.

99. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M., Procese*, fasc. 11, nr. 275, f.21; imprimat în fum, vezi *Colecţia registrelor parohiale de stare civilă*, inv. nr. 11, nr. 199, f.13.

100. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.119.

101. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M.*, pachet 61, anul 1850.

102. Arh. St. Satu Mare, fond, *Notariatul local Carei*, dosar nr. 1 (Satu Mic), f.60

103. *Capitlu*, anul 1860.

104. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.101.

105. *Böszörményi*, inv. nr. 178, dosar nr. 19, f.11.

106. *Urbariale*, dosar nr. 1624, f.59

107. *Capitlu*, anul 1864.

108. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.119.

109. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M., Procese*, fasc. II, nr. 244, f.27; vezi şi *Capitlu*, anul 1878.

https://biblioteca-digitala.ro

110. *Böszörményi*, inv. nr. 178, dosar nr. 128, f.6.

111. *Capitlu*, anul 1878.

112. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.73.

113. *Procesuale*, dosar nr. 3/1891, f.158.

114. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.287.

115. *Urbariale*, dosar nr. 1138, f.37; *P.M.S.M.*, pachet 61, anul 1850.

116. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M., Acte judiciare*, 1864, fasc. XIV, act nr. 1339; *Colecţia de documente ale instituţiilor ecleziastice*, dosar nr. 68, f.l.

117. *Urbariale*, dosar nr. 1784, f.136.

118. *Urbariale*, dosar nr. 1737, f.275.

119. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M., Procese*, fasc. IV, nr. 48, f.18.

120. Arh. St. Satu Mare, fond *Notariatul local Carei*, dosar nr. 1, (Ghirolt) f.57.

121. *Capitlu*, anul 1880.

122. *Capitlu*, anul 1881.

123. *Capitlu*, anul 1880.

124. *Urbariale*, dosar nr. 1138, f.27.

125. *Procesuale*, dosar nr. 9/1876, f.158; aplicat în ceară vezi *P.M.S.M.*, pachet 61, anul 1850.

126. Arh. St. Satu Mare, *Colecţia registrelor parohiale de stare civilă*, inv. nr. 14, nr. 730, f.24.

127. Arh. St. Sălaj, fond *Tabelele contribuabililor*, pachet CXIV, nr. 2996.

128. *Böszörményi*, inv. nr. 189, dosar nr. 19, f.2.

129. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.145.

130. Arh. St. Maramureş, *Tipare de sigilii*, nr. 83.

131. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.119.

132. *Procesuale*, dosar nr. 8/1890, f.155.

133. *Procesuale*, dosar nr. l/1877, f.134.

134. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.119.

https://biblioteca-digitala.ro

135. *Urbariale*, dosar nr. 1031, f.59.

136. *Urbariale*, dosar nr. 1032, f.60.

137. Arh. St. Satu Mare, *Colecţia de documente ale instituţiilor ecleziastice*, dosar nr. 80, f.4.

138. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.120.

139. *Capitlu*, anul 1852.

140. *Böszörményi*, inv. nr. 178, dosar nr. 1, f.58.

141. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.111.

142. *Böszörményi*, inv. nr. 178, dosar nr. 234, f.3.

143. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.83.

144. *Böszörményi*, inv. nr. 178, dosar nr. 234, f.6.

145. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M., Acte judiciare*, nr. 1319/1861.

146. *Procesuale*, dosar nr. 11/1876, f.57; *Böszörményi*, inv. nr. 178, dosar nr. 237, f.55.

147. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.130.

148. *Procesuale*, dosar nr. 4/1888, f.144.

149. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.130.

150. *Procesuale*, dosar nr. 1/1891, f.40.

151. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.67.

152. *Capitlu*, anul 1852.

153. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.72.

154. *Procesuale*, dosar nr. 5/1888, f.28; *Böszörményi*, inv. nr. 178, dosar.nr. 5, f.14.

155. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.68.

156. *Urbariale*, dosar nr. 1049, f.132; *Böszörményi*, inv. nr. 178, dosar nr. 171, f.1.

157. Arh. St. Sălaj, fond *Comitatul Solnocu de Mijloc, Plasa Zalău*, act nr. 276/1852.

158. *Urbariale*, dosar nr. 1066, f.97.

159. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.120.

160. Arh. St. Satu Mare, fond. *P.M.S.M., Procese*, fasc. III, nr. 153, f.13.

https://biblioteca-digitala.ro

161. *Ibidem*, fasc. IV, nr. 66, f.25.

162. *Urbariale*, dosar nr. 1073, f.12.

163. *Böszörményi*, inv. nr. 189, dosar nr. 192, f.51.

164. *Urbariale*, dosar nr. 1907, f.133; *Procesuale*, dosar nr. 13/1889, f.220.

165. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.54.

166. *Procesuale*, nr. 6/1891, f.30.

167. *Capitlu*, anul 1870; aplicat în ceară vezi *P.M.S.M.*, pachet 61, anul 1850.

168. *Capitlu*, anul 1865.

169. *Urbariale*, dosar nr. 1102, f.102; *P.M.S.M.*, pachet 61, anul 1850.

170. *Urbariale*, dosar nr. 1138, f.22; *P.M.S.M.*, pachet 61, anul 1850.

171. *Procesuale*, dosar nr. 1/1892, f.36.

172. *Capitlu*, anul 1864.

173. *Urbariale*, dosar nr. 1152, f.89.

174. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.120.

175. Arh. St. Sălaj, fond *Comitatul Crasna, Subcercul Eriu*, nr. 2252/1850.

176. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M., Procese*, fasc. I, nr. 66, f.23.

177. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.104.

178. *Procesuale*, dosar nr. 2/1892, f.95.

179. *Böszörményi*, inv. nr. 178, dosar nr. 36, f.104; *P.M.S.M., Acte judiciare*, 1861, fasc. XVI, act nr. 1320.

180. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M., Acte judiciare*, 1861, fasc. XVI, act nr. 1317.

181. *Procesuale*, dosar nr. 10/1876, f.142.

182. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.99.

183. *Procesuale*, dosar nr. 5/1891, f.132.

184. *Urbariale*, dosar nr. 1911, f.114; *P.M.S.M., Testamente*, fără nr. fasc. , nr. 31/1852.

https://biblioteca-digitala.ro

185. *Böszörményi*, inv. nr. 189, dosar nr. 505, f.11; *P.M.S.M., Procese*, fasc. X, nr. 89, f.12.

186. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.147.

187. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M.*, pachet 61, anul 1850.

188. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.144.

189. *Böszörményi*, inv. nr. 178, dosar nr. 199, f.5.

190. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.144.

191. *Urbariale*, dosar nr. 1273, f.137.

192. Arh. St. Satu Mare, fond *Notariatul local Carei*, dosar nr. 1 (Orbău), f 4 şi 206.

193. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M.*, pachet nr. 61, anul 1850.

194. *Böszörményi*, inv. nr. 178, dosar nr. 236, f.11 şi 13.

195. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.111.

196. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M., Acte judiciare*, 1862, fasc. I, nr. 379.

197. *Böszörményi*, inv. nr. 178, dosar nr. 234, f.6.

198. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.97.

199. *Procesuale*, dosar nr. 9/1874, f.37.

200. *Urbariale*, dosar nr. 1922, f.54.

201. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.100.

202. *Böszörményi*, inv. nr. 189, dosar nr. 148, f.106.

203. Arh. St. Sălaj, fond *Comitatul Solnocu de Mijloc, Plasa Tăşnad, (administrative)*, nr. 502/1852, f.5.

204. Arh. St. Satu Mare, *Colecţia de documente ale instituţiilor ecleziastice*, dosar nr. 121, f.23.

205. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M.*, pachet 61, anul 1850.

206. *Urbariale*, dosar nr. 1291, f.43.

207. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.71.

208. *Böszörményi*, inv. nr. 189, dosar nr. 73, f.10.

209. *Böszörményi*, inv. nr. 178, dosar nr. 292, f.59.

https://biblioteca-digitala.ro

210. *Pecsétnyomatok és címerek*, p. 145.
211. *Urbariale*, dosar nr. 1539, f.48.
212. *Procesuale*, dosar nr. 21/1877, f.13.
213. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M.*, pachet 61, anul 1850.
214. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.120.
215. *Urbariale*, dosar nr. 1273, f.128, *P.M.S.M., Acte judiciare*, 1865, fasc. XV, nr. 1418.
216. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.144-145.
217. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M., Acte judiciare*, 1866, fasc. XVI, nr. 1514.
218. *Urbariale*, dosar nr. 1354, f.l.
219. Arh. St. Sălaj, fondul *Comitatul Solnocu de Mijloc, Plasa Tăşnad, (administrative)*, nr. 428/1851, f.l.
220. Ionel Penea, *Satul în izvoare sigilare*, în „Acta Musei Porolissensis", XIX, Zalău, 1995, p.128.
221. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.120.
222. *Capitlu*, anul 1870.
223. *Urbariale*, dosar nr. 1380, f.21.
224. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.120.
225. *Capitlu*, anul 1879.
226. *Capitlu*, anul 1879.
227. *Böszörményi*, inv. nr. 189, dosar nr. 505, f.61
228. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.121.
229. *Urbariale,* dosar nr. 1624, f.61.
230. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.121.
231. *Capitlu,* anul 1873.
232. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.121.
233. *Ibidem.*
234. *Böszörményi*, inv. nr. 178, dosar nr. 209, f.17.
235. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.103 şi 129.
236. *Böszörményi*, inv. nr. 178, dosar nr. 138, f.3.
237. Arh. St. Satu Mare, *Colecţia registrelor parohiale de*

https://biblioteca-digitala.ro

stare civilă, inv. nr. 14, nr. 368, f.1 şi nr. 1181, f.3; *P.M.S.M., Acte judiciare*, 1866, fasc. XV., nr. 1408.

238. Arh. St. Satu Mare, *Colecţia de documente ale instituţiilor excleziastice*, dosar nr. 130, f.4.

239. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.121.

240. *Procesuale*, dosar nr. 8/1874, f.107.

241. *Urbariale,* dosar nr. 1476, f.l.

242. *Urbariale,* dosar nr. 1539, f. 89.

243. *Urbariale,* dosar nr. 1959, f.58.

244. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.68.

245. Arh. St. Satu Mare, *Colecţia de documente*, inv. nr. 171, act nr. 12/1843; *Urbariale,* dosar nr. 1113, f.30.

246. *Böszörményi*, inv. nr. 189, dosar nr. 505, f.64.

247. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.121.

248. *Urbariale,* dosar nr. 1494, f.104.

249. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.121.

250. *Böszörményi*, inv. nr. 178, dosar nr. 3, f.26.

251. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.108.

252. *Böszörményi*, inv. nr. 178, dosar nr. 36, f.59.

253. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.108.

254. *Urbariale,* dosar nr. 1509, f.26.

255. *Procesuale*, dosar nr. 8/1876, f.137.

256. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p. 121.

257. *Capitlu,* anul 1872.

258. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.71.

259. Arh. St. Satu Mare, *Colecţia de documente ale instituţiilor ecleziastice*, dosar nr. 261, f.6; imprimat în fum vezi *Ibidem*, p.65.

260. Arh. St. Satu Mare, fond *Notariatul local Carei*, dosar nr. 1 (Satu Mic), f.199.

261. Arh. St. Sălaj, *Comitatul Solnocu de Mijloc, Pretura plăşii Tăşnad*, nr. 456/1864.

262. Arh. St. Satu Mare, fond *Notariatul local Carei*, dosar

https://biblioteca-digitala.ro

nr. 1 (Santău), f.245.

263. *Urbariale,* dosar nr. 1857, f.127.

264. Arh. St .Satu Mare, fond *P.M.S.M.*, pachet 61, anul 1831.

265. Arh. St. Satu Mare, fond *Notariatul local Carei*, dosar nr. 2 (Săuca), f.49.

266. *Ibidem*, dosar nr. 1 (Silvaş), f.11.

267. *Urbariale,* dosar nr. 1614, f.11.

268. *Pecsétnyomatok és címerek*, p. 100 - 101.

269. *Urbariale,* dosar nr. 1194, f.8; *Procesuale*, dosar nr. 20/1877, f.47.

270. *Urbariale,* dosar nr. 1624, f.10.

271. *Urbariale,* dosar nr. 1138, f.45.

272. *Urbariale*, dosar nr. 1138, f.34; în fum vezi *P.M.S.M., Acte judiciare*, 1866, fasc. XVI, nr. 1534.

273. *Urbariale*, dosar nr. 990, f. 97; în ceară vezi *Urbariale,* dosar nr. 1138, f.26.

274. *Böszörményi*, inv. nr. 189, dosar nr. 759, f.20; *Procesuale*, dosar nr. 13/1889, f.1; în ceară vezi *Urbariale,* dosar nr. 1113, f.41.

275. *Böszörményi*, inv. nr. 189, dosar nr. 188, f.34.

276. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.129.

277. *Urbariale,* dosar nr. 1673, f.71.

278. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M., Acte judiciare*, 1866, fasc. XVI, nr. 1534.

279. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.122.

280. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M., Procese*, fasc. II., nr. 339, f.22.

281. *Capitlu*, anul 1870.

282. Muzeul Județean Satu Mare, *Colecția de documente ecleziastice*, nr. inv. 12.199.

283. Arh. St. Sălaj, fond *Tabelele contribuabililor*, pachet CLXXXVII, nr. 5144/1835.

https://biblioteca-digitala.ro

284. *Ibidem*, nr. 5149/1839.
285. *Urbariale,* dosar nr. 1682, f.6.
286. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p. 122.
287. *Procesuale*, dosar nr. 8/1874, f.2.
288. *Urbariale,* dosar nr. 1138, f.36.
289. *Urbariale,* dosar nr. 1597, f.81.
290. *Urbariale,* dosar nr. 1750, f.17.
291. *Procesuale*, dosar nr. 8/1875, f.46.
292. *Urbariale,* dosar nr. 1624, f.60.
293. *Procesuale*, dosar nr. 7/1875, f.45.
294. *Urbariale,* dosar nr. 1509, f.26.
295. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M., Moşiile Ruşeni şi Tătăreşti*, nr. 259, f.11.
296. *Idem, Acte judiciare*, 1863, fasc. XIV, nr. 1264.
297. *Urbariale,* dosar nr. 1721, f. 22.
298. *Urbariale,* dosar nr. 1737, f.325.
299. *Urbariale,* dosar nr. 1745, f.53.
300. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M., Procese*, fasc. IV, nr. 68, f.63.
301. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.52.
302. *Urbariale,* dosar nr. 1947, f.106 şi 109.
303. *Böszörményi*, inv. nr. 189, dosar nr. 7, f.l.
304. *Capitlu,* anul 1866.
305. Arh. St. Satu Mare, fond. *P.M.S.M., Acta contractualia*, nr. 175/1802.
306. *Procesuale*, dosar nr. 21/1877, f.42.
307. *Urbariale,* dosar nr. 1782, f.90.
308. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M., Procese*, fasc. X., nr. 67, f.7.
309. *Idem, Testamente*, fără nr. fasc. , nr. 17/1854.
310. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.53.
311. *Capitlu,* anul 1876.
312. *Urbariale,* dosar nr. 1797, f.123.

https://biblioteca-digitala.ro

313. Arh. St. Sălaj, fond *Comitatul Solnocu de Mijloc, Pretura plăşii Tăşnad*, nr. 446/1864.

314. *Böszörményi*, inv. nr. 189, f.210.

315. *Capitlu,* anul 1864.

316. M. Dogaru, *Colecţiile de matrice sigilare ale Arhivelor Statului*, p.199.

317. *Urbariale,* dosar nr. 1813, f. 14.

318. *Böszörményi*, inv. nr. 178, dosar nr. 278, f.22.

319. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.122.

320. *Urbariale,* dosar nr. 1821, f.10.

321. Thaly Kálmán, *Régi magyar községi pecsétek*, în „Századok", III., 1869, p. 574-575.

322. *Böszörményi*, inv. nr. 178, dosar nr. 79, f.1.

323. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.71.

324. *Urbariale,* dosar nr. 1855, f.130; *P.M.S.M.*, Pachet 61, anul 1850.

325. *Pecsétnyomatok és címerek*, p.104.

326. *Böszörményi*, inv. nr. 178, dosar nr. 63, f.7.

327. *Urbariale,* dosar nr. 1866, f.64.

328. K. Oszóczki, *loc. cit.*, p.122.

329. *Urbariale,* dosar nr. 1868, f.55.

330. *Urbariale,* dosar nr. 1960, f.88.

331. *Ibidem.*

332. *Böszörményi*, inv. nr. 178, dosar nr. 169, f. 75.

333. *Ibidem*, f.196.

334. *Pecsétnyomatok és címerek*, p. 49.

335. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M., Acte judiciare*, 1862, fasc. XVI, nr. 1475.

336. M. M. Jude, N.Cordoş, *Sigilii săteşti transilvănene din secolul al XIX-lea*, în „A.M.N.", XV, 1978, p. 475-476.

337. Borovszky S., *Szatmár vármegye*, p.26.

338. M. Dogaru, *Colecţiile de matrice sigilare ale Arhivelor Statului,* p.24.

https://biblioteca-digitala.ro

D. SIGILIILE INSTITUȚIILOR ECLEZIASTICE

Absența cvasitotală a lucrărilor de sigilografie bisericească pentru zona geografică analizată presupune, desigur, o muncă de pionierat în domeniu, fapt ce atrage după sine suficiente dificultăți de interpretare a simbolurilor preponderent hagiografice, exceptând cultul reformat, deci și posibilitățile sporite de a se strecura unele erori.

Situația se prezintă identic și pentru zonele învecinate. Lipsa preocupărilor și cercetărilor vizând sigiliile instituțiilor ecleziastice din comitatele limitrofe nu permite o analiză comparativă de natură să observăm, cu atenție, practica sigilară și simbolistica uzuală dintr-o regiune mai întinsă, să zicem vestul și nord-vestul țării.

Prin urmare, analiza și descrierea sigiliilor instituțiilor ecleziastice sătmărene au presupus, în prealabil, consultarea unor șematisme, îndrumătoare bisericești, lucrări de iconografie bisericească, erminii, dicționare ș.a.[1], fundamentale și absolut indispensabile fixării fenomenului sfragistic în spațiu și timp, precum și creionării unor concluzii cât de cât relevante și definitorii.

a) *CULTUL GRECO-CATOLIC*

1. ***ACIUA***
   SIGILU BISERICI FILIALE ACIUA 1861[2]
   Sf. Nicolae cu cârjă episcopală în mâna dreaptă.
   Oval, 25x30 mm, imprimat în fum.

2. ***ACÎȘ*** (comitatul Solnocu de Mijloc)

https://biblioteca-digitala.ro

AZ AKOSI GREC: CATH: UNIT: SZ: ECCLA: PETS:[3]

Pe o terasă o biserică cu glob crucifer în vârful turlei şi gravat anul confecţionării tiparului: 1842.

Oval, 30x34 mm, aplicat în ceară.

3. ***ADY ENDRE*** (comitatul Solnocu de Mijloc)

SIGIL . ECCL . G . Ç . ER . MINDSZENT 185/3/.[4]

O cruce greacă cu braţele trilobate situată pe o movilă, în dextră o inimă, în senestra o ancoră.

Rotund, 23 mm, imprimat în fum.

4. ***APA***

SIGILL: ECCL: GR: CATH: APAIENSIS 1831.[5]

Sf. Arhanghel Mihail cu sabie în mâna dreaptă şi balanţă în mâna stângă.

Oval, 30x32 mm, aplicat în ceară.

5. ***ARDUD*** - district vicearhidiaconal

SIGILLUM DISTRICTUS G.R.C. ERDÖD 1841.[6]

În câmpul sigilar apare biserica unită din localitate.

Oval, 26x32 mm, imprimat în fum.

6. ***ARDUD*** - parohie

SIGILL . PAROCHIAE ERDÖD 1832.[7]

Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril, primul cu sabie, al doilea cu o balanţă.

Oval, 26x32 mm, imprimat în fum.

7. ***BABŢA*** (comitatul Solnocu de Mijloc)

SIGILLUM ECCLESIAE G: C: BABTZA 1839.[8]

Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril susţinând cu mâinile un glob.

https://biblioteca-digitala.ro

Rotund, 30 mm, aplicat în ceară.

8. *BERCU*

SIG: ECC: GR: CATH: SZÁRAZ BERKIENSIS 1831.[9]

Sf. Arhanghel Mihail.

Rotund, 30 mm, aplicat în ceară.

9. *BICĂU*

SIGILL . PAROCHIAE PAPP-BIKÓ G.R.C. 1832.[10]

Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril.

Oval, 29x33 mm, imprimat în fum.

10. *BIXAD*

SIG: ECCL: G: C: BIKSZADIENSIS 1831.[11]

Sf. Arhanghel Mihail.

Rotund, 30 mm, imprimat în fum.

11. *BLAJA* (comitatul Solnocu de Mijloc)

SIGILL. ECCLESIAE G: C: BALASHAZA 1839.[12]

Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril susținând cu mâinile un glob.

Rotund, 30 mm, aplicat în ceară.

12. *BOGHIŞ*

SIG . G. C. ECCLESIAE BOGOSSIENSIS 1830.[13]

Sf. Arhanghel Mihail.

Rotund, 30 mm, imprimat în tuş.

13. *BOINEŞTI*

SIGILL: ECCLE: GR: C: BUJANHAZAIENSIS 1831.[14]

Scena Adormirii Maicii Domnului

https://biblioteca-digitala.ro

Rotund, 30 mm, aplicat în ceară.

14. ***BOTIZ***

SIG: ECCLE: GR: CATH: VASVARI. BATIZIENSIS 1831.[15]

Scena Înălțării Domnului.
Rotund, 30 mm, imprimat în fum.

15. ***CAREI***

SIGILL. PAROCHIAE NAGY KÁROLY G.R.C. 1832.[16]

Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril
Rotund, 30 mm, imprimat în fum.

16. ***CĂLINEŞTI***

SIGIL: ECCL:·GR: C: KANYAHAZAIENSIS 1831.[17]
Maica Domnului binecuvântată de preoți.
Rotund, 30 mm, aplicat în ceară.

17. ***CĂMĂRZANA***

SIGILL: ECCL: GR: C: KOMORZANIENSIS 1831.[18]
Maica Domnului binecuvântată de preoți.
Rotund, 30 mm, aplicat în ceară.

18. ***CĂRĂŞEU***

SIGILL . PAROCHIAE . KRASSO G.R.C. 1832.[19]
Sf. Nicolae.
Oval, 26x30 mm, imprimat în fum.

19. ***CEAN*** (comitatul Solnocu de Mijloc)

SIGILLUM ECCLESIAE G: C: CSAN 1839.[20]
Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril susținând cu mâinile un glob.

https://biblioteca-digitala.ro

Rotund, 25 mm, imprimat în fum.

20. ***CERTEZE***

SIGILL: ECCL: GR: C: AVAS-UJFALVENSIS 1831.[21]

Sf. Arhanghel Mihail.

Rotund, 28 mm, aplicat în ceară.

21. ***CIG*** (comitatul Solnocu de Mijloc)

SIGILLUM ECCLESIAE G: C: CSÖG 1831.[22]

Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril susţinând cu mâinile un glob.

Rotund, 23 mm, imprimat în fum .

22. ***CIUMEŞTI***

SIGILL. PAROCHIAE CSOMAKÖZ G.R.C. 1832.[23]

Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril.

Oval, 28x32 mm, aplicat în ceară.

23. ***CHILIA***

SIGILL PAROCHIAE PATZAFALU GR.C. 1832.[24]

Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril.

Oval, 28x32 mm, aplicat în ceară.

24. ***CODRU*** - district vicearhidiaconal

SIGIL . OF. V. ARHIDIACONALE GR. C. ALV. DISTR. DE CODRU

Sf. Gheorghe călare omorând balaurul cu sulița.

Rotund, 35 mm, imprimat în tuş pe un act din 1896.[25]

25. ***CRAIDOROLȚ***

SIG. ECCLESIAE G.C. KIRÁLYDAROCZIEN.[26]

Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril, deasupra lor gravat

https://biblioteca-digitala.ro

anul confecționării tiparului sigilar: 1832.
Rotund, 26 mm, aplicat în ceară.

26. ***CRUCIŞOR***
SIGILL. PAROCHIAE VALASZUT G.R.C. 1832.[27]
Sf. Ioan Gură de Aur.
Oval, 23x29 mm, imprimat în fum.

27. ***CULCIU MARE***
SIGILL. PAROCHIAE NAGY KOLTS G.R.C. 1832.[28]
Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril
Oval, 28x32 mm, imprimat îm fum.

28. ***DINDEŞTI***
SIGILL. PAROCHIE DENGELEG G.R.C. 1832.[29]
Sf. Nicolae.
Oval, 26x30 mm, aplicat în ceară.

29. ***DOBA***
SIGILL. PAROCHIAE DOB G.R.C. 1832.[30]
Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril.
Oval, 22x28 mm, aplicat în ceară.

30. ***ERIU*** - district arhidiaconal (comitatul Solnocu de Mijloc)
SIG. ARCHIDIACONALE DISTRIC. ÉR MELLYÉK 1839.[31]
Intr-un scut oval a fost gravat un potir; de jur împrejur motive vegetale (câmpul este gradat. n.n)
Rotund, 30 mm, imprimat în fum.

31. ***GERĂUŞA***
SIGILL PAROCHIAE OLAH. GYÜRÖS G.R.C.

https://biblioteca-digitala.ro

1832.[32]

Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril.

Oval, 25x31 mm, imprimat în fum.

32. ***GHENCI***

SIGILL PAROCHIAE GENCS G.R.C. 1832.[33]

Scena Adormirii Maicii Domnului.

Oval, 25x27 mm, aplicat în ceară.

33. ***GHERŢA MICĂ*** (comitatul Ugocea)

SIG: ECC: G: C: K/IS/: GERCZENSIS AD S: PARASCENVIAM.[34]

Sf. Paraschiva ţinând o cruce în mâna dreaptă şi gravat anul confecţionării tiparului sigilar: 1831.

Rotund, 30 mm, imprimat în tuş.

34. ***GHIROLT*** (comitatul Solnocu de Mijloc)

SIGIL. ECCL. G.C. ER GIROLT 1858.[35]

O cruce greacă cu braţele trilobate, în dextra o inimă, în senestra o ancoră.

Rotund, 30 mm, imprimat în fum.

35. ***GIUNGI***

SIGILL. PAROCHIAE GYÖNGY G.R.C. 1832.[36]

Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril.

Oval, 26x32 mm, imprimat în fum .

36. ***HODÁSZ*** (azi în Ungaria)

SIGILL: ECCLAE: PAROCH: GR: CATH: HODASZIENSIS 1830.[37]

Scena Buneivestiri.

Rotund, 35 mm, imprimat în fum.

https://biblioteca-digitala.ro

37. *HODIŞA*

SIGILL. PAROCHIAE OLAH HODOS G.R.C. 1832.[38]

Sf. Arhangeli Mihail şi Gavril.

Oval, 28x32 mm, aplicat în ceară.

38. *HOMORODU DE MIJLOC*

SIGILL. PAROCHIAE KÖZÉP-HOMORÓD G.R.C. 1832.[39]

Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril.

Oval, 26x32 mm, imprimat în fum.

39. *HOTOAN* (comitatul Solnocu de Mijloc)

a. SIGILL: ECCL: G: C: ÉR HATVANIENSIS.[40]

Un sfeşnic cu două braţe şi lumânări aprinse.

În dreapta şi stânga este gravat anul confecţionării tiparului sigilar: 18-31.

Rotund, 25 mm, aplicat în ceară.

b. SIGILLUM ECCL. GR. C. ER - HATVAN 1839.[41]

Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril susţinând cu mâinile un glob.

Rotund, 34 mm, imprimat în tuş.

40. *HRIP*

SIGILULU ECLESIEI GR.C. DE HRIP

Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril, afrontaţi, ţinând împreună un potir.

Rotund, 27 mm, imprimat în fum pe un document din anul 1877.[42]

41. *HUREZU MARE*

SIGILL. PAROCHIAE NANTÜ G.R.C. 1832.[43]

https://biblioteca-digitala.ro

Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril
Oval, 25x30 mm, aplicat în ceară.

42. *IOJIB*

SIGILL: ECCL: GR: CATH IOZSEF - HAZAIENSIS.[44]

Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril; apare gravat şi anul confecţionării tiparului sigilar: 1831.

Rotund, 30 mm, imprimat în fum.

43. *ISTRĂU*

SIGILL. PAROCHIAE ESZTRO G.R.C. 1832.[45]

Inchinarea magilor în faţa Fecioarei cu Pruncul Isus.

Oval, 25x27 mm, aplicat în ceară.

44. *LECHINŢA*

SIGILL: ECCLE: GR: C: LEKENCZIENSIS 1831.[46]

Sf. Maria încoronată cu o cruce în mâna dreaptă şi un spic de grâu în mâna stângă. Intr-o variantă din 1818 apare cu un trandafir în mâna dreaptă.

Rotund, 28 mm, aplicat în ceară.

45. *LIPĂU*

SIGILL. PAROCHIAE LIPPO G.R.C. 1832.[47]

Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril.

Oval, 27x32 mm, imprimat în fum.

46. *LIVADA NOUĂ*

SIGILL: ECC: GR: CATH: SARKÖZ - UJLAKIENSIS 1831.[48]

Isus Hristos arătându-se Apostolilor în Munţii Galileei.

Rotund, 30 mm, imprimat în fum.

https://biblioteca-digitala.ro

47. ***MĂDĂRAS***

SIGILL. PAROCHIAE MADARASZ G.R.C. 1832.[49]
Sf. Arhangeli Mihail şi Gavril.
Oval, 29x32 mm, aplicat în ceară.

48. ***MĂRIUŞ***

SIGILL. PAROCHIE MOGYOROS G.R.C. 1832.[50]
Sf. Nicolae.
Oval, 25x31 mm, imprimat în fum.

49. ***MEDIEŞU AURIT***

SIG: ECC: GR: CATH: ARANYOS MEGYESIENSIS 1831.[51]
Sf. Arhanghel Mihail.
Rotund, 38 mm, imprimat în tuş.

50. ***MOFTINU MIC***

SIGILL. PAROCHIAE KIS MAITHENY G.R.C. 1832.[52]
Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril.
Oval, 28x32 mm, aplicat în ceară.

51. ***NECOPOI***

SIGILL. PAROCHIAE IVATSKO G.R.C. 1832.[53]
Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril.
Oval, 25x30 mm, aplicat în ceară.

52. ***NEGREŞTI - OAŞ***

FELSÕ FALUSI GÖRÖG CATHOLIKA EGYHÁZ PECSETJE.[54]

Un personaj îngenunchiat (Sf. Joachim) în faţa Sf. Ana cu Maria în braţe. Deasupra ochiul lui Dumnezeu încadrat într-un triunghi aureolat cu raze. În partea de jos a fost gravat anul 1842.

https://biblioteca-digitala.ro

Rotund, 30 mm, aplicat în ceară.

53. *OAR*

SIG: GC: ECCLESIAE OVARIENSIS AN: 1830.[55]

Sf. Gheorghe călare omorând balaurul.

Rotund, 30 mm, aplicat în ceară.

54. *OAŞ* - district vicearhidiaconal

Sigillum V.A.D. Districtus Avasiensis 1831.[56]

În centrul compoziției apare arborele vieții pe o colină; în dextra, tot pe o colină, dar mai joasă, Isus cu un ciorchine în mâna stângă; în senestra, un cerb situat tot pe o colină, reprezentat în profil spre senestra; jos pe o terasă au fost gravați, probabil, trei miei, în profil spre dextra.

Rotund, 30 mm, aplicat în ceară.

55. *ODOREU*

SIGILL: ECCL: GR: CATH: UDVARIENSIS 1831.[57]

Sf. Arhanghel Mihail.

Rotund, 30 mm imprimat în fum.

56. *PELEŞ*

SIG: ECC: GR: CATRH N / AGY / PELESKIENSIS: 1831.[58]

Sf. Arhanghel Mihail.

Rotund, 30 mm, imprimat în fum.

57. *PETEA*

SIG: GC: ECCLESIAE PETENSIS AN: / 1 / 830.[59]

Sf. Nicolae cu coroană cruciferă şi cârjă episcopală.

Rotund, 30 mm, imprimat în fum .

58. *PIŞCARI*

https://biblioteca-digitala.ro

SIGILL. PAROCHIAE PISKARKOS G.R.C. 1832.[60]
Sf. Arhangeli Mihail şi Gavril.
Oval, 28x32 mm, imprimat în fum.

59. *PORCSALMA* (azi în Ungaria)
SIG. G.C. ECCLESIAE PORTSALMENSIS 1830.[61]
Isus vindecând un orb. În părţile laterale un copac şi o construcţie.
Rotund, 30 mm, aplicat în ceară.

60. *PORTIŢA*
SIGILL. PAROCHIAE PORTELEK G.R.C. 1832.[62]
Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril.
Oval, 25x30 mm, imprimat în fum.

61. *POTĂU*
SIGILL: ECC: GR: CATH: PATOHAZAIENSIS 1831.[63]
Sf. Arhanghel Mihail.
Rotund, 30 mm, imprimat în fum.

62. *PRILOG*
RÓZSA PALLAGI GÖR. KATH. EGYHÁZ. PECSÉTJE 1818.[64]
Sf. Nicolae cu cârjă episcopală.
Rotund, 30 mm aplicat în ceară.

63. *RACOVA*
SIGILL. PAROCHIAE RAKOSTEREBES G.R.C. 1832.[65]
Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril.
Oval, 22x30 mm, imprimat în fum.

https://biblioteca-digitala.ro

64. ***RACŞA***

SIGILL: ECCLE: GR: C: RAKSAIENSIS 1831.[66]

Sf. Maria cu o cruce în mâna dreaptă şi un spic de grâu în mâna stângă.

Rotund, 28 mm, imprimat în fum.

65. ***RESIGHEA***

SIGILL. PAROCHIAE RESZEGE G.R.C. 1832.[67]

Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril.

Oval, 26x28 mm, imprimat în fum.

66. ***ROŞIORI***

SIGIL: PAROCIEI G.C. DE VERESMART 1867.[68]

Sf. Fecioară reprezentată frontal, cu braţele desfăcute lateral, stând pe o terasă.

Rotund, 30 mm, imprimat în fum.

67. ***RUŞENI***

SIGILL. PAROCHIAE OROSZ-FALU G.R.C. 1832.[69]

Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril.

Oval, 28x32 mm, aplicat în ceară.

68. ***SANISLĂU***

SIGILL. PAROCHIAE SZANISZLO G.R.C. 1832.[70]

Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril.

Oval, 25x29 mm, imprimat în fum.

69. ***SANTĂU*** (comitatul Solnocu de Mijloc)

SIGILLUM ECCLESIAE G: C: T/ASNAD/ SZANTO 1839.[71]

Scena Buneivestiri.

Rotund, 29 mm, imprimat în fum.

https://biblioteca-digitala.ro

70. ***SATU MARE*** - parohie gr. cat. română

OFICIUL PAROHIAL GECO-CATOLIC ROMÂN SATU MARE 1768.[72]

Maica Domnului cu Pruncul Isus.

Rotund, 40 mm, imprimat în tuş. Sigiliu confecţionat în sec.XX.

71. ***SATU MARE*** - parohie gr. cat. ruteană.

Sf. Nicolae bust, mitră cu cruce pe cap şi nimb.

Rotund, 30 mm, imprimat în fum.

72. ***SATU MARE*** - district protopopial

OFICIUL PROTOPOPESC GR. CAT. ROMÂN SATU MARE 1800.[74]

Maica Domnului cu Pruncul Isus.

Rotund, 40 mm, imprimat în tuş. Sigiliu de sec. XX.

73. ***SĂRĂUAD*** - parohie (comitatul Solnocu de Mijloc)

SIG./ ECCLESIAE G.C./ T/ASNAD/. SZARVAD ARCHANGELOS 1839.[75]

Sf. Arhangeli Mihai şi Gavril susţinând cu mâinile un glob.

Rotund, 30 mm, imprimat în fum.

74. ***SĂRĂUAD*** - distrinct arhidiaconal (comitatul Solnocu de Mijloc)

SIG.DIST.ARCHI-DIACONALIS T/ASNAD/. SZARVAD 1839.[76]

Intr-un scut oval se află un potir, înconjurat de motive vegetale.

Rotund, 33 mm, imprimat în tuş.

75. ***SĂTMĂREL***

https://biblioteca-digitala.ro

SIGILL. PAROCHIAE ZSADANY G.R.C. 1832.[77]
Sf. Nicolae cu cârjă episcopală.
Oval, 28x32 mm, aplicat în ceară.

76. ***SEINI***
SIG: ECC: GR: CATH: SZINYERVARALLYIENSIS 1831.[78]
Sf. Arhanghel Mihail.
Rotund, 30 mm, imprimat în fum.

77. ***SÎNMICLĂUŞ***
SIGILL.PAROCHIAE SZ/ENT/. MIKLOS G.R.C. 1832.[79]
Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril.
Oval, 25x30 mm, aplicat în ceară.

78. ***SOMEŞENI***
SIG: ECC: GR: CAT: SZAMOSTELEKIENSIS 1831.[80]
Sf. Vasile cel Mare cu cârjă arhierească în mâna dreaptă.
Rotund, 30 mm, imprimat în fum.

79. ***STÎNA***
SIGILL.PAROCHIAE FELSÕ BOLDAD G.R.C. 1832.[81]
Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril.
Oval, 26x32 mm, imprimat în fum.

80. ***SUPURU DE JOS*** (comitatul Solnocu de Mijloc)
SIGIL. PAROCHIAE ALSO SZOPOR G.R.C. 1832.[82]
Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril.
Oval, 28x34 mm, imprimat în fum .

https://biblioteca-digitala.ro

81. ***ŞIŞEŞTI***

SIGIL: ECCL: G: R: CATH : LACZFALVENSIS.[83]

Înălțarea la cer a Maicii Domnului.

Rotund, 30 mm, imprimat în fum.

82. ***TĂTĂREŞTI***

SIGILL. PAROCHIAE REZTELEK G.R.C. 1832.[84]

Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril.

Oval, 26x32 mm, aplicat în ceară.

83. ***TEREBEŞTI***

SIGILL. ECCLE. PAROCH. G.C. TÖKE TEREBESIENSIS 1789.[85]

Înălțarea Domnului la cer, înconjurat de raze, binecuvântând cu brațele ridicate.

Rotund, 30 mm, aplicat în ceară.

84. ***TIREAM***

SIGILL. PAROCHIAE MEZŐ TEREM G.R.C. 1832.[86]

Sf. Arhangheli Mihail şi Gavril.

Oval, 26x32 mm, aplicat în ceară.

85. ***TÎRŞOLȚ***

SIGILL: ECCLE: GR: C: TARTOCZIENSIS 1831.[87]

Sf. Maria cu o cruce în mâna dreaptă şi un spic de grâu în mâna stângă.

Rotund, 28 mm, imprimat în fum.

86.*TRIP*

SIGILL: ECCLE: GR : C: TEREPIENSIS 1831.[88]

Sf. Arhanghel Mihail.

https://biblioteca-digitala.ro

Rotund, 30 mm, imprimat în fum.

87. ***TUR***

TURVÉKONYI GÖR.KATH.EGYHÁZ PECSÉTJE 1848.[89]

Sf. Dumitru cu cârjă episcopală în mâna stângă.
Rotund, 30 mm, imprimat în fum.

88. ***VALEA VINULUI***

SIGILL. PAROCHIAE BORHID G.R.C. 1832.[90]
Sf. Ioan Botezătorul cu o cruce în mâna dreaptă.
Oval, 25x28 mm, imprimat în fum.

89. ***VAMA***

SIGILL: ECCL: GR: C: VAMFALVENSIS 1831.[91]
Sf. Arhanghel Mihail.
Rotund, 30 mm, imprimat în fum.

90. ***VEZENDIU***

SIGILL. PAROCHIAE VEZEND G.R.C. 1832.[92]
Scena Schimbării de față: Mântuitorul Isus pe un pisc de munte (Tabor) binecuvântând; în dreapta profetul Moise, în stânga profetul Ilie.
Oval, 25x29 mm, aplicat în ceară.

91. ***VIILE SATU MARE***

Szatmár N / emeti / Hegyi G. K. [93]
În câmp: *Ekle* 1858.
Rotund, 23 mm, aplicat în ceară.

Parohiile românești unite din zona Sătmarului au dobândit sigilii relativ târziu, în anii 1830-1832, cu excepția parohiei Tiream ce beneficia de sigiliu încă din anul 1789. Anterior anilor

https://biblioteca-digitala.ro

sus-menționați actele bisericești erau validate cu sigiliile personale ale preoților. Din punct de vedere jurisdicțional și organizatoric, parohiile sătmărene situate la nord de valea Someșului erau patronate de către Episcopia greco-catolică ruteană de Muncaci, iar cele situate la sud, deci în partea stângă a Someșului, după 1823-1824 au trecut sub autoritatea Episcopiei greco-catolice române Oradea Mare. Parohia Craidorolț depindea însă direct de Vlădicia Făgărașului. Primele și-au confecționat tiparele sigilare în 1831, unele chiar în 1818, cum este cazul Lechinței[94] și Prilogului, cele din stânga Someșului în 1830, dar mai ales în 1832. Se poate deduce, prin urmare, faptul că tiparele sigilare au fost confecționate ca urmare a unor dispoziții ale celor două episcopii, chiar dacă nu am întâlnit o reglementare scrisă în acest sens. Parohiile situate în comitatul Solnocu de Mijloc, azi făcând parte din județul Satu Mare, erau subordonate tot Episcopiei greco-catolice Oradea Mare, constituind arhidiaconatul Solnocului.

Legendele sigiliilor au fost gravate în limba latină, cu prescurtarea termenilor PAROCHIA sau ECCLESIA, ca și a celor definind confesiunea, sub forma: G.C., GR.C., GR.CATH. sau G.R.C. (graeci ritus catholicorum). Legende în limba maghiară am întâlnit în cazul parohiilor Lechința, Prilog și Negrești. Primele două au gravate în legendă anul 1818, dar considerăm că tiparele au fost confecționate mai târziu, în sau după anul 1848, deoarece validează acte din deceniile 7 sau 8 ale secolului trecut, când în mod normal validarea trebuia executată cu tiparele confecționate în anii 1831 sau 1848. Tiparul sigilar al localității Negrești a fost executat în anul 1842.

Parohiile din Țara Oașului și-au reînnoit în bloc sigiliile în anul 1848, legendele fiind gravate, fără excepție, în limba maghiară. Abia după liberalizarea regimului austriac, survenită prin Diploma din octombrie 1860, vom întâlni și sigilii cu legendele în limba română: Aciua, districtul protopopial Codru și

https://biblioteca-digitala.ro

Hrip.

Anul 1768 gravat în legenda sigilară a parohiei Satu Mare poate fi interpretat ca un recurs la primele tentative de înființare a unei parohii românești în Sătmar în timpul preotului și dascălului Dimitrie Ivașcu, după cum anul 1800 semnifică înființarea oficiului protopopial Satu Mare, parte constitutivă a vicariatului greco-catolic din Satu Mare (înființat în 1776) din cadrul Episcopiei greco-catolice de Muncaci.

În privința simbolisticii putem remarca predominanța sfinților protectori, cărora le-a fost închinat și hramul bisericesc, precum și scene din iconografia religioasă. Dacă în sigiliile parohiilor de la nord de Someș simbolistica este mai variată: Sf. Mihail, Sf. Nicolae, Sf. Paraschiva, scena Nașterii Maicii Domnului, Sf. Maria, etc., în cele situate la sud predomină, cu unele excepții, Sf. Arhangheli Mihail și Gavril, semn că odinioară parohiile românești sătmărene se găseau sub autoritatea episcopilor de la Mânăstirea „Sf. Mihail" din Peri (Maramureș). Surprinzătoare este însă gravarea inversată a celor două personaje: Sf. Gavril cu balanță în partea dextra, Sf. Mihail cu sabie în senestra, desigur o greșeală a gravorului. În sigiliile parohiilor din comitatul Solnocu de Mijloc cei doi arhangheli susțin un glob. Când parohiile din Oaș și-au reînnoit tiparele sigilare în anul 1848, marea lor majoritate și-au modificat simbolurile, după cum și hramul bisericesc. Parohiile diecezei orădene au procedat la reînnoire după 1860, dar simbolurile au fost conservate pe mai departe.

Ca formă, sigiliile parohiilor din dreapta Someșului sunt rotunde, ale celor din stânga ovale, dimensiunile fiind foarte apropiate, primele având, în general diametrul de 30 mm, celelalte dimensiunile 26x32 mm Această constatare ne întărește, în plus, convingerea că tiparele sigilare au fost executate în două centre meșteșugărești, de către aceeași meșteri gravori, la comanda centralizată a celor două dieceze. Presupunem că aceste centre ar fi

https://biblioteca-digitala.ro

Muncaci şi Oradea.

https://biblioteca-digitala.ro

Note

1. *Schematismus venerabili cleri diocezis Magno-Varadiensis G.R.C. pro anno MDCCCLIV*, Oradea Mare, 1854; *Siematismulu veneratului cleru a nou înfiinţatei dieceze greco-catolice a Gherlei pre anulu de la Christosu 1867*, Gherla, 1867; *A szatmári püspöki egyházmegye emlékkönyve (Schematismus centenarius) 1804-1904*, Szatmár, 1904; Corina Nicolescu, *Icoane vechi româneşti*, Bucureşti, 1971; *Monumente istorice bisericeşti din eparhia Oradiei*, Oradea 1978; Dionisie din Furna, *Carte de pictură*, Bucureşti, 1979; *Erminia picturii bizantine* (ediţie îngrijită de C.Săndulescu - Verna), Timişoara, f.a.; *Episcopia Ortodoxă Română Oradea. Indrumător misionar şi patriotic*, Oradea, 1984; Takács Béla, *Magyar bibliai jelképek a református egyházmûvészetben*, Budapest, 1986; *A munkácsi görögkatolikus püspökség lelkészségeinek 1806 évi összeírása*, Nyíregyháza, 1990; Vasile Drăguţ, *Dicţionar enciclopedic de artă medievală românească*, Bucureşti, 1976; Mircea Popescu ş.a., *Dicţionar de artă*, Bucureşti, 1995.

2. Arh. St. Satu Mare, *Colecţia registrelor parohiale de stare civilă* (în continuare *Registre parohiale*), inv. nr. 11, nr. 3.

3. Arh. St. Sălaj, *Tabelele contribuabililor*, pachet CLXII, nr. 4438.

4. Muzeul judeţean Satu Mare, *Colecţia de documente*, neinv.

5. *Registre parohiale*, inv. nr. 14, nr. 73, f.87.

6. *Idem*, inv. nr. 14, nr. 726, f.88.

7. Muzeul Judeţean Satu Mare, *Colecţia de documente*, neinv.

https://biblioteca-digitala.ro

8. Arh. St. Sălaj, fond *Tabelele contribuabililor*, pachet CLXIV, nr. 4498.

9. *Registre parohiale*, inv. nr. 14, nr. 156, f.30.

10. *Ibidem*, nr. 1202, f.23.

11. *Idem*, inv. nr. 11 nr. 78.

12. Arh. St. Sălaj, fond *Tabelele contribuabililor*, pachet XXXVI, nr. 3698.

13. *Registre parohiale*, inv. nr. 14, nr. 225, f.47.

14. *Idem*, inv. nr. 11, nr. 82.

15. *Idem*, inv. nr. 14, nr. 259, f. 140.

16. *Idem*, inv. nr. 11, nr. 104.

17. *Ibidem*, nr. 92.

18. *Ibidem*, nr. 101.

19. *Ibidem*, nr. 141.

20. Arh. St. Satu Mare, fond *Notariatul local Carei*, dosar nr. 1 (Cean), f.55.

21. *Registre parohiale*, inv. nr. 11, nr. 329.

22. Arh. St. Satu Mare, fond *Notariatul local Carei*, dosar nr. 1 (Cig), f.236.

23. *Registre parohiale*, inv. nr. 11, nr. 120.

24. *Idem*, inv. nr. 14, nr. 449, f.17.

25. *Ibidem*, nr. 1156, f.17.

26. *Ibidem*, nr. 491, f.47.

27. *Ibidem*, nr. 1202, f.22.

28. *Idem*, inv. nr. 11, nr. 40.

29. *Ibidem*, nr. 187.

30. *Ibidem*, nr. 195.

31. Arh. St. Satu Mare, fond *Notariatul local Carei*, dosar nr. 2 (Cig), f. 76.

32. *Registre parohiale*, inv. nr. 14, nr. 612, f.67.

33. *Idem*, inv. nr. 11, nr. 220.

34. Arh. St. Satu Mare, fond *Tribunalul județean Satu Mare, Dosare procesuale*, dosar nr. 8/1890, f.28.

https://biblioteca-digitala.ro

35. Arh. St. Satu Mare, fond *Notariatul local Carei*, dosar nr. 1 (Ghirolt), f.182.

36. *Registre parohiale*, inv. nr. 11, nr. 235.

37. Muzeul județean Satu Mare, *Colecția de documente*, neinv.

38. *Registre parohiale*, inv. nr. 14, nr. 702, f. 9.

39. *Ibidem*, nr. 726, f.87.

40. Arh. St. Sălaj, fond *Tabelele contribuabililor*, pachet CXLIV, nr. 3920.

41. *Registre parohiale*, inv. nr. 14, nr. 779, f.1

42. *Idem*, inv. nr. 11, nr. 412.

43. *Ibidem*, nr. 247.

44. Arh. St. Satu Mare, fond *Tribunalul județean Satu Mare, Dosare procesuale*, dosar nr. 7/1889, f.166.

45. *Registre parohiale*, inv. nr. 11, nr. 269.

46. *Ibidem*, nr. 283.

47. *Ibidem*, nr. 286.

48. Arh. St. Satu Mare, fond *Capitlul romano-catolic Satu Mare*, anul 1880.

49. *Registre parohiale*, inv. nr. 11, nr. 297.

50. *Ibidem*, nr. 177.

51. *Ibidem*, nr. 308.

52. *Ibidem*, nr. 323.

53. *Ibidem*, nr. 330.

54. *Ibidem*, nr. 334.

55. *Idem*, inv. nr. 14, nr. 995, f.22.

56. *Idem*, inv. nr. 11, nr. 390.

57. Arh. St. Satu Mare, fond *Tribunalul județean Satu Mare, Dosare procesuale*, dosar nr. 7/1890, f.4.

58. *Registre parohiale*, inv. nr. 14, nr. 259, f.140; inv. nr. 11, nr. 356.

59. *Idem*, inv. nr. 11, nr. 361.

60. *Ibidem*, nr. 372.

https://biblioteca-digitala.ro

61. Arh. St. Satu Mare, fond *Primăria municipiului Satu Mare, Testamente*, fără nr. fasc. , nr. 22.

62. *Registre parohiale*, inv. nr. 11, nr. 378.

63. *Ibidem*, nr. 382.

64. *Ibidem*, nr. 389.

65. *Ibidem*, nr. 391.

66. *Ibidem*, nr. 396.

67. *Ibidem*, nr. 405.

68. *Ibidem*, nr. 411.

69. *Idem*, inv. nr. 14, nr. 744, f.12.

70. *Idem*, inv. nr. 11, nr. 419.

71. Arh. St. Satu Mare, fond *Notariatul local Carei*, dosar nr. 2 (Santău), f.58.

72. Arh. St. Satu Mare, fond *Prefectura județlui Satu Mare*, dosar nr. 28/1936.

73. *Registre parohiale*, inv. nr. 14, nr. 1266, f.12.

74. *Ibidem*, nr. 477, f.99.

75. Muzeul județean Satu Mare, *Colecția de documente*, neinv.

76. Arh. St. Satu Mare, fond *Notariatul local Carei*, dosar nr. 2 (Becheni), f.62.

77. Arh. St. Satu Mare, *Colecția de documente ale instituțiilor ecleziastice*, dosar nr. 353, f.42.

78. Arh. St. Satu Mare, fond *Tribunalul județean Satu Mare, Dosare procesuale*, dosar nr. 20/1889, f.30.

79. *Registre parohiale*, inv. nr. 11, nr. 430.

80. *Ibidem*, nr. 444.

81. *Ibidem* nr. 393.

82. Muzeul județean Satu Mare, *Colecția de documente*,neinv.

83. Arh. St. Satu Mare, fond *Tribunalul județean Satu Mare, Acte urbariale*, dosar nr. 1797, f.109.

84. *Registre parohiale*, inv. nr. 11, nr. 489.

https://biblioteca-digitala.ro

85. *Ibidem*, nr. 464.
86. *Ibidem*, nr. 471.
87. *Ibidem*, nr. 481.
88. *Ibidem*, nr. 484.
89. Arh. St. Satu Mare, fond *Tribunalul județean Satu Mare, Dosare procesuale*, dosar nr. 19/1893, f. 212.
90. *Registre parohiale*, inv. nr. 11, nr. 497.
91. *Ibidem*, nr. 499.
92. *Ibidem*, nr. 519.
93. Arh. St. Satu Mare, fond *Capitlul romano-catolic Satu Mare*, anul 1863.
94. *Registre parohiale*, inv. nr. 11, nr. 283.

https://biblioteca-digitala.ro

b) *CULTUL ROMANO - CATOLIC*

1. ***ARDUD***

SIGILLUM: PAROC: ECCLESIE: ERDÕD[1]

Pe o movilă trilobată un personaj cu cap nimbat şi braţele desfăcute, reprezentând scena Înălţării Domnului. În partea de jos a câmpului sigilar a fost gravat anul confecţionării: 1831.

Oval, 24x28 mm, aplicat în ceară.

2. ***BAIA MARE*** - district vicearhidiaconal

A NAGYBÁNYAI R.KATH.EGYHÁZKERÜLET PECSÉTJE

Sf. Anton cu Pruncul Isus.

Rotund, 34 mm, imprimat în tuş pe un document din anul 1881.[2]

3. ***BAIA MARE*** - parohie

SIGIL. TEMPLI S. STEPHANI R.K. PAROCH. N. BÁNYA

Sf. Ştefan îngenuncheat în faţa Domnului.

Oval, 27x29 mm, imprimat în tuş pe un document din anul 1883.[3]

4. ***BAIA SPRIE***

SIGIL . ECCLES . PAROCH . L . R . FELSÕBÁNYA

Înălţarea Fecioarei la cer.

Oval, 21x24 mm, imprimat în tuş pe un document din anul 1864.[4]

5. ***BĂIŢA***

SIGILLUM ECCLESIAE LAPOS BANYENSIS

https://biblioteca-digitala.ro

1830.[5]

Fecioara Maria încadrată într-un portal, având deasupra doi îngeri ce țin o cunună şi o cordelieră sub forma literelor **M** şi **A**, iar dedesupt **RIA**.

Rotund, 30 mm, aplicat în ceară.

6. ***BELTIUG***

SIGILL: PAROCH: ECCL: OPP: BÉLTEK 1831.[6]

Sf. Ladislau încoronat, stând pe un tron, cu sceptru în mâna dreaptă. În planul secund se observă o casă cu horn.

Rotund, 32 mm, aplicat în ceară.

7. ***BEREG*** - arhidiaconat (comitatul Bereg, azi în Ucraina)

ARCHIDIACONATUS BEREGHIENSIS 1796.[7]

Un personaj în genunchi (Sf. Ştefan) oferind coroana regală Maicii Domnului cu Pruncul, aflați în partea de sus a câmpului.

Rotund, 30 mm, aplicat în ceară.

8. ***BEREGOVO*** - district vicearhidiaconal (comitatul Bereg, azi în Ucraina)

SIG . DISTRICT . V . A . DIACON . BEREGSZAS.[8]

Pe o terasă stilizată un ghiveci cu trei spice de grâu, o ramură de stejar cu ghindă şi un ciorchine de strugure. Sub terasă înscris anul 1830.

Oval, 28x30 mm, aplicat în ceară.

9. ***BEREGOVO*** - parohie (comitatul Bereg, azi în Ucraina)

SIGILLUM PAROCH: ECC: ROM: CATH: OPP: BEREGSZÁSZ

Înălțarea Sf. Cruci.

https://biblioteca-digitala.ro

Rotund, 37 mm, imprimat în tuş pe un document din anul 1879.[9]

10.*BORLEŞTI*

SIGILL: PAROCH: IN ECCL: BARLAFALU 1831.[10]

Sf. Arh.Mihail.

Rotund, 23 mm, imprimat în fum.

11. *CAREI* - district vicearhidiaconal

SIG . DIST . NAGY - KÁROLY . ROM . CATH . 1842.[11]

Sf. Iosif situat între doi copaci.

Oval, 25x29 mm, aplicat în ceară.

12. *CĂMIN*

SIGILL: ECCLESIAE KALMAND

Sf. Ana aşezată pe un taburet, având la picioare un personaj aureolat cu o carte de rugăciune.

Oval, 20x22 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1837.[12]

13. *CĂPLENI* - convent

SIGILVM CONVENTVS KAPLONIENSIS

Sf. Anton rugându-se, iar deasupra copilul Isus.

Oval, 20x24 mm, aplicat în ceară, pe un document din anul 1838.[13]

14. *CIUMEŞTI*

CSOMAKÖZI R .K .SZENT EGYHÁZ PECSÉTJE [14]

Sf. Ştefan în genunchi; în partea de sus a câmpului a fost gravat anul confecţionării: 1840.

Rotund, 23 mm, imprimat în tuş.

https://biblioteca-digitala.ro

15. ***CRAIDOROLȚ***

SIGILL. ECCL. RNO. CATH. KIRÁLY DAROCZIENSIS[15].

Sf. Ştefan cu coroană regală închisă, sceptru şi glob crucifer. În partea inferioară a câmpului gravat anul 1830.

Oval, 31x35 mm, aplicat în ceară.

16. ***CSEKE*** (azi în Ungaria)

SIGILL: ECCLESIAE CSEKEIENSIS 1830.[16]

Sf. Treime şi globul pământesc.

Oval, 25x27 mm, aplicat în ceară.

17. ***CSENGER*** (azi în Ungaria)

SIGILL: ECCLAE: CSENGERINENSIS

Sf. Treime.

Oval, 25x29 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1853[17]

18. ***DARA***

SIGILLUM ECCLESIAE DARAENSIS 1836.[18]

Maica Domnului binecuvântând.

Rotund 26 mm, imprimat în fum.

19. ***FANCSIKA*** (comitatul Ugocea, azi în Ucraina)

FANTSIKAI R.K. SZ. EGYHÁZ PETSETJE

Isus cu cap nimbat şi inima nimbată având în faţa sa pe Isus copilul în poziţie şezând.

Rotund, 26 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1853.[19]

20. ***FEHÉRGYARMAT*** - district vicearhidiaconal (azi în Ungaria)

A FEHÉR - GYARMATI R.K. ESPERES PECSÉTJE.

https://biblioteca-digitala.ro

Sf. Ştefan oferind coroana regală Fecoarei Maria, patroana Ungariei.

Oval, 29x33 mm, imprimat în tuş pe un document din anul 1875.[20]

21. ***FEHÉRGYARMAT*** - parohie (azi în Ungaria)

SIGILL: PAROCH: ECCLAE: OPP: FEIER - GYARMAT 1830[21]

Sf. Apostoli Petru şi Pavel.

Oval, 28x36 mm, aplicat în ceară.

22. ***FOIENI***

FENY ECLE.

Sf. Arh.Mihail cu sabie în mâna dreaptă şi balanţă în cea stângă, călcând un balaur.

Oval, 20x23 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1833.[22]

23. ***HALMEU*** (comitatul Ugocea, azi în judeţul Satu Mare)

A HALMI R: C: EGYHÁZ PETSETJE

O cruce situată pe o movilă, simbolizând Înălţarea Sf. Cruci.

Rotund, 27 mm, imprimat în fum pe un document din anul 1871.[23]

24. ***HOMORODU DE JOS***

SIGILL: PAROCH: IN ECCL: A . HOMOROD 1831.[24]

Pe o movilă o cruce latină înconjurată de un grilaj (Înălţarea Sf. Cruci).

Rotund, 23 mm, aplicat în ceară.

https://biblioteca-digitala.ro

25. ***HUREZU MARE***

SIGILLUM R. C. ECC: NANTÜ 1850. [25]

Sf. Treime.

Rotund, 29 mm, imprimnat în fum.

26. ***HUST*** (comitatul Maramureş, azi în Ucraina)

SIGIL: ECCL: PRIVIL: CORON: OPPIDI HUSZTH.[26]

Pe o terasă Sf. Ana cu sceptru în mâna stângă, alături de ea un personaj în picioare. Sub terasă anul confecţionării: 1830.

Oval, 30x34 mm, imprimat în fum.

27. ***HUTA CERTEZE***

SIGILLUM PAR. ECCL. LAJOSVÖLGYE 1864.[27]

Episcopul martir Sf. Ioan Nepomuk stând pe un pod cu o cruce în mâna dreaptă.

Rotund, 38 mm, imprimat în tuş.

28. ***JÁNK*** (azi în Ungaria)

A IÁNKI ROM.KATH. EGYHÁZ PECSÉTJE 1864.[28]

Sf. Treime şi globul pământesc.

Rotund, 32 mm, imprimat în fum.

29. ***IOJIB***

SIGILLUM ECCLESIAE IOSEFHAZAIENSIS 1830.[29]

Sf. Ştefan oferind o coroană închisă, terminată cu glob crucifer, Maicii Domnului cu Pruncul în braţe.

Rotund, 30 mm, aplicat în ceară.

30. ***KIRÁLYHÁZA*** (comitatul Ugocea, azi în Ucraina)

KIRÁLYHÁZI ROM. KATH. SZ. EGYHÁZ PETS.

Sf. Apostoli Petru şi Pavel.

https://biblioteca-digitala.ro

Oval, 25x31 mm, imprimat în fum pe un document din anul 1877.[30]

31. ***KISRÁTH*** (comitatul Ung, azi în Ucraina)

SIGIL . ECCL . PAR . ROM . CATH . KIS - RATH

Sf. Arh. Mihail străpungând cu sulița un personaj culcat la pământ.

Rotund, 34 mm, imprimat în tuş pe un document din anul 1877.[31]

32. ***LAZURI***

A Lázári R. K. Egyház Pecsétje 1842.[32]

Sf. Ladislau cu sabie în mâna dreaptă.

Rotund, 25 mm, aplicat în ceară.

33. ***LIVADA***

SIGILLUM ECCLESIAE SÁRKÖZIENSIS 1830.[33]

O cruce latină şi o biserică cu două turnuri.

Rotund, 29 mm, aplicat în ceară.

34. ***MÁTÉSZALKA*** (azi în Ungaria)

A MÁTÉ SZALKAI R. K. EGYHÁZ PECSÉTJE 1868.[34]

Sf. Iosif cu o cruce în mâna dreaptă.

Rotund, 33 mm, aplicat în ceară.

35. ***MÉRK*** (azi în Ungaria)

SIGILLUM ECCLESIAE ROM: CATHOLICAE MÉRK 1841.[35]

Sf. Apostoli Petru şi Pavel, unul cu un glob crucifer, celălalt cu sabie.

Oval, 29 x35 mm, aplicat în ceară.

https://biblioteca-digitala.ro

36. ***MEZŐKÁSZONY*** (comitatul Bereg, azi în Ucraina)

SIGIL. ECCLESIAE MEZŐ KASZONYIENSIS

Sf. Ştefan .

Oval, 25x29 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1869.[36]

37. ***MOFTINU MARE***

B.V.M. SIG. PAR. ECCLES. N. MAJTHENY

Prea Fericita Fecioară Maria (câmpul sigilar deteriorat)

Oval, 23x26 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1862.[37]

38. ***MUCACEVO*** (comitatul Bereg, azi în Ucraina)

SIG. ECCL: R: C: MUNKATS S: MAR: EPP: V: CONF.[38]

Sf. Martin, episcop, călare, în profil spre dextra, oferind o pelerină unui cerşetor. În părţile laterale ale capului a fost gravat anul 1782.

Oval, 25x30 mm, aplicat în ceară.

39. ***NEVETLENFALU*** (comitatul Ugocea, azi în Ucraina)

SIGILL: PAR: ECCLAE: NFLVENSIS 1831.[39]

Pe o terasă o cruce latină, având în dextra un personaj cu o sabie şi coroană închisă, iar în senestra un arhiereu cu o cârjă episcopală.

Rotund, 29 mm, imprimat în fum.

40. ***NYIRCSAHOLY*** (azi în Ungaria)

SIGILIUM ROMAN FKF N / YIR/ CS/ AHOLY / 1834.[40]

Isus răstignit pe cruce; de ambele părţi motive vegetale.

https://biblioteca-digitala.ro

Rotund, 32 mm, imprimat în fum.

41. ***PAPOS*** (azi în Ungaria)

SIGIL: ECCLESIAE ROMANO CATH: PAPOSIENSIS 1830.[41]

În partea dreaptă Sf. Arh.Gavril, în stânga Sf. Francisc şi nişte păsări în partea superioară.

Rotund, 30 mm, aplicat în ceară.

42. ***PETREŞTI***

SIGILL: ECCLAE MEZŐ - PETRI AD S: ELISABETH 1791.[42]

Sf. Elisabeta oferind un măr unui invalid sprijinit într-o cârjă.

Oval, 30x34 mm, aplicat în ceară.

43. ***PORUMBEŞTI*** (comitatul Ugocea, azi în judeţul Satu Mare)

SIGIL . R. C. ECC. KÖKÉNYESD AD S.EMER. 1831.[43]

Sf. Emeric cu sabie în mâna stânga şi un crin stilizat în mâna dreaptă; alături o coroană închisă, un glob şi un sceptru.

Rotund, 29 mm, aplicat în ceară.

44. ***PUSZTADOBOS*** (azi în Ungaria)

A.P. DOBOSI R.K. EGYHÁZ PECSÉTJE 1864.[44]

Sf. Ioan Nepomuk, episcop ceh martir.

Oval, 22x31 mm, imprimat în fum.

45. ***RĂTEŞTI***

SIGILLUM PAROCH. SZAKASZIENSIS AD. S. FLORIANUM.

https://biblioteca-digitala.ro

Sf. Florian.

Oval, 26x30 mm, imprimat în tuş pe un document din anul 1879.[45]

46. ***SANISLĂU***

SIGILL: ECCLAE: PAROCH: SZANISZLOVIENSIS GEORG. MA.

Sf. Gheorghe Martirul omorând balaurul.

Oval, 30x32 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1832.[45]

47. ***SATU MARE*** - episcopie

SIGILLUM EPISCOPI SZATHMAR 1867.[47]

În câmpul sigilar un scut dreptunghiular scartelat, având în cartierele 1 şi 4 câte un porumbel cu o ramură de măslin în cioc, iar în cartierele 2 şi 3 câte un rac. Scutul este timbrat de o pasăre heraldică în profil spre dextra, mitra şi cârja episcopală. Totul este plasat sub o pălărie episcopală cu două cordeliere, fiecare cu câte şase ciucuri.

Oval, 32x36 mm, sigiliu sec.

48. ***SATU MARE*** - capitlu

SIGILLUM CAPITULI SZATTHMARIENSIS A. 1807.[48]

Sf. Ştefan aşezat pe tron, cu sceptru în mâna dreaptă. Inscripţiile **S.S.** şi **I.R.H.**, de o parte şi cealaltă a capului încoronat, definesc calitatea Sf. Ştefan de rege al ungurilor.

Oval, 30x36 mm, aplicat în ceară.

49. ***SATU MARE*** - district vicearhidaconal

A SZATHMARI ROM. CATHOL. EGYHÁZI KERÜLET AL ESPERESTI HIVA. PECS. 1837.[49]

Sf. Ştefan oferind coroana regală Maicii Domnului cu Pruncul.

https://biblioteca-digitala.ro

Oval, 26x30 mm, aplicat în ceară.

50. ***SATU MARE*** - parohie

SIGILLVM PAROCHIAE L. R. CIVITATIS SZATHMAR ERECTAE AN. 1216.[50]

Deasupra unei terase scena Înălțării Domnului. Sub terasă sunt înscrise anul şi luna confecționării tiparului sigilar: 1830 MAI.

Rotund, 35 mm, timbrat.

51. ***SATU MARE*** - parohie

SZATHMAR NÉMETI ROM. KATH. EGYHÁZ PECSÉTJE

Aceaşi scenă.

Rotund, 35 mm, timbrat pe un document din anul 1848.[51]

52. ***SATU MARE*** - parohie

SIGILL. R. CATH. ECCL. SZATMAR 1850.[52]

Isus arătându-se Apostolilor.

Rotund, 33 mm, imprimat în fum.

53. ***SIGHETU - MARMAȚIEI*** (comitatul Maramureş)

SZIGETHI R: K: SZ: EGYHÁZ PECSÉTJE 1730.[53]

Sf. Emeric cu capul nimbat şi un crucifix la piept.

Rotund, 31 mm, aplicat în ceară.

54. ***SÎI***

SIGILLUM ECCLES. PAROCH. SZINFALU 1861.[54]

Fecioara cu Pruncul.

Rotund, 33 mm, aplicat în ceară.

55. ***SZEREDNYE*** (comitatul Ung, azi în Ucraina)

https://biblioteca-digitala.ro

SZEREDNYEI ROM. KAT. EGYHÁZ PECSÉTJE.

Scena Intrării în Jerusalim. Isus pe un asin, cu o ramură de măslin în mâna dreaptă. Dedesubt gravat anul 1862.

Rotund, 30 mm, aplicat în ceară.

56. *ŞANDRA*

SIGILL: PAROCH: ECCL: SANDOR FALU AD. S: ERAS: EP: ET: M.[56]

Sf. Erasmus, episcop şi martir, cu cârjă episcopală.

Apare gravat şi anul confecţionării: 1831.

Rotund, 30 mm, aplicat în ceară.

57. *TECEU* (comitatul Maramureş, azi în Ucraina)

SIGILL: PAROCH: ECCLE: TECSŐ AD: S: STEPH: R .

Sf. Dreaptă (Szent Jobb) a regelui Ştefan.

Rotund, 35 mm, imprimat în tuş pe un document din anul 1885.[57]

58. *TIREAM*

M.TEREMI EGYHÁZ CZÍME.[58]

Pe o terasă o cruce latină cu braţele trilobate; pe soclul crucii e gravat anul confecţionării tiparului sigilar: 1848; lateral motive florale.

Rotund, 21 mm, imprimat în fum.

59. *TISZAUJLAK* (comitatul Ugocea, azi în Ucraina)

SIGIL. ECCLESIAE ROMANO - CATOLICAE T. UJLAKIENSIS.

Fecioara cu o floare de crin în mâna stângă.

Oval, 28x34 mm, imprimat în fum pe un document din anul 1883.[59]

https://biblioteca-digitala.ro

60. ***TÖVISFALVA*** (comitatul Bereg, azi în Ucraina)
SIGILUM ECCLESIAE TÖVISFALVENSIS 1863.[60]
Sf. Treime.
Rotund, 35 mm, imprimat în tuş.

61. ***UBREZS*** (comitatul Ung, azi în Ucraina)
SIGILL: ECCL: ROM - KATH: UBREZSIENSIS 1863.[61]
Sf. Ştefan.
Rotund, 35 mm, imprimat în tuş.

62. ***UJGOROD*** (comitatul Ung, azi în Ucraina)
SIGIL: PAROCH: ECCLE L.R. UNGHVARIENSIS 1841.[62]
Sf. Gheorghe omorând balaurul (câmpul parţial degradat).
Rotund, 30 mm, aplicat în ceară.

63. ***UNG DE JOS*** - district vicearhidiaconal (comitatul Ung, azi în Ucraina)
Sigillum Vice Archi Diaconale Districtus Infer. Ungh.
Un personaj şezând, în mâna dreaptă ţine un copil cu un glob, în cea stângă un sceptru. Ambii au capetele nimbate. Maica Domnului cu pruncul.
Rotund, 30 mm, aplicat în ceară roşie pe un document din anul 1862.[63]

64. ***URZICENI***
SIGILUM ECCL. CSANALOS
Intr-un scut oval o cruce latină, de jur-împrejurul scutului figuri geometrice triunghiulare.
Rotund, 24 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1832.[64]

https://biblioteca-digitala.ro

65. *VÁLLAJ* (azi în Ungaria)

SIGIL . VALLAI. ECCL. AD. S. SPIR. 1777.[65]

Sf. Spirit reprezentat printr-un porumbel aureolat de raze.

Rotund, 26 mm, aplicat în ceară.

66. ***VINOGRADOV*** (comitatul Ugocea, azi în Ucraina)

SIGIL . RESIDEN . NAGYSZŐLÖS

Sf. Francisc ținând în mâna dreaptă o plachetă cu inscripția: I.H.S. (**I**n **H**oc **S**igno).

Oval, 23x27 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1865.[66]

67. ***VISK*** (comitatul Maramureş, azi în Ucraina)

SIG. ROM. CATH. ECCL. AD. S. NIC. IN. R. COR. OP. WISK. DE DO 1831.[67]

Sf. Nicolae cu coroană închisă cruciferă şi cu o cârjă arhierească cruciferă în mâna stângă.

Rotund, 36 mm, imprimat în tuş.

68. ***VITKA*** (azi în Ungaria)

SIGILL: ECCLAE: PAROCH: RNO: CATH: VITKENSIS 1830.[68]

Fecioara Maria binecuvântând; cele patru personaje alăturate îi oferă chivotul bisericii şi daruri.

Rotund, 33 mm, aplicat în ceară.

69. ***ZAJTA*** (azi în Ungaria)

SIGILL. PAROCHIALIS ECCLESIAE ZAITENSIS

Sf. . Gheorghe omorând balaurul pe o terasă. Sub terasă au fost gravate literele **S.G.**

https://biblioteca-digitala.ro

Rotund, 26 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1868.[69]

Matricele sigilare ale parohiilor romano-catolice au fost confecționate, asemenea celor aparținând parohiilor greco-catolice, în secolul al XIX-lea, în mare parte în prima jumătate. Excepție fac parohiile Mucacevo, Petrești, Sighetu Marmației, Vállaj și arhidiaconatul Bereg, care și le-au confecționat în secolul al XVIII-lea.

Episcopia romano-catolică Satu Mare, înființată în anul 1804, a avut jurisdicție asupra parohiilor din cuprinsul a cinci comitate: Satu Mare, Maramureș, Bereg, Ung și Ugocea. De aceea în prezentarea făcută apar și sigiliile câtorva parohii mai reprezentative din cadrul acestor comitate, respectiv arhidiaconate.

Claustrul din Căpleni, recunoscut legal ca și convent al ordinului franciscan din anul 1722, cuprinde în cadrul capelei altarul „Fecioara Maria", simbol regăsit în sigiliile mai târzii ale conventului.[70]

Legendele sigiliilor parohiale romano-catolice sunt gravate în marea lor majoritate în limba latină, cele câteva în limba maghiară apar cu începere din anul 1840. Sigiliul parohiei Sighetu Marmației, având legenda în limba maghiară și înscris anul 1730, provine tot din secolul al XIX-lea. Abundă prescurtările în legende: R.KATH., R.K., R.C., ROM. KATH., RNO. CATH., ECCLAE., ECLE., ECCL., ECC., PAR., PAROC., PAROCH., SZ/ENT/, PETS/ET/, ș.a. Dacă ar fi să semnalăm ceva neobișnuit, acest lucru ar fi absența mențiunilor privind confesiunea la un apreciabil număr de sigilii parohiale: Ardud, Beltiug, Borlești, Cămin, Cseke, Dara, Foieni, Homorodu de Jos, Huta Certeze, Satu Mare, Tiream, Tövisfalva, Urziceni și Zajta. O serie de sigilii parohiale au înscrise în legendă numele sfinților protectori, fapt ce facilitează identificarea simbolurilor hagiografice din câmpul sigilar: Moftinu Mare, Mucacevo, Petrești, Porumbești, Sanislău,

https://biblioteca-digitala.ro

Şandra, Teceu şi Vállaj. Textele legendelor sunt gravate cu litere mari de tipar, excepţie fac parohia Lazuri şi districtul vicearhidiaconal Ung de Jos, textele fiind cursive.

Primul sigiliu al instituţiei episcopale din Satu Mare a fost confecţionat abia în anul 1867, documentele anterioare fiind validate cu sigiliile personale ale episcopilor, ce au gravate în legendă şi numele acestora.

Legenda sigiliului din 1830 a parohiei romano-catolice din oraşul liber regesc Satu Mare are înscris anul 1216, an ce semnifică prima atestare a unui paroh de Satu Mare în persoana lui János, concomitent şi locţiitor (vicar) al episcopului catolic al Ardealului.[71]

În emblemele sigilare predomină sfinţii protectori ai bisericilor parohiale, mai adesea Sf. Rege Ştefan, unul din patronii Episcopiei romano-catolice Satu Mare. În unele cazuri apare o cruce latină, ce simbolizează Înălţarea Sf. Cruci ori Descoperirea Sf. Cruci, precum şi o serie de cunoscute scene religioase. Simbolul din sigiliul parohiei Mucacevo este identic cu cel din sigiliul oraşului cu acelaşi nume. Mai puţin obişnuite par a fi mobilele din sigiliul districtului vicearhidiaconal Beregovo, respectiv spice de grâu, ghindă şi strugure, elemente întâlnite frecvent în sigiliile târgurilor şi satelor.

Ca mărime sigiliile parohiale romano-catolice se încadrează în categoria celor mici şi mijlocii.

https://biblioteca-digitala.ro

Note

1. Arh. St. Satu Mare, *Colecţia registrelor parohiale de stare civilă* (în continuare *Registre parohiale*), inv. nr. 14, nr. 95, f.72.

2. Arh. St. Satu Mare, fond *Capitlul romano-catolic Satu Mare* (în continuare *Capitlu*) anul 1881.

3. *Capitlu*, anul 1883.

4. *Capitlu*, anul 1866.

5. *Capitlu*, anul 1872.

6. *Registre parohiale*, inv. nr. 14, nr. 157, f.108.

7. *Capitlu*, anul 1862.

8. *Capitlu*, anul 1874.

9. *Capitlu*, anul 1879.

10. *Capitlu*, anul 1868.

11. *Registre parohiale*, inv. nr. 14, nr. 462, f.38.

12. *Registre parohiale*, inv. nr. 11, nr. 98.

13. *Registre parohiale*, inv. nr. 11, nr. 135.

14. *Registre parohiale*, nr. inv. 11, nr. 123.

15. *Regĭstre parohiale*, inv. nr. 11, nr. 167.

16. *Capitlu*, anul 1843.

17. *Capitlu*, anul 1853.

18. *Capitlu*, anul 1850.

19. *Capitlu*, anul 1853.

20. *Capitlu*, anul 1875.

21. *Capitlu*, anul 1853.

22. *Registre parohiale*, inv. nr. 11, nr. 128

23. *Capitlu*, anul 1871.

24. *Registre parohiale*, inv. nr. 11, nr. 243.

https://biblioteca-digitala.ro

25. *Registre parohiale*, inv. nr. 11, nr. 250.
26. *Capitlu*, anul 1864.
27. *Capitlu*, anul 1870.
28. *Capitlu*, anul 1875.
29. *Registre parohiale*, inv. nr. 11, nr. 275.
30. *Capitlu*, anul 1877.
31. *Capitlu*, anul 1877.
32. *Capitlu*, anul 1868.
33. *Capitlu*, anul 1874.
34. *Capitlu*, anul 1868.
35. *Capitlu*, anul 1853.
36. *Capitlu*, anul 1869.
37. *Capitlu*, anul 1862.
38. *Capitlu*, anul 1877.
39. *Capitlu*, anul 1874.
40. *Capitlu*, anul 1865.
41. *Capitlu*, anul 1868.
42. *Registre parohiale*, inv. nr. 11, nr. 369.
43. *Capitlu*, anul 1853.
44. *Capitlu*, anul 1883.
45. *Capitlu*, anul 1879.
46. *Registre parohiale*, inv. nr. 14, nr. 1226, f.16.
47. Arh. St. Satu Mare, fond *Episcopia romano-catolică Satu Mare, Administrativ*, dosar nr. 1, f.130.
48. *Capitlu*, anul 1858.
49. *Capitlu*, anul 1861.
50. Arh. St. Satu Mare, fond *P.M.S.M., Acte juridice*, fasc. X, nr. 13, f.34.
51. *Registre parohiale*, inv. nr. 14, nr. 1273, f.3.
52. *Capitlu*, anul 1875.
53. *Capitlu*, anul 1877.
54. *Registre parohiale*, inv. nr. 14, nr. 1373, f.5.
55. *Capitlu*, anul 1865.

https://biblioteca-digitala.ro

56. *Registre parohiale*, inv. nr. 11, nr. 460.
57. *Capitlu*, anul 1885.
58. *Registre parohiale*, inv. nr. 11, nr. 473.
59. *Capitlu*, anul 1883.
60. *Capitlu*, anul 1885.
61. *Capitlu*, anul 1883.
62. *Capitlu*, anul 1861.
63. *Capitlu*, anul 1862.
64. *Registre parohiale*, inv. nr. 11, nr. 493.
65. *Capitlu*, anul 1862.
66. *Capitlu*, anul 1865.
67. *Capitlu*, anul 1883.
68. *Capitlu*, anul 1874.
69. *Capitlu*, anul 1868.
70. *A szatmári püspöki egyházmegye emlékkönyve (Schematismus centenarius) 1804-1904*, Szatmár, 1904, p.388-390.
71. *Idem*, p.118.

https://biblioteca-digitala.ro

c) *CULTUL REFORMAT*

1. ***ADRIAN***

AZ ADORJÁNI NS.:REFOR: SZ ECCL: PETSETJE 1821.[1]

O barcă cu vâslă situată pe o apă stilizată; deasupra, sub o eşarfă e înscrisă deviza: CYMBA VITAE (barca vieţii)

Rotund, 33 mm, aplicat în ceară.

2. ***AGRIŞ***

EGRI REF. LELKÉSZI HIVATAL PECSÉTJE 1872.[2]

Legenda se află în câmpul sigilar.

Rotund, 28 mm, imprimat în tuş albastru.

3. ***AMAŢI***

AZ AMACZI REF. SZ. EKLA PETS-JE 1823.[3]

O harfă, iar dedesubt inscripţia: *Sólt/ár/ CL* (cântări religioase, 150 n.n)

Rotund, 28 mm, imprimat în fum.

4. ***AMBUD***

Ombodi ref. Lel.. hiva. pe.[4]

O pasăre heraldică în zbor spre dextra, dedesubt este gravat anul confecţionării: 1862.

Rotund, 21 mm, aplicat în ceară.

5. ***ANDRID***

A HELV. VALL. ÉR ENDREDI EGYHÁZ LELKÉSZ PECSÉTE.[5]

O carte deschisă (Biblia) având în dextra cinci spice de grâu, iar în senestra un pom cu o creangă încărcată de fructe. În

https://biblioteca-digitala.ro

partea de sus, sub creangă a fost gravat anul confecționării tiparului sigilar: 1848.

Rotund, 36 mm, aplicat în ceară.

6. ***APA***

AZ APAI NS: REFORM: SZ: ECCL: PETSÉTJE 1821.[6]

O biserică cu un turn central şi două turnulețe laterale, de jur-împrejur deviza: FORT/IS/: TURRIS EST NOM IEHOVAH (Numele lui Iehova este tăria turnului n.n). Aluzie la distrugerea turnului lovit de trăznet în anul 1800.

Rotund, 32 mm, aplicat în ceară.

7. ***APATEU***

A H.H. D /OBRÁCS/ APÁTI EGYHÁZ PECSÉTJE 1858.[7]

Un butuc de viță de vie pe arac şi ciorchini de strugure.

Rotund, 28 mm, aplicat în ceară.

8. ***ATEA***

A Helv. Hitv. Atyai Ekkl. Paroch. Pecsétje 1833.[8]

Mielul pascal sprijind un steag cu piciorul drept, iar deasupra un porumbel cu zborul în jos.

Rotund, 26 mm, imprimat în fum.

9. ***BAIA MARE*** - episcopie

SIGILLVM ECCLES. DIOEC. RIVUL: 1643.[9]

Intr-un cadru trilobat figurează un personaj ce se roagă, fiind orientat în profil spre stânga ori un copist cu pana în mână.

Rotund, 30 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1815.

10. ***BĂBEŞTI*** (comitatul Ugocea, azi în județul Satu

https://biblioteca-digitala.ro

Mare)

A Babonyi H:V:T: Követõ Gyülekezet Petsétje.[10]

O biserică, sub ea este gravat anul confecționării tiparului sigilar: 1831.

Rotund, 30 mm, imprimat în fum.

11. *BERCU*

A SZ/ÁRAZ/ BERKI REFOR: SZ: ECCL: PETSETJE 1823.[11]

O senestroşeră cu un instrument de scris („stylus") şi o tăbliță; dedesubt a fost gravată inscripția: Jób 19.23.24. (Vechiul Testament n.n) şi o cupă.

Rotund, 30 mm, imprimat în fum.

12. *BEREA*

BEREI HELV. V. EKL. PAROC. PETSETJE 1840.[12]

Intr-un amvon se află un preot cu Biblia în mâna dreaptă.

Oval, 20x24 mm, aplicat în ceară.

13. *BERINDAN*

A BERENDI REFORM. ECCL. PECSETJE 1843.[13]

Un scut ale cărui mobile nu sunt vizibile; el este timbrat de un coif încoronat de sub care pornesc lambrechini pe ambele flancuri; coiful are la cimier un porumbel cu o ramură de măslin în cioc.

Oval, 25x29 mm, imprimat în fum.

14. *BERVENI*

SIGILL. PAROCH. IN ECCL. H.C. BÖRVELY 1831.[14]

Pe o terasă se găsesc două personaje şi o masă (a Domnului n.n)

https://biblioteca-digitala.ro

Rotund, 23 mm; aplicat în ceară.

15. *BOGHIŞ*

A CS/ENGER/ BAGOSI REF. EKKL. PETSETJE.[15]

O biserică având deasupra gravat anul confecționării tiparului sigilar: 1832.

Oval, 25x27 mm aplicat în ceară.

16. *BOTIZ*

A BATIZI REF. EGYHÁZ PECSÉTJE 1858 [16]

Pe o masă Biblia deschisă.

Rotund, 28 mm, imprimat în fum .

17. *CAREI* - protopopiat

T.T. N/AGY/KÁROLYI EGYHÁZ VIDÉK PECSÉTJE.[17]

În partea de sus un chip uman aureolat; în mijloc două mâini împreunate care susțin câte o inimă; jos o carte deschisă având gravat anul 1821.

Rotund, 27 mm, aplicat în ceară.

18. *CĂPLENI*

A KAPLONYI HELV. HITV. EGYHÁZ LELKÉSZ HIV. PECSÉTJE 1819.[18]

Un potir aşezat pe o carte şi două mâini împreunate; în partea de jos se află spice de grâu şi ciorchini de strugure.

Rotund, 33 mm, aplicat în ceară.

19. *CĂRĂŞEU*

A KRASSÓI HELV. H. SZENT EGYHÁZ PETSÉTJE.[19]

Pe o terasă o barză în profil spre dextra ținând o inimă cu piciorul ridicat; sub terasă anul: 1833.

https://biblioteca-digitala.ro

Rotund, 30 mm, imprimat în fum.

20. *CIUMEŞTI*

A CSOMAKÖZI EV. REF. EKKL. PECSÉTJE.

O biserică situată pe o terasă.

Rotund, 29 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1828.[20]

21. *COROD*

A SZ/AMOS / KORODI REF. EKKLA PETSETJE 1833.[21]

O sabie în teacă cu vârful în jos; la vârful sabiei inscripţia: SID. 7.12. (SIDÓKHOZ, capitol din Noul Testament,Epistola Ap. Pavel către evrei n.n)

Oval, 25x29 mm, aplicat în ceară.

22. *CRAIDOROLŢ*

SIGILL. PAROCH. IN ECCL. H.C. K/IRÁLY/ DAROTZ 1830.[22]

Pe un suport o lumânare aprinsă.

Rotund, 25 mm, aplicat în ceară.

23. *CSENGER* (azi în Ungaria)

A Helv.V. tartó M/ezõ/ Csengeri Ekkl. Paroch. Pecsétje 1833.[23]

Pe o terasă mielul pascal, în profil spre dextra, sprijinind un steag; deasupra un porumbel cu zborul în jos şi înconjurat de raze.

Oval, 29x33 mm, aplicat în ceară.

24. *CSENGERUJFALU* (azi în Ungaria)

A Helv.V.tartó Cs/enger/ Ujfalu Ekkl. Paroch. Petsétje.[24]

https://biblioteca-digitala.ro

Aceaşi compoziţie; sub terasă gravat anul 1836.
Oval, 22x26 mm, imprimat în fum.

25. *CULCIU MARE*

A N/AGY/ KOLTSI RF.SZ. EKLA PETSETJE.[25]

Pe o terasă cu iarbă un miel păscând, orientat în profil spre senestra; dedesubt inscripţia: *Ján/os/* 1.29. *1825.* (Evanghelia lui Ioan).

26. *CULCIU MIC*

A KIS. KOLTSI. REFTA. SZ. EKKL. PETSETJE 1825.[26]

O biserică având pe zidul ei un păun; la baza ei, servind de terasă, o bandă cu inscripţia: SOLT/ÁR/ LXXXIV - V.5.67.
Rotund, 35 mm, aplicat în ceară.

27. *DARA*

A Helv.V. tartó Darahi Ekkl. Paroch. Pecsétje 1833.[27]
Mielul pascal cu steag şi porumbelul cu zborul în jos.
Oval, 25x26 mm, imprimat în fum.

28. *DINDEŞTI*

A H: V: DENGELEGI EGYHÁZ LELKÉSZ HIV: PETSETE 1849.[28]

Legenda este plasată în câmpul sigilar.
Rotund, 30 mm, imprimat în fum.

29. *DOBA*

Dobi Ekkl. 1830.[29]
Legenda a fost gravată în câmpul sigilar.
Oval, 13x16 mm, imprimnat în fum.

30. *DOBRA*

https://biblioteca-digitala.ro

SIGILL. PAROCH. IN ECCL. H. C. DOBRA 1830.[30]

Un suport cu o lumânare, în dextra un crai nou conturnat, în senestra o stea cu opt colțuri.

Rotund, 24 mm, aplicat în ceară.

31. *DOMĂNEȘTI*

A Domahidi Helv: Hitü: Egyház Lelkésznek hivatalos Pecsétje 1849.[31]

Legenda gravată în câmpul sigilar.

Rotund, 30 mm, imprimat în fum.

32. *FÜLESD* (azi în Ungaria)

A Helv. V.tartó Foldesdi Eccl. Paroch. Petsétje 1836.[32]

Mielul pascal cu steag și porumbelul în zbor spre senestra.

Oval, 22x25 mm, aplicat în ceară.

33. *GHENCI*

GENTSI REF. EKKL. PETSETJE 1817 A/NNO/.[33]

O pasăre în profil spre dextra; deasupra o stea cu șase colțuri, dedesubt două cununi ce se unesc în partea inferioară.

Oval, 30x32 mm, aplicat în ceară.

34. *HODOD* (comitatul Solnocu de Mijloc, azi în județul Satu Mare)

A HADADI EV. REF. EKKLA PECSETJE 1832.[34]

Pe o terasă se află doi copaci și un cal în profil spre dextra.

Oval, 30x32 mm, aplicat în ceară.

35. *HRIP*

A HIRIPI REF.NS. SZ. EKKLA PETSETJE 1832.[35]

Un cămin cu o flacără deasupra; pe peretele căminului

https://biblioteca-digitala.ro

a fost gravată inscripția: 1. *Pét/er/* II.5. (Noul Testament n.n)

Rotund, 32 mm, imprimat în fum.

36. *LAZURI*

A LÁZÁRI: REF: EKL: PETSETJE: 1824.[36]

Un bărbat semănd pământul; deasupra înscripția: HOS/EAS/: X: 12 (Vechiul Testament n.n)

Rotund, 30 mm, aplicat în ceară.

37. *LIVADA NOUĂ*

A S/ARKÖZ/ UJLAKI SZ: REFORM: EKLE PETSETJE 1820.[37]

Intr-un scut convențional o pasăre săgetată în profil spre dextra și un buchet cu patru flori pe o colină centrală, având în stânga și dreapta câte o colină mai joasă.

Rotund, 32 mm, imprimat în fum.

38. *MĂRTINEȘTI*

A SZ/ENT/ MARTONI HELV. HITVAL. ECCL. PECSETJE.[38]

Un plop situat pe o terasă, iar dedesubt a fost gravat anul confecționării tiparului sigilar: 1853.

Oval, 30x31 mm, imprimat în fum.

39. *MEDIEȘU AURIT*

AZ AR/ANYOS / MEDGYESI NS. /REFOR/ ECCL. PETSETIE 1821.[39]

Biblia deschisă, înconjurată de două cununi de lauri ce se unesc în partea inferioară.

Rotund, 37 mm, imprimat în fum.

40. *MOFTINU MIC*

SIGIL. PAROCH. IN ECCL. H.C. K/IS/ MAJTÉNY

https://biblioteca-digitala.ro

1830.[40]

Un cap de pasăre cu aripile desfăcute (zbor), iar deasupra a fost gravat un potir.

Rotund, 25 mm, aplicat în ceară.

41. *OAR*

Az Óvári Helv.Ekkla pecsétje.

Un cocoş în profil spre dextra, deasupra o stea cu cinci colţuri.

Oval, 24x28 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1837.[41]

42. *ODOREU*

TEREMJETEK JÓ GYÜMÖLCSÖT. MÁT / É / 12: 33.[42] (Să daţi rod bogat. Matei 12: 33 n.n)

Un pom fructifer având gravat la rădăcină anul 1823. De o parte şi cealaltă a pomului: UDVARI EKKLA.

Rotund, 30 mm, imprimat în fum.

43. *ORAŞU NOU*

Avasujvárosi Református Egyház Lelkészi Hivatala 1752.[43]

Intr-un scut rococo se află un butuc de viţă de vie pe arac şi ciorchini de strugure. Scutul este timbrat de o coroană deschisă având cinci fleuroane.

Rotund, 36 mm, imprimat în tuş.Tipar sigilar confecţionat în secolul al XX-lea.

44. *PELIŞOR*

K */ is / Peleskei Egyház Pecsétje 1850.*[44]

Legenda a fost gravată în câmpul sigilar.

Rotund, 20 mm, aplicat în ceară.

https://biblioteca-digitala.ro

45. ***PETIN***

A PETTYEN NS. SZ. EKKLESIA PETSETJE 1833.[45]

Mielul pascal sprijinind un steag, deasupra un porumbel orientat spre senestra şi înconjurat de raze.

Oval, 27x30 mm, imprimat în fum.

46. ***PIR*** (comitatul Solnocu de Mijloc, azi în judeţul Satu Mare)

A PERI R: EKLESIA PETSETJE

În câmpul sigilar, de sus în jos, următoarele mobile: soarele, luna conturnată şi o stea, apoi o pasăre cu zborul în sus, două mâini împreunate şi două inimi parţial suprapuse.

Oval, 20x25 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1853.[46]

47. ***PIŞCOLT*** (comitatul Bihor, azi în judeţul Satu Mare)

Sigillum Paroch: Ecl: Ref: Piskolt

Legenda a fost gravată în câmpul sigilar.

Oval-orizontal, 30x26 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1858.[47]

48. ***POTĂU***

A PATOHAZI NS: REFOR: SZ: ECCL: PETSETJE 1821.[48]

O raţă sălbatică străpunsă de o săgeată în zona gâtului.

Rotund, 32 mm, imprimat în fum.

49. ***SANISLĂU***

A HELV. HITVALL. SZTANISZLAI EGYHÁZ LELKESZ HIV. PECSETJE.[49]

Intr-un scut dreptunghiular a fost gravată stema Ungariei; scutul este timbrat de o coroană închisă cruciferă, iar sub scut apare gravat anul 1848.

https://biblioteca-digitala.ro

Rotund, 36 mm, aplicat în ceară.

50. ***SATU MARE*** - parohie

SIGIL: ECLE: REF: SZATHMARIENSIS: 1795.[50]

Mielul pascal cu steag plasat într-un scut; scutul este timbrat de o coroană deschisă cu cinci fleuroane, iar deasupra apare un porumbel în zbor; pe flancurile scutului au fost gravate vrejuri vegetale.

Oval, 26x30 mm, aplicat în ceară.

51. ***SATU MARE*** - protopopiat

SZATMÁRI HELV. HITVAL. EGYHÁZMEGYE PECSETE 1858.[51]

Pe o terasă mielul pascal cu steag şi un personaj în genunchi mărturisindu-se preotului; deasupra porumbelul înconjurat de raze, iar în părţile laterale ale compoziţiei motive vegetale.

Rotund, 34 mm, timbrat.

52. ***SÎNMICLĂUŞ***

SIG. ECCL. REF. SZENT MIKLOSIENSIS

O biserică situată pe o terasă.

Oval, 22x24 mm, aplicat în ceară pe un document din anul 1837.[52]

53. ***TĂŞNAD*** (comitatul Solnocu de Mijloc, azi în judeţul Satu Mare)

A Tasnádi Ev: Ref: Nmes: Sz: Ekla Petsétje [53]

O biserică având în dextra un butuc de viţă de vie, pe arac, cu doi ciorchini; deasupra un porumbel cu o ramură de măslin în cioc, dedesubt apare gravat anul 1826.

Rotund, 35 mm, aplicat în ceară.

https://biblioteca-digitala.ro

54. ***TISZABECS*** (azi în Ungaria)

A T/ISZA/ B/ECSI/ R. NSS. EKL. PETSETYE 1824.[54]

Un personaj înaripat cu sabie în mâna stânga, vârful fiind orientat în jos.

Oval, 18x20 mm, aplicat în ceară.

55. ***VAMA***

VANFALVSI. REFOR. ECLE . PETSE.[55]

Doi butuci de viță de vie, pe arac, cu câte patru ciorchini de strugure, între butuci se află un copac, iar la baza acestuia a fost gravat anul 1820.

Rotund, 30 mm, imprimat în fum.

56. ***VETIŞ***

A Helv. V. tartó Vetés Ekkl. Paroch. Pecsétje 1833.[56]

Mielul pascal cu steag şi un porumbel în zbor spre senestra.

Oval, 24x28 mm, aplicat în ceară.

57. ***VIILE SATU MARE***

A SZATHM / ÁR / HEGY REFOR: ECCL: PETSETJE 1822.[57]

Un butuc de viță de vie cu trei frunze şi un ciorchine.

Rotund, 30 mm, imprimat în fum.

58. ***ZSAROLYÁN*** (azi în Ungaria)

A Helv.V. tartó Zsarolyáni Ekkl. Paroch.Petsétje 1833.[58]

Mielul pascal cu steag şi porumbelul cu zborul în jos, înconjurat cu raze.

Oval, 28x32 mm, aplicat în ceară.

https://biblioteca-digitala.ro

Matricele sigilare ale parohiilor refomate, asemenea a celor greco-catolice sau romano-catolice, au fost confecționate în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Excepție fac matricele așa-zisei episcopii de la Baia Mare (1643), ale parohiilor Orașu Nou (1752), confecționat însă pe la începutul secolului al XX-lea și Satu Mare (1795). Episcopia din Baia Mare și-a arogat doar acest statut și jurisdicție, în realitate fiind protopopiat. Chiar documentul din 1815, pe care a fost conservat sigiliul, poartă semnătura protopopului Kiss Mihály.

Legendele sigilare prezintă numeroase prescurtări, repetate mereu, motiv pentru care nu le-am întregit: N, NS, NMS (nemes), SZ (szent), R, RF, REF, REFOR, REFORM, REFTA (református, reformata), V, VALL (vallás), H, HITV, (hitvallás), H.H. (helvétikus hitvallás), H.C. (helvétika confessio, helvetica confessio), ECCL, EKL, EKKL, EKLA (ecclesia, eklézsia), PAROC, PAROCH (parochiae, parochiális), EV (evangélikus), HIV, HIVAT (hivatal). Anul confecționării tiparelor sigilare apare frecvent în legende, dar sunt și cazuri când acesta a fost gravat în emblemă alături de simboluri. Un caz interesat îl reprezintă sigiliul parohiei reformate Odoreu, în care deviza a luat locul legendei în exergă, legenda fiind plasată în emblemă. Textele sunt gravate cu litere mari de tipar, dar sunt frecvente și cazurile de texte cursive. Ponderea legendelor e în limba maghiară, doar în șapte cazuri sunt în limba latină. Greșeli de gravare apar arareori și nesemnificative, semnalând aici doar cazul parohiei Sanislău.

Simbolistica din sigiliile parohiale reformate sătmărene se prezintă diversificată. Intâlnim păsări, mai ales porumbelul cu raze: Ambud, Berindan, Cărășeu, Ghenci, Livada Nouă, Moftinu Mic, Pir, Potău; biserici: Apa, Boghiș, Ciumești, Culciu Mic, Sanislău și Tășnad; mielul pascal cu steag: Atea, Csenger, Csengerujfalu, Dara, Fülesd, Petin, Satu Mare, Vetiș și Zsarolyán, deci în localitățile situate la nord de Someș; obiecte de cult, pomi fructiferi, ciorchini de strugure ș.a. Câteva sigilii parohiale au în

https://biblioteca-digitala.ro

emblemă scuturi: Băbeşti, Livada Nouă, Oraşu Nou, Sanislău şi Satu Mare. Parohia Sanislău are în scut stema Ungariei, lucru rar întâlnit, probabil ca un semn de independenţă faţă de Austria în contextul revoluţiei de la 1848, an în care a fost confecţionat şi tiparul sigilar. Sigiliile parohiilor Adrian, Apa şi Odoreu cuprind şi devize. Deviza din sigiliul Apa este, de fapt, un fragment din inscripţia aşezată pe turla bisericii după restaurarea ei. Altele, cum ar fi Amaţi, Bercu, Corod, Culciu Mic, Hrip şi Lazuri şi-au confecţionat simboluri inspirate şi însoţite de trimiteri exacte la Vechiul şi Noul Testament, Evanghelie sau Cartea de cântări religioase (Zsoltár).

In cazul parohiei reformate Vama în sigiliu a fost reprodusă fidel compoziţia din sigiliul sătesc. Fiecare simbol are o semnificaţie precisă. Mielul pascal este un vechi simbol paleocreştin, la reformaţi însemnând victoria Mântuitorului asupra morţii. În ipostaza cu steag şi piciorul ridicat poate fi interpretat ca un imperativ al credinţei, în sensul că e necesar să păşeşti mereu înainte. Porumbelul este simbolul Sfântului Duh (Spirit) şi al păcii. Strugurii, viţa de vie şi cupa fac aluzie la vin, adică la sângele Domnului. Cocoşul, adesea utilizat în simbolistica reformată, ne aminteşte de trădarea lui Isus de către Sf. Petru, dar este şi un simbol al noii credinţe protestante sau al învierii lui Isus. Soarele este un simbol a lui Isus, care reînvie mereu. Asociate, luna şi soarele mai simbolizează Vechiul şi Noul Testament, iar steaua prevesteşte naşterea lui Isus. Lumânarea semnifică lumina lumii ce vine de la Hristos. Spicul de grâu face aluzie la pâinea cuminecăturii, dar simbolizează şi învierea, sămânţa dând naştere la o viaţa nouă. Păunul aşezat pe un zid (vezi Culciul Mic) poate fi interpretat ca simbol al eliberării de sub jugul catolicismului.

Sigiliile care au în emblemă mielul pascal şi porumbelul au fost cu certitudine gravate de acelaşi meşter în anul 1833, toate având şi legendele confecţionate cu text cursiv.

Ca mărime se încadrează în categoria sigiliilor mici şi

https://biblioteca-digitala.ro

mijlocii, mai puțin cele ale parohiilor reformate Doba şi Tiszabecs, care sunt foarte mici.

Din punctul de vedere al tehnicii de sigilare predomină sigiliile aplicate în ceară, dar sunt destul de numeroase şi cazurile când ele apar imprimate în fum. Doar parohia Satu Mare a utilizat sigiliul timbrat.

Urmărind evoluția ulterioară a sigiliilor parohiale reformate constatăm că, în deceniile 7-9 ale secolului al XIX-lea, vechile matrice sigilare au fost reînnoite, survenind la unele dintre ele modificări atât în privința legendei, cât şi a compoziției.

https://biblioteca-digitala.ro

Note

1. Arh. St. Satu Mare, *Colecția registrelor parohiale de stare civilă* (în continuare *Registre parohiale*), inv. nr. 11, nr. 5.
2. *Registre parohiale*, nr. 7
3. *Registre parohiale*, nr. 14
4. *Registre parohiale*, nr. 21
5. *Registre parohiale*, nr. 27
6. *Registre parohiale*, nr. 34
7. *Registre parohiale*, nr. 43
8. *Registre parohiale*, nr. 214
9. Arh. St. Satu Mare, *Colecția de documente ale instituțiilor ecleziastice* (în continuare *Ecleziastice*), dosar. nr. 111, f.7.
10. Arh. St. Satu Mare, fond *Capitlul romano-catolic Satu Mare*, anul 1881
11. *Registre parohiale*, inv. nr. 11, nr. 65
12. *Registre parohiale*, nr. 60
13. *Registre parohiale*, nr. 69
14. *Registre parohiale*, nr. 71
15. *Registre parohiale*, nr. 77
16. *Registre parohiale*, nr. 90
17. *Registre parohiale*, inv. nr. 14, nr. 467, f.32
18. *Registre parohiale*, inv. nr. 11, nr. 140
19. *Ecleziastice*, dosar nr. 51, f.49
20. *Registre parohiale*, inv. nr. 14, nr. 467, f.1
21. *Registre parohiale*, inv. nr. 11, nr. 153
22. *Registre parohiale*, nr. 170
23. Arh. St. Satu Mare, fond *Primăria municipiului Satu*

https://biblioteca-digitala.ro

Mare, Acte judiciare, anul 1865, fasc. XV, nr. 1428

24. *Ibidem*, nr. 1437

25. *Registre parohiale*, inv. nr. 11, nr. 159

26. *Registre parohiale*, nr. 165

27. *Registre parohiale*, nr. 184

28. *Registre parohiale*, nr. 190

29. *Registre parohiale*, nr. 198

30. *Registre parohiale*, inv. nr. 14, nr. 570, f.29

31. *Registre parohiale*, inv. nr. 11, nr. 209

32. *Registre parohiale*, nr. 332

33. *Ecleziastice*, dosar nr. 68, f.13

34. Arh. St. Sălaj, fond *Tabelele contribuabililor*, pachet CXIV, nr. 2996

35. *Ecleziastice*, dosar nr. 76, f.1

36. Arh. St. Satu Mare, fond *Tribunalul județean Satu Mare, Acte urbariale*, (în continuare *Urbariale*), dosar. nr. 1049, f.133

37. *Registre parohiale*, inv. nr. 11, nr. 292

38. *Registre parohiale*, nr. 303

39. *Ecleziastice*, dosar nr. 132, f.1

40. *Registre parohiale*, inv. nr. 11, nr. 324

41. *Registre parohiale*, nr. 346

42. *Registre parohiale*, nr. 349

43. *Registre parohiale*, inv. nr. 14, nr. 1067, f.10

44. *Registre parohiale*, inv. nr. 11, nr. 358

45. *Ecleziastice*, dosar nr. 118, f.77

46. Arh. St. Satu Mare, fond *Notariatul de Stat local Carei* (Pir), dosar nr. 2, f.275

47. *Urbariale*, dosar nr. 1376, f.32

48. *Registre parohiale*, inv. nr. 11, nr. 383

49. *Registre parohiale*, nr. 427

50. Arh. St. Satu Mare, *Colecția de documente a Muzeului județean Satu Mare*, dosar nr. 23, f.52

https://biblioteca-digitala.ro

51. *Registre parohiale*, inv. nr. 11, nr. 196
52. *Registre parohiale*, nr. 435
53. *Ecleziastice*, dosar nr. 170, f.128
54. *Urbariale*, dosar nr. 1944, f.17
55. *Registre parohiale*, inv. nr. 14, nr. 1656, f.202
56. *Registre parohiale*, inv. nr. 11, nr. 198
57. *Registre parohiale*, nr. 527
58. Arh. St. Satu Mare, fond *Primărie municipiului Satu Mare, Acte judiciare*, anul 1862, fasc. XVI, nr. 1475.

https://biblioteca-digitala.ro

ÎNCHEIERE

Istoriografia românească a ultimelor decenii înregistrează o curbă descendentă în privința preocupărilor şi cercetărilor având ca obiect ştiinţele auxiliare.

Studiile de sfragistică (sigilografie) cunosc acelaşi fenomen, adică un recul, după ce în anii 70 şi începutul anilor 80 numărul lor a crescut considerabil. Aceasta se întâmplă, credem, din două motive esenţiale: pe de o parte dispariţia unor reprezentanţi de seama ai domeniului (C. Moisil, A. Sacerdoţeanu, E. Vîrtosu ş.a), iar pe de altă parte politica greşită a regimului comunist, vis-a-vis de ştiinţele auxiliare, fapt ce a dus la retragerea treptată a acestora ca obiect de studiu în universităţi.

Documentele istorice sunt supuse degradării în timp, izvoarele sigilare şi mai accentuat. De aici şi dificultatea de descifrare şi interpretare în suficiente cazuri. Mai trist este că unele sigilii s-au deteriorat complet, altele au dispărut, rămânând doar urma lor pe suport. Ţinând cont de vechimea şi fragilitatea lor, cercetarea şi publicarea sigiliilor este şi o chestiune de timp, am putea zice o cursă contra cronometru. Tiparele sau matricele sigilare care au supravieţuit până în zilele noastre sunt, în general, confecţionate destul de târziu. Cele mai vechi s-au pierdut ori distrus în mare parte. Colecţiile de matrice sigilare păstrate în sistemul Arhivelor Statului şi unele muzee au fost deja publicate.

O simplă inventariere ori trecere în revistă a lucrărilor şi studiilor de sigilografie, apărute până în anul 1989, ne permite a constata că au fost publicate o serie de lucrări tematice de sinteză, regionale sau zonale, întru-un cadru cronologic bine determinat. Dar, o cercetare exhaustivă privind practica sigilară a principalelor

https://biblioteca-digitala.ro

instituții laice şi ecleziastice emitente de acte la nivelul unui comitat sau județ nu s-a întreprins deocamdată. Din acest punct de vedere socotim că lucrarea de față se înscrie ca o încercare în premieră. În plus, ea vine să completeze cadrul de cunoaştere a realităților istorice sătmărene din evul mediu, receptat în mod obişnuit prin intermediul unor monografii sau studii, având la temelie izvoarele sigilare.

Vestigiile sigilare, asemenea celor arheologice, supuse unei analize atente şi interpretării oferă o gamă largă de informații economice, sociale, politice, culturale şi spirituale absolut indispensabile cercetătorului din domeniul istoriei, artei, etnografiei, lingvisticii etc. Prin simbolurile gravate, sigiliile şi tiparele sigilare evidențiază bogățiile sau specificul unor regiuni, ocupațiile de bază, particularități geografice, armele de epocă, costumația, conservă stemele comitatense sau județene, orăşeneşti şi ale târgurilor. Reflectând realitatea într-o formă specifică, izvoarele sfragistice oglindesc stadiul de dezvoltare a tehnicii de lucru, imortalizează edificii laice şi bisericeşti dispărute în timp, opere iconografice, de artă. Ele servesc şi ca mijloc de identificare a instituțiilor şi persoanelor emitente de acte, de stabilire a locului şi rolului jucat de acestea în viața cotidiană, evoluția lor în timp. Legendele sigiliilor ne oferă date certe de natură lingvistică, evoluția scrierii, limba şi limbajul de epocă. Adeseori ele constituie unicul mijloc de datare a documentelor. Din punct de vedere artistic ne permit să urmărim particularitățile şi evoluția tehnicii gravurii, iar foițele de timbru frumos dantelate se constituie în adevărate podoabe. Studiile heraldice, genealogice şi de diplomatică presupun în mod obligatoriu marea varietate de informații transmise prin intermediul sigiliilor. Nu întâmplător, cercetători de prestigiu cum ar fi C. Moisil, S. Jakó, M. Dogaru ş.a. au evidențiat la modul constant şi imperativ necesitatea publicării izvoarelor sigilare sub formă de albume, cataloage şi fototeci, deziderat susținut în ultimele decenii şi de Comitetul Internațional

https://biblioteca-digitala.ro

de Sigilografie, organism ce funcționează în cadrul Consiliului Internațional al Arhivelor.

Lucrarea de față tratează sigiliile și tiparele sigilare ale principalelor instituții politico-administrative și ecleziastice sătmărene în evul mediu. Sigiliile preturilor de plasă, ale judecătoriilor de plasă și orășenești ori tribunalului comitatens nu fac obiectul cercetării, apariția lor fiind ulterioară revoluției de la 1848-1849, depășind astfel cadrul cronologic stabilit. Pragul mijlocului de secol al XIX-lea a fost depășit însă uneori, în cazul prezentării unor sigilii de târguri și sate, în intenția de a surprinde evoluția lor în timp ori a cuprinde cât mai multe localități.

Dacă evoluția istorică a instituțiilor locale a putut fi reconstituită pe baza unor monografii și studii de specialitate, organizarea și funcționarea cancelariilor acestora a necesitat un efort susținut de investigație a izvoarelor arhivistice spre a identifica aspectele relevante și definitorii privind redactarea actelor, validarea și circulația lor, personalul cu atribuțiuni în domeniu, organizarea arhivei ș.a., probleme mai puțin cunoscute.

Autoritatea comitatensă a utilizat la validarea actelor emise sigilarea compusă, lucru ce presupunea reunirea celor patru juzi ai nobililor din plășile componente ale comitatului, fiecare având asupra lui câte un tipar cu un fragment de text gravat. Istoricul Szirmay Antal a întâlnit pentru prima oară această modalitate de sigilare pe un document din anul 1468, ceea ce ar însemna primul exemplu cunoscut în Transilvania istorică și comitatele vestice. Până în anul 1618 apare și sigiliul personal al vicecomitelui alături de cele patru ale juzilor nobililor. Repartizarea literelor pe cele patru tipare prezintă diferențe la intervale scurte de timp, fiind puse în circulație mai multe seturi. Modalitatea greoaie de autentificare a actelor în acest mod a impus nevoia unei simplificări a operațiunii. S-a trecut la sigiliul unic cu stemă. Comitatul Satu Mare obține privilegiul de conferire a noului sigiliu la 24 august 1721. Două variante de tipare sigilare, ambele confecționate în

https://biblioteca-digitala.ro

anul 1722, aveau legendele în limba latină. Ele vor fi înlocuite în anul 1835 cu un tipar având legenda în limba maghiară. Dintre toate stemele comitatelor din Transilvania, Partium şi Ungaria, singură stema comitatului Satu Mare are scutul clasic, divizat în nouă cantoane. Cantonul din inima scutului cuprinde blazonul conţilor Károlyi, caz neîntâlnit în stemele altor comitate. De asemenea, putem afirma că era una din cele mai frumoase şi bine mobilate steme. Toate sigiliile comitatului sunt timbrate fără excepţie.

Oraşele Sătmar şi Mintiu aveau peceţi proprii din vechime (secolul XIII - XIV), ambele de tipul monumental în perioada analizată, având reprezentate o cetate, respectiv o biserică.. După unificarea survenită în anul 1712, actele emise de magistratul comun erau validate în continuare cu sigiliul celor din Sătmar. Printr-o blazonare mai exactă, în această stemă au fost identificaţi patru trandafiri (nicidecum plante sau spice de grâu n.n), pesemne de aici a dăinuit până în zilele noastre în conştiinţa sătmărenilor aprecierea de „oraş al trandafirilor."

Noile tipare sigilare cu stema concedată de către regele Carol al III-lea la 2 ianuarie 1721 vor fi folosite abia din 1725. Din cercetările efectuate rezultă că oraşul liber regesc Satu Mare uzita alternativ şi concomitent mai multe variante de tipare sigilare, nu din punct de vedere al compoziţiei, ci ca dimensiune. Legendele latineşti din exergă vor fi înlocuite cu texte maghiare, începînd cu anul 1843, urmare privilegiului acordat de către Ferdinand I la 1 decembrie 1842. Compoziţia din emblemă simbolizează rolul strategico-militar al cetăţii Sătmarului în decursul evului mediu, obiect de eternă dispută între Habsburgi şi principii ardeleni.

Sigiliile oraşelor miniere Baia Mare şi Baia Sprie sunt arhicunoscute, publicate în numeroase studii şi monografii. Putem prezenta ca inedită varianta de sigiliu din anul 1848 a oraşului Baia Sprie.

Inedite sunt şi sigiliile ori unele variante de sigilii ale

https://biblioteca-digitala.ro

târgurilor Ardud, Ardusat, Beltiug, Berchez, Carei, Craidorolț, Csenger, Fehérgyarmat, Halmeu, Hodod, Livada, Medieșu Aurit, Moftinu Mare, Pișcolt, Seini și Tășnad. Imaginea cetății de la Seini, demolată spre sfârșitul secolului al XVI-lea, poate fi reconstituită și transmisă prezentului doar prin intermediul sigiliului de târg, al cărui tipar a fost confecționat în anul 1604. Compozițional, sigiliile târgurilor sunt mai apropiate de cele sătești, oglindind ocupațiile tradiționale, bogățiile naturale, fauna și flora zonei. În sigilografia românească sunt prezentate în premieră sigilii ale comunităților nobiliare din târguri, cu mobile specifice acestei clase sociale. Nu au fost omise din prezentare sigiliile târgurilor care odinioară se găseau pe teritoriile comitatelor învecinate, dar astăzi sunt în cuprinsul județului Satu Mare.

Subcapitolul închinat sigiliilor sătești și comunale cuprinde 202 localități, unele aflate la vremea respectivă în comitatele învecinate Ugocea și Solnocu de Mijloc. Satele mai înstărite și-au confecționat două-trei tipare sigilare în decursul vremii, cu compoziții diferite sau îmbogățite. Pe parcursul cercetărilor nu au fost depistate sigilii din secolul al XVI-lea, cele mai vechi fiind din anii 1636, 1652 și 1666. Numărul lor crește impresionant în ultimul pătrar al veacului al XVIII-lea, concomitent cu creșterea volumului de acte oficiale. O influență benefică trebuie să fi avut și tendințele de emancipare survenite în lumea satelor în contextul încercării împăratului reformator Iosif al II-lea de a șterge servitutea iobăgească. Brăzdarul, fierul de plug și spicele de grâu predomină printre simbolurile reprezentate în sigilii, devenind parcă o adevărată modă a timpului. Legendele sunt gravate în latină și maghiară, doar în două cazuri în limba română (Cehal și Giurocuta), ambele confecționate în 1863, în relație directă cu hotărârile Dietei de la Sibiu din acel an. Obștea nobililor din sate are sigiliu aparte, cu simboluri heraldice specifice. Documentele emise în numele ambelor stări sociale, nobili și contribuabili,

https://biblioteca-digitala.ro

poartă peceţile proprii ale acestora şi semnăturile hotnogului nobililor, respectiv ale judelui şi juraţiilor satului.

Partea finală a lucrării cuprinde prezentarea a peste 200 de sigilii ale instituţiilor ecleziastice sătmărene, inedite fără excepţie, grupate pe cele trei confesiuni principale: greco-catolică, romano-catolică şi reformată. Cu puţine excepţii, toate sunt din prima jumătate a secolului al XIX-lea, cele greco-catolice şi romano-catolice din anii 1830-1832, cele reformate după 1820, semn că tiparele au fost executate în urma unor dispoziţii sosite de la forurile bisericeşti superioare şi, probabil, cam în aceleaşi centre meşteşugăreşti. Documentele anterioare anilor sus-menţionaţi erau validate cu sigiliile personale ale preoţilor sau ierarhilor superiori. Dacă sigiliile parohiilor unite şi romano-catolice sunt, în general, de tipul hagiografic, predominând protectorii, cele ale parohiilor reformate au simboluri specifice: mielul pascal cu steag, porumbelul şi alte păsări, biserici, viţă de vie, ciorchini de strugure ş.a. Unele din ele au înscrise şi frumoase devize, ilustrate sau însoţite de simboluri corespondente. O analiză chiar sumară asupra sigiliilor bisericeşti ne permite a desluşi, cu oarecare aproximaţie, structura confesională a populaţiei la nivelul comitatului, a unor zone sau chiar pe localităţi, iar de aici şi cea etnică. În plus, ele oferă informaţii privind organizarea administrativă a instituţiilor de cult în episcopii, arhidiaconate, districte vicearhidiaconale sau protopopiate, după cum pot fi identificate şi reşedinţele acestora. Fizionomia unor aşezăminte de cult de acum un secol şi jumătate poate fi reconstituită şi prin intermediul sigiliilor care au reprezentate în emblemă biserici.

Albumul care încheie lucrarea cuprinde reproduceri foto ale celor mai reprezentative sigilii, în ordinea prezentării instituţiilor. Sigiliile degradate sau ilizibile, descifrate doar cu ajutorul lupei, nu vor fi inserate în cadrul albumului.

https://biblioteca-digitala.ro

BIBLIOGRAFIE

I. IZVOARE ARHIVISTICE ŞI DOCUMENTARE

1. Filiala Arhivelor Statului Judeţul Cluj, fond *Prefectrura Judeţului Satu Mare, Acta publico-politicorum*, 1610-1691.

2. Filiala Arhivelor Statului Judeţul Maramureş, fond *Primăria oraşului Baia Mare, Acte feudale*, 1641-1700.

3. Idem, fond *Prefectura judeţului Maramureş, Acta politica*, 1689-1809.

4. Idem, fond *Prefectura judeţului Maramureş, Acte administrative*, 1800-1850.

5. Idem, *Colecţia de tipare sigilare*, secolele XVII-XIX.

6. Filiala Arhivelor Statului judeţul Sălaj, fond *Comitatul Solnocu de Mijloc, Pretura plăşii Cehu Silvaniei*, 1828-1848.

7. Idem, fond *Comitatul Solnocu de Mijloc, Pretura plăşii Tăşnad*, 1852-1864.

8. Idem, fond *Comitatul Crasna, Subcercul Eriu*, 1850.

9. Idem, fond *Tabelele contribuabililor*, 1818-1848.

10. Filiala Arhivelor Statului Judeţul Satu Mare, fond *Primăria municipiului Satu Mare* (în continuare *P.M.S.M), Diplome, privilegii, scrisori*, 1240-1878.

11. Idem, fond *P.M.S.M., Litterae metales*, 1406-1832.

12. Idem, fond *P.M.S.M., Moşia Mădăras*, 1406 -1811.

13. Idem, fond *P.M.S.M., Procesele oraşului cu familia Károlyi*, 1605-1837.

14. Idem, fond *P.M.S.M., Moşiile Hodoş şi Sătmărel*, 1623-1780.

https://biblioteca-digitala.ro

15. Idem, fond *P.M.S.M., Moşiile Ruşeni şi Tătăreşti*, 1625-1856.

16. Idem, fond *P.M.S.M., Testamente*, 1640-1870.

17. Idem, fond *P.M.S.M., Acta divisionalia*, 1652-1861.

18. Idem, fond *P.M.S.M., Acte financiare*, 1667-1875.

19. Idem, fond *P.M.S.M., Acta contractualia*, 1667-1777.

20. Idem, fond *P.M.S.M., Procese*, 1791-1850.

21. Idem, fond *P.M.S.M., Acte judiciare*, 1850-1866.

22. Idem, *Colecţia de documente*, 1342-1964.

23. Idem, *Colecţia de documente ale Muzeului judeţean Satu Mare*, 1543-1970.

24. Idem, *Colecţia de documente ale instituţiilor ecleziastice*, 1595-1971.

25. Idem, *Colecţia Böszörményi Elek*, 1626-1918.

26. Idem, *Colecţia registrelor parohiale de stare civilă*, 1704-1956.

27. Idem, fond *Tribunalul judeţean Satu Mare, Acte urbariale*, 1710 -1944.

28. Idem, fond *Tribunalul judeţean Satu Mare, Dosare procesuale*, 1874-1914.

29. Idem, fond *Episcopia romano-catolică Satu Mare*, 1736-1948.

30. Idem, fond *Capitlul romano catolic Satu Mare*, 1771-1944.

31. Idem, fond *Popp S. Aurel*, 1857-1960.

32. Idem, fond *Primăria oraşului Carei*, 1862-1949.

33. Idem, fond *Notariatul local Carei*, 1867-1920.

34. Idem, fond *Notariatul judeţean Satu Mare,* 1868-1920.

35. Idem, *Colecţia de matrice sigilare*, secolele XIX-XX.

36. Muzeul judeţean Satu Mare, *Colecţia de documente medievale*, 1576-1848.

37. Géresi Kálmán, *A nagy-károlyi Gróf Károlyi család oklevéltára*, I-V, Budapest, 1882-1897.

https://biblioteca-digitala.ro

38. *A magyar királyi országos levéltár diplomatikai osztályában örzött pecsétek mutatója*, Budapest, 1889.

39. *Magyarország hatályos törvényei*, I, Budapest, 1943.

40. Dogaru Maria, *Din bibliografia sigilografică românească*, în „Revista Arhivelor", 1989, 66, nr. 4, p.410-421.

II. LUCRĂRI GENERALE

1. *A Pallas Nagy Lexikona*, 15, Budapest, 1897.

2. *Az erdélyi katolicizmus múltja és jelene*, Dicsõszentmárton, 1925.

3. Bariț George, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe 200 de ani în urmă*, Ediția a II-a, vol. I., Brașov, 1993.

4. Bogdán István, *Kézmûvesek mestersége*, Budapest, 1989.

5. Bota Ioan M., *Istoria bisericii universale și a bisericii românești de la origini până în zilele noastre*, Cluj-Napoca, 1994.

6. Buzdugan George, Niculiță Gheorghe, *Medalii și plachete românești. Memoria metalului*, București, 1971.

7. Cernovodeanu Dan, Mănescu Ioan N., *Noile steme ale județelor și municipiilor din Republica Socialistă România (Studiu asupra dezvoltării istorice a heraldicii districtuale și municipale românești)*, București, 1974.

8. Cernovodeanu Dan, *Heraldica bisericească în țările române*, în „Biserica Ortodoxă Română", XCIII, 1975, nr. 7-8, p. 962-968.

9. Idem, *Știința și arta heraldică în România*, București, 1977.

10. *Dicționar al științelor speciale ale istoriei*, București, 1982.

11. *Din istoria Transilvaniei*, vol. I., București, 1960.

12. Dogaru Maria, *Sigiliile, mărturii ale trecutului istoric. Album sigilografic*, București, 1976.

https://biblioteca-digitala.ro

13.Idem, *Sigilii orăşeneşti din epoca modernă şi contemporană*, Bucureşti, 1978.

14. Idem, *Instrumente de evidenţă şi informare ştiinţifică pentru izvoarele sigilare*, în „Revista Arhivelor", 1979, 56, nr. 2, p.154-156.

15. Idem, *Colecţiile de matrice sigilare ale Arhivelor Statului*, Bucureşti, 1984.

16. Idem, *Din heraldica României*, Bucureşti, 1994.

17. *Enciclopedia României*, vol. II, Bucureşti, 1938.

18. *Erdélyi egyházaink évszázadai*, Bukarest, 1992.

19.Farkas József, *A magyarországi protestáns egyház történelme*, Budapest, 1881.

20.Fejérpataki László, Aldássy Antal, *Magyar címeres emlékek*, I-III, Budapest, 1901.

21. Gyémánt Ladislau, *Mişcarea naţională a românilor din Transilvania 1790-1848*, Bucureşti, 1986.

22. *Istoria României*, vol. II-III, Bucureşti, 1962-1964.

23. Lupaş Ioan, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, Ediţia a II-a (Introducere, îngrijire, note şi comentrarii de Doru Radosav), Cluj-Napoca, 1995.

24. *Magyar Lexikon*, Editura Pallas, XVII, Budapest, f.a.

25. *Magyarország története képekben*, Budapest, 1977.

26. Meyer Sales Franz, *Ornamentica*, vol. II, Bucureşti, 1988.

27. Nagy Iván, *Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal*, I-XII şi un volum suplimentar, Pest, 1857-1868.

28. Nicolescu Corina, *Icoane vechi româneşti*, Bucureşti, 1971.

29. Ölyvédi Vad Imre, *Nemességi könyv*, Szeged, 1930.

30. Páll Francisc, *Diplomatica latină cu referire la Transilvania (sec. XI-XV)*, în „Documente privind istoria României". Introducere, vol. II, Bucureşti, 1956, p.228-332.

https://biblioteca-digitala.ro

31. Pascu Ştefan, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. IV, Bucureşti, 1989.

32. Pop Ioan Aurel, *Instituţii medievale româneşti*, Cluj-Napoca, 1991.

33. *Révai Nagy Lexikona*, 17, Budapest, 1925.

34. Strudza-Săuceşti Marcel, *Heraldica*, Bucureşti, 1974.

35. Suciu Coriolan, *Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania*, vol. I-II, Bucureşti, 1967-1968.

36. Szentpéteri Imre, *Magyar oklevéltan*, Budapest, 1930.

37. Tagányi Károly, *Magyarország czímertára*, Budapest, 1880.

38. *Tolnai Új Világlexikona*, XVI, Budapest, 1929.

39. *Új Idõk lexikona*, 21-22, Budapest, 1941.

40. Vîrtosu Emil, *Din sigilografia Moldovei şi Ţării Româneşti*, în „Documente privind istoria României." Introducere., vol. II, Bucureşti, 1956, p. 331-538.

III. LUCRĂRI SPECIALE

1. *A munkácsi görögkatolikus püspökség lelkészségeinek 1806. évi összeírása*, Nyíregyháza, 1990.

2. *A szatmári püspöki egyházmegye emlékkönyve (Schematismus centenarius)* 1804-1904, Szatmár, 1904.

3. Andriţoiu M., Cerghedean M., *Sigilii săteşti în comitatele Hunedoara şi Zarand*, în „Revista Arhivelor „ 1971, 48, nr. 1, p. 3-26.

4. Asztalos György, *Nagy-Károly rendezett tanácsú város története 1848-ig*, Nagy-Károly, 1892.

5. *Baia Mare, Schiţă monografică*, Baia Mare, 1965.

6. Balogh István, *Bereg megye leírása*, în „Szabolcs-Szatmár megyei helytörténetírás", V -VI, Nyiregyháza, 1985, p. 9-67.

7. Balogh Adalbert, *Evoluţia sigiliilor folosite de*

https://biblioteca-digitala.ro

autoritățile administrative din comitatul Maramureș, sec.XV-XVIII, în „Revista Arhivelor", 1982, 59, nr. 4, p. 413-422.

8. Idem, *Dabolci falutörvények*, în „Szatmári Friss Ujság", V, nr. 147, din 30 iulie 1994.

9. Benkó Albert, *A vármegyei közigazgatás reformjának irányelvei*, Budapest, 1911.

10. Berténi Iván, *Vármegyei tisztviselõk a középkorban*, în „Historia", 1980, II, nr. 4, p. 26-27.

11. Borovszky Samu, *Bihar vármegye*, Budapest, 1901.

12. Idem, *Szatmár vármegye*, Budapest, f.a.

13. Idem, *Szatmár-Németi sz.kir.város*, Budapest, f.a.

14. Burai Adalbert, *Dezvoltarea oraşului medieval Satu Mare, (I)* în „Satu Mare. Studii şi comunicări", IV, 1980, p.143-160.

15. Cacioara Andrei, *Organizarea teritorial-administrativă şi instituțională a comitatelor Arad şi Zărand.* în „D.G.A. S. Bucureşti. Culegere de referate. Sesiunea 1969.", Bucureşti,1971, p. 5-13.

16. Idem *Sistemul de constituire, arhivare şi evidență a materialelor documentare create de municipalitatea județeană Arad, precum şi modul de prelucrare*, în „D.G.A. S. Bucureşti. Culegere de referate. Sesiunea 1969.", Bucureşti, 1971, p. 149-161.

17. Cernătescu V., *O matrice sigilară deosebită a bisericii Madona Dudu din Craiova*, în „Mitropolia Olteniei", Craiova, 1980, 32, nr. 7-9, p. 651-652.

18. Cincu Monica, *Privilegiul din 1767 de conferire a unui sigiliu propriu comitatului Târnava*, în „Revista Arhivelor", 1990, 52, nr. 3, p. 317-324.

19. Csermely Tibor, Takács Péter, *Pecsétnyomatok és címerek Bereg, Szabolcs és Szatmár megye településeibõl*, Nyíregyháza, 1988.

20. Csizmadia Andor, *Városi jogtörténet*, în „Magyar

https://biblioteca-digitala.ro

városok", Budapest, 1941, p.44-47.

21. Darvasy Mihály, *Középkori városaink címereinek eredete és fejlõdése*, Budapest, 1942.

22. Décsényi Gyula, *Nagybánya régi pecsétjei*, în „Turul", IV, 1886, p. 12-21.

23. Idem, *Felsõbánja város régi pecsétje*, în „Turul", VII, 1889, p.139.

24. Dogaru Maria, *Colecţia de sigilii a Direcţiei Generale a Arhivelor Statului Bucureşti*, în „Revista Arhivelor", 1969, 12, nr. 2, p.155-171.

25. Idem, *Sigilii săteşti din fostul comitat Arad*, în „Cercetări numismatice", vol. III, 1980, p.215-226.

26. Idem, *Contribuţii la cunoaşterea sigiliilor comitatelor din Transilvania*, în „Revista muzeelor şi monumentelor. Seria muzee.", 1986, 23, nr. 2, p.47-63.

27. Dulgău Bujor, *Sigiliile comitatelor Crasna, Solnocu de Mijloc şi Sălaj*, în „Acta Musei Porolissensis", XVII, 1993, p.201-205.

28. Idem, *Stema şi sigilul oraşului Zalău*, în „Acta Musei Porolissensis", XVIII, 1994, p. 167-172.

29. Eckhart Ferenc, *Hiteles helyeink eredete és jelentõségè*, în „Századok", XLVII, Budapest, 1913, p. 641-655.

30. Edroiu Nicolae, *Un sigil inelar cu înscripţie slavonă în colecţiile Muzeului de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca*, în „Acta Musei Napocensis", 1978, 15, p.311-313.

31. Ember Géza, *Erdélyi városok* în „Magyar városok", Budapest, 1941, p.351-439.

32. Gábor Gyula, *A megyei intézmény alakulása és müködése Nagy Lajos alatt*, Budapest, 1908.

33. Georgescu Maria, *Sigilii săteşti din judeţul Buzău (1835-1864)*, în „Revista Arhivelor",1986, 63, nr. 3, p. 341-347.

34. Idem, *Sigilii săteşti din judeţul Teleorman*, în „Revista Arhivelor" 1989, 66, nr. l, p. 74-77.

https://biblioteca-digitala.ro

35. Ghitta Ovidiu, *Consideraţii privind Unirea rutenilor şi românilor cu Biserica Romei (sfîrşitul sec. XVII)*, în „Convergenţe europene. Istorie în epoca modernă", Cluj -Napoca, 1993, p. 149-157.

36. Ghiţă I., Polgar B., Fabian M., *Vechi sigilii bisericeşti ale unor parohii din jurul Oraviţei (sec.XIX)*, în „Mitropolia Banatului", 1985, 35, nr. 5-6, p. 335-337.

37. Gorovei Ştefan S., *Am pus pecetea oraşului*, în „Magazin istoric", 1978, 12, nr. 2, p.35-38

38. Göbel József, *A városigazgatás szervezeti kérdései*, în „Magyar városok" Budapest, 1941, p. 81-84.

39. Gyalokai Lajos, *Bihar vármegye régi magyar községpecsétek*, în „Századok", VI, 1872, p. 278.

40. Hauler Ernst, *A 900 éves Nagymajtény és a 200 éves temploma*, Passau, 1994.

41. Illési János, *A megyei levéltárak állapota 1772/ 1774-ben*, în „Századok" XXXVII, 1903, p. 731-748.

42. Istványi Géza, *A generális congregatio*, în „Levéltári Szemle", XVIII-XIX, Budapest, 1940-1941, p. 179-207.

43. Jakó S., *Sigilografia cu referire la Transilvania (până la sfârşitul sec. al XV-lea)*, în „Documente privind istoria României." Introducere, vol. II, Bucureşti, 1956, p.561-619.

44. Idem, *Instrucţiuni arhivistice ale oficiilor din Transilvania 1575-1841*, în „Revista Arhivelor" (Seria nouă), 1958, nr. 1, p. 34-81.

45. Jude Maria Magdalena, Cordoş Nicolae, *Sigilii săteşti transilvănene din secolul al XIX-lea*, în „ Acta Musei Napocensis", 1978, 15, p. 467-479.

46. Jude Maria Magdalena, Hopârtan A., *Sigilii săteşti transilvănene în Muzeul de Istorie din Turda*, în „Acta Musei Napocernsis", 1979, 16, p. 691-697.

47. Jude Maria Magdalena, *Sigilii săteşti bănăţene pe un document din 1826*, în „Acta Musei Napocensis", 1981, 18, p.

https://biblioteca-digitala.ro

509-511.

48. Idem, *Sigilii săteşti din comitatul Cluj (sec. XIX)*, în „Acta Musei Napocensis", 1983, 20, p. 843-847.

49. Kávássy Sándor, *Ismertetések a régi Szatmárról (I)*, în „Szabolcs-Szatmár megyei helytörténetírás", III-IV, Nyíregyháza, 1982, p. 9-92.

50. Idem, *Ismertetések a régi Szatmárról (II)*, în „Szabolcs-Szatmár megyei helytörténetírás", V-VI, Nyíregyháza, 1985, p. 71-103.

51. Komoróczy Iván, *Szatmár vármegye szabály-rendeletei és területi beosztása*, Nagy -Károly, 1898.

52. Kovács Magdalena, *Sigilii comunale metalice folosite în comitatul Arad*, în „Ziridava", VI, 1976, p. 499-504.

53. Kumorovitz L. Bernát, *Az autentikus pecsét*, în „Turul", XLIV, 1936, p.22-27.

54. Láczay Magdolna, *A megyei önkormányzat a reformkori Szabolcs megyében*, în „Levéltári szemle", 1981, 31, nr. 1, p. 177-193.

55. Liţiu Gheorghe, *O controversă privind numele şi sigiliul consistorului din Oradea (1839)*, în „Biserica Ortodoxă Română", 1970, 88, p. 1228-1232.

56. Maksay Ferenc, *A középkori Szatmár megye*, Budapest, 1940.

57. *Mátészalka története*, Debrecen, 1992.

58. Mărcuş Stefan, *Sătmar*, vol. I., Oradea, 1938.

59. Meruţiu V., *Judeţele din Ardeal şi din Maramureş până în Banat, Evoluţia teritorială*, Cluj, 1929.

60. Mihályi Ioan, *Diplome maramureşene din secolele XIV şi XV*, Sighet, 1900.

61. Moisil Constantin, *Comisiunea Consultativă Heraldică*, în „Revista Arhivelor", 1925, I, nr. 2, p. 299-300.

62. Idem, *Bule de aur sigilare de la domnii Ţării Româneşti şi ai Moldovei*, în „Revista Arhivelor", 1925, I, nr. 2, p. 249-265.

https://biblioteca-digitala.ro

63. Idem, *Studii de sigilografie românească*, în „Revista Arhivelor", 1927-1929, II, nr. 4-5, p. 126-149.

64. Moldovan L., *Din istoria cancelariei oraşului Tîrgu Mureş*, în „Revista Arhivelor", 1969, 46, nr. 1, p. 33-41.

65. Idem, *Tabla regească din Transilvania (III)*, în „Revista Arhivelor", 1975, 52, nr. 2, p. 197-201.

66. Mudura Gheorghe, *Sigiliile localităţilor bihorene-izvoare etnografice Zona Vascău (I)*, în „Biharea", 1981, 9, p.195-209.

67. Idem, *Sigiliile localităţilor bihorene - izvoare etnografice. Zona Vaşcău (II)*, în „Biharea", 1982, 10, p.219-227.

68. Idem, *Sigiliile localităţilor bihorene - izvoare etnografice. Zona Beliu*, în „Crisia", 1985, 15, p.397-421.

69. Nagy Gyula, *Régi magyar községi pecsétek*, în „Századok", XI, 1877, p.173-175.

70. Németi Ioan, *Scurt istoric al sigiliilor oraşului Baia Mare*, în „Marmaţia", 1969, 1, p. 16-21.

71. Oszóczki K., *Sigilii de oraşe miniere. Mutuus amor civium*, în „Magazin istoric", 1970, nr. 4, p. 73.

72. Idem, *Sigiliile folosite de autorităţile administrative comitatense şi oraşele de pe teritoriul fostului comitat Satu Mare (sec.XIV-XVIII)*, în „Satu Mare Studii şi comunicări", V-VI, 1981-1982, p.182-201.

73. Idem, *Sigiliile târgurilor şi satelor din comitatul Satu Mare în secolele XVI-XIX*, în „Satu Mare. Studii şi comunicări", IX-X, 1992-1993, p. 107-122.

74. Pálffy Ilona, *Városi levéltárak kezdetei*, în „Levéltári Szemle", XVIII-XIX, Budapest, 1940-1941, p. 351-399.

75. Pál-Antal Sándor, *Az erdélyi és partiumi vármegyék címeres pecsétjei*, în „Szabolcs - Szatmár - Beregi levéltári évkönyv", XI, Nyiregyháza, 1995, p. 269-304.

76. Penea Ionel, *Satul în izvoare sigilare*, în „Acta Musei Porolossensis", XIX, Zalău, 1995, p.127-129.

https://biblioteca-digitala.ro

77. Petri Mór, *Szilágy vármegye monographiája*, vol. I-III, Zilah - Budapest, 1901-1904.

78. Pleşa Ioan, *Sigiliile din colecţiile Filialei Arhivelor Statului a judeţului Alba*, în „Apulum", 1974, 12, p.405-430.

79. Popescu M., *Sigiliul lui Sigismund Báthory, principele Transilvaniei*, în „Revista Arhivelor", vol. I, 1924-1926, nr. 1-3, p. 328-332.

80. *Prefectura judeţului Satu Mare* (prezentarea de fond), în „Indrumător în Arhivele Statului judeţul Cluj", vol. I, Bucureşti, 1979, p. 308-329.

81. *Primăria municipiului Satu Mare* (prezentare de fond), în „Indrumător în Arhivele Statului judeţul Cluj", vol. II, Bucureşti, 1985, p.169-181.

82. *Primăria oraşului Baia Sprie* (prezentare de fond), în „Indrumător în Arhivele Statului judeţul Cluj", vol. II, Bucureşti, 1985, p. 195-210.

83. *Primăria oraşului Baia Mare* (prezentare de fond), în „Indrumător în Arhivele Statului judeţul Maramureş" Bucureşti, 1974, p. 49-89.

84. Primăria oraşului Baia Sprie (prezentare de fond), în „Indrumător în Arhivele Statului judeţul Maramureş" Bucureşti, 1974, p. 90-99.

85. Prodan David, *Judele satului iobăgesc în Transilvania în secolele XVII şi XVIII*, în „Anuarul Institutului de Istorie Cluj", IV, 1961, p.217-235.

86. Radosav Doru, *Ghid de oraş. Satu Mare*, Bucureşti, 1984.

87. Idem, *Carte şi societate în Nord-Vestul Transilvaniei (sec.XVII-XIX)*, Oradea, 1995.

88. Răduţiu A., *Actele ţărăneşti în limba română din Transilvania până la 1848 şi importanţa lor documentară*, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie Cluj" XIX, 1976, p.81-101

https://biblioteca-digitala.ro

89. Sarkadi Nagy Mihály, *Szatmár-Németi szabad királyi város egyházi és polgári történetei*, vol. II, Szatmár, 1861.

90. Savinescu Vasile, Radosav Doru, *Județele patriei. Satu Mare*, Bucureşti, 1980.

91. *Schematismus venerabilis cleri diocesis Magno-Varadiensis G.R.C. pro anno MDCCCLIV*, Oradea Mare, 1854.

92. Schönherr Gyula, Czakó Elemér, *Nagybánya város XIV, szd-i pecsétei*, în „Turul", XXIV, 1906, p.2-12.

93. *Siematismulu veneratului cleru a nou înființatei dieceze greco-catolice a Gherlei pre anulu de la Christosu 1867*, Gherla, 1867.

94. Soltész János, *A nagybányai reformált egyházmegye története*, Nagy-Bánya, 1902.

95. Széll Sándor, *Városaink neve, címere és lobogója*, în „Magyar városok", Budapest, 1941, p.17-35.

96. Szirmay Antal, *Szathmár vármegye fekvése, történetei és polgári esmérete*, vol. I-II, Buda, 1809-1810.

97. Thaly Kálmán, *Léva, Kecskemét, Nagy-Körös, Apa és Balotafalu régi magyar pecsétei*, în „Századok", 1968, p.508.

98. Ursu Viorica, *Sigiliul mare al oraşului Baia Mare din secolul al XIV-lea*, în „Revista muzeelor şi monumentelor. Seria muzee", 1986, 23, nr. 4, p. 84-85.

99. Vasil-Marinescu Sergiu, Dulgău Bujor, *Filiala Arhivelor Statului județul Satu Mare*, Bucureşti, 1984

100. Vîrtosu Emil, *Sigilii de tîrguri şi oraşe din Moldova şi Țara Românească*, în „Analele Universității Bucureşti. Istorie", 1956, 5, p.131-155.

101. Idem, *Sigilii împărțite şi sigilii săteşti*, în „Studii şi cercetări de numismatică", 1957, 1, p. 357-366.

102. Idem, *Despre dreptul de sigiliu*, în „Studii şi cercetări de numismatica", 1960, 3, p. 333-346.

https://biblioteca-digitala.ro

ALBUM FOTO

I. SIGILIILE COMITATULUI

1. Sigiliul compus aplicat pe un document din anul 1468
2. Idem, document 1576
3. Idem, document 1618
4. Idem, document 1621
5. Idem, document 1632
6. Idem, document 1650
7. Idem, document 1696
8. Idem, document 1704
9. Sigiliul unic confecţionat în anul 1722 (MDCCXXII)
10. Idem - desen
11. Sigiliul unic confecţionat în anul 1722 (MDCCXX2)
12. Sigiliul unic confecţionat în anul 1835
13. Idem - desen
14. Sigiliul comisarului guvernamental plenipotenţiar şi preşedintelui comitatului aplicat pe un document din anul 1850
15. Stema comitatului de la sfârşitul secolului al XIX-lea

https://biblioteca-digitala.ro

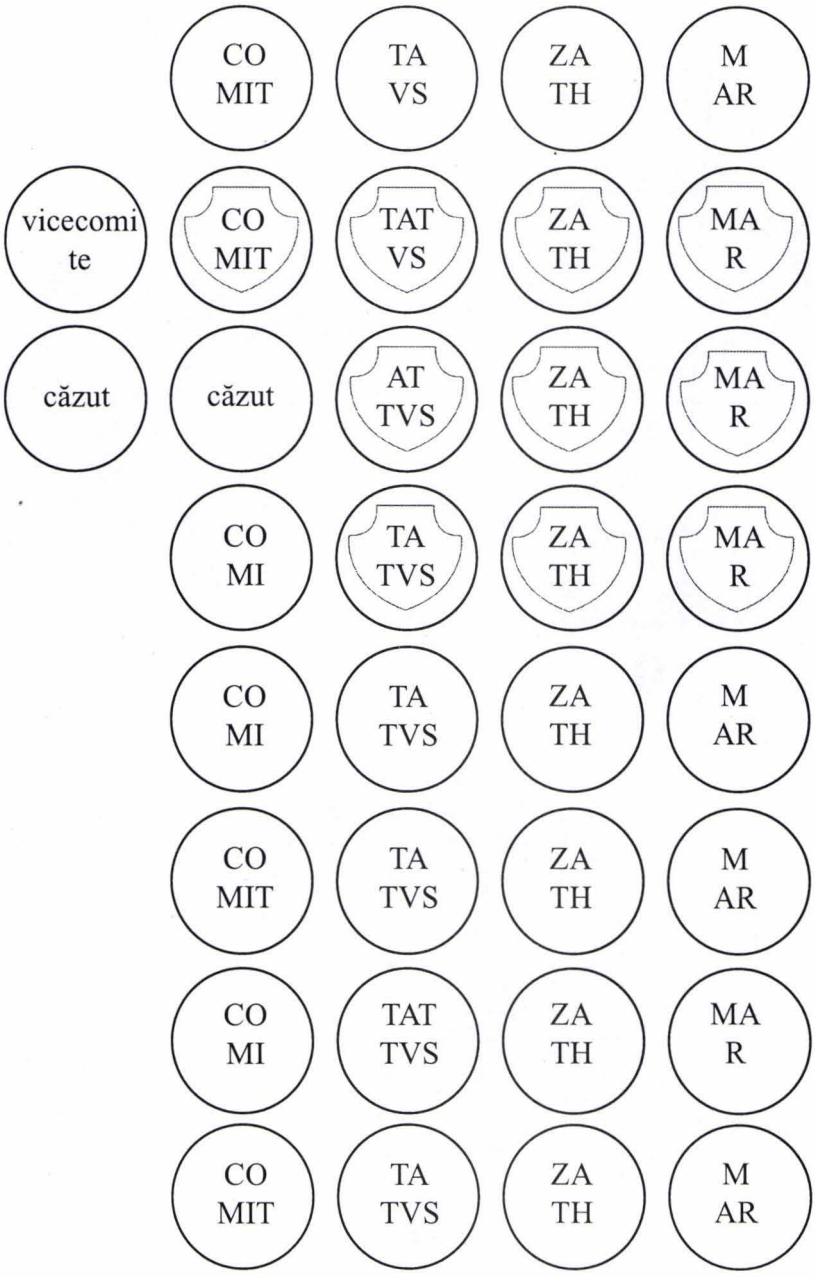

https://biblioteca-digitala.ro

9

11

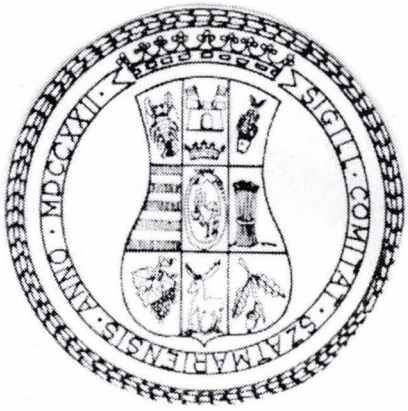

10

https://biblioteca-digitala.ro

12

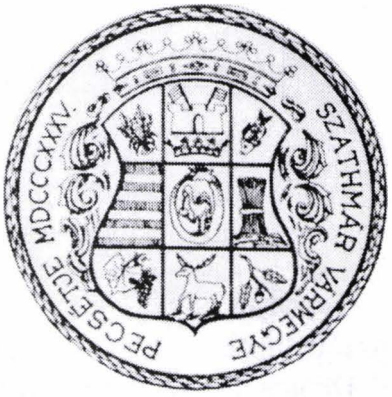

13

14

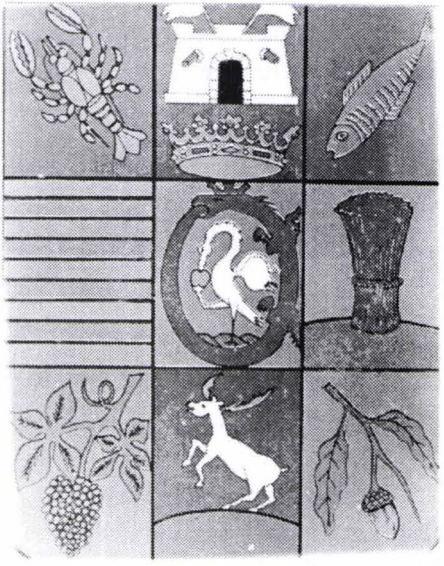

15

https://biblioteca-digitala.ro

II. SIGILII ALE ORAŞELOR ŞI TÂRGURILOR

1. Mintiu - document 1597
2. Mintiu - document 1710
3. Sătmar - document 1653
4. Sătmar - document 1690
5 Satu Mare - 1712
6. Diploma regelui Carol al III-lea din 2 ianuarie 1721
7. Diloma împăratului Ferdinand I din 1 decembrie 1842
8. Satu Mare - 1843
9. Oficiul judelui primar - 1848
10. Satu Mare - 1859
11. Baia Mare - sec. XIV
12. Baia Mare - 1845
13. Baia Sprie - sf. sec. XIV
14. Baia Sprie - 1848
15. Baia Sprie - 1862
16. Ardud - document 1732
17. Ardusat - 1769
18. Beltiug - document 1865
19. Berchez - 1652
20. Carei - document 1854
21. Carei - document 1872
22. Craidorolț - a doua jumătate a sec. XIX
23. Csenger - document 1858
24. Ecsed - 1608 (desen)
25. Fehérgyarmat - 1794
26. Halmeu - document 1834
27. Hodod - document 1866
28. Iánk - 1824
29. Livada - 1863

https://biblioteca-digitala.ro

30. Mátészalka - 1842 (desen)
32. Matolcs - 1617 (desen)
Medieşu Aurit - 1780
33. Moftin - 1834
34. Oraşu Nou - 1689
35. Pişcolt - document 1828
36. Sanislău - 1718
37. Săsar - 1798
38. Seini - 1604
39. Seini - 1870
40. Tarpa - 1842
41. Tăşnad - document 1797
42. Tăşnad - 1820

https://biblioteca-digitala.ro

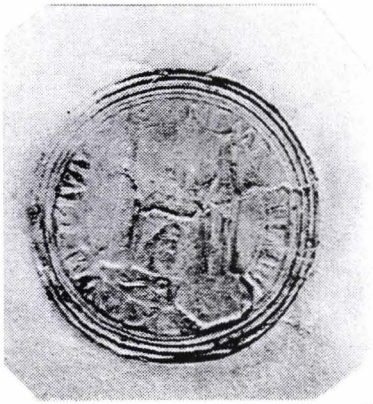

1

2

3

https://biblioteca-digitala.ro

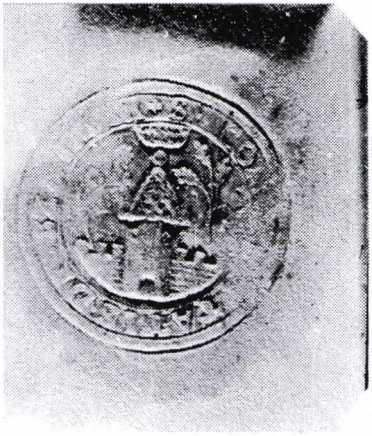

4

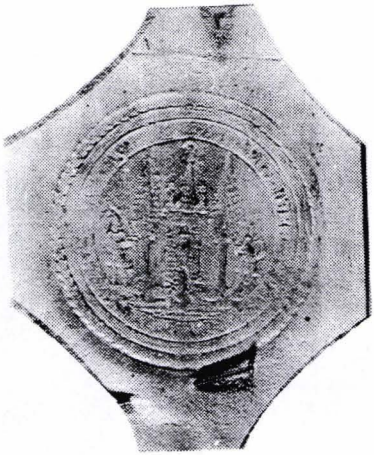

5

6

https://biblioteca-digitala.ro

7

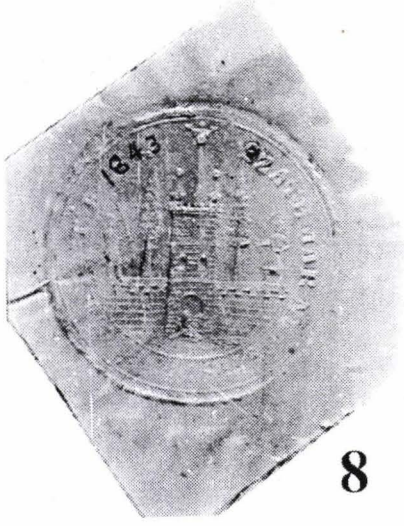

8

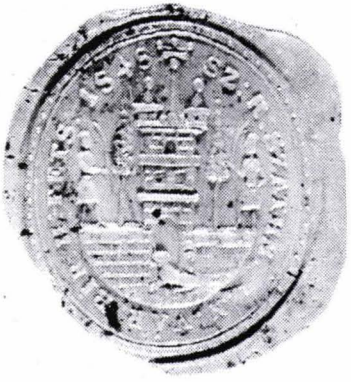

9

https://biblioteca-digitala.ro

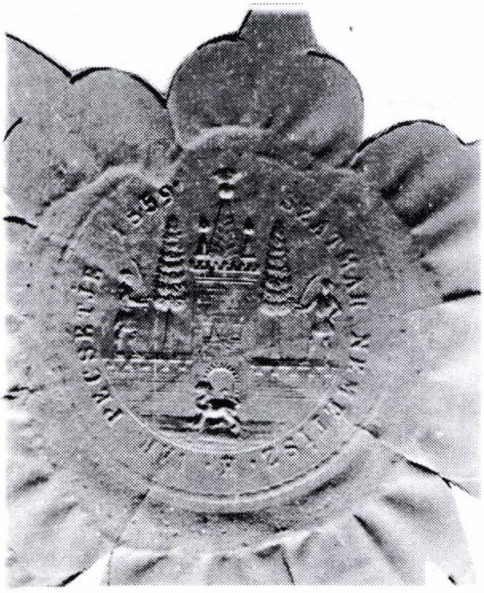

10

11

12

https://biblioteca-digitala.ro

13

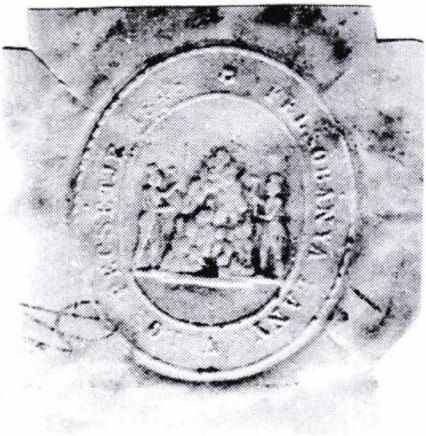

14

15

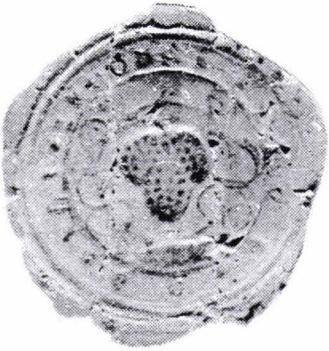

16

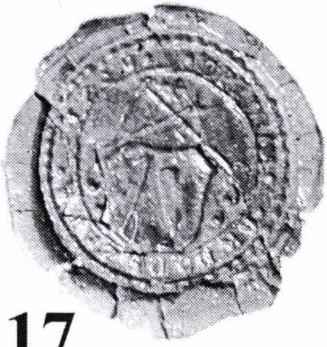

17

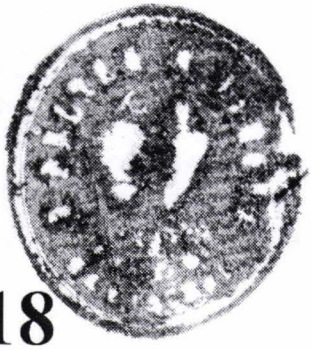

18

https://biblioteca-digitala.ro

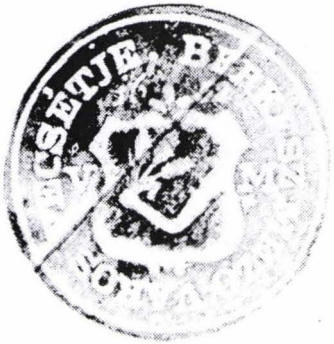

19

20

21

22

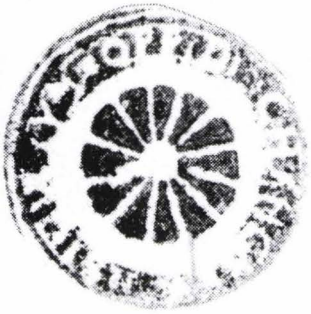

23

24

https://biblioteca-digitala.ro

25

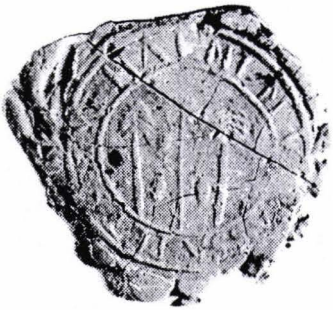

26

27

28

29

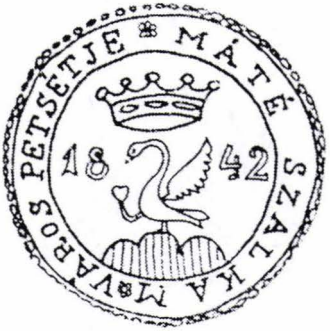

30

https://biblioteca-digitala.ro

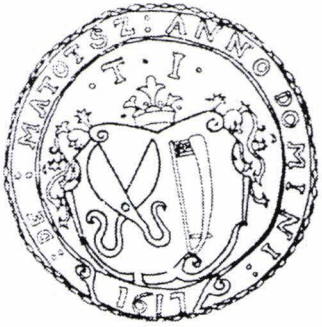

31

32

33

34

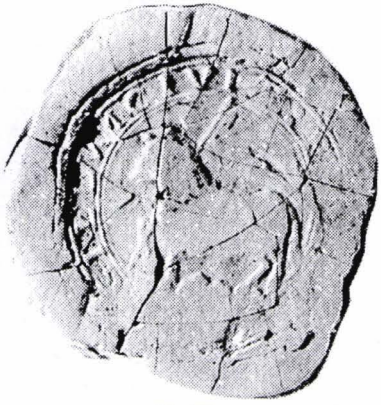

35

36

https://biblioteca-digitala.ro

37

38

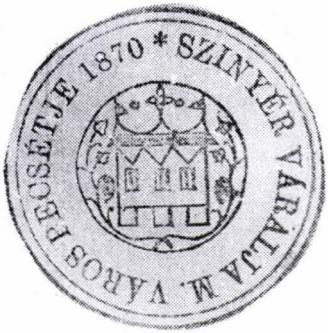

39

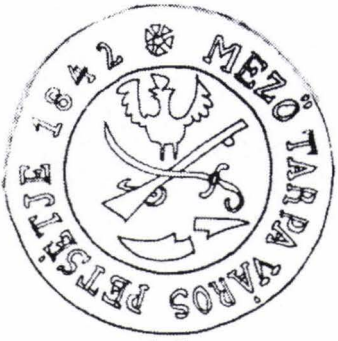

40

41

42

https://biblioteca-digitala.ro

III. SIGILII SĂTEŞTI ŞI COMUNALE

1. Aciua - doc. 1855
2. Acâş - doc. 1827
3. Ady Endre - doc. 1803
4. Agriş (nobili) - 1827
5. Agriş - 1827
6. Amaţi - 1875 (desen)
7. Amaţi - 1837
8. Ambud - 1785
9. Ambud - 1809
10. Apa - 1705
11. Apateu - doc. 1867
12. Atea - 1827 (desen)
13. Băbeşti - 1849
14. Bercu - 1786
15. Berveni - 1827
16. Bicău - 1860
17. Blaja - 1786
18. Bocicău - 1849
19. Botiz - 1817
20. Botiz - doc. 1873
21. Cămărzana - doc. 1837
22. Cămin - 1852
23. Cărăşeu - 1785
24. Căuaş - 1824
25. Cehal - 1863
26. Chechiş - doc. 1862
27. Chegea - 1785
28. Chereuşa - 1800
29. Chisău - 1816

https://biblioteca-digitala.ro

30. Ciumeşti - 1850
31. Corod - 1784 (desen)
32. Craidorolț - 1782
33. Császló - 1786
34. Cseke - 1789
35. Csengerujfalu - 1859
36. Culciu Mic - 1784
37. Danyad - 1852
38. Dara - doc. 1822
39. Darnó - 1788
40. Darnó - 1862
41. Dindeşti - doc. 1837
42. Doba - 1784 (desen)
43. Dobra - doc. 1789
44. Dorolț - doc. 1850
45. Foieni - 1842
46. Gacsály - doc. 1809
47. Garbolcz - 1853
48. Gerăuşa - 1824
49. Ghenci (nobili) - 1753
50. Giorocuta - 1863
51. Giungi - 1852
52. Giurtelecu Hododului - 1798
53. Hodász - 1865
54. Homorodu de Mijloc - 1785
55. Homorodu de Sus - 1817
56. Hrip - 1776
57. Iklod - 1792
58. Iojib - 1870
59. Irina - 1790
60. Istrău - 1835
61. Istvándi - doc. 1801
62. Kérsemjén - 1827

https://biblioteca-digitala.ro

63. Kishodos - 1857
64. Komlodtotfalu - 1786
65. Lazuri - 1786
66. Livada - 1851
67. Mădăras - 1784
68. Mărtineşti - doc. 1850
69. Medişa - 1785
70. Micula - 1806
71. Nagygécz şi Kisgécz - 1855
72. Nagyhodos - 1844
73. Nagyszekers - 1805
74. Necopoi - 1786
75. Nisipeni - 1827
76. Odoreu - 1666
77. Oşvareu (nobili) - 1813
78. Ökörito - doc. 1864
79. Panyola
80. Pátyod - 1854
81. Păţelușa - doc. 1889
82. Peleş - 1789 (desen)
83. Pelişor - 1786 (desen)
84. Penyige - 1753
85. Petea - doc. 1850
86. Petin - 1784
87. Petin - 1865
88. Poiana Codrului - doc. 1870
89. Porcsalma - 1849
90. Porumbeşti - doc. 1869
91. Potău - 1801
92. Prilog - doc. 1873
93. Rápolt - doc. 1860
94. Răteşti - 1860
95. Resighea - doc. 1844

https://biblioteca-digitala.ro

96. Românești - doc. 1858
97. Rozsály - doc. 1847
98. Ruşeni - 1796
99. Sályi - 1863
100. Santău - 1780
101. Sărăuad - doc. 1866
102. Sătmărel - doc. 1859
103. Săuca - 1870
104. Socond - 1785
105. Soconzel - doc. 1866
106. Someşeni - doc. 1859
107. Sonkád - 1855
108. Stâna - 1860
109. Supuru de Jos - 1838
110. Supuru de Sus - doc. 1835
111. Szamosujlak - 1870
112. Tătăreşti - 1794
113. Tătăreşti - 1863
114. Tiszakorod - 1774
115. Tisztaberek - 1806
116. Turț - 1849
117. Tyukod - 1805
118. Tyukod - 1866
119. Unimăt - 1861
120. Ura - doc. 1878
121. Urziceni - 1860
122. Vállaj - doc. 1860
123. Vama - 1652
124. Vámosoroszi - 1786
125. Vetiş - 1860

https://biblioteca-digitala.ro

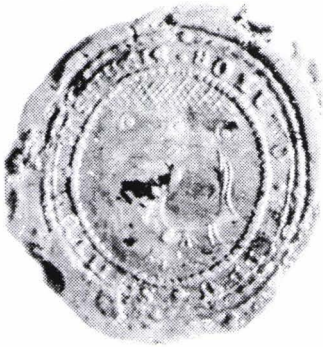

1

2

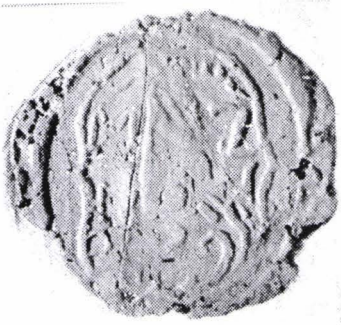

3

4

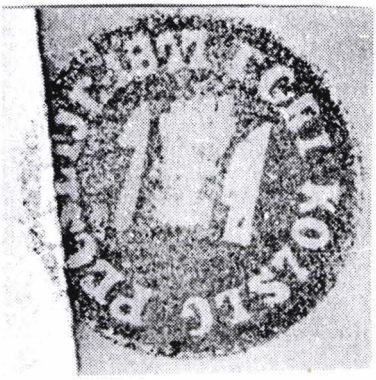

5

6

https://biblioteca-digitala.ro

7

8

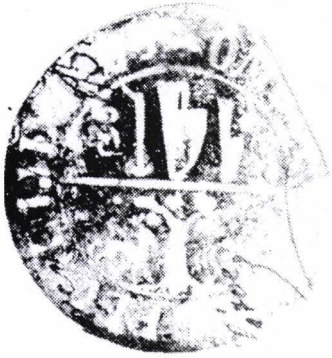

9

10

11

12

https://biblioteca-digitala.ro

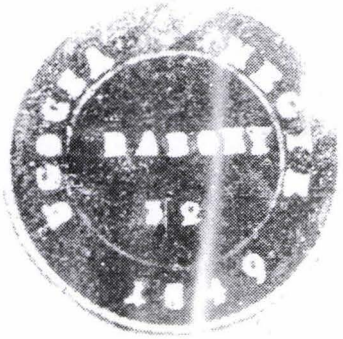

13

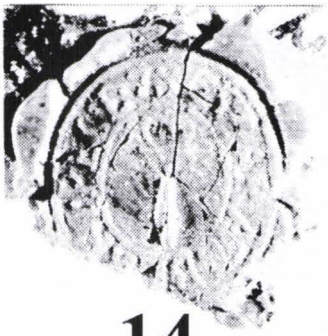

14

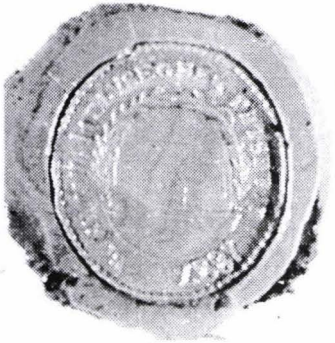

15

16

17

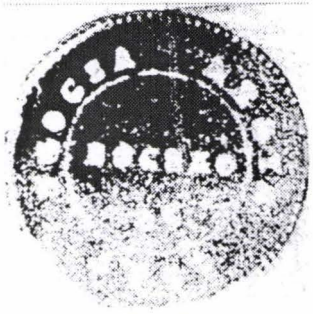

18

https://biblioteca-digitala.ro

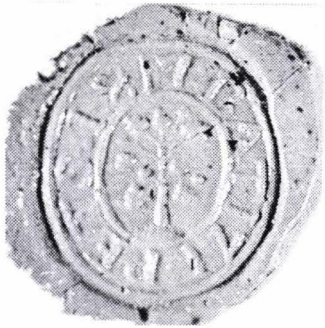

19

20

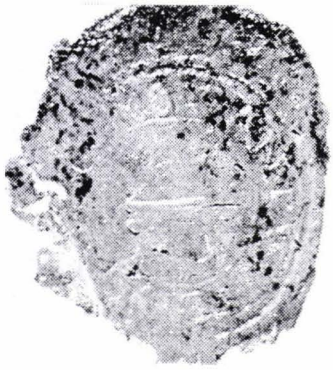

21

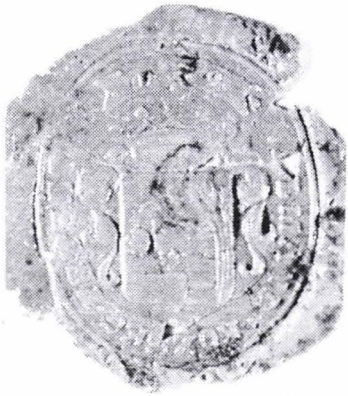

22

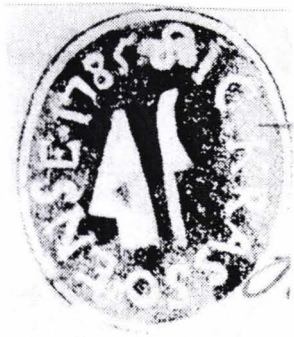

23

24

https://biblioteca-digitala.ro

25

26

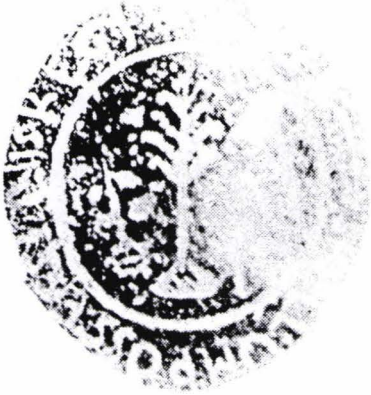

27

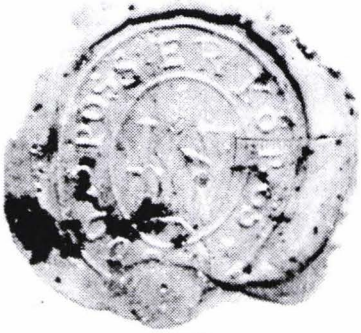

28

29

30

https://biblioteca-digitala.ro

31

31

33

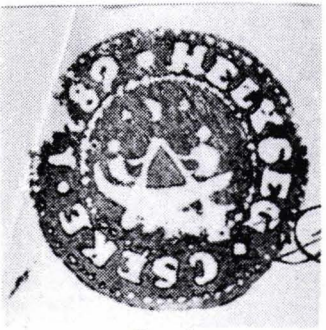

34

35

36

https://biblioteca-digitala.ro

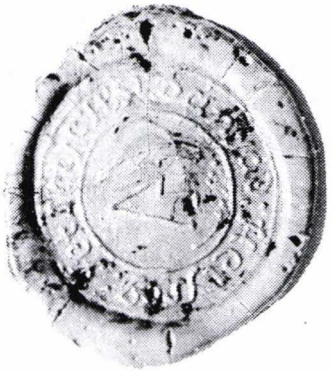

37

38

39

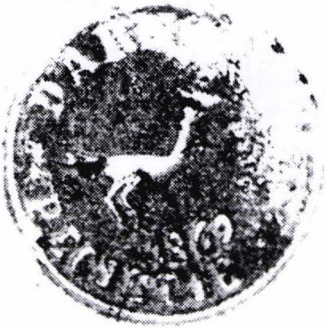

40

41

42

https://biblioteca-digitala.ro

43

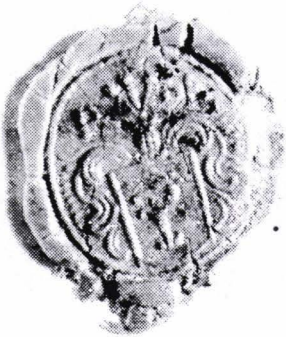

44

45

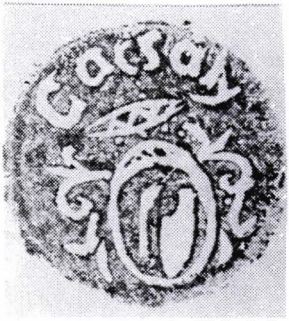

46

47

48

https://biblioteca-digitala.ro

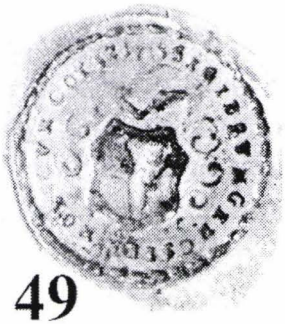

49

50

51

52

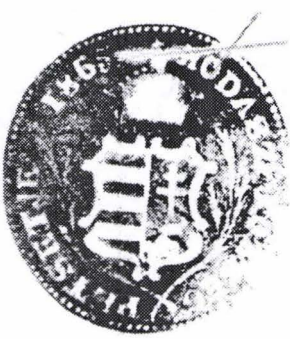

53

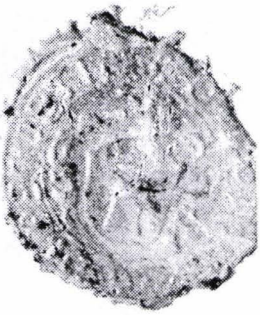

54

55

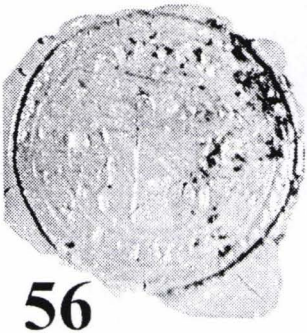

56

57

https://biblioteca-digitala.ro

58

59

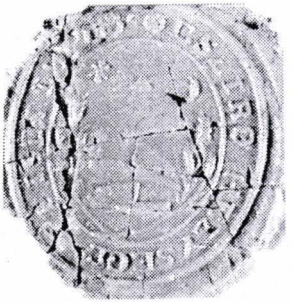

60

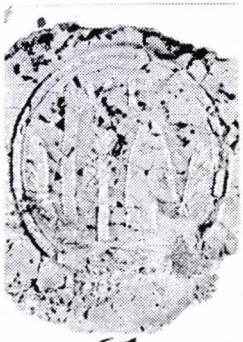

61

62

63

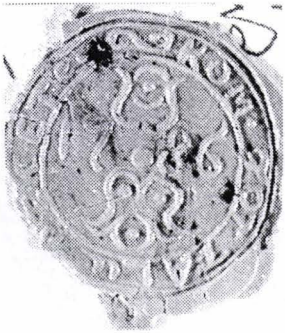

64

65

66

https://biblioteca-digitala.ro

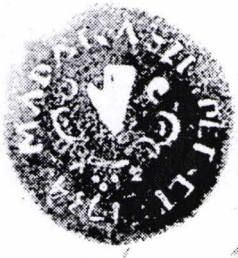

67

68

69

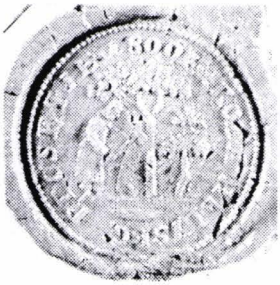

70

71

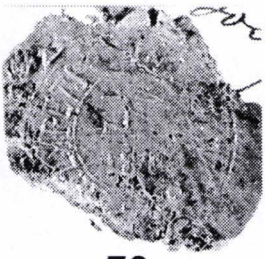

72

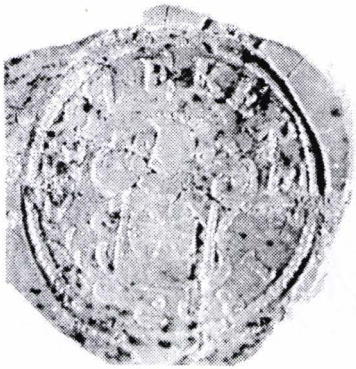

73

74

75

https://biblioteca-digitala.ro

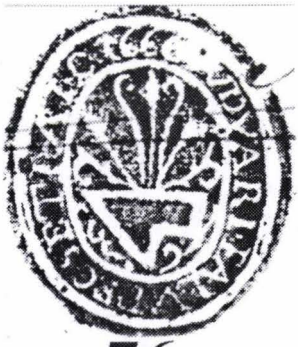

76

77

78

79

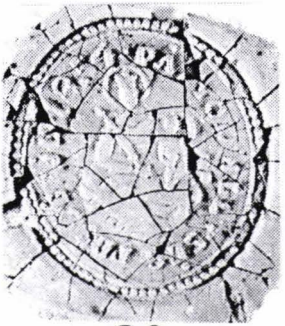

80

81

82

83

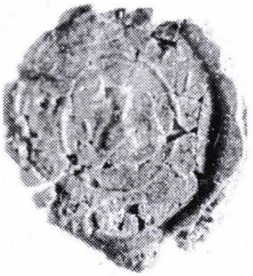

84

https://biblioteca-digitala.ro

85

86

87

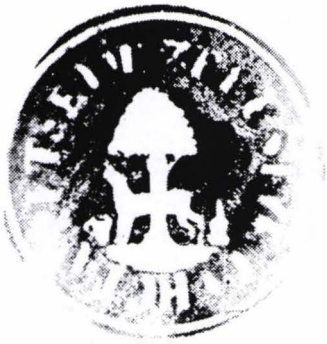

88

89

90

91

92

93

https://biblioteca-digitala.ro

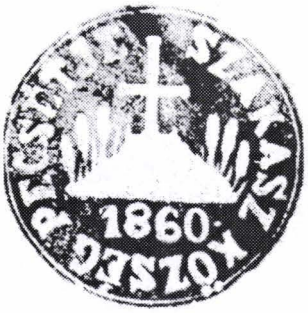

94

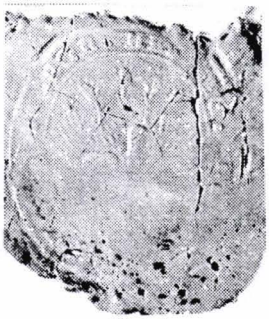

95

96

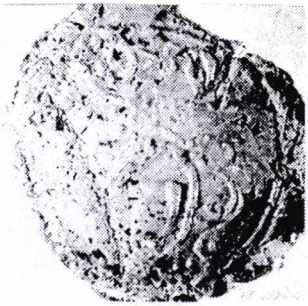

97

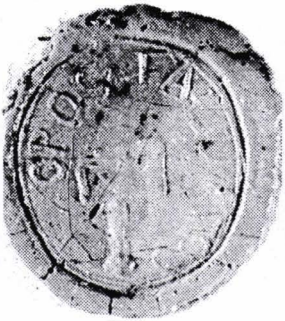

98

99

100

101

102

https://biblioteca-digitala.ro

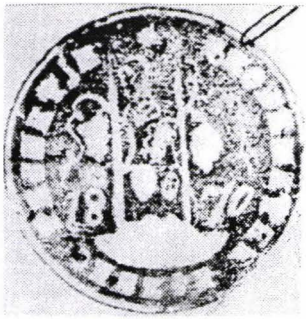

103

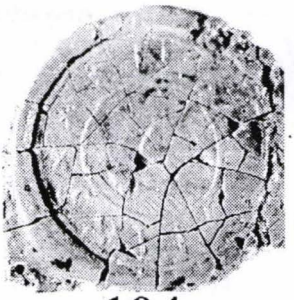

104

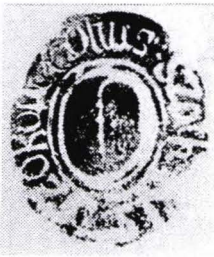

105

106

107

108

109

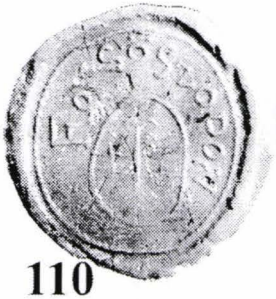

110

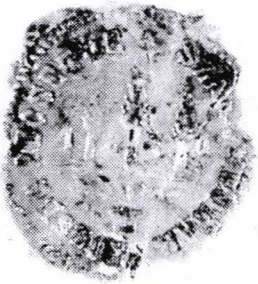

111

https://biblioteca-digitala.ro

112

113

114

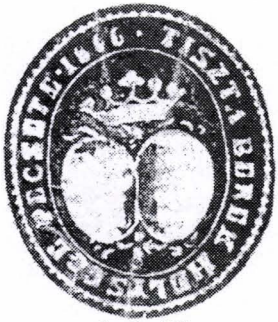

115

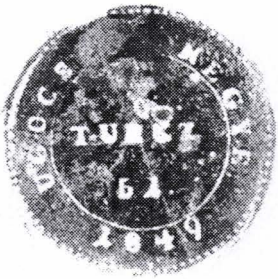

116

117

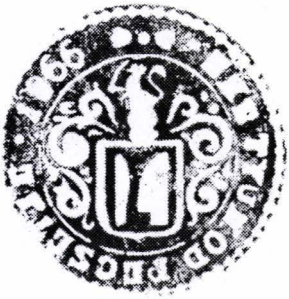

118

119

120

https://biblioteca-digitala.ro

121

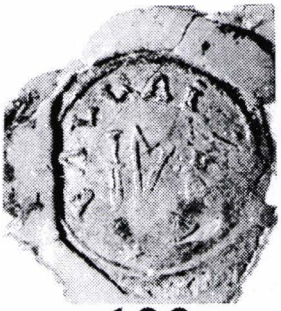

122

123

124

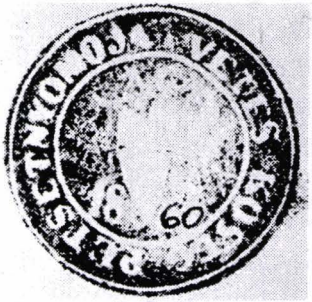

125

https://biblioteca-digitala.ro

IV. SIGILII ALE INSTITUȚIILOR ECLEZIASTICE

A. CULTUL GRECO-CATOLIC

1. Aciua - 1861
2. Acâș - 1842
3. Apa - 1831
4. Ardud (district Vad) - 1841
5. Bicău - 1832
6. Botiz - 1831
7. Călinești - 1831
8. Craidorolț - 1832
9. Dindești - 1832
10. Ghenci - 1832
11. Hotoan - 1839
12. Istrău - 1832
13. Lechința - 1831
14. Livada Nouă - 1831
15. Negrești-Oaș - 1842
16. Oaș (district Vad) - 1831
17. Pișcolt - 1830
18. Porcsalma - 1830
19. Prilog - 1818
20. Roșiori - 1867
21. Santău - 1839
22. Satu Mare (protopopiat) - 1800
23. Someșeni - 1831
24. Șișești - 1830
25. Terebești - 1789
26. Tur - 1848
27. Valea Vinului - 1832
28. Vezendiu - 1832

https://biblioteca-digitala.ro

1

2

3

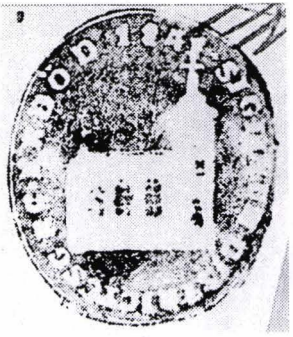

4

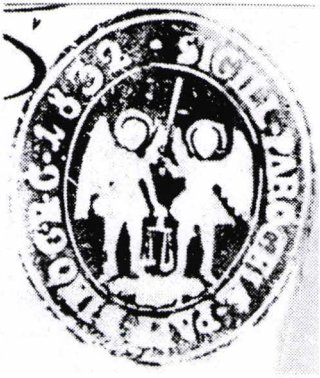

5

6

https://biblioteca-digitala.ro

7

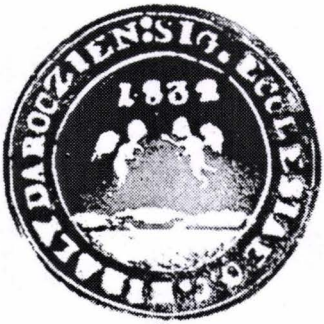

8

9

10

11

12

https://biblioteca-digitala.ro

13

14

15

16

17

18

https://biblioteca-digitala.ro

19

20

21

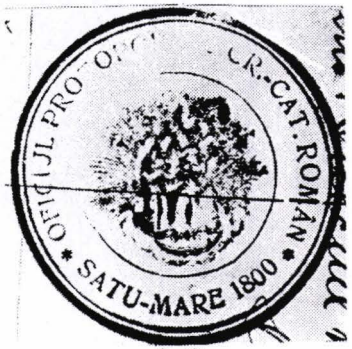

22

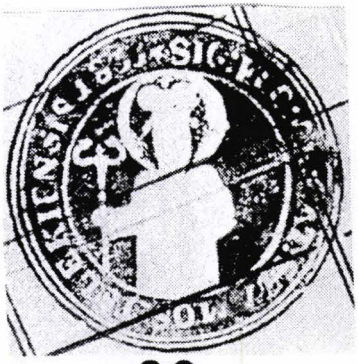

23

24

https://biblioteca-digitala.ro

25

26

27

28

B. CULTUL ROMANO-CATOLIC

1.Baia Mare - doc. 1883
2. Baia Sprie - doc. 1866
3. Băița - 1830
4. Bereg (arhidiaconat) - 1796
5. Beregovo (district Vad) - 1830
6. Borlești - 1831
7. Cămin - doc. 1837
8. Căpleni (convent) - doc. 1838
9. Căpleni (convent) - 1852
10. Cseke -1830
11. Csenger - doc. 1853
12. Dara - 1836

https://biblioteca-digitala.ro

13. Fancsika - doc. 1853
14. Fehérgyarmat - doc. 1877
15. Foieni - 1877
16. Halmeu - doc. 1871
17. Homorodu de Jos - 1831
18. Hurezu Mare - 1850
19. Huta Cetate - 1864
20. Iánk - 1864
21. Királyháza - doc. 1877
22. Kisráth - doc. 1877
23. Lazuri - 1842
24. Livada - 1830
25. Mátészalka - 1868
26. Merk - 1841
27. Moftinu Mare - doc. 1892
28. Mucacevo - doc. 1881
29. Nevetlenfalu - 1831
30. Nyircsaholy - 1834
31. Papos - 1830
32. Petrşti - 1791
33. Porumbeşti - 1831
34. Răteşti - doc. 1879
35. Satu Mare (capitlu) - 1807
36. Satu Mare (capitlu) - 1807
37. Satu Mare (capitlu) - 1879
38. Satu Mare (capitlu) - 1887
39. Satu Mare (episcopie) - 1867
40. Satu Mare (ordinariat) - 1870
41. Satu Mare (district Vad) - 1837
42. Satu Mare (parohie) - 1850
43. Sighetu Marmației - 1730
44. Sîi - doc. 1886
45. Szerednye - 1862
46. Teceu - doc. 1885
47. Tiream - doc. 1862
48. Ujgorod - 1841
49. Ung. de Jos (district Vad) - doc. 1882
50. Vállaj - 1777
51. Vinogradov - doc. 1889
52. Visk - 1831
53. Vitka - 1830
54. Zajta - doc. 1880

https://biblioteca-digitala.ro

1

2

3

4

5

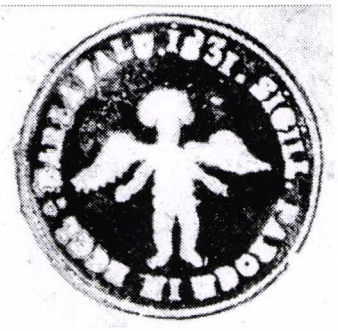

6

https://biblioteca-digitala.ro

7

8

9

10

11

12

https://biblioteca-digitala.ro

13

14

15

16

17

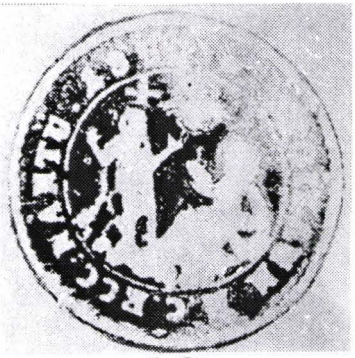

18

https://biblioteca-digitala.ro

19

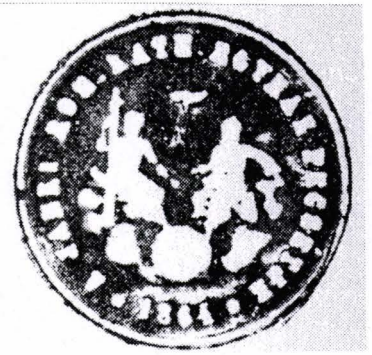

20

21

22

23

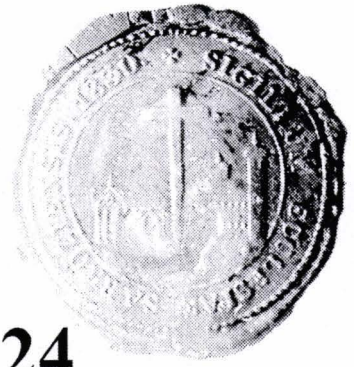

24

https://biblioteca-digitala.ro

25

26

27

28

29

30

31

32

33

https://biblioteca-digitala.ro

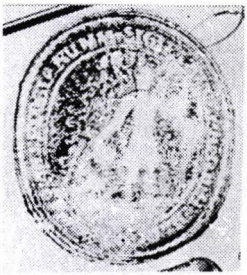

34

35

36

37

38

39

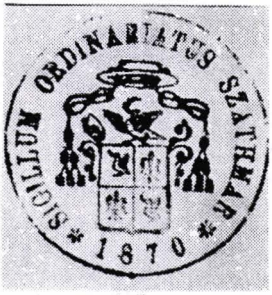

40

41

42

https://biblioteca-digitala.ro

43

44

45

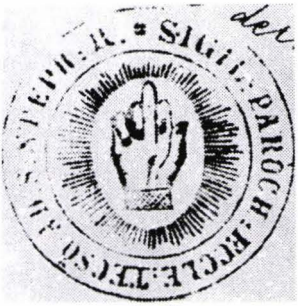

46

47

48

49

50

51

https://biblioteca-digitala.ro

52

53

54

CULTUL REFORMAT

1. Adrian - 1821
2. Amaţi - 1823
3. Andrid - 1848
4. Apa - 1821
5. Baia Mare (protopopiat) - 1643
6. Băbeşti - 1831
7. Băbeşti - 1841
8. Bercu - 1823
9. Boghiş - 1832
10. Botiz - 1858
11. Carei (protopopiat) - 1821
12. Cărăşeu - 1833
13. Căpleni - 1819
14. Corod - 1833
15. Culciu Mare - 1825
16. Culciu Mic - 1825
17. Ghenci - 1817
18. Hrip - 1823
19. Hodod - 1832
20. Lazuri - 1824
21. Livada - 1820
22. Medieşu Aurit - 1821
23. Moftinu Mic - 1830
24. Oar - doc. 1837
25. Odoreu - 1823
26. Oraşu Nou - 1752
27. Petin - 1877
28. Pir - doc. 1853
29. Potău - 1821
30. Sanislău - 1848
31. Satu Mare (protopopiat) - 1858
32. Tăşnad - 1826
33. Vama - 1820
34. Viile Satu Mare - 1822
35. Zsarolyán - 1833

https://biblioteca-digitala.ro

1

2

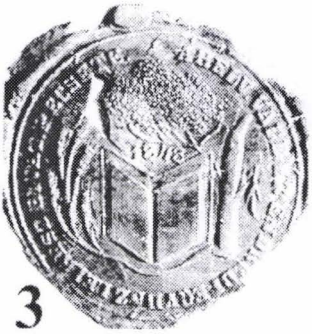

3

4

5

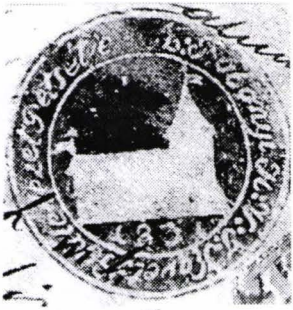

6

7

8

https://biblioteca-digitala.ro

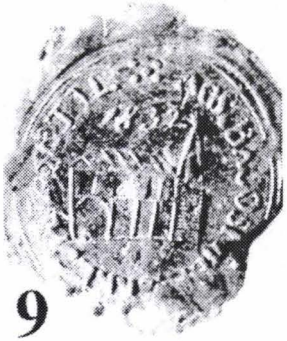

9

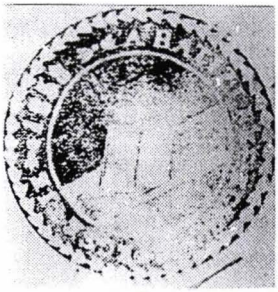

10

11

12

13

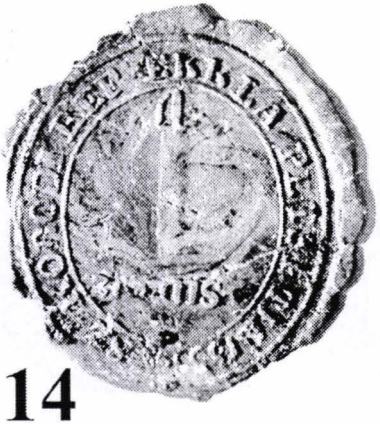

14

15

https://biblioteca-digitala.ro

16

17

18

19

20

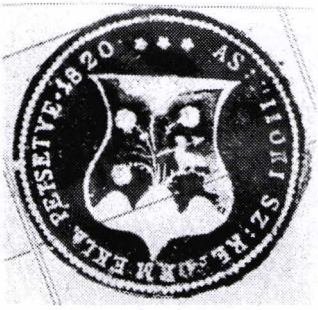

21

https://biblioteca-digitala.ro

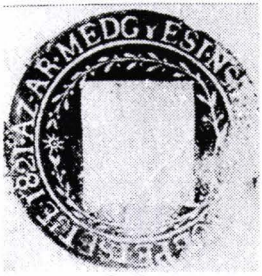

22

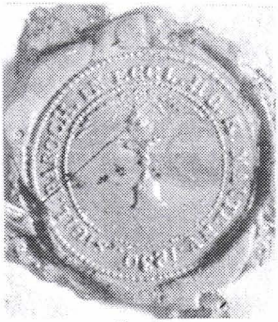

23

24

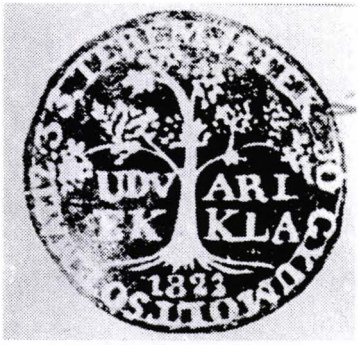

25

26

27

28

29

https://biblioteca-digitala.ro

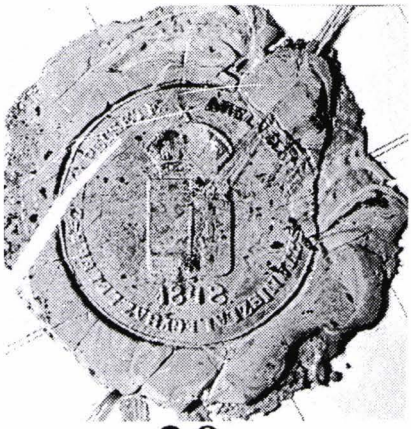

30

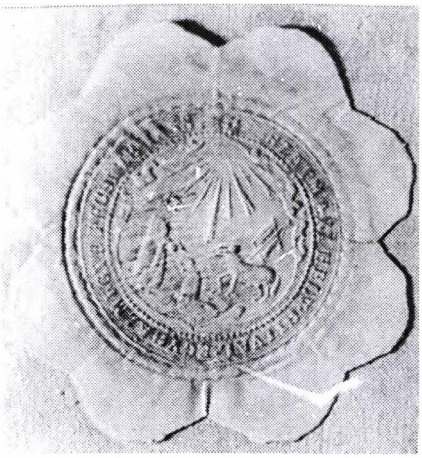

31

32

33

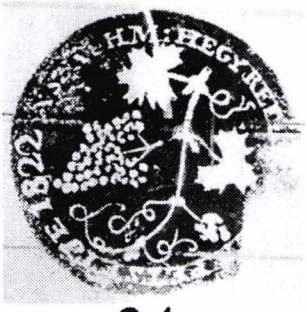

34

35

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

E R A T A

Pagina	rândul	În loc de	se va citi
6	21	faza	fază
8	23	Sacerdotesnu	Sacerdoţesnu
1o	3	istorice	istorici
11	11	înclusiv	inclusiv
13	23	epoca	epocă
13	24	inflorire	înflorire
15	3	popriu	propriu
22	16	aceluiaş	aceluiaşi
26	1	s	sl
3o	25	contemoporsnă	contemporsnă
34	1o	Documentele	Documente
45	33	sigiilor	sigiliilor
5o	15	urmsnă	urbsnă
53	1o	da	s
58	32	acoperit	acoperind
59	11	centrul	centru
63	31	Shematismus	Schematismus
68	1	germsnă	germsnă
93	16	intermmediul	intermediul
94	33	bogătă	bogete
121	2o	sigfiliu	sigiliu
163	11	ceelalt	ceelalte
236	2o	BEREGSZAS	BEREGSZASZ
26o	11	Foldesdi	Folesdi
295	2	32	31
295	3	-	32 Medieşu Aurit
3o7	11	Nagysmekers	Nagysmekeres
332	2o	Petrşti	Petreşti

https://biblioteca-digitala.ro

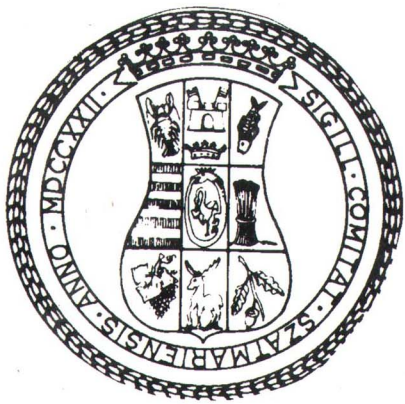

Primul sigiliu unic al comitatului Satu Mare din anul 1722

I.S.B.N. 973 - 97339 - 8 - 0

https://biblioteca-digitala.ro